

ఫాల్గుణిమాసము

మార్చి - 1925

భారతి (1925)

నిశ్చేదము—శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు	...	...	...	౧-3
కవిజనాశ్రయము—చిలుకూరి నారాయణరావుగారు	...	...	...	౪-౧3
మేఘము—సీరిసి ఆంజనేయులుగారు	...	...	...	౧3
భీష్మసత్తిజ—పారనంది జగన్నాథస్వామిగారు	...	...	...	౧౪-౨౪
నాచింత—పెనుమర్తి వేంకటరత్నముగారు	...	...	...	౨౪
కాళిదాసు-భవభూతి—ప. వి. రత్నముగారు	...	...	...	౨౫-3౧
శతపత్రము—సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు	...	...	...	3౨
ఛందశాస్త్రవిమర్శనము—వాసా సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు	...	...	...	33-3౭
విశ్రాంతి—పెమ్మరాజు లక్ష్మీవతిగారు	...	...	...	3౭-3౮
హరిశ్చంద్ర—కాశీసోమయాజుల సుందరరామమూర్తిగారు	...	...	...	3౮-౪౮
వేంకటేశ్వరవియోగము—నాదెళ్ల వేంకట్రావుగారు	...	...	...	౪౯
కృతి—వేటూరి శివరామశాస్త్రిగారు	...	...	...	౫౦-౫౭
పెద్దనకపింద్ర! నీవెట్లు పెద్దవైతి?—కో. వెం. కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	...	...	౫౭-౫౮
ఆలోచన—శ్రీవాసుదేవరావుగారు	...	...	...	౫౯-౬౬
భావకతై—విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు	...	...	...	౬౬
పూర్ణిమ—పోడూరు రామచంద్రరావుగారు	...	...	...	౬౭-౭౬
శ్రీకాళహస్తి-శివరాత్రి—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు	...	...	...	౭౭
వేంగీచాళుక్యులు—మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు	...	...	...	౭౭-౮౭
కీ. శే. సత్యనాథులు గున్నేశ్వరరావుగారు—జి. జాషువాగారు	...	...	...	౮౮
ద్వాదశలింగములు—న. వేంకటరంగయ్యగారు	...	...	...	౮౯-౯౬
దొంగాట—త్రిపురాన వేంకటసూర్య ప్రసాదరాయ కవిగారు...	...	...	...	౯౭
ఆంధ్రు లాద్యుల?—మామిడిపూడి వేంకటరంగయ్యగారు	...	...	...	౯౮-౧౦౭
రాగము—గాధావర్ణుల రామావధానిగారు	...	...	...	౧౦౮
సూత్ర కాల వ్యవసాయచరిత్ర—మెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	...	...	...	౧౦౯-౧౧౪
కలహంస—భండారు వీరరాజేశ్వరరావుగారు	...	...	...	౧౧౫

మనక ర్తవ్యము— పాణకా పిచ్చి రెడ్డిగారు	...	...	...	౧౧౬-౧౨౫
అదియ యిహపరానందదాయకపథంబు— భమిడిపాటి సుబ్బారావుగారు	...	...	...	౧౨౫
శిల్పము— న్యాయపతి శ్రీనివాసరావుగారు	...	...	...	౧౨౬-౧౩౧
ద్వాదశజ్యోతిర్లింగములు— నిడుదవోలు సుందరముపంతులుగారు	...	...	...	౧౩౧
మృచ్ఛకటిక ప్రదర్శనము— గూడవల్లి రామబ్రహ్మంగారు	...	...	...	౧౩౨-౧౩౪
సుభాషిత సుధాలహరి—	...	...	...	౧౩౫-౧౩౬
బాల్యస్మృతి— కృష్ణుడు	...	...	...	౧౩౬
గానము— కాశీనాథుని భైరవమూర్తిగారు	...	...	...	౧౩౭-౧౪౪
ధర్మమేవ జయతి— డి. యక్. శర్మగారు	...	...	...	౧౪౪
కీ. శే. దామెర్ల రామారావుగారు— పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతిగారు	...	...	...	౧౪౪త
“ కవికొండల వేంకటరావుగారు	...	...	...	౧౪౫
“ యల్. సాంబశివరావుగారు	...	...	...	౧౪౫-౧౪౬
“ అనుముల వేంకటశేషకవిగారు	...	...	...	౧౪౬
ఆంధ్రగ్రంథముల పట్టిక—	...	...	...	౧౪౭-౧౫౦
ప్రాచీనాద్భుత విషయములు—	...	...	...	౧౫౧-౧౫౨
శ్రీజగద్గురు సూత్రములు—	...	...	...	౧౫౩-౧౫౪
అభినవాంధ్రనటశేఖరులు	...	...	...	౧౫౪
గ్రంథవిమర్శనము—	...	...	...	౧౫౫-౧౫౬
చిటక— వెలగపూడి దానయ్యచౌదరిగారు	...	...	...	౧౫౬
సాభిప్రాయవిశేషములు—	...	...	...	౧౫౬-౧౫౭
సత్యనారాయణస్వామి— బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతం గారు	...	...	...	౧౫౭

చి త్ర ము లు

త్రివర్ణ చిత్రములు:— బోధిసత్వ పుష్పసమర్పణము (అజంతాచిత్రము); పద్మాసన బుద్ధుడు, చిత్రకారుడు- శ్రీయుత డబ్ల్యు. ఏ. ఆర్యదాసుగారు.

సాధారణ చిత్రములు:— కీ. శే. దామెర్ల రామారావుగారు; కీ. శే. సత్యవోలు గున్నే శ్వరరావుగారు; మృచ్ఛకటిక నాటకమందలి పాత్రధారులు, శ్రీసీతారామాంజనేయ నాటక సమాజము, ఏలూరు; శ్రీయుత స్థానం సరసింహారావుగారు- రోషనార; శ్రీయుత నెల్లూరు నాగరాజు రావుగారు- పాపారాయుడు; శిల్పచిత్రములు; మేనక-విశ్వామిత్రుడు, వేణుగాన కృష్ణుడు, సత్యభామ-కృష్ణుడు, సరస్వతి, గ్రీకు లోహశిలావిగ్రహముల చిత్రములు; ఇతర చిత్రములును.

చెన్న పట్టణము, మార్చి ౧౯౨౫
1925

సంపుటము ౨.

రక్తాక్షి సంవత్సరము ఘాల్మణమాసము

సంఖ్య 3.

పు రా ణ స్మృ తి త ర ం గిణి

ని ర్వే ద ము

శ్రీ వేంకటపార్వతీ శ్వరకవులు

౨

పావశకులగుణశీలము, లేవంకకుఁ బోయె, శాంత మెటు సనె, బ్రహ్మ
శ్రీవిలసితునకుఁ జండా, లావేశం బేల కలిగె నశ్వత్థామా!

మ. లకటా భూభవన ప్రశస్త మగు ద్రోణాచార్యవంశాబ్ధి మా
నికముం బోలి జనించి గౌరవమునన్ దేజుబున న్నించెయ్యన్
సకలాత్రాసగతిన్ వెలుంగక విషజ్వాలాకరాభోధత
ప్రకృతిం గాంచితి, దోషదూషితులు గోత్రఖ్యాతిఁ బాటెంతురే.

క. తలతెగులె యైన, నరకా-నలకీలలఁ బడులె యైన నాకు భరంబే
తలమానికమే తెగి, ని-దలపాలగుకంటెఁ బాపతాపముకంటె.

నీ. ధర్మపుత్రాదులు దాయాదులే నాకు, సహజస్వధర్మమే శాస్త్రవంబు
వీరవిహారముల్ విహితంబులే నాకు, సమృతాచారమే సంగరంబు

నిష్ఠురారంభములే నియమంబులే నాకు, ననుగతాభ్యాసమే యాగ్రహంబు
భయదాస్త్రశస్త్రములే పరతత్త్వములే నాకు, హితకరోద్యోగమే హింసనంబు
అతిథినత్కారమో, దేవ తార్చనంబో, బ్రహ్మచింతనమో, వేదభాషణంబో,
స్వర్గమో, మోక్షమో, లోక సంగ్రహంబో, పరవివాశనకృతి యేల బ్రాహ్మణునకు?

సి. సురభిశమ్మదుల ప్రసూనంబనై పుట్టి, కుటిలకంటకవృత్తిఁ గూలినాఁడ
లలితమోహనకలాలాపంబనై పుట్టి, తుచ్ఛనాయనవృత్తిఁ దూలినాఁడ
దివ్యనిర్మలరత్నదీపంబనై పుట్టి, దావపావకవృత్తిఁ దాల్చినాఁడ
సుసుచిరనవసుధాకిరణంబనై పుట్టి, గరళదంశనవృత్తిఁ గాంచినాఁడ
సౌమనస్య మెడలె, సాధువాదము వోయె, గౌరవంబు గ్రుంగె, గళ నశించె
బ్రదికి మరణబాధ పాలైతి నాకింక, నాకమేడ, ఘోర నరకమేడ?

సి. చూపులుఁ జూపులు జోడించి శూరులై, కలన నన్నెదిరించి సిరిచినారె
కరములుఁ గరములు గదియించి ధీరులై, దురమున నాకాలు ద్రొక్కినారె
బిరుదులు బిరుదులు మొఱయించి వీరులై, బవరాన ననుఁ గొంచె పఱచినారె
కత్తులుఁ గత్తులు హత్తించి కూరులై, యేడ్డెఱ నను నొవ్వ నేసినారె
కయ్యమే లేక నిద్దురఁ గన్నవారి, గొంతుకలు గొల్లుమనఁ దెగఁ గోసినాఁడ
జ్ఞానమేలేని, దయలేని, శంకలేని, పరమచండాలుఁడను గాక బ్రాహ్మణుఁడనె?

క. కన్నుల నెన్నో పీనుఁగు, లున్నట్టులె, చెవుల మూల్గు చున్నట్టులె యా
చున్నది మతి చెడుచున్నది, యెన్నో శ్రీరోగబాధ కే నేస్తు శినా!

చ. పరమకిరాతవృత్తి జనపాలకుమారులఁ బట్టి యశాదలల్
ఖరకరవాలధార కెఱగా నొనరించెడువేళఁ గ్రిందుమీఁ
దెఱుఁగక సంచరించి తుదకిట్లు పరాభవతాపపాపదు
ర్భరపరితాపదుఃఖముల పాల్పడితిన్ జెడితిన్ జగంబునన్.

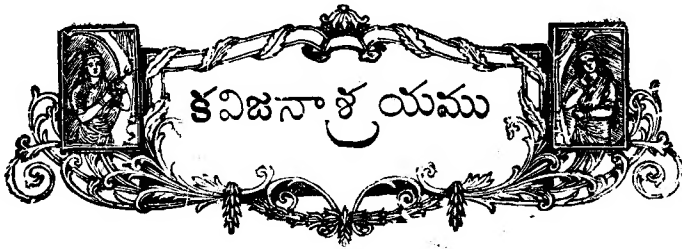
సి. కుటిలమార్గముఁ బట్టి కులము గూల్చుటె గాని, గురుకీర్తి నిల్పుకో నెఱుంగనైతి
భండనంబునఁ జేరి భంగ మందుటె గాని, సవ్యసాచి నెదుర్చు జాలనైతి
బిరుదుమాటలు సెప్పి పెనఁగులాడుటె గాని, రారాజు మెప్పింప నేరనైతి
కూరకృత్య మొనర్చి గొంతు లూడ్చుటె గాని, వీరగౌరవ మంద నేరనైతి
సత్యశౌచదయాధర్మ శమదమాది, సత్క్రియాసంతతికి జలాంజలి యొసంగి
భవనిష్కృతిలేనిపాపము గడించి, హరహారా! యెంతదుష్క్రియా పరుఁడనైతి.

నీ. కావిదోవతిఁ జించి కాసెకోక విగించి, చెలరేగి కులవృత్తిఁ జెఱచికొంటి
ధర్మశాస్త్రము మూని దారుణాస్త్రముఁ బూసి, నివమెక్కి- పాపంబుఁ జేసికొంటి
యజ్ఞవాసము గోసి యట్టహాసము నేసి, తెగసాగి తలవంపుఁ దెచ్చికొంటి
స్వస్తివాక్యము వీడి సమరగీతము పాడి, కై పెక్కి జీవంబుఁ గలఁచికొంటి
విశ్వవిహితమైన విప్రధర్మముఁ దూల్చి, గోప్య మైనరాజకులముఁ గూల్చి
చెడ్డపేరు మోసి జీవచ్ఛవంబనై, పరిభవమునఁ బడియు బ్రదికియుంటి.

నీ. కలుషదూషితముగాఁ గలఁగిపోయెనె, గోత్ర-పావనంబైన నాజీవనంబు
క్రూరదుర్మతముగా మాఱిపోయెనె, ధర్మ-సాధనంబైననా బోధనంబు
దుఃఖదుర్భరముగా దొరలిపోయెనె, సాధు-కీర్తనంబైననావర్తనంబు
ప్రళయభీకరముగాఁ బ్రబలిపోయెనె, ప్రేమ-దౌహృదంబైన నా సౌహృదంబు
భూమిదేవుఁ డేడ భీమాహనం బేడ, హేయబుద్ధి యేడ హింస యేడ
అసురబుద్ధిఁ జేసి యపవర్గమార్గంబు, మూసికొంటి నింద మోసికొంటి.

నీ. అఘమర్షణస్నాన మైపోయెనే, సాధు-జనకోష్ఠరక్తవాహినులలోనె
బేపాసనక్రమం బైపోయెనే, తీవ్ర-ముఖరాస్త్రజనితాగ్నిశిఖిలలోనె
ఆరాధనవిధాన మైపోయెనే, క్రూర-మారణమంత్ర కర్మములలోనె
ఆనందనర్తనం బైపోయెనే, మిత్ర-శనపూర్ణరణనివేశములలోనె
భూసురత్వ మెల్ల బుగ్గిపాలై పోయె-సాధుశీల మెల్ల సమసి పోయె
జాపులేనిబ్రదుకు సంకటమై పోయె-శివశినా! యిక్కేమి నేయువాడ

చిలుకూరి నారాయణరావు గారు, యమ్. ఏ., యల్. టి.

కవిజనాశ్రయమును ఛంద శాస్త్రమును ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తువారు 1917-వ సంవత్సరమున ముద్రించి ప్రకటించియుండిరి. అది మ. రా. రా. జయంతి రామయ్య పంతులు గారిచే 'శోధింపబడి' ఇంగ్లీషులోను, తెనుగులోను పీఠికలతో ఒప్పుచున్నది. ఇంగ్లీషులో చెప్పినమాటలనే వారు తెనుగులో విపులముగా వివరించియుండిరి. ఈ గ్రంథము నది వర కెవ్వరును సూక్ష్మముగ విమర్శించియుండలేదు. అట్టివిమర్శన ముఖ్యమని తలచి యీ విమర్శనమునకు పూనుకొచున్నాము.

1. శ్రీరామయ్య పంతులవారి శోధన పూర్వపండితుల మార్గమునబడి మాతృకను స్వతంత్రించి నవరించుటకు కొంతమట్టుకు వినియోగపడినది. ఏమాతృకలోను లేనిపాఠమును ఏ రనేకస్థలములందు 'దూర్చి' * యున్నారు. ఇట్లు వారు తమఅభిప్రాయముల ననుసరించియే చేసినారని గోచరింపకపోదు.

(1) అవతారిక, 3వ పద్యము. మాతృక—వేమనవాడ; దిద్దుబాటు—వేములవాడ; 'వేములవాడ, లేములవాడయని వ్యావహారికనామములు' అని అడుగున సూచన. గ్రామనామములోకూడ మాతృకలోమా ర్పుటకు

వీరి కీస్వాతంత్ర్యమేమో? వేమనవాడయను గ్రామ మాకాలముననుండి యుండకూడదో! వేములవాడభీమకవి ఈ గ్రంథమును రచించియుండునని వీరికి గట్టినమ్మకముండుటచేత ఈదిద్దుబాటు జరిగినది.

(2) అవ. 6 వ పద్యము. మాతృక—సంతోషిల్లగ. నవరణ—సంతోషింపగ; నన్నయభట్టులోనే 'సంతోసిల్లు' అని ప్రయోగములు గలవు—చూడుడు:.

ఆది viii. 197—నిజారంభంబు సఫలంబగుటకు సంతోసిల్లి.

ఆర 4. 87. వాసపుండును సంతోసిల్లి నాకిట్లనియె.

ఆర 4. 91. ధర్మరాజును ... సంతోసిల్లి.

ఆర 4. 138. ధర్మతనయుండు సంతోసిల్లి.

తర్వాతికవులలో యీ ప్రయోజనము బహుళముగా నున్నది.

(3) అవ. 6 పద్యము. 'ఏఛందము సుకవులు బ్రది, కేఛందము. తెరువుదాని నే రచియింతు'—నవరణ—'ఏఛందము సుకవులు బ్రదుకేఛందము...' 'బ్రదికే' అనేరూపము గ్రాంథికము కాదనినీ, చ, ఛలకు ప్రాసకూడదనినీ వీరనుకొనడముచేత కలిగిన దీదిద్దుబాటు. 'బ్రదికే' వంటిరూపములు కుప్పలు తిప్పలుగా ఉన్నవి గ్రంథాలలో, 'సుకవుల'

గ్రంథాలలో. వర్గప్రథమద్వితీయాక్షరాలకును, తృతీయచతుర్థాక్షరాలకును, ప్రాస గ్రంథాల లో కనబడకపోలేదు.

క. పాపాబాభావాలను

పాపాక్షర సంజ్ఞలేను పద్యము మొదలన్

రూపించి నిలిపిచెప్పిన

నాపద్యశలకును మూలమండ్రు కవిండ్రుతో.

కవిజనాశ్రయము. పుట 15.

స్వవర్గజప్రాసమని పేరుపెట్టి అప్పకవి 'ధ, ధ' లకు ప్రాసము నొప్పుకొన్నాడు. అట్లే 'ద, ధ' లకును ఒప్పుకున్నాడు. తొమ్మిది ఉదాహరణము లిచ్చినాడు. ఇట్లే రంగరాట్నంబ స్సులోకూడా వర్గప్రాస కుదాహరణము లున్నవి. కాని, రామయ్యపంతులుగారు 'చ, ఛ' లకు ప్రాసము కూడదనుకొని కవిజనాశ్రయము లోని పద్యమును దిద్దినారు. పద్యాని కర్థము లేకుండా చేసినారు.

(4) పాఠాంతరములను చెప్పేటప్పుడు సాధారణముగా 'క, చ, ట' మొదలగు ప్రతుల నుదాహరించి, ఒక్కొక్కచోట 'కొన్ని ప్రతులలో' అనిచెప్పి విడిచెదరు. ఏ ప్రతులలోనో చెప్పిన బాగుండేది. చూ. పుటలు 1, 3.

(5) పుట-8- 'విష్ణుప్రతిపాదకము' లగు- రెండవపద్యములు మాతృకలో కనిపించుట చూచి, కవి జైనుడుకావున నాత డట్టిపద్యములను వ్రాసియుండడని ఊహించి పంతుల వారు వానిని గ్రంథమునుండి తొలగించిరి. ఇది సాహసము. ఇంతకును కవి 'శ్రీనాథా' 'ముకుందా' 'మాధవా' 'వరదా' 'శ్రీకృష్ణ' మురారి 'శ్రీప్రతి' 'నృహరి' అనుపదము

లను ఆయాగణముల కుదాహరణములుగా మాసియున్నాడేకాని తనమతమును ప్రతిపాదించలేదే. పోనీ; తాను జైనుడ ననుఅభిమానము కవికుండేనేమో అనిన తనవిషయమై— 'వాక్యీపత్నీవల్లభ (పుట 36), శ్రీసంసేవ్యవత్ (పుట 36), వాగ్యధూవల్లభా (పు39), శ్రీనివాసా (పు42), శ్రీరమణీప్రియ (పు 47), శ్రీతన్వీ ప్రముదితచిత్త (పు56), శ్రీకాంతాసఖ్యుడు (పు59), శ్రీపాదపంకజావాస మధుకరుండు (పు 66), శ్రీనారీప్రియకరుడు (పు 76), శ్రీశ్రీతవత్తుడు (పు 79), అను మొదలైన విశేషములను చెప్పి కొనియేడిన్నాడు. కవి జైనుడైనంతమాత్రమున విష్ణువు పేరుకూడ తలపకూడనంత పట్టుదల ఉండకపోవచ్చును. కవిజనాశ్రయకర్త కాలమునాటికి (నన్నయనాటికే) జైనమతము బ్రాహ్మణమతములోనికి సంక్రమించి పోవుచుండెను. కాని, శ్రీరామయ్యపంతులుగారి ప్రకార మట్లు సంక్రమించుట తప్పుగనుక వైషద్యములేకాక, "రగడలు, మంజరి, ఉదాహరణము, గీతము వీనికిలక్షణములు, లక్ష్యములు" ఇవన్నియు గ్రంథములోనుండి స్వరూపములేకుండా ఎగిరిపోయినవి (చూ-పుట 74). అందుచేతనే 'జితేంద్రపదభక్తి మెయిన్' అనుటకు ఒదులు 'జినేంద్రపదభక్తిమెయిన్' అని ఉండవలెనని సూచించినారు (చూ-పుట 1). శ్రీపాదపంకజావాసమధుకరుండు, అనుదానికి 'జినపాద' అనిదిద్దినారని మాకు సందేహము (పుట 66).

(6) పుట-21లో పుత్రయతి కుదాహర

ణముగా భాస్కరరామాయణములోని 'ఏజ నకాత్మజా' అనుపద్యమును కవిలక్ష్మ్యము గా విచ్చిన్నాకప్రతిలో నుండగా పంతుల వారు దానిని తొలగించినారు. పుట-26లోని పదనమును పద్యములును "కావ్యాలంకార చూడామణియందుగూడ గన్పట్టుచున్నవి. కావున నిందుఁ బ్రక్షిప్తము లైనవేమోయని సంశయింపఁ దగియున్నది" అని వ్రాసియు గ్రంథమునుండి తొలగించక విడిచినారు. వీ రిట్లుచేయుటకు కవిజనాశ్రయకర్త భాస్కరుని కిని, విన్నకోటపెద్దన్నకును తరువాతివాడై పోవునేమో అనుభయముతప్ప మరియొక కారణము కానరాదు.

(7) పుట-84లో 'వెలయంగఁ (జెఱకు) విలుగొని' అను కందపద్యపాదమును చూ డుడు. మూలములో 'చిగురాకు' విలు అని ఉన్నదట. అది పొరపాటట. ఎందుచేతనో! తెనుగుకవులు మన్మథుని 'చిగురాకువిలుకాడు, చిగురు విలుకాడు, చిగురువిలుతుడు' అని వర్ణించియే ఉన్నారే! 'చిగురాకు విలుకాని చేతిచక్రమురీతి' అని శశాంకవిజయము-3 ఆశ్వాసము. ఇట్లే ఎన్నైన ఉదాహరణము లీయవచ్చును. పోనీ, వీరు చేసిన సవరణ అయినా బాగున్నదా? 'చెఱకు' అని ఎవ రైనా అందురా? 'చెఱకు' అనివ్యవహారము, ప్రయోగములు. 'వెలయంగఁ జెఱకువిలు గొని' అని సవరణచేసిన ఒకరీతిగా ఉండి యుండును.

(8) మూలములో నున్న పద్యములను కొన్నిటిని కారణము తెలుపకుండ తీసివేసినారు;

(చూ. 52 పుట) "చ. ఒగిపదుమూడ్డు....."

ఈరీతిగా 'శోధన' యందు చాల లోప ములున్నను, పూర్వపు పండితులవలె పంతు లుగారు పాఠములను రూపుమాపలేదు. గ్రంథ ములో తమ అభిప్రాయానుసారములైన పాఠ ముల నచ్చటచ్చట 'దూర్చి' నను, మాతృక లోని పాఠములనుమాత్రము వారు సూచించి మహోపకారమును చేసినారనియే చెప్పవచ్చును. వ్రాతప్రతులను సంప్రతించి సరియగు పాఠమును నిర్ణయించుపద్ధతి యింకను మన తెనుగుదేశమువారికి తెలియదు. ఆవిధానము చాలకష్టమైనది. దాని నింకను మనము పాశ్చాత్యులనుండి నేర్చికొనవలసియున్నది.

ఇక శ్రీరామయ్యపంతులుగారు వ్రాసిన తెనుగుపీఠికను కొంత విమర్శింతము. మొదటిది గ్రథకర్త నిర్ణయము. "లోకమందెల్ల నీ గ్రంథము వేములవాడ భీమకవికృత మనియే ప్రతీతికలదు. అప్పకవ్యాదిలాక్షణికుల మతము కూడ నిదియే. అనేకములగు వ్రాతపుస్తక ముల యట్టలమీఁదఁ భీమనంధస్సు, అని వ్రాయఁబడియున్నది." ఇది అంతయుసత్యమే, కాని వ్రాతపుస్తకములో రామయ్యపంతులు గారు చూచినంతమట్టుకును, మేము చూచినంతమట్టుకును, 'జ'లోని అవతారిక మరియెచ్చటను కానరాదు. పోనీ, ఆ అవతారిక ప్రక్షిప్తముకాదనియే అనుకొందము. అవతారికలో 'వేమనవాడను వెలసిన, భీమేశ్వరు కరుణగల్గు భీమసుకవి' దీనిని రేచనమిద చెప్పినట్లున్నది, సరియే; కాని, 'అనవద్యకావ్యలక్షణ' (పుట-2) అనుపద్యమునకు పూర్వము 'సరంగిన

విమలయశోభా, సురనిరతుఁడు భీమనాగ్ర సుతుఁడు. ఈకృతికి రేచనకు సహాయుడైనట్లు 'బ' ప్రతిలో నున్నదిగదా. భీమనయును భీమనాగ్రతనూజుఁడును ఒక్కరగుదురా? ఇట్లే 25-వ పుటలో “జననుత భీమతనూజా” అని యొకసంబోధన కలదు. ఇదియెవరికి చెందును? రేచన భీమతనూజు డనుకొనవలెను. లేదా, భీమతనూజుడే యీ గ్రంథమును వ్రాసెనను కొనవలెను. అన్నిచోట్లను రేచన యీ గ్రంథమును రచించినట్లు స్ఫురింపజేసి ఈచోటను పైనిచెప్పిన పద్యములోను భీమతనూజుఁడు భీమనాగ్రసుతుఁడు దీనిని రచించినట్లు చెప్పట సరిపడదు. “పరఁగిన విమలయశోభా సురనిరతుఁడు భీమనాగ్రసుతుఁడు డఖిలకళా” అనుటకు మారుగా “పరఁగిన విమలయశోభా, సురనిరతుఁడు భీమనాగ్రజుడు నఖిలకళా” అనియొక పాఠమున్నది. ఇట్టిపాఠమును చూచియే కాబోలు మ. రా. రా. చిలుకూరివీరభద్ర రావుగారు “కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలమున వర్ధమానపురమునేలిన భీమరాజుతమ్ముడైన గోకర్ణు డీ గ్రంథమును రచించి కల్యాణ పురాశీశ్వరుడైన జగదేకమల్లుని నేనాపతియగు రేచభూపాలుని కంకితము చేసె” నని వ్రాసియుందురు. భీమనాగ్రజు డనిన అన్నయగునుగాని తమ్ము డెట్లగునని ఆక్షేపణ రావచ్చును. భీమనసోదరుడని సాధారణముగా అర్థముచెప్పికొనిన ఈఆక్షేపణతప్పునుగాని అది కొంచెము క్లిష్టమే. రేచన కోమటియైయుంకగా ‘భూపాల’ శబ్ద మాతనివిషయమున ప్రయోగించుటయు ఒకఆక్షేపణయే,

కాని, అతనిపదవినిబట్టి ఆ‘భూపాల’ బిరుదమున్నదనుకొనుట తప్పు కానేరదు. వైశ్యులకుకూడ ‘రాజ’ శబ్ద మనుప్రయుక్తమైయుండుట సర్వసాధారణమే. “భీమనాగ్రజుఁడు” అనుపాఠమే సరియైన దైనయెడల వీరభద్ర రావుగారి వాదమునకు ‘ప్రమాణము’ ను, ‘ఆధారము’ను ఏర్పడునని చెప్పకతప్పుదు. ఇందువలన శ్రీరామయ్యపంతులవారి వాదమునకుకూడ భంగముకలుగదు. కవిజనాశ్రయకర్త గోదావరీ మండలమునుండి బయలుదేరి నైజాము రాష్ట్రములోనే వాసము చేయును. కాని, గ్రంథకర్తమాత్రము భీమన కాకపోవును. ఇది లోక ప్రతీతికి విరుద్ధమగును. గోదావరీమండలమువాడును కాకపోవును. ఇదికూడ అనాదిగా వచ్చుచున్న సామాన్య లోక ప్రతీతికే కాక విద్వల్లోక ప్రతీతికికూడ విరోధమగును. భీమన నైజామురాష్ట్రము వాడను ప్రతీతి శ్రీరామయ్యపంతులుగారు సాంతములవారి యొద్దనుండి ఉత్తరములను బయలుదేర తీసినతరువాత వచ్చినదిగాని, అంతకుపూర్వము లేదు. ఇట్టి ‘ఉత్తరములను’ పుట్టించియే పంతులుగారు ఓరుగల్లువాదములో కొంతవరకును కృతకృత్వ్యులైరి. వారి ఓరుగల్లువాదము సరియైనదనికాని, కాదని కాని యిచటచెప్పట మాఉద్దేశము కాదు. ఆవిషయమై మరియొకసారి ముచ్చటెందుము. పూర్వకాలపు నిదర్శనములను చూడక వాదములో కక్షవహింపగలవారి ‘ఉత్తరములను’ పుట్టించుటమాత్రము సరికాదని మనవిచేయుచున్నాము.

పైని వ్రాసినదానినిబట్టి భీమన యెవ్వరో తెలియదుగాని, రేచఁడుమాత్రము కవిజనాశ్రయకర్తృత్వముతో సంబంధముగలిగియుండెననిమాత్రము మిగిలినది. ఈ రేచఁడు 'కమలాధీశుఁడు, కవిజనాశ్రయుఁడు, కపింద్రాభరణాయమానుఁడు, జనమతహితుఁడు, వాగ్విధూవల్లభఁడు, వారశ్రీవల్లభఁడు, శ్రావకాభరణంకుడు, శ్రావకాభరణుఁడు, శ్రీదేవప్రియుఁడు, శ్రీనివాసుఁడు,' అనితప్ప అతని గురించి మరియెట్టి సంగతియు తెలియదు. ఏకాలమువాడోకూడ తెలియదు. పోనీ, భీమనయే ఈ గ్రంథమును రచించెనను వాదము నంగీకరించి గ్రంథకర్త దేశకాలములను నిర్ణయింపజాతము.

భీమకవిదేశము

గోదావరీమండలమున కాకినాడకునమీశములో వేములవాడ అనుగ్రామ మున్నది. వేములవాడ కామడదూరములో దాక్షారామ గ్రామమున్నది. అందులోని భీమేశ్వరుని అనుగ్రహమున భీమన పుట్టెనని యీ ప్రాంతము లందు ప్రసిద్ధి. 'అప్పాలు కప్పలగుట' ఈ ప్రాంతపు ప్రతీతియే. శ్రీరామయ్యపంతులు వారు వ్రాయించి తెచ్చించిన 'ఉత్తరము'లో (కప్పల)వారిపేరుదాహరించబడినది. వారి యింటిపేరు అప్పాలవారట. గోదావరీప్రాంతములోకూడ అప్పలవారు లేకపోలేదు. ఆ యింటిపేరుగల నాలుగైదుకుటుంబములవారితో మాకు పరిచయమున్నది. వారు మా బంధువులే. వారిపేర మే ముత్తరము వ్రాసి

భీమకవికథకును మీయింటిపేరుకును సంబంధమున్నదా అని అడిగినయెడల తప్పక ఉన్నదనిచెప్పదురనియే మానమృకము. అందుచేత అట్టిఉత్తరము వారికి వ్రాయ బూనుకోలేదు. కరీంనగరాజిల్లాలోని గ్రామము వేములవాడ కాదేమో, లేములవాడ లేక లేమలవాడ యేమో అని మానందేహము. దానివ్యవహార నామము లేముల (లేమల) వాడయని రామయ్యపంతులవారు వ్రాసిరి. వేములవాడకూడ కావచ్చును. పూర్వవ్యవహారముకూడ లేమల వాడ, లేమ్మలవాడ, అనియే. లేమలవాడ వేమలవాడగా ఏశబ్దశాస్త్రము ప్రకారమైనదో తెలియరాకున్నది. అంతస్థమగు 'ల'కారము దంత్యోచ్ఛ్రమగు 'వ'కారముగా సాధారణముగా తెనుగులో మారుట అరుదు; మారదనియే చెప్పవచ్చును. కవిజనాశ్రయము అనతారికలోనున్నది వేమనవాడ. 'న'కారము 'ల'కారముగాను, 'ల'కారము 'న'కారముగాను మారుటకలదు. అందుచేత వేమనవాడ వేమలవాడ, వేములవాడ, కావచ్చును. ఒక వేళ లేమలవాడయే వేములవాడఅయియుండవచ్చుననియు, 'లేమలు' భోగస్త్రీలు నివసించుటచే నాగ్రామమున కాపేరువచ్చియుండుననియు అనుకొన్నను, దాక్షారామప్రాంతము లందు మాత్ర మట్టిభోగస్త్రీలు లేరని యెవ్వరు చెప్పగలరు? శ్రీనాథుడు భీమఖండములో దాక్షారామమున నీభోగస్త్రీలనుగురించి విస్తరించి వ్రాసియున్నాడు. * దాక్షారామము లోని 'సానికూతులు, సానికూతు' అని

నలవరించినాడు. ఇక, జైనకోమట్లు హైదరాబాదు ప్రాంతములలో ఇష్టమిష్టమటబట్టి అస్సదును ఉండిరిని ఊహించుట కవకాశములేదు. ఆకాలములో అచ్చట వా రుండిరిని ప్రత్యేక ప్రమాణములను చూపించవలసియున్నది. గోదావరీప్రాంతమందలి జైనులు బ్రాహ్మణుల బాధ పడలేక కాలక్రమమున పరదేశములకు పోయియుండకూడదా? వేంగి దేశములో మాత్రము చాలకాలము వరకును జైనమతము వ్యాపించియుండె ననుటకు ప్రబలనిదర్శనము లున్నవి. ఏమతమైనను దేశములో ఒక్కసారిగా అంతరించిపోదు. భీమకవికాలము నాటికి జైనులు గోదావరీప్రాంతములం దుండిరనుట అసంభవముకాదు. ఇప్పటికిని రామతీర్థములో రెండుజైనకుటుంబము లున్నవి.

ఇప్పటికి తేలికలంశము లివి! గోదావరీ జిల్లాలో వేములవాడ ఉన్నది. కరీంనగరము జిల్లాలో వేములవాడఉన్నది. ఇచ్చట దాతూరామమున్నది; అచ్చటనుదాతూరామమను వాడుక పురాణములలోనున్నది. ఇక్కడ భోగస్త్రీలున్నారు; అచ్చటనుకేన్నారు. ఇచ్చటజైనులుండేవారు; అచ్చటను ఉండేవారేమో? ఇక్కడ అప్పలవారున్నారు; అక్కడ అప్పలవారున్నారు. ఇక్కడ భీమేశ్వరాలయమున్నది; అక్కడను భీమేశ్వరాలయమున్నది. భీమకవి యిక్కడివాడని యిక్కడి ప్రతీతి అనాది; అక్కడివాడని ప్రతీతి యిప్పుడైనా బయలుదేరినది. రాజరాజనేవా డక్కడనుండేవాడని చరిత్రాధారములేని యొకకథ అక్కడనున్నది. సారం

గధరకథ అక్కడిదేఅని అక్కడి ప్రతీతిఅట. ఇచ్చటిదే అనుప్రతీతి ఎప్పటినుండి వచ్చుచున్నదో తెలియదు. ఈసారంగధరకథ ఏ ప్రాంతమున కాప్రాంతములోనే తయారగుచున్నది. ఇక నేమిగతి? భీమకవి యెక్కడివాడు?

ఈరీతిగా భీమకవి ఎక్కడివాడో ఏకాలపువాడో చెప్పటకుగూడ చరిత్రాధారము లేవియులేవని స్పష్టము. ఇక చాటుపద్యములు మాత్రమున్నవి. చాటుపద్యములలో మన యిష్టమునచ్చినవానిని ప్రమాణములుగను, మన మేర్పరుచుకొన్న సిద్ధాంతమునకువిరుద్ధములైనవానిని అప్రమాణములుగను ఎంచుకోగూడదు. సాధ్యమయినంతమట్టుకు వాటికి సమన్వయముచేసికోవలెను. భీమకవి ప్రతాపరుద్రునికాలముగో నున్నవాడని చెప్పటకు గలకారణములు కొన్ని మంచివి లేకపోలేదు.

1. “చక్కదనంబు దీవియగు సాహిణి మారుడు” అనుపద్యమును రామయ్యపంతులుగారు తగినకారణముచూపక, అశ్చకవిని ధిక్కరించి విడిచివెట్టినారు. ఇది మాకు సమంజసముగా కాన్పించలేదు. అశ్చకవి యొక సందర్భమున ప్రామాణికుడును మరియొకసందర్భమున అప్రామాణికుడును నగుచుండవలయునా? ఇదియు మన సిద్ధాంతమును బాధించునట్లనేనా? ‘ద్వీపమునకు నాకమునకు’ అను ఆదేశవళిలక్ష్యమును దానికి లక్ష్యముగా నిచ్చినపద్యములును ప్రక్షిప్తములే యను

కొందము.* పుత్రయతికుదాహరణముగా “ఏజన కాత్మజన్” అను భాస్కరరామాయణములో నూడి ఉదాహరించిన పద్యము నేల తీసివేయ వలయును? తమసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధమనియే కదా. “వరగివవిమలయశోభా, సురనిరతుడు భీమనాగ్రజుడు సఖిలకళా, పరిణతుడయ్యెను భూసుర, వరుడు స్రసాదోదితధ్రువశ్రీయు తుండై” అను పాఠము సరియైనదైనయెడల వీరభద్రరావుగారివ్రాత కాధారముకలిగి కవి జనాశ్రయకర్త స్రతాపరుస్తుని కాలమువా డగునుగదా!

ఇక “ఘనుడన్ వేమువాడ వశజుడ ..... వెలుంగాధీశ (వెలుంగాధీశ, కళింగాధీశ) అనుపద్యముపై రామయ్యపంతులుగారు చేసిన చర్చను కొంతవిచారించుము. వారు ‘వెలుంగా ధీశ, తెలుంగాధీశ’ అనునవి వ్యాకరణదుష్టము లని త్రోసివేసిరి. వెలుగు + అధీశ, తెలుగు + అధీశ అని వారిపదచ్ఛేదము. వెలుంగ + అధీశ, తెలుగ + అధీశ అని మాడదచ్ఛే దము. ఇదట వెలుంగ, తెలుంగ అనునవి సంబోధనాంతములుకావు. అవి దేశనామ స్వరూపములే అని మామతము. త్రిలింగశబ్ద భవము తెలంగ, తెలుంగ అనియగును. బర్మా దేశములో ‘తెలంగ’ ‘తెలైంగ’ అని తెలుగు వారికి పేరు. గౌడభాషలలో తెలుగువారికి

‘తెలంగ’ అనియే నామము ‘తెలగా’లనువర్ణ మువారు ఆంధ్ర దేశీయులే, వాటి తెలుగు వారే. ‘తెలుంగ’ అనునది దేశ నామమైనప్పుడు ‘వెలుంగాధీశ’ అనునమానము నిర్దుష్టమగును. అట్లే ‘వెలుంగ’ కూడను; దానికి ‘వెలంగ’ అని రూపాంతరము. వెలంగవాడ, వెలుంగ వాడ, అనుపదములే వెలుంగోడ, వెలంగోడ అనియగును. ఆవాడవారే వెలుంగోటివారు. ఇదట ‘వెలంగ’ అనగా వెలగ చెట్టు అని యర్థముకాదని మాయభిప్రాయము. ‘వెలంగ’ అనుజను లుండు ‘పూడి’యే వెలంగపూడి, వెలగలపూడి, అనియైనది, ‘తెలుంగాధీశ’ అనుపాఠము సరియైనప్పుడు, 14-వ శతాబ్ద ములోని తెలుంగురాయడే ఈతెలుంగాధీశు డైనప్పుడు, భీమకవికూడా 14-వ శతాబ్దము వాడే అగునుగదా, అట్లే ‘వెలుంగాధీశ’ అను పాఠమును సరియైనప్పుడు కాలనిర్ణయము చేయుట కష్టమే యగునుగాని, 14-వ శతా బ్దమునాటి ఒకవెలుంగాధీశుని కావడ మేల చెందకూడదో చెప్ప వీలులేదు.

ఇంక, ‘కళింగాధీశ’ యనుపాఠము మిగి లినది. ‘కళింగగంగు’ ఎవ్వరో కూడ నిర్ణ యింపనలసియున్నది. త్రికళింగాధీశతియగు అనంతవర్మయే ఈకళింగగంగని రామయ్య పంతులుగారిసిద్ధాంతము. వేంగీరాజగు రాజ

* ఇందును అంతప్రబలకారములు కాన్పించవు. అనేకప్రతులలో పదవల్లీకాశ ఇతరయతులను కాన్పించుచున్నవి రామయ్యపంతులుగారే వ్రాసిరి. కవిశీలములో ఛేదనచాటువని పదివల్లను పేర్కొనిన సీసపద్యములోపూడ ప్రాసయతి ఎక్కువగానున్నది. అభేదయతి, వృద్ధియతి, ఆవేశయతి, నిత్యసమాసయతి, కాకు స్వరయతి, హాశగర్భయతి, మొదల వనవి మొదటి పదివల్లలోను అంతర్భాగములే అను ఉద్దేశముతో యతుల సంఖ్య పదియే అని కవిజనాశ్రయములో చెప్పబడియుండవచ్చును. సులక్షణసారము, రంగరాట్నంపము, మొదలలక్షణ గ్రంథములలో యతులసంఖ్యను తొలుతనిర్ణయించియు, ఎక్కువయతులకు లక్ష్యలక్షణములను పేర్కొనుట ఆచారమే.

రాజ చోడగంగునుకూడ వీరుదాహరించిరి; కాని, అతడు కళింగరాజు కాడని కాబోలు అతనిపేరును విడిచిపెట్టి, అతనికి సమకాలికుడైన అనంతవర్మపేరునే ఎత్తుకొనిరి. అనంతవర్మకు అనంతవర్మ చోడగంగదేవుడనుపేరు శాసనములందు కనబడుచున్నదిగాని, చోడ కళింగగంగదేవుడని పేరు లేదు. కళింగగంగను పేరు వచ్చుటకై అనంతవర్మ నామములో రామయ్యవంతులుగాను 'కళింగ' అనుమాటను 'దూర్చి' యుందురు. కళింగగంగని అనంతవర్మకు ఎచ్చటను పేరులేదు. అయినను అనంతవర్మను కళింగగంగని పిలుచుటకు మా కభ్యంతరము లేదు. కాని కళింగదేశములో చోడగంగనామము గలవారందరిని కళింగగంగని పిలుచుటకు వారి కభ్యంతర ముండకూడదుగదా

ఎలమచ్చిపురాధీశ్వరు డగు చోడగంగ నురాజు శాకాబ్దములు 1413 ప్రాంతములో నున్నట్లు శాసనములు తెలుపుచున్నవి. ఇతనికి సర్వలోకాశ్రయవిష్ణువర్ధన మహారాజుని బిరుదున్నది. ఎలమచ్చి కళింగములోనిదే భీమకవిచూచిన కళింగములోనిదే. భీమకవిచూచిన కళింగగంగ గీత డేలకాకూడదు?

మరి 'కళింగాధీశ' అనుమాటను గూర్చి విచారితము. కళింగాధిపతియను సంజ్ఞతో తూర్పుగంగవంశపురాజు లిద్దరున్నారు. కొల్లెరు తామ్ర శాసనములోని విజయనందివర్మయొకడు, అతనికొడుకు కోమలితామ్ర శాసనములోని చందవర్మ రెండవవాడు. భీమకవి

వీరికాలములోని వాడైనయెడల నన్నయకు చాలపూర్వుడగును. కవిజనాశ్రయము భాషను బట్టి యీతడంత పూర్వకాలమువాడని చెప్పవీలుపడదు. త్రికలింగాధిపతి యనుబిరుదము గలతూర్పుగంగ రాజులు చాలామంది యున్నారు. వజ్రహస్తుడు, రాజరాజ మొదలగువారు త్రికలింగాధిపతులే కాని కళింగరాయ అనిగాని కళింగగంగ యనిగాని పేర్లు లేవు.

కాలింగరాయ డనుపేరు దక్షిణదేశపు శాసనములందు తరుచుగ కన్పించుచున్నది. ఈ శాసనములన్నియు పదునాలుగో శతాబ్దములోనివి. తిరువాడిలోని దేవాలయమున కొక కలింగరాయడు భూదానము చేసినట్లున్నది.¹ మారవర్మ త్రిభువనచక్రవర్తికులశేఖరదేవుడు (1) (1268-1308) కలింగరాజు ఆజ్ఞను స్థిరపరచినట్లు మరియుక శాసన మున్నది.² రెండవరాజేంద్ర చోళునికో మొదటికుళోత్తుంగుని కోమంత్రియగు సభానర్తకుడనువాడు సిద్ధలింగమఠములో సిద్ధలింగేశ్వరాలయమును కట్టించినట్లు మరియుక శాసన మున్నది.³ ఈ సభానర్తకునికి 'కాలింగరాజు' 'మానావతార' అనుబిరుదములున్నవి. చెంగల్పట్టు జిల్లాలోని నెరుంబూరులో చక్రవర్తి కాలింగరాయనికొడుకు వరాహవిల్ల యనువాడు సం 1367 రము మేనెల తే 24 దీని ఒకదానము చేసిన క్లొక శాసనము కలదు.⁴ మరియుక శాసనములో కాలింగరాయ డొక స్త్రీకి జరిమానా విధించినట్లును, ఆమె దానిని చెల్లించక

పోగా ఆమెభూములను ఏలము వేయించి నట్లును, ఎవ్వరును ఏలము పాటపాడనట్లును, అందుచేత దేవాలయమువారే ఆభూమిని కొనినట్లును ఉన్నది.¹ కాలింగరాయడును మరియుద్దరును జనులను బంధించి, తాము చేయవలసిన పనిని సరిగా చేయనందున ఆ నాటిరాజు వారిని శిక్షించినట్లు శ్రీ. శ. 1357 లోని యొకశాసనములో నున్నది.² రాయ కళింగగంగు రాజ్యభ్రష్టుడయ్యె ననుకథ కిదియే మూలమగునేమో ! మధురజిల్లాలోని కురు విత్తురై గ్రామములోని యొకశాసనమునందు కాలింగరాయడు శ్రీవైష్ణవులకు చేసినయొక దానమును స్థిరపఱచినట్లున్నది.³ నెల్లూరులోని రంగనాయకాలయమునకు⁴ కాలింగరాయడు 'సిఫార్సు' చేయగా సుందర పాండ్యుడనురాజు ఒక గ్రామము నిచ్చివేసెనట. కాలింగరాయని కోరికపైని త్రిభువనచక్రవర్తి శ్రీవల్లభదేవుడను నామాంతరముగల పాండ్య రాజుగు జటావర్మ రామనాడుజిల్లా తిరు పత్తూరులోని యొకఆలయములకు రెండుగ్రామముల నిచ్చెనని ఒకశాసనమున్నది.⁵ త్రిభువన చక్రవర్తికోనేరికి మేల్కొండ ననురాజు నేలముజిల్లాలోని యొకఆలయమునకు ఒక గ్రామమునిచ్చెను. ఆ శాసనమున కళింగరాయడు సాక్షిగా నిరూపింపబడెను.⁶ తంజావూరుజిల్లాలోని కోవిలూరునున్న దేవాలయమునకు కాలింగరాయడు కొన్ని దానములు చేసెను. ఇట్లే తిరునల్వేలిజిల్లా శెర్నాదేవియందును, ఆళ్వారుతిరునగరియందును, తిరు

చునాళ్లిజిల్లాలోని సెన్నిననము, శ్రీరంగములలోను కాలింగరాయని శాసనములు గలవు. ఈ కాలింగరాయడు చాల ప్రసిద్ధుడై పదునాల్గవ శతాబ్దమునం దుండెను. మనభీమ కవి ఈ కళింగరాయని వద్దకే పోయేనేమో !.

కవిజనాశ్రయములో పదియతులును, కావ్యాలంకారచూడామణియందు పండ్రెండు వట్లను, అనంత శిరువదినాల్గువిశ్రమములును, ఆమీదకొందరు కవి గ్రామము లిరువదియేడును విశ్రమముల చెప్పినట్లప్పకవిచెప్పి తాను నలభై యొక్కయతులను వివరించినాడు. కవిజనాశ్రయములోని యతులసంఖ్య అన్నిటిలోను తక్కువది కాబట్టి భీమకవి అందరికంటె ప్రాచీనుడు—అని రామయ్యపంతులుగారి వాదము. ఈవాదమును చాలమంది అంగీకరించినారు. కాని, చిన్నమనవి—సుబ్రహ్మణ్యసారకర్త,

“కృతుల ముష్పదియొక్కటి - యతులు పదన
సత్కృతలనమ్మరంగాన - (జలధశయన)”

అనిచెప్పినాడు. అందుచేత నాతడు అప్పకవికి పూర్వ్యుడని చెప్పనగునా? రంగరాట్టం దస్సులో ఇరవై యెనిమిదియతులు చెప్పబడినవి. అందుచేత కస్తూరిరంగకవి కూడ అప్పకవికి పూర్వ్యుడగునా? కనుక ఈవాదములో కూడ అంతబలమున్నట్లు కనబడదు.

రామయ్య పంతులుగారి ప్రకారము మధ్యాక్కరలో నాలుగవగణము మొదట యతి ఉండుట ఆధునికమతము. నన్నయభట్టలో అయిదవ గుణము మొదట నున్నది. ఎఱ్ఱాప్రెగడలో నాలుగవగణము

1. No. 277 of 1910.

2. No. 240 of 1912.

3. No. 319, 320, 326 of 1908

4. No. 196 of 1894

5. No. III of 1908,

6. No. 4240 of 1913

మొనట నున్నది. భీమకవి గ్రంథములో మధ్యాక్ష్మర నాలుగవగణముమొదట యతి ఉండుటచేత, భీమకవి నన్నయ ఎఱ్ఱా ప్రెగడ లమధ్యనుండవలయునట. ఎఱ్ఱా ప్రెగడతరు వాత నేలఉండకూడదో తెలియరాకున్నది.

ఈరీతిగా రామయ్యపంతులుగారి కవిజ నాశ్రయశోధనను, వారుదానికి వ్రాసినపీఠికను సూక్ష్మముగా విమర్శించితిమి. ఇందువలన వారుచేసినకృషిని కొంచెపరుచుట మాఉద్దేశ ముకాదు. వారు తమబుద్ధికి గోచరించినట్లు

విమర్శించి చాలశ్రమపడి, మంచిపీఠికతో కవి జనాశ్రయమును లోకమున కప్పగించినారు. కాని, వారుభీమకవి దేశకాలములనుగూర్చి చేసినచర్చలో లోపములున్నవి మాత్రము చెప్పకతప్పదు. గ్రంథశోధనయందును, సంప్ర తీకరణమునందును మాకు తోచిన కొన్నిలోప ములను చూపించియున్నాము. భీమకవిదేశ ముగూర్చిగాని, కాలముగూర్చిగాని యింకను ఇదమిత మని తేలలేదని మనవిచేయు చున్నాము.

మే ఘ ము

సాహిత్యచరన్వతి సీరిపి అంజనేయులు గారు

జ్వలకుఁ డగు వారి, ధరణి నాజనని యగును
గగనమగు దాది, నేదాని కందునగుదు,
ఁని మహర్జున రోమకూఁపములనుండి
తీరములనుండి చనుచుంట మారుచుందు.
నేను మరణింప నిందునెంచేని; కాని
యరుణకిరణసంత త్తంబు లగుచు, మిగుల
దప్పిగొనియున్న కుసుమసంతతులకొఱకు,
హ్రదినులనుండి- ఘనసముద్రములనుండి-
నేకరింతునునేనుగ్రం జనుకుగముల-
స్వప్నదశయందు, మధ్యాహ్నసమయమందు
త్రాణ గోల్పడియున్న పత్రములకొఱకుఁ
జలువనీడఁ గల్పింతు శ్రాంతినొండఁ

జిన్నిపిట్టలవేర్వేఱఁ జెట్లశిఖిలఁ
దల్లియురమున నూఁగెడు తఱిని, నామె
యర్కభగవానుగూర్చి నృత్యంబునల్పు
చుండి, సంత నుద్ధరపుచ్చు చుండువేళఁ
గాంచి, నాపక్షములనుండి మంచుసోనఁ
గరిసి, హాయిగ వాని మేల్కొల్పుచుందు-
అవలనవ్యచుఁ బిడుగుతో నంబరమున
గమన మొనరించి, వర్షోపలముల రాల్చి,
యవనిఁ బచ్చికపట్టుల ధవళిమముగఁ
జేసి, వర్షదూఁముఁ బొంది వానిఁగొంతు

పాఠనంది జగన్నాథస్వామి గారు, యం. ఏ. యల్. టి.

బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిలవారు “భీష్మ ప్రతిజ్ఞ” ఉర్రప్త “ప్రతిజ్ఞాశాంతినము” అనేనాటకము రచించిన పూర్వమే ఆంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచమున సుప్రసిద్ధులు. “సంస్కృతకవుల శీవితములు” “భాసనాటకకళలు” “ఆంధ్రవశరూపకము” “సత్యశ్రీనాటిక” ఈ మొదలైన గ్రంథములవలన వారి పాండిత్యము ఎట్లు ఉభయభాషలను స్వాధీనము చేసుకొన్నదో స్పష్టమవుతున్నది. “సమర్థితశబ్దవేదాంత శాస్త్ర సంస్కృతాంధ్రసాహిత్య సర్వవిత్వాంబితము” “గద్యపద్యాభ్యుకానేకకావ్యకర్తలు” అను శాస్త్రిలవారు కవితాప్రతిజ్ఞగా వ్రాసిన ఈకౌత్సనాటకమును విమర్శింపబూనుటలో కొంతసాహసము నాయందు కలదని నేనే ఎరిగినప్పటికి, నా “రసాస్వాదనాభీనివేశమును సార్థకము” చేసుకొనవలసి ఉన్నదని ఇందుయాలమున వ్యక్తము చేస్తున్నాను. కృతిన చక్కగా వర్ణిస్తేనే కాని కవిహృదయము లెస్సగా గ్రహించ వీలుకాదనిన్నీ ఆలాగు చేస్తేనే కాని రసాస్వాదనసూఖము సొందవీలుండదనిన్నీ, విమర్శకులందరూ ఎరుగదురు. విమర్శనప్రయోజనము తప్పులనుపట్టి కృతిన నిరసించుట కాదనిన్నీ, కృతియొక్క ఆహ్లాదకరత్వమును విమర్శకునికి తెలిసినంత వఱకు వెల్లడిచేయుటనిన్నీ నేను గ్రహించిఉండే ఈవ్యాసమును వ్రాయ సమకట్టినాను. ఈవ్యాసములో చర్చకంతమా అదేప్రయోజనము.

ఈనాటకమునకు ఇతివృత్తమును వహభారతము నుండి గ్రహించినట్లు కవేద్యముగా ప్రస్తావనలో చెప్పినారు. ఆకథ అందరికీ తెలిసినదే. దీనిని రూపక

ముగా సవరించుటకు పూనుకొన్న శాస్త్రిలుగారు కృతి కృత్యులని చెప్పవలెను. ఇతివృత్తము చాలా చక్కనిది. విషయములో గాంధీర్యము కలిగి రసావిర్భావమునకు పాత్రపోషణయునకు చక్కగా అమిరిశిండి, కథారచనకు వీలైనూ ఉన్న భాగమిది. ప్రస్తావనలో సూత్రధారుడు “భీష్మనిచరిత్ర మిప్పుడు ప్రదర్శనపాత్రను”ని చెప్పగా, నటి నవ్వీ “భీష్మచరిత్ర మనగా నెంతయో కలము. అపంశయము నభినయముగా ప్రకర్షించుట శక్యమగునా” అని సాహిత్యముగా అడగగా, సూత్రధారుడు ఈకథాభాగమునే నిరర్పించి చెప్పినాడు. వారిసంభాషణములో ఉట్టంకించినకారణము, నేను నూచించే కారణము ఒకటికాకున్నా, భీష్మ డెంతోపవిత్రచరిత్రుడని అతనిచరిత్రనంతనూ రూపకముగా చేయకుండా ఈభాగముతోనే విరమించిన కవియొక్క రచనారుచిని మనము మెచ్చుకొనవలసినదే. చరిత్రనంతనూ నాటకముగా చేసేటప్పుడు ఉండేగుంభన వేరు, ఈఒక్క అంశమునే ఎంచినపుడు ఉండేగుంభన వేరు. ఈయచివిశేషమును మరికొంచెము నూత్నముగా కవి చూపియుండేనా మరీవాగుండియుండును. దేవప్రతచరిత్రలోని ఈప్రతిజ్ఞాంశము నొక్కదానినే ఎంచి చరిత్రతో సంబంధించిన విగిరిన అంశములను విడిచిపెట్టుట కెట్టిసబబులు కలవో అవన్నీ కూడా ప్రతిజ్ఞాపూర్వమైనఅంశములను విడవనలసి వచ్చుటకున్న వర్తించునుకదా. దేవప్రతనిజన్మ మొనలైనది ఎట్లు అప్రస్తుతములో, ఆలాగే దేవప్రతని శంతనుడు గంగాదేవినుండి సంపాదించి తననగరమునకు తీసుకొనిపోవుటకూడా ప్రతిజ్ఞాకథకు అప్రస్తుతము. దేవప్రత

* శంతనునకు సత్యవతిపై మోహము కలగుట; ఆమెయందు పుట్టేవానికి రాజ్యము, పట్టుముకట్టే వరతుడై వివాహము సాగగునని దాశరాజు చెప్పట; ఆసంగతి విన్న దేవప్రతను శాశ్వతబ్రహ్మచర్యము పూనుట; సత్యవతీశంతనుల వివాహము. ఇది నాటక కథాభాగము.

సరిత్ర ఎప్పుడైతే నాటకవస్తువు కాలేదో అప్పుడే ఈ భాగముకూడా విపరీతమయి; దీనినికూడా విడిచే నాటకము ప్రారంభించియుండునా, సూత్రధారుని మాటలలోగల రుచిని శేషము బాగా వ్యక్తమైఉండును. ఈ కథాంశముతో భారతమును కథావర్ణన ప్రారంభమగుచేత కవిచేతులలో నాటకముగా మారేటప్పుడు కూడా ఈభాగము విడవక అంటిపెట్టుకొని ఉండిపోయినా అనేసంశయము న్యాయముకాదు కాబోయి! లేదా రసపోషణకై కవి దీనిని ప్రయోజనపూర్వకముగా నిక్షేపించినది ఊహించ సాగ్యము రసవిషయమై ఈభాగ మెంతవశ్యకమో ముందు చర్చిస్తామి గాని ఇక్కడమాత్రము కథారచన కిది అసర్థదాయకమని చెప్పక తీరదు. అట్లైతే ముందుముందు చర్చింతము.

మూలకథకున్నూ, రూపకకథకున్నూ భేదములున్నవి. “భారతమునం దీకథ మిక్కిలి సంక్లిష్టముగా నున్నది. కావునఁ గొన్నిక్రొత్తవిషయములను గల్పించియు, మూలకథలోని కొన్ని యనుచిత విషయములను నవలీయు, మరికొన్నిటిని జక్కఁబఱచియు, కథాచిత్రమును బాత్రోచిత్రమును బాటించి శాస్త్రులివా రీనాటకమునువీరరసప్రధానముగా నతిమనోహరముగారచించిరి.” అని పీఠికాకారులు వ్రాసినారు. తెలుగుభారతములో ౪2 పద్యములలోను సంస్కృతములో నుమారు 100 శ్లోకములలోను ఉన్న కథను ఆరంభములనాటకముగా నవరించేటప్పుడు, స్త్రోత్రగా చేర్చినవేవో సరించినవేవో విడదీసి చెప్పుట సాధ్యముకాదు. మూలములో ఒక్కమాటలో నూచిత మైనసంగతిని ఒకఅంశముగా నాటకములో కల్పించేటప్పుడు, అదిక్రొత్తదా, లేక సవరణా ఎట్లు చెప్పగలము?

ఇట్టిచిన్న సంగతులుచాలాఉన్నవిఅంగీకరించి, వాటిలో ముఖ్యమైనవాటినే లెక్కవేయగలము. మొదటిఅంశములోని అశ్వమేధిదిగ్విజయము, పరశురామునిఆశ్రమము; రెండోఅంశములోని పాంథాశ్రమము, గాంధర్వవివాహ ప్రయత్నము; మూడోదానిలోని దేవవ్రతునిదిగ్విజయము; నాల్గోదానిలోని సత్యవతీ-అయోగశృంగారము; ఐదోదానిలోని శంతనుని మనోభీష్మప్రకటనపథతి, ఆరోదానిలోని దేవవ్రతదాశరాజసమాగమవర్ణనము- ఇవి ముఖ్యమైనవి.

ఈస్వంతకల్పనలలోకెల్ల మొదటి అంశములోని దిగ్విజయకథ చాలా ముఖ్యమైనది. దీనిరచనకై కవి, చాలాశ్రద్ధ తీసికొని యుండవలెనని నా ఊహ. దీనికి మూలము ఇట్లున్నది. “అతం దోకనాడు మృగయా వ్యాజుంబున గంగా సమీపంబునం జనువాడు; కడు నల్ప ప్రవాహంబై యున్నదాని గంగానదిం జూచి, యిది యేమినిమిత్తంబో యనుచు గాంధోకనేల యరిగి కనియె ముందుట ధనువధ్యసించుచు బాణసంహతి నేతుగా గట్టి యున్న కుమారు. అప్పు డెటుంగనేరక విస్మయాకులిత చిత్తుండయి యుండె. అంత కోమలాంగి దివ్యునిదీ ప్రీతితో జనుడెంచి పతికి సుతునిచ్చి గంగానదిన, తనయుతోడుకొనుచు భూవిభుండు తనపురంబునకు వచ్చె.” శరనేతు నిర్మాణము, గంగాశంతనులు తిరిగి కలుసుకొనుట దేవవ్రతుని తండ్రికి ఇచ్చుట మూలములోనివే. వీటికి, పరశురామాశ్రమము, దిగ్విజయసంరంభము కలిపి, కథను సవరించి మొదటిఅంశమును కవి రచించెను. పరశురామాశ్రమము దిగ్విజయముంతకల్పితముకాదు. (మా. తెనుగు భారతము ఆది. 70-169) * వీరరసపోషణము

* ఈపద్యము కవి నాటకములో ఎట్లు ఉపయోగించినో కొంచెము వివర్ణింతము. ఇందులో దేవవ్రతునివిద్యా సంపాదనము వర్ణితంశము. అందుచేత ఇది చరిత్రసంబంధమైనదై ప్రమాణభూత మగుచున్నది ఈవర్ణనలో తెలుగు సంస్కృతభారతములకు భేదమున్నది. నన్నయ్యకావ్యధారమేదో నాకు ప్రస్తుతముకాదు, కాని నాటకరసతెనుగో సంస్కృతపా ప్రమాణము కావలెను. అట్లాకామండా వారిరచన స్వంతమైనది. ఎందుకీమార్పుచేసిో నాకు తెలియలేదు. ఆరాగిని మూలములకు అనుసరించలేదని చెప్పలేము. సమీపంబు అంటుంటే నేర్చుకొనినంటే ఎక్కువ సమంజసమనా? సంస్కృతము: ఆది. 100.౪5-౪91. వశిష్ఠునిండి సాంగవేదములు నేర్చెను. 2. అస్త్రములలోను, యుద్ధములోను ఇంద్రునితో సమము. ౪. కుక్రునికి తెలిసినశాస్త్రము లిరునికి తెలుసను. 4. అస్త్రములలో పరశురాముడంతవాడు. తెను : ఆది 4-169. 1. సకలవేదంబులు నదివ వశిష్ఠులతో 2. శాస్త్రముల్ శుక్రబృహస్పతుల్ నేర్చినయట్లై. 3. అస్త్రవిద్యను పరశురాము డంత దక్షుడు 4. ఆత్మవిజ్ఞానంబునందు ససత్కుమారాదుల.

నాటకము: 5. పుటలోని పద్యము 1. ప్రాజువులు నాలుగు పరాశరునియొద్ద 2. ప్రసిద్ధశాస్త్రముల్ వశిష్ఠునొద్ద. ౪. సాన్న్యక్షకీకీద్యలు భార్గవునియొద్ద 4. ఆత్మవిద్యారహస్యంబు సనకసనందాదిమునులయొద్ద ౪. సమర్థుడము పరశురామువద్ద

కాబట్టి దిగ్విజయము, దిగ్విజయముకాబట్టి భనుర్విద్య, కాబట్టి గురువు, కాబట్టి అతని ఆశ్రమము, ఇట్లు పరం పరగా పరిమించి ఈ సవరణ సిద్ధమైనదని చెప్పనచ్చు నేమో. కాని పరశురామునితో నివసించిఉండునట్లుకాని అతనినుండి అస్త్రవిద్య నేర్చుకొనినట్లుకాని మూలములో లేదు. మూలములో ఉన్న శరనేతు నిర్మాణమును కల్పితమైన దిగ్విజయమునకు అంగముగా కవి సవరించెను కాని ఈ రెండింటికి కథారచనలో ఎట్టి సంబంధమూ కానరాదు. ఇంతకూ ఈ శరనేతు వెండుకు? ఈదిగ్విజయవర్ణన ఉత్తరరామాయణములోని కుశలపులకాను అనుకరించెనా అని స్ఫురిస్తున్నది “పుత్రాదిచ్ఛేత్ పరాజయం” అనే న్యాయమును అనుసరించి చేసిన ఈవర్ణన బాగానే ఉండవచ్చును దేవప్రత సంత్రాప్తికథయొక్క ఆవశ్యకత మాట అటుండనిచ్చి, ఆకథచెప్ప నిశ్చయించినపుడు మూలములోనున్న మార్గముకంటె నాటకములోని సాధనము ఎక్కువ అవోదకరముగా ఉన్నదని చెప్పగలము. నాటకములోని మార్పు దిగ్విజయముతో అత్తునట్లుగాఉన్నది. వీరభటులు, నేనాని, పరాజితులుకాగా శంతనుడు సమీపించి బాలుని విజృంభణమును శరీరాకృతినిచూచి, ప్రభుమదర్శనమునుంచి ఉద్భవించిన వాత్సల్యమునకు వశుడై యుద్ధమును ఆపినవాడై పిల్లనాని ఊరుపేరు అడిగి, గంగాదేవి సమాగమ పూర్వవృత్తాంతమును జ్ఞప్తి తెచ్చుకొని ఆ బాలుడే తనకుమారుడని గ్రహించుట; ఆతరువాతనే పరశురాముడు స్వప్తపరచుట; గంగాదేవి అప్పగించుట; ఈ కథంతా రంగముపై మనోగంజకముగా ఉంటుంది. కాని ఒకచిక్కు ఉన్నది. నగరములో ఉండజలసినరాజు అశ్వముతో పోవునేనలో ఉండుట ఒక అప్రసిద్ధమైన ఏర్పాటు అవుతున్నది. ఆలూకాక, మని బాలునిచే సంభవించిన నేనానిపరాజయవృత్తాంతమును విని శంతనుడు పట్టణమునుండి బయలుదేరవచ్చెనని సమాధానము చెప్పితే రాజనగరమైన హస్తినాపురమునకున్నా ఈఆశ్రమస్థానమునకున్నా ఉన్నదూరము చాలా తక్కువని చెప్పవలసి వస్తుంది. నాటకములోని కాలసూచనలను చూడండి. శరనేతువు పూర్తిఅయేసరికి జాము ప్రాదెక్కినది. గురుడు వచ్చేవేళ అయినది (చూ॥ ౮ పుట); సంగంధము పూర్తిచెందేసరికి గురువయ్యడు శర

నేతువు సమీపించినాడు. ఈరెండింటికి అంతరమైన స్వల్పకాలములోనే ఈ దిగ్విజయ సరాజయము పూర్తి అయినది. జయసింహునివీరు, శంతనునికి వార్త, వాని రాక ఈ స్వల్పకాలములో జరిగినప్పుడు పట్టణమునకున్నా ఆశ్రమమునకున్నా దూరము తక్కువని చెప్పక తీరదు. అంత దగ్గరనే ఉన్న ఈయాశ్రమము, ఈబాలుని సంగతి ఇదివరకెన్నమా శంతనునికి వినికిడి కాలేదా? కవి బాలునిచే వేయించిన ప్రశ్న చాలా సరసమైనది. ఊరు, పల్లె, ఆశ్రమము, ఉగ్రవంబు- ఇవూ దుందుభి ప్రతిష్ఠకు స్థానములు? అక్కడా వీరుబుండేఫలము? అన్వేషింకా అశ్వము వెళ్లును? వెళ్ళినా అచ్చటా వారి వీర ఘోషము? ఈ వర్ణనకుగల జౌచిత్యమెంతో విమర్శకులు విచారించవలసినదేదా! మరొక సంగతి. శంతనుడు భార్యరహితుడై యుండ అశ్వమేధ మెట్లు తలపెట్టినాడు? రాముడు ప్రారంభించినపుడు సువర్ణ సీస సమీపము దుందుకొనెనట. శంతనుడో! ఇంతకూ ఈ దిగ్విజయకథనున్న లేదా దేవప్రప్రాప్తికథనున్న నాటకవస్తువైన ప్రతిజ్ఞాకథనున్న ఎట్టి సంబంధమూ కానరాదు. దీనిని విడిచివేస్తే నాటక మెట్లుచెడును? చెడదు సరేదా బాగుపడుననికూడా చెప్పవలసివచ్చును కాబోలు!

మొదటిఅంకములో శంతనుడు ప్రారంభించిన అశ్వమేధాంగమైన దిగ్విజయము చూడో అంకముతో పూర్తియైన దేవప్రతుని దిగ్విజయము ఒకటేనా, ఒకదాని అనుబంధము ఒకటా లేక వేరువేరా? ఈరెండింటికి కథలో ఎట్టిసంబంధమూ కానరాదు. కాని రెండింటికి ప్రయోజనము ఒక్కటేఅంటే అది కథారచనకై కాకరసపోషణమునకై కావలసి ఉంటుంది. ఏదైనా కథారచనగరించి ఆలోచించవలెను. మనము పరిశీలించవలసినవిషయము లున్నవి. ముఖ్యముగా పాత్రలశీలవర్ణనము, మొదటి అంకములోనిది శంతనుని దిగ్విజయమైనా శంతనుని ప్రభుప్రత్యక్షముగా ఎక్కడా చూపలేదు. రాజాధిరాజేశ్వరుడుగాక అన్య డెవ్వడైనా అశ్వమేధము తలపెట్టగలడా అనే సూచనద్వారా కాక వేరుగా శంతనునిప్రభునాటకములో ఎక్కడా కానరాదు. శకున్నా సూచనయైన ప్రభకు కళంకము రాకుండా కవి నిర్ణయించిన అంగీకరతము, శంతనుడు వీరిపోలేడు. దేవప్రతుని గెలుపంతా

సోమపాలునిపైని జయసింహునిపైనిన్నీ ఇంతమా ప్రకంపనాస్త్రముప్రయోగించి దేవవ్రతుడు యుద్ధము తప్పించుకొన్నాడని మనము మరిచిపోహాడదు. ముఖ్యపీఠులతో పోరాటము జరగనేలేదు. రెండోమారు వర్ణించిన దిగ్విజయము వాస్తవమైనవిజయమే! చాలామంది సామంతరాజులను జయించి సామ్రాజ్యము స్థాపించినాడు. ఇదంతా దేవవ్రతుని పీఠాశ్రయత్యయే. దేవవ్రతుడు దండయాత్రకు పోగా శత్రువును మన్యననీవు పడియుండును. ఇట్టి వర్ణనవలన శత్రువుని శీలమునకు కళంకము రాలేదా నీమి? మొదటిఅంకములో సూచనగానున్న శత్రువుని పీఠత్యము ఇప్పుడేమైనట్లు? దేవవ్రతుడు, యువరాజుకాని రాజుకాడు. యువరాజు తెచ్చినదంతా రాజుకే చేరుననే వ్యవహారార్థమైనను సరించి ఈ అంకములోని దిగ్విజయములమాట ఎట్లు? మొదటిదానిద్వారా దేవవ్రతుని ప్రాప్తి కలిగినది. ఇక రెండోదో? రెండోఅంకములో ప్రారంభమైన సత్యవతీకథంతా ఒకేకాపున చెప్పివేయ నక్కరలేకుండా ఉండేటందుకు ఈ రెండో దిగ్విజయముకూడా శత్రువునికే చెందవలెను; అట్లు చేహరిన పీఠ్యము శత్రువునికి చెల్లదా అని అడగవచ్చును. పాక్షశీల వర్ణన ఆలాగుండగా కథారచన విషయమై ఈరెండో దిగ్విజయవర్ణన ఉపచరిస్తుందని చెప్పవచ్చును. రెండో అంకముయొక్క విష్కంభకములో దండయాత్ర సూచన అగును; అంకమంతా సత్యవతీ దర్శనకథే వర్ణిస్తుంది. మూడోదానిలో మొదటసంకీర్ణవిష్కంభకము, ఆతరువాత అంకములోని ఒకరంగము, మొత్తముపైని నాల్గుపేజీల వినాగా అంకమంతా ఆయోగశృంగారమునే, వర్ణిస్తుంది. రెండుమూడంకములు కలిపితే మొదటకొన దండయాత్ర ముగ్యదంతా సత్యవతీకథ ఉంటుంది. కథారచనలో ఈవ్యత్యయము ఒక పెద్దలాభము కాదు. ఎందుకంటే మిగిలిన మూడంకములలోను కథ ఒక్కచేయైనా ఎట్లు రంగము మార్చుటచేత వర్ణన నడిచిందో ఆలాగే ఈ రెండువోట్ల దండయాత్రసూచనలు విడిచిపెట్టి కథనడప మీస్తుంది. అదే బాగుండునేమో?

“కథాచిత్త్యమును బాత్రోచిత్త్యమును బాటించి... ఇందుకు ఉదాహరణము, మూలమునందుఁ దననమారు నితోఁ దనపెండ్లిమాట చెప్పును శత్రువును చేసినసంభా

వణ మనుచితముగా నుండుటచే దానిని జక్కగా సవరించి శత్రువుని ధీరోదారునిగా మార్చుట యొక్కయు దాహరణము” అని కీతికాకారులు వ్రాసినారు. కాస్త్రులుగారు చేసినమార్పులలో ఇదొకటనేకాకుండా, ఇది చాలా ముఖ్యమైనదని కూడా చెప్పుతున్నారు. దీనిలో శత్రువునిశీలము చక్కగా వ. క్రమపుత్రుడు ఉన్నదని వారి అభిప్రాయము. మూలములో ఈసంగతి ఎట్లుఉన్నదో చూదాము. దాశరాజు తనఅభిప్రాయము చెప్పగా “గాంగేయు యువరాజుఁ దలచి” “అదితప్ప నొండు వేడుమయి వచ్చెదను.” అనిపలికెను. కాని దాశరాజు అంగీకరించనందున, విఫలమనోరథుడై ఇంటికి వచ్చి, చింతాక్రాంతుడై యున్నతండ్రిని చూచి, “నీకన్నీ విధముల సౌఖ్యసాధనములే ఉండగా నీ కీపరితాప మెందుకు” అని దేవవ్రతుడు అడగగా, తండ్రి తనమనోరథమును నృక్తపరుసూ కారణములు చెప్పెను. ఏకపుత్రుడున్నా అనపత్కుడున్నా ఒక్కమోస్తరే అని ఉండుటచేత నున్నా, సంతానము అగ్నిహోత్రములవలెనే పెద్దవారికి మాడా ఎడతెగకుండా ఉండవనిన్నీ, దేవవ్రతుడు యుద్ధక్షియు డగుటచేత వాని“ఉనికి నమ్ముగానోపకొ” అనిన్నీ, కారణములు గా చెప్పి, “ఒహపుత్రార్థంబు యత్నంబు నేయవలయు వివాహం బయ్యెదను” అని పలికెను. ఆతరువాత “గాంగేయుండు వృద్ధామాత్య పురోహిత సుహృద్భవంబులతో విచారించి యోజనగంధి రాజుచిత్తంబునం గలుగుట యోటింగి” దాశరాజువద్దకు అనేక నేనలతో వెళ్లెను. ఇది తెనుగుభారతమునండి సంగ్రహించినది; సంస్కృతమునకు సరిగానే ఉన్నది. దీనిని నాటకములో ఎట్లు మార్చినారో సంగ్రహముగా చెప్పెదను. రెండోఅంకములో యమునాతీరమునకు వేటక వెళ్లుట; అక్కడ సురభిచే తీసుకొనిపోబడి పాంథాశ్రమముచేరి, అక్కడ శకుంతలాపరిణయవృత్తాంతము ప్రకారము (నాయకునికీ మాటలు రాక చదువుకొన్న శకుంతలాకథే జ్ఞాపింపబడుచున్నట్లు) సుగంధితో మాట్లాడి, వృత్తాంతమును తెలుసుకొని, తండ్రిదగ్గరికి పోవును. ఇంతవరకు మూలమునండి గల కథనంతా ఈ పాంథాశ్రమము. దానిలో శకుంతలాపరిణయమునకరణము తప్ప మరేమిన్నీ లేదు. మూడోఅంకము ప్రారంభిస్తుంది

అయోగశృంగారబాధకు ఓర్వబాలక శంతనుడు బాధపడుచుండెనని మూలములో ఉన్నది. ఈవాక్యస్థ కథను ఒక అంశముగా విస్తరింపబడు సహాయులైనమంత్ర పురోహితులను ప్రవేశపెట్టి శంతనునిచే అమాత్య, ఏదోవచ్చినది, వచ్చినది వచ్చినట్లే యణగినది అడగినదెడత మరలతప్పనేల? అని తనబాధాకారము నూచింప చేసెను. పెండ్లికిగదా అని పురోహితుడు కంగించెను. ఇట్లుపలుకుట గంభీరత అని కాబోలు. ఈగంభీర్యము నకును, పూర్వము ఆ అంశములోనే స్వగతమున వర్ణించిన శృంగారబాధకున్న సాచరస్యము లేదు. అప్పుడేవో ఒకటి అసత్యము కావలసివచ్చును. స్త్రీతోనే కాకుండా స్త్రీవిషయమైన అసత్య మేనిన్నీ నీతిబాహ్యము కాదని అభిప్రాయమా? ఇంతమా శంతనుడు ధీరోదాత్తుడైన పుడు ఈ అసత్యమును ఒప్పుకొందమా? మూలములో శంతనుడు చెప్పిన ఏకపుత్రాది రర్కములన్నీ నాటక ములో యజ్ఞ తీర్థముమంతులు అందురు. వీటిని శంతనుడు సహేతుకముగాను, నిరుత్తరముగామాడా ఖండించి వీయును. మూలములో చక్కగా అత్తినఈకారణములు నాటకములో సరిపడకపోలే, శంతనునివివాహేచ్ఛకు కామబాధేతరము ఏదన్నీ కారణముగా కనబడదు. అంత కంటే ఉదారభావ మేదిన్నీ లేనియెడల శంతనుడు “ధీరోదారు”డెట్లు? శంతనునివయస్సెంతి? ఇప్పుడుతన ములో లేడే కామబాధకు లొంగుటకు. శంతనుడు ధీరుడే అయితే, కాదని నిశ్చయించినదానిని త్రవ్వకతా; ఆసంగతి పదేపదే బ్రాపకములెచ్చుంటూ పైకి వ్యక్తమయే టట్లునూ, తనవల్ల సాక్షాత్తుగాకాకుండా వైవారు పోల్చి కార్యముచేస్తే చాలుననే కేలవునివలె శంతనుడు ప్రవర్తించుట ఉత్తమనాయకలక్షణమునకు సరిపడదని చెప్పవలెను. “కుమారునిరాజ్యముకంటే నాకు బరిణయమెక్కుడుగాదు. సర్వభా నే నాచింత వదలియుంటిని. కర్మ వశంబునఁగాని యాలోచనము గలిగి యది ప్రమాదవశం

బున బయటబడుటచే గౌరవగౌరవంబునకు గలంకము దెచ్చితివని పెద్దకుండలసూపనోడి కొంచలపడుచున్నాఁడ” అని చెప్పినమాటలు సత్యనూ, లేక శృంగారవికారమైన మురిపంపా? జ్ఞానమార్గముకోరిన ఇతడు, క్షేమతో “దేవప్రతుడు నీ కుభయలోకసాధనమైన రాజమార్గము” అని యజ్ఞ తీర్థము అన్నమాట తన సత్యవత్ప్రతిపాదిసాధనముగా అన్వయించుకొనుట ధీరోదాత్తునికి ఉచితకలమా? శంతనుడు వాస్తవముగా ధీరుడే యైతే, తానన్నమాటలు నిశ్చయమే యైతే, దిగ్విజయమునుండి వచ్చినదేవప్రతుని కిహూడా తనశోకము వీల వ్యక్తము కావలసివచ్చింది? అతనివీలవర్తనములో ఇది ఒకచిక్కేకదా. మరొకసంగతి; దేవప్రతుడు తండ్రిమనోభీష్టమును కనుగొనుట మూలము కంటే వేరుగా నాటకములో సవరింపబడినది. దేవప్రతుడు తనలో తాను రెక్కించి, పక్షములన్నింటిని విమర్శించి తుమకు వేటకేగినస్థలమునపట్టి “ఆ! ఆమనోరథము ఇట్టిది గావుననే యింతగోప్యమై, వేదనాహేతు వగుచున్న”దని నూటిగాఁజూపించగల్గినాడు. దేవప్రతుడు కనుకొనిగాని, చెప్పకూడదని అన్నివిధాల నిశ్చయించిన యజ్ఞ తీర్థలే దైవముమీద తప్పుమోపి చెప్పివేసినాడు. ఇందువలన కలిగేసన్మాన్య యెదో తెలియలేదు. ఇది చమత్కారముగా ఉన్నా శంతనునిలోలము అమాత్రము ఈసవణమన చక్కపడలేదు. ఈమార్పువలన గంభీరతను సంపాదించితిమంటిరా ధీరోదాత్తున కుండలసిన ధైర్యమునకు దృఢవ్రతమునకు, మహాసత్యమునకుమాడా భంగము వచ్చితిమను. మూలములో తండ్రి కొడుకుతో చెప్పట అనుచితమైతే కిశంతనుడు ఇంత జేల అగుట ఉచితమా? అపత్యార్థము వివాహప్రయత్నము చేయుట ఆర్యవతదృష్టిలో అనుచితముకాదు. అపత్య మందుచేత ఒకతగినకారణ మగుచున్నది; కకామాన్యము అంతకంటే ఉచితమైనకారణము కానేరదుగదా. తనబుద్ధిని స్థిరము చేసుకొనలేక, ఎన్నోమార్లు ప్రయత్నముచేసినా

౧. చూ ఇహోపఖోగంబులం బెద్దకాలంబు సనినఆది 4-162.

౨. యజ్ఞ: లోకాపవాదంబునకు జడిసి యితడు పెండ్లి వలదనుచున్నాడుగాని నిరీహచేగాదు. (పుట 64)

౩. ఇవన్నీ ఇప్పటివాసనలు కాబోలు. సత్యవతి తనకు వ్యాసుడు ఇట్టినవృత్తాంతము కీర్మునితో చెప్పినది. ఆలాగే కుంతి కర్ణునిజన్మవృత్తాంతము చెప్పినది. ఎన్నో ఇట్టిసంగతు లన్నవిగదా.

౪. వంశాభివృద్ధి, ధర్మాచరణము శంతనునికే చెల్లునా, దేవప్రతునికి చెల్లవా?

వైకల్యము పొందువాడు ఎట్టి ఉదార నాయకుడో ఇంత వరకు శంతనుని ధీరోదాత్తునిగా చేయ ఉద్దుక్షతలై వారని ఊహించే విమర్శించినాను. కాని పీఠికాకారులుమాత్రము “ధీరోదాత”డని వ్రాసినారు. అలంకారశాస్త్రములో నా కీప్రయోగము కానరానందున, శంతనుని శీలలక్షణము ప్రాచీనసంప్రదాయముగాక నవీనమా అనే సంశయము కలిగినది. నవీనమైనపుడు ఏఅర్థములో ఆమాటను ఉపయోగించినది స్పష్టముకావడండా తగాయిదా పడవూడవని నాఅభిప్రాయము.

ఇంకొక ముఖ్యాంశమున్నది. ఈ నాటకమునకు ప్రధానరసము వీరమని గ్రంథకర్త ప్రస్తావనములోను, పీఠికాకారులు వారి న్యాసములోను నొక్కి చెప్పియున్నారు. వీరరసమును కొందరు అలంకారికులు దాన దయా యుద్ధముల నెడి మూడురకములుగాను, ధర్మ వీరమును కలిపి కొందరు నాలుగు రకములుగాను విభజించియున్నారు. రసగంగాధర మతానుసారముగావూడా ఈనాటింటిలోనే మిగిలిన పాండిత్యాదుల రకములను అంతర్భావము చెప్పితే, మననాటకములో వర్ణించిన వీరరస మేదియై ఉండునో ఆలోచింతము. దయాధర్మములు కాదుగదా దానమువూడా కాదని చెప్పవచ్చును. దాన వీరమునకు బలీచక్రవర్తిని లక్ష్యముగా చెప్పియున్నారు. అట్టి యేదానము నాటకములో వర్ణితమై యుండలేదు. అందుచేత యుద్ధమే ఇందలి వీరరసమని చెప్పవలసి వచ్చును. మీద నుదహరించిన రెండు దిగ్విజయములే ఈ వీరరస వ్యంజకము లగును. ఇందులో మొదటి అంకము లోని వీరసోత్కర్షను చక్కగా విమర్శించవలసి ఉంటుంది. ఎందుచేతనగా కథారచన ననుసరించి విచారించినచో ఈఅంక కథకు ఎట్టిప్రయోజనము కానరాలేదని మీదను చెప్పినప్పుడు, ఈఅంకము ఏల ఎందుకు నాటకములో ప్రవేశించి ఉండవలెనో పూర్తిగా చర్చించక ఇప్పటికి నిలిపి ఉంచేసితిని. వీరసప్రధానమైన నాటకమును వ్రాయవలెనని నిశ్చయించిన కవికి వీరరసముతో నాటకమును ప్రారంభించుట సమంజసమే. ఈఅంకములో ఏరసమైనా ప్రధానమైతే అది వీరమే అని ఒప్పుకొనవలెను. నాయకుడు దేవవ్రతుడా, లేక శంతనుడా అనే ప్రశ్న ఇప్పుడు అప్రస్తుతము. కాని ఈదిగ్విజయ కథ

ద్వారానే నాయకుని వీరత్వ ప్రకర్ష వెల్లడి కావలసి ఉన్నది. దేవవ్రతుడు నాయకుడైనా కాకపోయినా, అతని వీరము ఉస్సాంగమందుటచేత ప్రతిపక్షము లేనప్పుడుమాడా శరనేతునిర్యాణముద్వారా పైకి ప్రవహిస్తూ ఉండెననిచెప్పి శరనేతుకథకు ప్రయోజనము కల్పింతుము. కాని ఏక రసానుభావములుగా శరనేతువుకున్నా దిగ్విజయమునకున్నా సంబంధమున్నాదన్నా, సాక్షాత్తుగా రెండు అంశములకు ఎట్టి సంబంధమూ లేదనేవాదము నిలిచి ఉండవలసినదే. దిగ్విజయముచే పోషితమయే వీరమునకు శరనేతువు ఏవిధానా ఆవశ్యకము కాదు సరేకదా, ముందొక శరనేతువర్ణన శకుండా దిగ్విజయసంబంధ కోలాహలముతోనే తెర లేచేటప్పుడు ప్రదర్శనమునకు వచ్చేవన్నె ఈ చప్పుని దేవవ్రతుని స్వగతముతో రాదని చెప్పే రంగరచకుల అభిప్రాయముతో మనమువూడా ఏకీభవించవలసి ఉంటుంది. రసోద్దేశమునకని చెప్పాలన్నా దిగ్విజయ సంరంభములో గల రసముకంటె ఎక్కువ ఏమిన్నీ ఈశరనేతు నిర్వితిలో స్ఫురించదు. రండింటిని కలిపి ఏకరసాంగములుగా చెప్పదామంటే విభావాను భావస్థాయీభావాదులలో దేనికైనా ఈ శరనేతువు ఏవిధాన ఉపచరించదు. ఇంతకూ పూర్వపు సంప్రదాయము ననుసరించి కాబోలు యుద్ధము రంగముపై చూపక అంతా మాటలలో చెల్లెపుచ్చినారు జరిగిన యుద్ధమువూడా అతిస్వల్పము. రండుపక్షములలో సమానులు యుద్ధమునకు జోరుకోలేదు. యుద్ధమునకు సమవడిన చంద్రశేఖరుని భుజములు ఆరంభములోనే అరికట్టబడినవి. సోమపాలుడు ఇటు అటు పరుగెత్తడమేకాని యుద్ధమా చేయనేలేదు. వచ్చిన జయింపబడు కూడా ఆర్భాటమే చేసినాడు; పతాకము తెగింది; ఏనుగుకు మురికినాటింది; శిరమున్నీ తునకలైనవి; సైనికులు బూరుగుమాదిగా ఎగిరిపోయిరి; కంపనాస్త్రము అందరిని పడవేసింది; అని తెరలో జరిగినట్లు చెప్పినదేదో అదే ఈ అంకములోని యుద్ధమంతా. దేవవ్రతునికి ఒక్కమార్తె నా శరముసోకనై నా సోకలేదు. ఈ యుద్ధవర్ణన వీరరస పోషకమని మనము భావించవలసి ఉన్నది.

అంతే కాకుండా ఈ అంకములోని వీరము కళంకితమైనది. అలంకారికుల మతములో విమర్శములే వీర

శాంత కరుణ రసములకు మైత్రిని కవి కల్పించ యత్నిం చెను. వీటికి మైత్రి అసంభవమని ప్రధానసూత్రములలో అలంకారికు లందరూ ఘోషిస్తూ ఉన్నప్పటికీ, కవి వాటికి ఏకీభావము కల్పించుటచే చాలా ప్రయాసపడినారు. అవును; అలంకారికులు కూడా తుదకు కొన్ని సిద్ధకవి ప్రయోగములను తీసి ఈ సహజ విరుద్ధములైన వీరశాంతియులకు అనుగుణ్యమున్నట్లు మాపియున్నారు. ఆ గాణమునే వీరు ప్రధానముగా చేసుకొన్నట్లు నాటకములో శబ్దతః ఉట్టంకించుకొన్నారు. దేవవ్రతుకిందుసాహసాలుడు (పుట16); శంతనుడు స్వగతమున తనవిషయమై (పుట16), దేవవ్రతుని విషయమై (పుట17), దేవవ్రతుడు శంతనుని విషయమై స్వగతమున (పుటలు 17, 18, 20), ఈశ్వలములలో వీరకరుణ శాంతయులకున్నూ, శంతనునిలో (పుట19) వీరశృంగారములకున్నూ సామానాధికరణ్యము కవి వర్ణించిన్నీ, శబ్దతః చెప్పిన్నీ ఉన్నారు. ఇన్నీ శబ్దదోషము లున్నో కావో అలంకారశాస్త్ర పండితులు పరిష్కరింతురుగాక. ఇట్టివర్ణనకు ఉదాహరణములున్నా, శాస్త్రసూత్రములు గాణముగా అంగీకరించినా, ఇన్ని మార్లు డప్పు వాయించినట్లు ప్రకటించవలసిన అంగరముగాని రుచివిశేషముగాని కానరాకున్నది. ఈరసముల సామానాధికరణ్యమునకు సుగ్రహమున్నా, అట్టిస్థితికి “ఏకీభావము” అనవచ్చునా అని నాకు శంక కలుగుచున్నది. ఒకవేళ ఏకీభావము అనడానికిమాడా ప్రమాణమున్నా “వీరయు శాంతమై శాంతయు కరుణమైన” దనే వర్ణనములోని పరిణామమునకు ఆధార మెక్కడిదో తెలియకున్నది. ఇక్కడికి మాదురసములైనవి. ఇక మిగిలిన రసములకు మాడా ఏకీభావము కవి సముకట్టినట్లు వర్ణించినారు. పరశురాముని కలిసినతరువాత శంతనదేవవ్రతులు చూపిన విషయము, ఒక్కచోట (మా. పుట 23) కనబరచిన భయము; పరశురాముడు చూపినశాద్రము, దీని సంఘటనీ పరిహాసము క్రింద సమన్వయముచేయుట (మా. పుట 28) గంగాదేవి వచ్చినతరువాత శంతనుడు జహ్నుకన్య మొగము చూడ సిగ్గుపడుట; తల్లితండ్రులు పుత్రునివై చూపిన వాత్సల్యము; ఇన్నీ వీరరసప్రవాహములో నడ్డెముగా వచ్చుచుండిన తునకలు. వీటిలో వ్యక్తమైన శృంగారాదులలో భీభత్స క్రోధ అద్భుతములనుమాత్రము

కలపకపోవుటచేత నవరసముల ఏకీభావమునకు సమయ మొకటి పోయినట్లైనది. ఇట్టి రసముల ప్రాగుతుమాడా అలంకారశాస్త్రము ఒప్పునా, ప్రాచీన సంస్కృత నాటకములలో సంప్రదాయమున్నదా అనే ప్రశ్నలకు తగిన విమర్శన చేయ నాకు పాండిత్యావ కాశములు చాలవు.

ఈలాగున్నది మొదటి అంకములోని వీరరసము. ఇక రెండో ద్విగజము వర్ణనావ సరమున స్ఫురించే వీరమెట్లున్నదో చూదాము. యుద్ధముయొక్క జయఫలము, విజయోత్సవముల సంగతి వింటాము. అంతకంటె యుద్ధసంబంధమైన కోలాహలముతో ప్రేక్షకుల మీనులు మనస్సులు పర్వాప్రము పొందవు అప్పటికి గాని రసాస్వాదనమొట్లు ఎట్లు చెప్పగలము? ప్రతాపమునే విభావము, యుద్ధమునే అనుభావము, గర్వస్థితి వర్ణములనే భావములు, ఉత్సాహము నేఘాయ, ఉచితమైనఅలంబనోద్దీపనములు [వశేరూపకము VI. 73] ఈ మొదలైన అంకములతో పొంగిపోయితూ నాటకమంతా, అంగమంతా కప్పిప్రేక్షకులను పూర్తిగా ముంచి వేయునపుడుగా వీరరసము నాటకరసము అగును. మనోనుమాలమైన అర్థమందు ప్రసరకము; కార్యారంభములందు సంరంభమైన ఉత్సాహము ఇజేవిన్నీ కానరావు. వీరరసమునకు తగిన ఉదాహరణము వేణీసంహారము. దానిలో వర్ణితమైన రసోద్రేకము, తది ప్రేక్షకులను ఆర్పించిన విగము ఈ నాటకములో వ్యక్తమవుతున్న వాటిని అడుగుతున్నాను. ఏమాత్రమైనా వీరరసముంటె అది ఏకదశ మవుతున్నది. ఎట్లుచూచినా భీష్మభోక్తడే తగిన వీరపాత్ర. వీర సహాయుడైన సుహృత్ కుమారాభిమతులు, సామంత ప్రాసాద్యులు [ద్రృగ 77 కారిక] ఎవరూ పాత్రలు కానరారు. మొదటి అంకములో వీరనివలె నూచితమైన శంతనుడు ఆ అంకము దాటిన దగ్గరనుంచి తుదకు నాటకాంతము వాడు శృంగారపాత్ర అవుతున్నాడు. ఇక శంతనుని వైనికులు, సోమపాల చంద్రశేఖర జయసింహులు మాత్రమే ఉన్నారు. వారొక లెక్కకాయ. పరశురాముడుమాడా వీరపాత్రే అని చెప్పగలమా? భీష్మడైనా వీరపాత్రగానే తుదవరకు ఉండేనా అంటే చెప్పలేకున్నాము.

నాటకములో భీష్ముడు ప్రతిజ్ఞకై వచ్చియున్నాడు. భీష్మప్రతిజ్ఞ పామరుల కొకవేళ వీరమన్నట్లు ద్యోతకమైనా, నాటకకర్త పండితులు అంకారశాస్త్ర రీత్యాగాని లేకలోకానుభవమునబట్టిగాని ప్రతిజ్ఞ వీరరస భావముగా భావించరుగాదా! భీష్మజ్ఞానరిందినది స్వార్థత్యాగము; అందువలన మానసికము, పదీనకష్టములు, నాటకవస్తువులోకి చేరేఉంటే ప్రేక్షకులహృదయమునుకరిగించవచ్చును. స్వార్థత్యాగమును బుద్ధిపూర్వకముగా పట్టుదలతో చేసేవారు దుష్టశాలులు, అసాధారణ మహనీయులు. ఆత్యాగమును వివరముగా వర్ణించిఉంటే, ఆరసమేమునో అనేప్రశ్న ప్రస్తుతము. నాటకములో ప్రతిజ్ఞ చేసినట్లు, చెప్పియుంటుంటే ఆప్రతిజ్ఞకు అంతకంటే ఎక్కువసాసమును నాటకములో కల్పించలేదు. ప్రతిజ్ఞ స్వార్థత్యాగమువలెనే వీరము కానేరదు. అసలంటే ప్రాయోగవేళము, సహగమనము, మాడా వీరములు యితీరవలసి ఉంటుంది. హరిశ్చంద్రుడు, శిబిదక్షిణి, లక్ష్మణుడు, రాముడు, బుద్ధుడు, యశుతా కొడుకు, వీరందరూ వీరులే కావలసివచ్చును. దేవప్రతుని ప్రతిజ్ఞ మాడాట్టిజే. ఇందులో మెచ్చుకోదగినది, అసాధారణమైనది లేకపోలేదు. అంతమాత్రాన వీరమనిపించుకోదు. అందుకు ప్రాచీనసంప్రదాయము, అంకారశాస్త్రసమ్మతము ఉండితీరవలెను. అంతేకాకుండా ప్రతిజ్ఞ వీరరసముయొక్క ఆవిర్భావమే అంటే; ఈ ప్రతిజ్ఞకున్న మిగిలిన అంశములైన దిగ్విజయమునకున్నా ఎట్టిసంబంధమూ లేదు. రెండూ వేరువేరు సంగతులైనపుడు ప్రధానరసమైన వీరముయొక్క ఆవిర్భావములుగా అవి నాటకములో ఎట్లు సాధనము? ప్రతిజ్ఞ వీ మంటే, మూలములో లేక దానికి వైరంతర్య మెక్కడ కుదురును? ఏవిధాన సాధనకుండా ఉన్న ఈ దిగ్విజయములకల్పన ఎందుక? అంతేకాకుండా ఈ ఫలమైన ప్రతిజ్ఞయొక్క ఆరంభ మెక్కడ? అట్టి ప్రతిజ్ఞకు బౌద్ధత్యముండదుగా. ఒకవేళ అసాధారణప్రజ్వల ఈ శాశ్వతబ్రహ్మచారికి అట్టి బౌద్ధత్యము ఉండునన్నా,

అది కొనసాగి తీరవలెననేపట్టుదల ఉండదుకదా. అందుచేత ఆరంభాదులు దానియం దెట్లుపట్టును? ఇంతకూ ఆప్రతిజ్ఞ ఒక కార్యసాధక మవుతున్నది. సాధన మెప్పుడూ కార్యమునకు అంగమగుటచేత, దానిరసముకూడా కార్యరసమునకు అంగమైపోవును. కార్యము ఈ నాటకములో శృంగారరసప్రధానమైనది. అట్టి సంబంధమును కృత్రిక ప్రస్తావనములోను, వారిహృదయమును బాగా ఎరిగినవారి మిత్రులు పీఠికలోను స్పష్టము చేసినారు. “శాంతనవుని హృదయప్రతిజ్ఞయే ప్రధానముగా నెఱవేడిన సత్యవతీశంతనుల పరిణయము” (పుట 2) “శంతను పుత్రుని బ్రహ్మచర్యప్రతిజ్ఞయే ప్రధానకారణముగా వారి పరిణయమనోరథము నెఱవేటుట” (పీఠిక) ఇట్లె నపుడు ప్రధానమేదో అంగమేదో వేరే చెప్పవలెనా? ప్రధానరసము ప్రధానవిషయమునవట్టి ఉండునా, లేక అంగమునవట్టి ఉండునా?

నాటకమునకు శృంగారమో వీరమో ఏదో ఒక రసమని అలంకారికుల అభిప్రాయము [దశరూపక 8.38]; మిగిలినవి అంగములుగాను ప్రాసంగికములుగాను వైరుధ్యములేకుండా ఉండవచ్చును. “నాటకే శృంగారవీరరసయో రన్యతరస్య ప్రాధాన్యం; అన్యేషాం రసానాం అంగత్వేనాను ప్రవేశః” [ప్రతాపరుద్రీయము III 5.1.] అలాగైనపుడు శృంగారవీరములు రెండుండి ఒకదాని కొకటి అంగముగాగాని, ప్రాసంగికముగాగాని ఉండవచ్చునా అనే అక్షేపము చాలా ముఖ్యమైనదగునుకదా! శృంగారమునకు వీరము విరుద్ధ మగునా కాదా అని నా కొక ప్రశ్నకలిగి, నా సామాన్యజ్ఞానమును ఆనుసరించి విమర్శించుటకంటే, ప్రాచీనుల అలంకారశాస్త్రజ్ఞులమతమేమో కనుగొనుటకు ప్రయత్నించి నాను. ఈవైరుధ్యచర్చ ఎక్కడవచ్చినా, ఏకదేశ వ్యాపకమైనదేకాని నాటకము మొత్తముపైని చేసిన ఉదాహరణ మొకటైనా కానరాలేదు ఒక శ్లోకములోవైరుధ్యమున్నదా లేదా అని వారుచేసిన తర్కము నా ప్రస్తుత ప్రశ్నకు సరిపోలేదు. మొత్తముమీద చాలాచోట్ల వైరుధ్యపరిహారమును

1. కాని నాటకమునకు ప్రతిజ్ఞాశాంతనవమని ప్రధాననామముంచి అభిజ్ఞానశాకుంతలమునకు అనుకరణమూ ఏమి?—నాటకము వీరరసప్రధానమని చెప్పటచేత, ప్రతిజ్ఞ వీరరసవ్యంజకముగా నాటకకర్త మాడా భావించినారా అని ఒక అనుమానము పుట్టకమానదు.

చేయుటకే వ్యాఖ్యాతల ప్రయత్నము. కాళిదాసభవనా
త్వాదిమహాకవులప్రయోగములు ప్రమాణములు, శాస్త్ర
మర్మాదాకల్పనములు కావున, ఈవైరుధ్య లక్షణమునకు
లక్ష్యములుగా చెప్పలేక పరిహారమును చేసినారు. ఇనా
శృంగారవీరములకు వైరుధ్యము చెప్పినారా లేదా అని
చూడగా, శృంగారముతో వీరమునకు పరస్పరవిరోధము
చెప్పి, వీరమునకు విరోధులను చెప్పుటలో మాత్రము
శృంగారమును ఉల్లేఖించలేదు. [దర్పణ. 242 కారిక
“అద్యః కరుణాభిభృత్సౌదమీరభయానైః; భయానకేన
శాంలేన తథావీరరసః] ఇట్లు చెప్పుటలో సారసమును
కనిపెట్టి శృంగారము ప్రధానమైతే వీరము విరుద్ధమగును
కాని, వీరమే ప్రధానమైనయెడల శృంగారము కాదని
వాదించెదరేమా. ఇదమిత్యనుని నేను చెప్పలేనుకాని,
ఎక్కడైనా రెండురసములుంటే, ఒకటిప్రధానము రెం
డోది అంగము అగును. అంగము ప్రధానమును పరిపూ
రించి, దాని ఉత్కర్షణను తేవలెను. ఇక్కడ ఈఅంగం
గీసంబంధమే ముద్రదు. కానపుడు రెండూ స్వతంత్రము
లందమా? అట్టివిర్భూటు సంప్రదాయసిద్ధమా? కాదేమో
అని నాభయము. ప్రాచీనులనుకములోమాడా ఇట్టి
వైరుధ్యమును ఆశ్రయాలంబనములు మార్చి పరిహరించ
వచ్చును. అనగా వీరమునకు దేవప్రతుని, శృంగారము
నకు శంతనుని ఆశ్రయములుగా చేసినచో, రెండురస
ములు, ఇద్దరునాయకులు సిద్ధమగుదురు. అందులో ఒక
రిని ఉపనాయకుడందమంటే నాయకోపనాయకులను
ఒకకథ ఒకరసము ప్రతిబింబించవలెను. దేవప్రతశంతనులకు
ఆట్టిసంబంధము సందర్భించదు. ఒకవేళ ముద్రవలెనంటే,
శంతనుడు నాయకుడు. దేవప్రతుడు ఉపనాయకుడు
కాజరిపవచ్చును. అప్పుడు శృంగారము ప్రధానరస
మగును. సత్యవతి నాయిక అగును. వీరరసము ప్రధాన
మంటే నాయిక లేకపోవును. కాని నాటకముచదివే
వారికి సత్యవతి నాయికవలె తోచకరవచ్చదు. వేరే మరొక
నాయిక లేనందున ఎట్టిసమరసమరకుండా ఉన్నది.

శృంగారమే ప్రధానమంటే స్థాయీ భావాది
రసావస్థలు, బొత్తుకాదికార్యావస్థలు చక్కగా అత్తును

కాబోలు. ఒకకథ ఒకజత నాయికానాయకులు కన
బడుదురు. కథకు ఆరంభము, ఉపసంహారములు వ్యక్త
మగును. గ్రంథ విస్తృతిని పట్టిచూచినా శృంగారకథే
ఎక్కువభలమును, ఎక్కువకాలమును ఆక్రమించును. సత్య
వతి పరిణయకథ శృంగారకథగదా. మొదటి అంగము 24
పుటలు (5-28); రెండో దానిలోని విమర్శంభము 4 పు
టలు (29-32); మూడో దానిలో ఆఖరి రెండు
రంగములు 3 పుటలు (65-67)-మొత్తము 81 పుట
వీరరసకథ. మిగిలిన 67 పుటలు శృంగారరసకథ.
ఇట్లుండగా శృంగారరసకథను ప్రాసంగిక మనడ
మెట్టో తెలియదు. పోనీ శృంగారమే ప్రధాన మనా
మంటే ఎవరూడా ప్రేక్షకులను ఒడలు మరచేట్టు నిండు
గా వర్ణితము కాలేదు. దానినైనా భాగాపొషించలేదు.
ప్రళయదర్శనమపుడు ఒకే శృంగారము లేనేలేదు.
మాలిని క్రియంపదానసూయలను, శంతనుడు దుష్కర్మతుని
గంగవతి శకుంతలను, పాంథాశ్రమము కణ్వాశ్రమమును
పోలియుండి వర్ణనలోను, సాదచాటున దాసుకొనుటలోను
జాతీసంబంధమైన చర్చలోను ఒకరివృత్తాంతము ఒకరికి
చెప్పుటలోను ఇట్లునే శాకుంతలములలో ఈభాగము శాకుం
తలమును అనుకరించినా, కాళిదాసుపొషించిన ఆ నిండు
శృంగారమును శాస్త్రులవారు తేలేక పోయినారని చెప్పి
నచో శాస్త్రులుగారు తీమింతురుగాక. శాకుంతలమును
మనస్సులో ఉంచుకొని ఈభాగము ప్రాసినట్లు గ్రంథ
కరే అంగీకరించినారు. “శంతనుడు-సుదతీ! నీవు శకుం
తలాపరిణయవృత్తాంతము వింటివా.” (పుట 47, మూ
డో అంగములోమాడా శృంగారవర్ణనకంటే శృంగార
విషయకచర్చపెచ్చు. ఈతిర్కము మరొకరసము కానం
దున శృంగారమేఅని అవ్వయించవలసి ఉంటుంది. శకుం
తలమాడా గురుజనులఅజ్ఞాతసత్వముకాదా అనిచెప్పినప్పు
డు దుష్కర్మతుడు శంతనునివలె తలవంచుకొని “అయితే
అడిగినస్తాను” అని ప్రియసఖిని విడిచిపోలేదు. అవును;
ముందు ప్రతిజ్ఞ జరగవలసి ఉన్నదికాట్టి, గాంధర్వమున
వివాహమెట్లు అని శంకించేవారికి ప్రత్యక్షతరముగా

౧. శాస్త్రులుగారు ప్రయోగించిన సాగసులను చదువరులు గ్రహించలేరని భయము కలిగికాబోలు,
ఆనేకస్థలములలో ఆసాగసులను శబ్దము ఉట్టికిస్తూ ఉండుదురు.

నేను చెప్పేదిలేదు. నాటకముగా, రచించువారు ఎట్లు రసహీనముకాకుండా ఆభాగమును పొందుపరుస్తారో వారిపూచీ. మూలము నూర్చుచు నియమము లేకుండా. ఇంతకూ రసస్ఫూర్తికి వివాహమై తీరవలెననే షరతు లేదు. రసప్రాదుర్భావము చేసి, విడిచి, భావ విచ్ఛేదోషమునకు లక్ష్యముకాకుండా రసమును పోషించకపోతే నాటకముభిప్రయోజనములలో ఒకటి చెడుతుంది. ఇందుకు సహృదయులే ప్రమాణము. ఇక్కడ శాకుంతలను, మొదటిఅంకములో ఉల్లేఖరామాయణమును, అయోగశృంగారవర్ణనలో రత్నానళిని నాటకకర్త మనస్సున ఉంచుకొనినారా ఏమి? కావచ్చు. అని మంచిసంగతే.

నాటకములో రసము వెల్లిగా ఉండిపోవుటకు నాటకకర్తగారి నియమములే కారణమని నాసమాధానము. వీరరసప్రధానమైననాటకము వ్రాయవలెనని ఉద్దేశించి, స్వతఃశృంగారప్రధానమైన ఇతివృత్తమును ఎందుటచేత రసద్వైవిధ్యము సంభవించినది. మూలములో లేని వీరము తెచ్చిపెట్టుకొనుట, సరళముగాఉన్న శృంగారమును అప్రధానమనిగాని అంగమనిగాని ప్రాసంగికమనిగాని ఉపేక్షించవలెననియు, ప్రతిజ్ఞ వీరవానిభ్రమపడుట, ఆవీరము చాలదని అత్తని దిగ్విజయములను వీగిపోవణమునకై ప్రవేశపెట్టుట, మొత్తముమీద ఏకరసమును నిండుగా పోషించలేకపోవుట, ఈయిక్కట్లన్నీ సంభవించినవి. వీరరసప్రధానమైననాటకమే వ్రాయవలెనని ప్రతిజ్ఞ అయినచో మరొక ఇతివృత్తము లేకపోలేదే.

ఇప్పటికే విమర్శనము అతిరిస్తారనెనదని మిగిలిన అంశములను చర్చించకుండా కేంద్రాని విడిచిపెట్టుతాను. నాటకములోని అంకములు నవీనప్రాచీన సంప్రదాయములమధ్య పడినవి. ప్రాచీనులమతములో ఒక అంకములోని కథ ఒకరోజున ఒక్కభూమన, ఒకఊపున జరిగే ఇతివృత్తము కావలెనని కనబడుతున్నది. అంకము పూర్తియైనదాకా తెగవాలదు. రంగములను నవీనపద్ధతి ప్రకా

రము కల్పించేటప్పుడు, ఒక్కొక్కరంగము ఒక్కొక్కచిన్న చిన్న అంకమువుతుంది. ఒక అంకములో తెగవాలని రంగములు ఉండే, ఏ సంప్రదాయము సాగగడుకదా. అంతే కాకుండా రంగమునడుపుట ఎట్లో! ఒకటి, మూడు, నాలుగు అంకములలో ఒకరంగమునుండి మరొకరంగమునకు పోవునపుడు, ఒకక్రమము లేనందున ముందుకు వెనకకు నడవవలసి వచ్చేటట్లున్నది... నాటకము శ్రేతాయుగసంబంధమైన ప్రాచీననాగరకతకు చెందినదైనా కుర్చీలు, పడకకుర్చీలు వార్తాపత్రికలు మొదలైన సామగ్రి వాడుకలోకి కవి తెచ్చినారు. యావరాజ్యాభిషేకమప్పుడు శంతనుడు, సామంతరాజ్యపరిపాలనాచర్మ సమయమున దేవప్రభుడుచేసిన పౌరజనసభలు, ఆ సభలలోని వాద ప్రతివాదములు ఈరోజులలో జరుగుతున్న సభల అనుకరణములా అని అడగవలసి ఉన్నది. అట్టివే కాబోలు నాటకములని విజయోత్సవములు కూడా. ఈ రెండు అంశములు మనస్సులో ఉంచుకొనే కాబోలు “ఆధునిక నాటకరంగమున కిదియెంతయు నర్హమే” అని నీతికలో వ్రాసినారు. కొన్ని మంచిసంగతులు లేకపోలేదు. పాట్రల వేషములతో గ్రంథకర్త ఎట్లు వారిమనస్సులో చిక్కించుకొనిరో అందుకు నూచనలను నాటకములో పొందుపరచినారు. (చూ. “ఆకావిబల్లుగూడకట్టువాడా” పుట 11) మొదటి అంక యుద్ధవర్ణనలో యుద్ధ ధర్మములను చక్కగా నూచించినారు. మొదటిఅంకము ప్రదర్శనమున చాలా చిక్కుపెట్టేదైనా, నాటకకర్తయొక్క వర్ణనలను పొందుపరచి చూపించగలిగానారా ప్రదర్శనము రంజకముగా ఉంటుంది. ఇదేమోస్తరు సుగంధి దేవవ్రత దాశరాజుల సంభాషణ సమయమున ప్రక్కగదిలో పొంచి ఉండుట. అది రంగమున ఎట్లు కుదురునో “దాశకుమారీ ఇటరమ్ము” ఎక్కడ ఉన్నది ఆమె? గదిలో ఉండి ఆకుమన్న స్వగతములు ప్రేక్షకులకు ఎట్లు వివరుతును?

౧. మూలములోని గాంధర్వరాక్షస వివాహములచర్చ శాస్త్రులుగాను నాటకములోనికి తెచ్చిపెట్టినారు. గాంధర్వమా నాయక కిష్టము లేకపోయింది; రాక్షసమా రాజా కిష్టములేదట. తండ్రి అనుజ్ఞ లేక పోవుటచేత నాయక గాంధర్వము అంగీకరించలేదు; పోనీ వలచిన స్వాదయమున్నదా? ఉన్నప్పుడు రాజు రాక్షసమంగీకరించుటకు ఆటంక మేమున్నది? క్షుత్రియులకు రాక్షసము ప్రశస్తమేగదా! నాయకావిషయమై కారణము చెప్పినట్లు రాజావిషయమై ఏదీ చెప్పలేదు. ఏఉపపత్తి కాసరారు. ఇంతకూ నాటకమునడవాలిగదా!

పాత్రశీలవర్ణవగురించి కొంత చర్చకు అవకాశ మున్నా గ్రంథస్థితిభీతిచే అన్నిటినివదలి ఒక్క అంశ మును నూచిస్తాను. సత్యవతికి శంతినునిపై మోహము ఉద్భవించిందో లేదో కాని, దేవవ్రతుని చూడగానే అతనిపై వలపుకలిగిందా, కలిగినదానిని వహాపాతకమని అనిచి కేయ యత్నించిందా, ఎంతనిర్మూలము చేయ ప్రయత్నించి నా లీనచైతన్యములోనుండి ఆవలపు ఉబకుతూ ఉండేనా అనే ప్రశ్నలకు అవకాశ మిచ్చేటట్లు సత్యవతి కొన్ని మాటలు పలికింది చూడండి.

పుట 100. ఇట్టి మహోదారుడవు నీవు రాజ్యము నేయుట కోర్వలేక కోరినట్లయినది. (వివాద మభేద యందును.)

101. ఇంకేమి నాయనా నీకోర్కె దీరెగదా? (తత్తరముతో)

101. ఎంతవని చేసితివి? యిట్లయిన లోకము హృదించునా? దైవము సహించునా? అకటా దీన నేమి రాసున్నదో కదా!

102. ఎంతవని పుట్టెను? ఇప్పుడైన నితడు ఉరుకొనునా? ఇన్ని హిరణ్యాక్షవరములతో బెండ్లియైన నేమి ప్రయోజనము? ఇపు డేమిగతి?

(అత్యాశ్చర్యముతో) ఆహా! ఇతడు మందాకినీ నందనుడా!

103 (మనోవేదన నభినయించి) హాదైవమా! ఇట్టి లోకోత్తర చరితుడగు కుమారుని కిహలోకసౌఖ్య మిను మంతయు లేకుండ జేసితివా? అకటా!

“వే, యనకొకఁ డెవ్వఁడే నరవరుండను

మాటయ కల్లుగాని యీ

వననిధి వేషిత్తోర్విపరిపాలన

మీనె యొనర్తు వెమ్మెయిన్.”

ఈ పలుకులన్నీ కరుణావాక్యములే కాక పోవచ్చునని ఆధునిక లీనచైతన్యస్వరూపవేత్తలకు తెలియును. సత్యవతి శంకించిన పొరపాటు ముందుకలిగిన కారవవంశ నాశనముగా పరిమించినా యేమి? గ్రంథకర్త ఈ అంశములను కనిపెట్టినచో నాటకములో అట్లు ఉంచి యుండరని వేరే నేను చెప్ప నక్కరలేదు.

నాటకముపైనే వేయవలసినది కాక పోయినా, మొదటిమూల కథకే చెందేదైనా ఒక ప్రశ్న వేయవలసి ఉన్నది. ఒకమారు దేవవ్రతుడు యావరాజ్యాభిషిక్తుడైన వాడు గదా అతడు శంతినుని తరువాత రాజు కాకుండా వేగేవిధమునైనా జరుగుటకు, జరిపించుటకు ఎవ్వరికైనా అధికారము కలదా? ఇది వేరే విషయము కాబట్టి నాటక విమర్శనమును ఇంతతో చాలించెదను. నాటకము గ్రంథమునుబట్టి చదువరుల ఆసక్తి మెయ్యున్నది. దానిరసమును కల్పనా చమత్కారమును విమర్శించి ఆనందించేహక్కు అందరికీకలదని విన్నవించుచున్నాను.

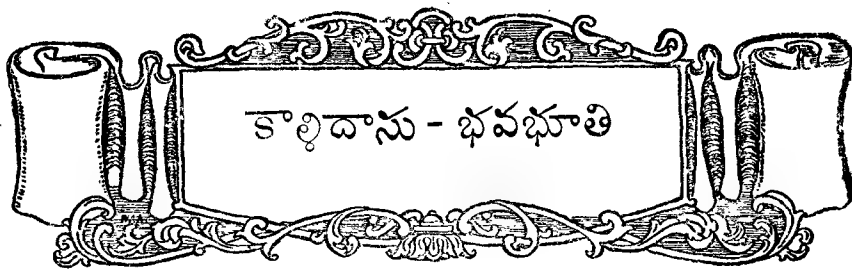

నా చింత

పెనుమర్తి వేంకటరత్నముగారు

ప్రముఖో దధితీరమునందుఁ గలదు
అమృతఖండము వెన్నెలలచటఁబూయు
పానిసురభిళమాధుర్య మూనినంత
మఱపురాదది జన్మజన్మములకైన.

అచట నొకయమృతగీతము ప్రచురమయ్యె
కొనరుకొనిగండు తుమ్మెదల్ ముసురుకొనియె
విరతినొందదు ప్రళయ విస్ఫురణకేని
దానికొకయి యాత్మ చింతల గమించె.

ఎ. వి. రత్నముగారు

“నాంకే భవభూతిగ్యో వసుం నా వసుషేవనా,
ఉత్తరే రామచరితే భవభూతి స్విశిష్యతే.”

అని మహాకవి కాళిదాసు భవభూతిని ప్రశంసించిన ఘైతిహ్యము కలదు. కాళిదాసు భవభూతికి ప్రాచీనుడను నభిప్రాయమున నిది కాళిదాసు వచించినది కాకున్నను సతనిపేర చెల్లుబడియగుచున్న విద్వల్లోకముయొక్క యభిప్రాయ మనుటకు సందియము లేదు. ఆలంకారికులనియమముల ననుసరించి పరిశీలించువిద్వాంసులలో ఉత్తరరామచరితమునందలి ముఖ్యరసముచు గురించి భిన్నాభిప్రాయములు గలవుగాని, ఉత్తరరామచరితమునందు భవభూతి యనన్యసామాన్య ప్రతిభుడై సర్వోత్కృష్టముగ జయించుచున్నాడను నభిప్రాయమున నెల్లరు నేకీభవించుచున్నారు. అందు పోషింపబడిన ప్రధాన రసము - ఏదయినను - అది యంతవృద్ధయంగమముగ నుండక సామాన్యముగ నున్నచో; “వీరశృంగారయో రేకః ప్రధానం” అను నియమముచే మఱే గుణమున్నను చూడక ఒక్క-పెట్టున దానిని త్రోసివేసి యుందురు. కాని భవభూతి కరుణరస మశ్రుతపూర్వముగను, లోకోత్తరముగ నుండుటచే అలంకార శాస్త్రవేత్తలు పలువురు తమనంకుచితదృష్టిని

విశాలము చేసికొనలేక యెట్లో బహుప్రయాసమున దానిని కరుణవిస్త్రలంభ శృంగారమను నొకక్రొత్తపేరున శృంగారములోనికి లాగిరి; కొందఱు అట్లే ధర్మవీర మనుషేర వీరరసము నకుఁ జేర్చిరి. అంతియకాని దానిని కేవలకరుణ రసమని యొప్పుకొనరైరి. ఒప్పుకొన్నందువలన మనకు గల్గుఫలితమును లేదు, దాని కేమిపేరిడిన నేమి? నామకరణముతోఁగూ అలంకారికుల శుష్కవాదప్రయాసమేకాని రసచర్చవలన గలుగుఫల మేమియులేదు. కావ్యము విలువ యందు వర్ణింపబడిన ప్రధానరసమును బట్టి లేదు; వ్యాఖ్యాతలచర్చవలన లభింపదు. కావ్యము జీవితస్పందత నెట్లు సంశీలించుచున్నది, హృదయముతో జీవితాశయములతో నది యెటువంటిసంబంధము కలిగి యున్నది, యను గుణములచేతనే కావ్యము విలువను గలిగియుండును. కావున రసమిమాంసంపలనగాని, కావ్యమునందొట్టిరసము ప్రధానముగ వర్ణింపబడవలయు ననెడి నియమమువలన గాని ప్రయోజన ఘటిన్వత్ప్రము. కాని ఒకసంగతి-మనయాలంకారికులు తమ వైదగ్ధ్యము నంతయు వీరశృంగార రసోద్బోధనమునకే యుపయోగించిరిగాని, కరుణరసమునకు జీవితముతోగల

దగ్గఱిచుట్టరికమును బరిశీలించుట యందు వినియోగింపఁబయిరి. కావున వీరివ్యాఖ్యానములవలన భవభూతివిశిష్టత యెందున్నదో తెలియఁజాలదు. ఇక భవభూతిని సన్నతి సేయనికవులుగాని వ్యాఖ్యాతలుగాని లేరు. అవియు కేవలము ప్రశంసా వాక్యములే యవుట వానినన్నిటి నిట పేర్కొనుట వల్లను లాభములేదు. అవి భవభూతివిశిష్టతను బ్రతిపాదించునట్టివి గావు.

భవభూతి ఉత్తరరామచరిత్రమునం దెట్లు విశేషించి యున్నాడు? కాళిదాసునిగూడ స్థలతిశయించుచున్నాడు? ఇది రసపోషణమునందు గలదందుమా? రసప్రధానత్వము రుచిభేద నిబంధనమైనది; కాన నిది నిర్ణయింపబడవలనుపడదు. “ఏకో రసః కరుణ ఏవ” యని కవిచెప్పినట్లు, కరుణరసమునే రసములన్నిటిలోనికి ముఖ్యమైనదానిగ నెంచి దానిచే పరిక్షించినను భవభూతి కవికులతిలకుని మించుచున్నాడని యెట్లు చెప్పగలము? కాళిదాసుని కావ్యములందుమాత్రము హృదయమును గరగించునట్టి కరుణాతరంగితములగు ఘట్టములు లేవా? రెండును హృదయంగమముగ నున్నపుడు దేనికి విశిష్టత నొసంగగలము? కాళిదాసునికరుణరసము మృదుమధురవీచికలఁదూగు శాంతతరంగిణి; భవభూతిది యన్ననో పర్వతోత్తంగతరంగసంక్షుభితమగు గభీరమగు పెద్దవెల్లున. ఒకటి ధ్వని ప్రధానము; ఒకటి వాచ్యప్రధానము. ఒకటి హృదయమును గరగించునది, ఒకటి హృదయమును దహించునది. ఇం దేది యెక్కువ

ప్రశంసాపాత్ర మగును? ఎట్లునిర్ణయింపబడుట? రెండింటి గలభేదము ససభవింపవచ్చుగాని, అంతమాత్రమున నిదియే గుణవత్తరముగ నున్నదని యెట్లు నిర్ణయింపగలము? కాన నిది రసపరీక్షచే నిర్ణయింపబడనేరదు. కాని యెన్నదగినగుణవిశేష మొందు భవభూతియందు గలదు. అది యాదర్శప్రాయమై, ఉదాత్తమైయున్నది. భవభూతి యొక్క ఉదాత్తత, ప్రకర్షము కాళిదాసుని కరుణరసమునందు గానము; కరుణరసము నందేకాదు, కాళిదాసుని శృంగారమునందును ఉదాత్తమైనయావేదనము గానరాదు. అందుచే ఉత్తరరామచరిత్రము హృదయమును చలంపజేయునట్లు కాళిదాసుని యేకృతియు చేయజాలదు. కాళిదాసునియందీ యుదాత్తత యేల లోపించినది? ఇది లెస్సగవిచారించినచో భవభూతివిశిష్టత యెందుగలదో మనము తెలిసికొనగలము. ఇది బాగుగ పరికించినచో కావ్యవస్తువునందు గాననగును. కాళిదాసుని కరుణయు భవభూతికరుణయు నాయీకానాయీకుల ప్రేమసంబంధికము లయియున్నవి; ప్రేమనుజుట్టియున్నవి. రెండింటిను మూలవస్తువు, అనురాగము. ఈకరుణరసము ప్రేమమూలకమైనది. అయినను భవభూతి పోషించినప్రేమమునకును కాళిదాసు పోషించినప్రేమమునకును స్వర్గమర్త్యములకుఁగలభేదము గలదు. అందుచే వారివారికరుణరసములు తథాత్వము నొందినవి. భవభూతి విశిష్టత యిందు గలదు. కాళిదాసమహాకవి తనకావ్యముల నంతకళామహిమముతో జిత్రించినను, భవభూతివలె

హృదయశాంత్రులను మీటగల్గెనా? హృదయంతరేశమునజొచ్చి యం దాలాపము గావించెనా? ఐత్రమగు ప్రేమస్వరూపమును, ఆజీవితాదర్శమును తాను భావమున గాంచిన నేకాని యట్టియుదాత్తత యెట్లు గలుగును? అనగా, భవభూతి చూపినటువంటి ప్రేమాదర్శమును కాళిదాసుని యేకృతి యందును గానము. కాళిదాసుని నాటకములందేమి కావ్యములందేమి ఉత్తరరామచరిత్రమునందునోలే న్యచ్చంబై, ఐత్రమై, జీవనప్రదమగు ప్రేమరస మొనైనను వెల్లివిరిసెనా? కాళిదాసుని మృదుమధురసుందరవిశాల కావ్యప్రపంచమున నెచ్చటను నిట్టి ఐత్రమగు ప్రేమ గూర్చి విని లేదనుట నిశ్చయము. ఇది విని నుడునుగాని కొంచెము లోతుగ పరిశీలించిన తెలియనగును. కాళిదాసుని నాయికానాయకుల కరుణాలాపములు, విలాపములు, ఆవియోగ దుఃఖభారము, కాముకజనహృదయమును వెల్లిపుచ్చుచుండునుగాని, ప్రేమయొక్క నిర్మలభావమును ఐత్రతను స్ఫురింపజేయదు. కాళిదాసు కృతులను బరికింపుడు. ప్రియవియోగము గల్గును. రాజునృత్తుడగును. మరణపీడితుడగును. దుఃఖార్తిచే గృశించును. వంశలపాలగును. కారణమునూత్నప్రియురాలు - ఉపభోగవస్తువు-దగ్గట లేదని. ఇద్దరు ఐభోగముకొనుట గానిచో పట్టమహిష యొకతె యుండ మరల నింకొకతె నపేక్షించుట యెదులకు? మొదటియనురాగమే నిక్కువమైనచో, లేదా కాముకబుద్ధియే లేకపోయినచో మరల నింకొకరి

మీదకు హృదయము పరుగిడుట యెట్లు కలుగును? అది యటుంచుడు. ప్రియవియోగ సమయమున నేవర్షాకాలముకూడప్రాప్తించును. అంబరము మేఘాడంబర మగును. ఆపదలు సందుచూచికొని ప్రవేశించును. కావున నప్పుడే పంచభాణుడుకూడ వియోగిజనముపై దాడివెడలును. ఇక ప్రియునియవస్థ చెప్పెడిదేమి? ప్రియుడు మదనతాపమున గ్రాలుచుండును. విదూషకుని యనునయవచనముల నూటడిల్లుచు, చిత్రపటమున ప్రియారూప సందర్శనముచే నువ్విట్లారుచు, ఎట్లో మదనతాపము భరించుచుండ వియోగార్తిని సహించుచుండ, అంతఃపురమునుండి యసూయాగ్రస్తురాలైన దేవిగారు వచ్చుచున్నారని వినును; వెంటనే మదనతాపమువోయి భయతాప ముప్పట్టిల్లును. విదూషకుడు రాజును గాపాడుటయందు యత్నించును. రాజు దేవి హృదయమును సాత్త్వనవచనములచే నుపశమింపజేసి, యామె వెనుక మరల మదనబాధ నొందుచుండును. ఇట్లు కొంతకాలము లాక్షణికముగ మదనవ్యధను ననుభవించిన తర్వాత ప్రియాసంయోగము గల్గును. అంతటితో సమస్తతాపములు చల్లరును. ఎల్లరకు శుభము చేకురును. (ఈరీతి నుత్తరరామచరితమునందు వియోగదుఃఖము - కరుణ-విప్రలంభశృంగారము—వర్ణింపబడిన దేమో కనుగొనుడు) ఇది కాళిదాసునియనురాగము. ఈయనురాగము కాళిదాసుని కళానైపుణ్యముచే సంస్కారము చెన్నొంటయుండుగాక. కాని అనురాగముయొక్క ఐత్రత, ఉదాత్తత

కాళిదాసునియందు లేదు. కాళిదాసునందు ప్రేమయొక్క ఆదర్శమే లేదు. ఎట్లుండును? అంతఃపురములుగల నాయకులయందు బవిత్ర మగు ప్రేమరస మెట్లుపుట్టును? వారిని చేపట్టునాయికలకుమాత్ర మంతకుమించిన ప్రేమానుభవ మెట్లుకలుగును? అనురాగమున కాళిదాసునినాయకానాయకుల ప్రకృతి సర్వసామాన్య ప్రకృతికంటె విశేషించినది కాదు. వారియనురాగములు కలయికలు మదనునిఘాతను డీకొనుటకే! కాళిదాసు తననాయికానాయకుల కంతఃపురములు కూర్చుండే యుండలేడు. ఏకపక్షీ ప్రతస్థుడు. రాజ్య యనందగు దుష్యంతున కొకయంతఃపురమును గూర్చుండే యుండలేకపోయెను. అది బహుశః రసజ్ఞుల కుండవలసిన లక్షణమేమో! లేదా యాలంకారికుల దాడశాననమో! ఇట్టిది కాళిదాసుని ప్రేమచిత్తరువు! ఇక ఉత్తరరామ చరితమును గనుగొనుడు. అందు ప్రేమ యంతఃపురముగ ఎంతవిస్ఫులముగ, ఎంతకరుణముగ గూర్చబడెనో. ఎంతటియదాత్తముగ వున్నదో చూడుడు. ఇచ్చటి ప్రేమాదర్శము కాళిదాసుని నే నాయికానాయకులయందు గన్పట్టును? కాళిదాసుని ప్రభావతాటకమును భవభూతి ప్రభావతాటకమును ప్రేమాదర్శమున బరీక్షింపుడు. కాళిదాసుని యుత్తమ వాయిక శకుంతల, అల్లభ భవభూతియుత్తమ వాయిక సీత. ఇద్దరి ప్రేమస్వభావములను బరికింపుడు. దుష్యంతుడు శకుంతలను నిర్భర్తించుచు. శకుంతలా దుష్యంతుల సంవాదమును గనుడు. ఇందు కవి తనయొక్క చమత్కారమును గనబఱచుటయందే యావచ్చుకొని విని

యోగించెనుగాని శకుంతల ప్రేమనిర్భరత్వమును నిరూపించుటయందు గాదు. ప్రకృష్టస్వాభిమానహృదయమును ముంచెనుగాని ప్రకృష్టానురాగహృదయమును గాదు. దుష్యంతుని తిరస్కారముచే శకుంతల రోషావేశ వినశురాలయ్యెను. దుష్యంతుని 'ఆర్య పుత్ర' యనిపిలుచుట మాని 'పౌరవ' యని పిలువజొచ్చినది. తుదకు సామాన్యస్త్రీవలె బేలయై దుష్యంతుని దూషించినది. ఇదియ శకుంతల ప్రేమము. ఇదియ యామెసంస్కారము. సీతయెడగల మధుర ప్రకృతి, ఆనిర్భర ప్రేమము, వినయము, శకుంతలయందు గన్పట్టునా? ఇంక దుష్యంతుని జూతము. తనకు జ్ఞప్తికలిగిన తర్వాత నైనను దుష్యంతుడు శకుంతలయెడ నెటువంటి పవిత్రానురాగభావమును గనబరచుచున్నాడు? ఎట్టిసంతాపము ననుభవించుచున్నాడు? శకుంతల జ్ఞప్తివచ్చినప్పటినుండియు నశనిని సూనశరుడు బాణములను వింటదొడగి వెన్నంటి తరుముచుండెను. శకుంతలా ప్రతికృతిని చిత్రపటమున గాంచుకొలది మోహభ్రాంతి యెక్కువగుచుండెను. ఈస్థిలో హంసపడికాదేవి తన యొద్దకు వచ్చుచుండుటను వినెను; శకుంతల మీదిమోహ మట్లే యెగిరిపోయినది, చిత్రపటము మాయమైపోయినది. రాజును విదూషకుడు కాపాడవలసినవచ్చినది. ఇది దుష్యంతునియనురాగము, వియోగదుఃఖము. రామునియనురాగము చూడుడు: ఎచ్చటనైనను కామ మోహితునివలె విలసించు చున్నా

జేమో! రాముని యనురాగ మిట్టిది యని గ్రహించుటి కుత్తరరామ చరితమునుండి కొన్ని షడ్యముల నెత్తి యిచ్చట చూపినంత మాత్రమున లాభము లేదు. అందువలన నతనికరుణారసపూరితమగు సమగ్ర ప్రేమచిత్రము లభింపదు. సీతారాములయనురాగప్రదర్శనము ఛాయాంకమున సాటిలేనిది యగుచున్నను, మొదటినుండి చివరవరకు చూచిననేకాని రామునిహృదయమునందలి గభీరావేదనమును, సీతయొక్క ప్రేమనిర్భరమగు మధుర ప్రకృతిని పూర్తిగ గ్రహించజాలము. అట్టిస్వర్ణలు, అట్టిభావనైర్మల్యము, ఉదాత్తత కాళిదాసుని యేనాయకునియందైనను నించుకైనను గన్పట్టునేమో కనుగొనుడు.

తర్వాత, విడువబడినశకుంతల దుష్ట్యంతునిగూర్చి యేమితిలపోయుచున్నది? దోషపరిహారార్థము, ఆత్మశాంతికొఱకుతపస్సుచేయుచున్నది. మంచిది. కాని దుష్ట్యంతునియెడ నెట్టియనురాగభావమును పొందియున్నదో, యేది? తపమునం దితరరాగములతోపాటు, అనురాగముకూడ బూదికావలసినదే. అయినను చివరకు శకుంతలకు దుష్ట్యంతునితో సమాగమము కలుగుచున్నదిగావున, అనురాగహృదయము బూత్తిగ నశింప లేదని యూహింపవచ్చును. కావున సీతపస్సు పునస్సమాగమప్రాప్తి కొఱకుగూడ నైయుండవచ్చును. కావున తపస్సునందైనను, శకుంతల దుష్ట్యంతునియెడ నెట్టియనురాగమును గలిగియున్నదో మన కెట్లు తెలియును? ఆమె హృదయమునందు ప్రేమ యెంతలోతుగ

నున్నదో, అది పొంగుచున్నదో, సన్నగిలినదో, యెండిపోయినదో మన కేమి తెలియుచున్నది? మనకు వినుటకుగాని చూచుటకుగాని గోచరింపదు. అది తపోదృష్టిచే తెలియదగినదేకాని మనకు మఱొకలాగున లభ్యముగాదు. అందుకు మనముగూడ తాపసులముగావలె. శకుంతల ప్రేమ యంత నిగూఢముగ నున్నది. సీతహృదయ మెటువంటిదియో, ఎంతయుదాత్తమయిన ప్రేమ ప్రకృతిని దాల్చినదో, అది యెంతపవిత్రముగనున్నదో, సీతానిర్వాసనమున నన్భృతముగ నావిష్కృత మగుచున్నది. ఇంతయనురాగోత్కర్షమురామాయణమునందైననులేదు. రాముడు తన్ను నిష్కారణముగ నన్యాయముగ లోకారాధనమునకై ఘోరారణ్యములపాలు సేసెను. ఇది యత్యంత దారుణము! కాని యెన్నందైనను నొక్కవరు షాక్షరము రామునిగూర్చి పలుక గల్గెనా? రాముని సన్యధా మనంబునందైనను నొక్కనిముసము తలంచెనా? వాసంతుక రాముని గూర్చి కఠినముగ బలుకునపుడు సీత 'సఖి, సీవె దారుణురాలుగ నున్నావు. ఆర్యపుత్రుడెల్లరకును పూజార్హుడ'ని మందలించును. రామునిగూర్చి యణుమాత్రమైనను కఠినముగ విననొల్లదు. రాముడు తన కపకారము చేసెనన్న భావమే, యామెకు పుట్టలేదు. ఆమె హృదయమంతయు రామునిచే నిండియున్నపుడు మఱొకభావమునకు తా వెట్లుండును? సీతమనస్సు హృదయము, ఆత్మ, సర్వము రామమయము. ఆమె జీవితసర్వస్వము రాముడు. అట్లే రామునకు సీతయు. ఇద్దఱి

యాత్మయు నొక్కటే. ఇట్లు ప్రేమనుండి బయల్పడలు కరుణారసమునకును, ఇంద్రియోపభాగ ప్రధానమైన ప్రేమనుండి ప్రభవించు కరుణారసమునకును నెంతయంతరముగలదు ! సీతావియోగమున రాము డెట్లు విలపించుచున్నాడు ? దుష్కర్మమునవలె చిత్రపటము నవలోకించుచు ముగ్ధప్రలాపములు గావించుచున్నాడా ? సీతను సప్తపడి పండ్లెండు సంవత్సరములైనను రామునిహృదయదావాగ్నియట్లే ప్రజ్వలిల్లుచునేయున్నది. శకుంతల స్మృతికి వచ్చినదిమొదలు పునస్సంయోగము వరకు గలవ్యవధిలో దుష్కర్మమునిహృదయావేదనము యొక్క తీవ్రతయేమి కన్నట్టును ? అగ్నివలె పవిత్రమైన యనురాగమునం దిట్టిమదన సంతాప ముద్భవించుట యెట్లుసంభవించును ? దుష్కర్మమునియందు ప్రేమ పోత్రాగ్నియొక్క కణము లేశమైనను గన్నట్టునా ? రామునకు సీతయందుగల యనురాగ మెట్టిది ? సీతా వియోగమునకై రాము డేలవిలపింపవలెను ? ఈ ప్రేమ యెట్టిది ? వాసంతిక చెప్పుచున్నది.

“త్వం జీవితం త్వమసి మే హృదయం ద్వితీయం
త్వం కామదీనయనయో రవృతం త్వ మంగే,
ఇత్యాదిభిః ప్రియశ్చైతే రమరుభ్యున్మథాం
తామేవ!—శాంతమథనా కిమి హోర్తవే.”

ఇటువంటిది. సీతయొక్క ప్రేమహృదయమును, ఆమెయందారస్వభావమును సీతక రణమునఁ గనిపెట్టుడు.

వాసంతి, “అయి కళోర ! యశః కిల తే ప్రియం
కి మయశో నమ ! ఘోర వతఃపరమ్.”

అన్నపుడు

సీత ‘త్వమేవ సఖి!’ వాసంతి! దారుణాకళోరావ;

యా ఏవ మార్గపు త్త్రం ప్రదీప్తం క్రదీపయసి;

యని తన కారుణ్యమును, అనురాగమును వ్యక్త పరిచినది. అంతటను సీత యీవిధముగానే చేయఁబడినది. సీతావియోగమున రాము డెట్లు జీవించుచున్నాడు?

“దేవ్యా శూన్యస్య ఒగతో ద్వాత్తు పరివర్తనః,
సప్తం సీతేతి నామాప నవ రామో నజీవతి.”

దీనిచే తెలియనగును ? ఇట్టిది రాముని యనురాగము; ప్రణయభావము. దుష్కర్మముని ప్రణయభావ మెట్లుండునో చూడుడు :

“మునిసుతాప్రణయస్మృతిరోధినా

మమద ముక్త మిదం తమసా వనః,

మనసిజేన సఖే! ప్రహరిష్యతా

ధనుషి మాతశరశ్చ నివేళితః.”

శకుంతలవలన దుష్కర్మమును పొందునట్టి ప్రణయసౌఖ్యము చెఱకుమిటి శాధనంబి విముక్తిని గాంచుటే ! దుష్కర్మముని ప్రణయ మితకంటె నధికమైనది కాదు. కావున నుత్తరరామచరితమునందలి ప్రేమయొక్క ఉదాత్తత శాకుంతలమునం దెచ్చుటను గానరాదు. అట్టి పవిత్ర భావమే లేదు. కొలదికాలమైనను సాగత్యములేని శకుంతలా దుష్కర్మములయం దిట్టియుదాత్తమైన ప్రేమ యుద్భవింప నవకాశము లేదనుట యుక్తముగాదు. శాకుంతలము నందుగల యవకాశము కాళిదాసు నకు మఱాకకృత్యయందు లేదనియే చెప్పవచ్చును. కాని యీడ్కప్పియే యతనికి లేదు ; అతని యందా ప్రేమసిర వొడమలేదనుట నిక్కము. కాళిదాసునిదృష్టి యంతఃపురమును మించి పోలేదనుట యుక్తము. అతడు రసికశిఖిండు,

అతనికి స్రాహానమైనది శృంగారమేకాని, అనురాగము గాదు. అతనినాయకులలో నంతఃపురము లేనినాయకు డెవడుగలడు? దీనినిబట్టియే కాళిదాసుపోషించిన ప్రేమ యెంతవిలువకలిగియున్నదియు తెలిసికొనవచ్చును.

ఉత్తరరామచరిత్రమునందు భవభూతి నిజముగ ప్రేమను 'సంజీవనౌషధరసము' గనే సృజించెను. అనురాగమున కింతకంటె షరమావధి యేమిగలదు? అనురాగము సంజీవనియై నిర్జ్వలని సజీవని జేయుటకంటె దానికి షరమార్థ మేమిగలదు? అనురాగమిట్లుకదా శలించవలయును? ఉత్తరరామచరిత్రమునందలి సీత యిట్టిదియైనది. రాముని యందుగల ప్రేమచే, కరుణరసమూర్తియై లోకాంతరమందున్నను కరుణరసపూరితములగు వీక్షణములచే రాముని ననుక్షణముకనుగొనుచున్న దానివలెనే యున్నది. ఇది రామాయణమునందు లేనివిత. రామాయణపు సీత కేవలము మానవతియేకాని, ఉత్తరరామచరిత్రమునందువలె, ఆత్మత్యాగినియైన యనురాగవతిగాదు. ఉత్తరరామచరిత్రమునందలి పునస్సమాగమము నీరసమైన వట్టి పునస్సమాగమము కాదు. తాను మరల రామునేల పునఃపరిగ్రహింపవలెననెడి సత్యాగ్రహము సీతకు లేదు. అది యామె ప్రకృతి యందుండజాలదు. ఆమెహృదయ మెల్లప్పుడు రామమయమైయుండ హృదయము రామునివైపునకే త్వరితపడుచుండును. కాని మహాకవిభమున విశ్రాంతి నొందజాలదు. రాముని మృతకల్పని, లేదా మృతుని, పున

ర్జీవితునిగ జేసి పునఃపరిగ్రహించుటకంటె సీతకు కృతకృత్యత మతేమికలదు? అంతకంటె నామె యాత్మకు సంతోషదాయకమగునది యేముండును? అంతర్నాటికయందు రాముడు సీత దుర్భరదుఃఖమును జూచి భరింపలేక, సీత విలయమును బొందునపుడు,

“కథం విలయసి వై దేహ్య స్సంపన్నః? హా! దేవి! చండకార భ్రవానప్రియసఖి! హా! లోకాంతరంగ తాపి!” యంచు మూర్ఛనొందును. అందుమీద లక్ష్మణుడు,

“భగవత్! వాల్మీకే! పరిత్రాయస్య, పరిత్రాయస్య; ఏష కిం తే కాన్యార్థః?”

అని రామరక్షణార్థము పరిదేవనము చేయును. అంత కరుణస్వరూపిణి సీతవచ్చి తనయమృత కరస్పర్శచే రాముని బునర్జీవితునిగ జేయును. పాతాళమునందున్నను, విలయము నొందినను, అమృతమయమగు సీప్రేమ సీతను రామునికడకు వచ్చునట్లు చేసెను. దగ్ధజీవితుని పునర్జీవితునిగ జేసెను. ఆ! ఏమి! యీ ప్రేమామృతము! ఎంతకరుణరస పూరితమై యున్నది! ఇట్టిదిగదా యనురాగమన్న! సత్యవతిప్రేమ మృత్యువుచే జయించుచుండ, సీత ఆతప్తజీవితుని, ఇంకనుగొంచెము కొట్టుకొనుచున్న ప్రాణముగలరాముని, పునర్జీవితునిజేయుటయం దాశ్చర్యము లేదు. ఉత్తరరామచరిత్రమునం దిట్టి హృదయైక సంవేద్యమగు మహాత్తరమైన గుణవిశేష మొందుండుటంజేసియే భవభూతి యంతటి ప్రశంసకు బాత్రుడయ్యెనని చెప్పవచ్చును. అందుచే కాళిదాసు డత్యుదారబుద్ధిని భవభూతినిట్లు సన్నుతించినను సన్నుతింపవచ్చును.

శ త ప త్ర ము

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

మంద మలయానిలంబులు మలయుచుండ
నిన్నమాపున నాప్రశాంతిమయ గగన
తటినియందున శశికళాతరణి నెక్కి
చెలిమికాండ్రతో గానంబు నేసికొనుచు
నక్రమములైన ముచ్చట లాడుకొనుచు
బోయియున్నది నీవు కావోయి సఖుడ ?
అదిగో ! నిన్నటిరాత్రి మేఘశ్వమెక్కి
తారకాగణోద్యాన రథ్యలను స్వారి
చేయుచున్నది నీవు కావోయిసఖుడ ?
మొన్నపున్నమనిసియగడఁ బొడుపుఁగొండ
శిఖరమునఁ గూరుచుండి రసికత వెలయఁ
బచ్చిమాశాంగనామణిపైని మల్ల
చెండువినరిన దీవెకా చెలిమికాడ !
పాఱజూచితిఁ గనుచూపుమేరనుండి.

గీ. ఈమహాకాంతి యెచ్చటి ? దెవరులేరె ?
ఆకసంబునఁ జంద్రుఁడా ! అస్తమించె
జక్కలా ! మబ్బుపిండులోఁ జొప్పదప్పె
నీమహాకాంతి యెచ్చటి దెంతమధుర
మొతహృదయాగమంబయి యేస రేఁగు !
తావకీనాంగవల్లి సాందర్యకాంతి
పూరమా ! లేక త్వత్కృపాక్షీరసింధు
ధవళభంగములా లేక త్వన్మనోజ్ఞ
సరసరమణీయమందహాసంబా ! సఖుడ !

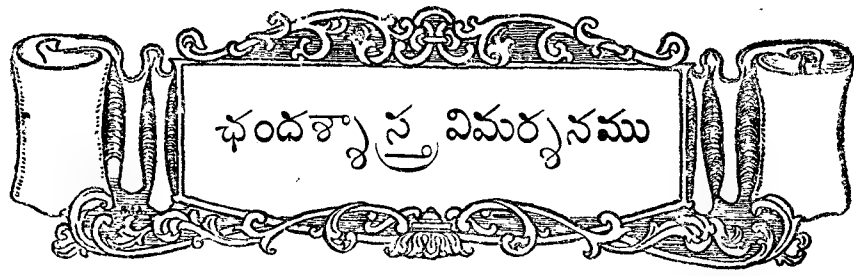
గీ. నాదువదన ధారాంబు యంత్రంబునుండి
విధివిరామంబులే క్లృప్తవేళలందు
గానపూరంబు ప్రహించు ; దానిచేత
నీకు సభిషేక మొనరింతు నేను దేవ !

గీ. శాంతిపాలిత మానందకాంతిదీప్త
మైన మామక హృదయ సౌధాంతరమున
రేయుఁ బవలును సంధ్యలు ప్రీతి గదుర
సఖుడ ! నీతోవనింప నిష్ఠాబుగలదు.
త్వద్విమానంబు నాను సౌధంబుపైకి
బట్టుమోయీ ! సమర్పింతు స్వాగతంబు
నచలితానందమయ హృదయంబుతోడ
బాష్పజలపూర్ణ నేత్రకుంభములతోడ.

గీ. శాంతిమయమైన యానంద సాగరమున
హృదయనౌక నధిస్థించి నీదుదరికి
బయలుదేఱితి ; అకట ! తుపాను గొట్టె
బట్టరాక వేటొక్క ద్వీపంబుఁ బట్టె
చుట్టుపట్టుల వెలుంగు చూపట్టదయ్యె
దిక్కులందున ; దేవ ! ఏదిక్కునాకు ?

గీ. ఓలయస్కాంతమా ! సువర్ణోత్కరంబు
మణినముచ్చయముండిన గణన గొనవు
నాయయఃఖండమందె యనశ్వరమగు
ప్రేమ నీకెల్లగలిగె భావింపఁజాల.

గీ. ఓమహారాజ ! రజతసముజ్జ్వలములు
కాంచనములగు పాత్రముల్ గలిగియున్న
నాదుమట్టి గలంతియ మీఁద మాత్ర
మేల ? నీ కాశగలిగె నూహింపఁజాల.
ఓయి ! వైణికవాంశిక గాయకాభి
చూపి తమతమ సంగీతనైపుణంబు
నిన్ను నానందఁజూచుచు నున్న నేల ?
నాదుకూనరాగమె వినునాదరంబు.

వాసా సూర్యనారాయణ శాస్త్రి గారు

(రెండవ సంపుటము - రెండవసంచిక తరువాయి)

“యంత్రాధీశ్వర గాయత్రీ—గాయత్రీసంధికరిం
మట యారంభమునకొని” ఇత్యాదివాక్యము
లను వ్రాసి ఉపోద్ఘాతకర్తయొక్క భ్రాంతిని వెల్ల
డించిరి. ఓరికి “అధీశ్వర్య” పదమున కర్థముకాలేదని
చెప్పట విచారకరముగా నున్నది. అదిభూర్వక్యక్షో
భాతువును ఆరంభార్థకర్త మున్నట్లు “అధీశ్వర్యంశబ్దో
ఽధికారార్థః” అనుమహాభిష్యములో ప్రదీపావ్యతయ
లను జూచిన విశదమగును.

ఉపోద్ఘాతకర్త ము ప్రపరస్యమును చెప్పినను
ఓరుచేసిన ఖండన సమర్థమగునా? కాజాలగు. మంప్రపర
స్యపక్షమందున్నూ పౌరాణిక గాయత్రీ మంప్రపరత్వ
మునే చెప్పునుగాని వైదికమంప్రపరస్యమును సచేరను
డెప్పుడున్నూ చెప్పజాలడు. వేదములో ఏరదాకార
మైన మంప్రములేదని యొకవాక్యముతో ఖండింపబడి
యుండ “గాయత్రీమంప్రము సకారముతో నారభ్యము
కాదు” మున్నగు నసంబద్ధ ప్రార్థనపక్షము లేలచేయవలసి
వచ్చెనో నాకు తెలియరాదు. వ్యాసులు పౌరాణిక
గాయత్రీ మంప్రముతో దేవీభాగవత్పురాణము నారం
భించి యుత్తర గ్రంథములో వైదిక గాయత్రీ వర్ణసం
ఖ్యాది విశేషములను వివరించి యున్నాడని చెప్పిన
చో దుర్నివాహమయిన విరోధ మెద్దయు కానరాదు.
“ఒకభ్రాంతి మరియొకభ్రాంతిని పుట్టించును.
ఓరి కట్టి యర్థ మెట్లు సిద్ధించునో తెలియరాకున్నది.
“గాయత్ర్యా” అనుత్పతీయ కర్థమేమి? కర్తృకరణార్థ
ములు వారి కధిష్టములు కావు. ఇక సహార్థము చెప్పవల
యును. శ్లో॥ హృగ్రీవ.... గాయత్ర్యాచ సమారం
భః త ద్వై భాగవతం విదుః” అనిరి. గాయత్రితో

నారంభము దేనికి? రెంటికి నేకకాలారంభమునికదా సిద్ధిం
చును. ఆరెండవది యెద్ది? మరియెద్దియు లేదు “సర్వ
చైవస్య” అనునది గాయత్రికాదు

“గాయత్ర్యాచ సమారంభః” అనుదానికి గాయ
త్రీదేవితే నారంభముగలది భాగవతముని యాత్మతీయ
కర్తృత్వః పయింట్లును, దే. ౧ స్కం. “శ్లోకాథే
సరయా ప్రోక్తం రద్వై భాగవతం కిల, విస్తారోభవితే
రస్య... శ్లోకానాంతుకు సంగ్రహం.” అను నీ గ్రంథ
ముచే మొట్టమొదట గాయత్రీదేవితేర నీ దేవీభాగవతము
సంక్షిప్తముగా నారంభింపబడినదయినట్లు స్పష్టము
చుచున్నది కావున “గాయత్ర్యాచ సమారంభః” అను
దానికి గాయత్రీదేవితేర నారంభముని కాని గాయత్రీ
మంప్రముతో నారంభముని యర్థముకాదు.”— అని
వ్రాసిరి.

వ్యాఖ్యాతలభ్రాంతిని నిరూపించుటకు పెద్ద
శాస్త్రార్థమునకు మనశాస్త్రి గారు గడంగిరి. “హేతా”
“ఇథంభూతలక్షణే” “ప్రకృత్యాభిభవ ఉపసంఖ్యానం”
ఇత్యాది తృతీయావిధాయక సూత్ర ము లున్నవిని
శాస్త్రుగారు ఎఱుంగరా? ఎఱంగినచో వాటినుదాహ
రించి యాయర్థములను ఖండింపకున్న నాక్షేపము సమ
ర్థమగునా? శాస్త్రుసమయమును తెలిసినవాడు ఇట్టి
విచారణలో యావత్తృతీయాధ్యములను స్పృశింపక పర
పక్షమును ఆక్షేపించునా?— “కర్తృకరణార్థములు
వారి కధిష్టములు కావు” అనిరి. ఎందుచేతనో కారణ
మును నిరూపించలేదు. “గాయత్ర్యాచ సమారంభః”
అనుచో “యస్య” “భవతి” అనే పదముల నధ్యాహార
ము చేసి, యస్య= దేవీభాగవతస్య సమారంభః, గాయ

త్రైతన్యముక భవసా భవతి, అని యోజనచేయ వచ్చును. సమారంభ క్రియావిషయత్వము గాయత్రీ ఛందస్సుకుగలదు. అది వ్యాపారావిప్లయముగ వివక్షించినచో “కరణత్వాత్ తృతీయ” సిద్ధిందును. వ్యాపారానావిప్లయముగ వివక్షించినచో “హేతుత్వాత్ తృతీయ” సిద్ధిందును.

“సప్రవాది విషయో హేతుః కారకం నియత క్రియం, అనాశ్రితేతు వ్యాపారే నిమిత్తం హేతు రివ్యతే”.

“సప్రవాది” అనుచోట నాదిపదముచే గుణక్రియలు గ్రాహ్యములు భవతిక్రియా భావహరమును విడచి “జ్ఞాయతే” అనేక్రియ సహాధరముచేసినచో సమారంభవిషయక జ్ఞానక్రియకరణత్వ వివక్షచే “కరణత్వాత్ తృతీయ” యే సిద్ధిందును. “గాయత్రీఛందోలక్ష్యస్సమారంభః” అని వివక్షచేసినచో “ఇథం ధూతలక్షణే” అనే తృతీయసిద్ధిందును. “సహాధరము చెప్పినచో నేక కాలారంభమని సిద్ధిందును. ఆరెండవది యెద్దియులేదు. కాబట్టి సహాధరము పోసగపని” వ్రాసిరి. వీరికి రెండవది స్ఫురింపలేదు కాబోలు! మొదటిది గాయత్రీఛందస్సు. రెండవది మిగిలిన దేవీభాగవతగ్రంథము సహాధరములలో సర్వత్ర ఏకకాలారంభము లేకున్నను ప్రమాదము లేదు “ఏకే నైవ సుపుత్రేణ సింహీస్త్వపితి నిర్భయా” “సమైవవశభిః పుత్రైః భారం వహతి గర్భం” “తిలవాపాత్రం మామవాపే” “తిలై ర్యుహస్త్వపితి” అని శేఖరములొనన్నది. ఇత్యాది ఫలములలో సమానకాలికత్వముభాసించలేదు. కొన్ని ఫలములయందు విద్యమానతామాత్ర సాహిత్యమున్ను, కొన్నియెడల సమానదేశ సమానక్రియాదిమత్త్వ సాహిత్యము నంగీకరించి శాస్త్రజ్ఞులు సహాధరమును సాధించిరి. వీరికట్టి వ్యాకరణ మర్యాద తెలియకున్నను కావ్యనాటకాది వ్యాఖ్యానములయినను చూడలేదా?.

చూ. “సగర యాచ ముద్రారాక్షసస్య సమారంభః”

“అనుష్టుభాచ ఉత్తరరామచరిత స్య సమారంభః” ఇత్యాదు లనేకములు సహాధరము లున్నవి. ఈవ్యాఖ్యాత లందరున్ను భ్రాంతిపరాహతులేనా? శాస్త్రీగారి

దృష్టిలో కాలత్రయమందున్ను అభ్రాంతు డొక్కడన్ను లేడనియేకాబోలు సిద్ధాంతము. “గాయత్ర్యాచ సమారంభః” అనుచోట “కరణత్వాత్” తృతీయయే మాకభిమతము. “గాయత్రీనామకఛందవైవ యస్య సమారంభో నకు అనుష్టుభాది ఛందోఽంతరే” అని వివక్షించి కరణాంతరపుష్పదాసార్థమై గాయత్రీఛందస్సునకు కరణత్వమును చెప్పెదము. “ప్రకృత్యాచారుః” అనేచోట తత్వబోధినిని చూడుడు-“చారురితి; అభిరూపఇతి, గ్గం. క్రియాయా అశ్రవణాత్ కర్తృకరణయో రభావాత్ పశ్యేహప్రాప్తా ఏతచ్చ గమ్య మానకరోతిక్రియాకరణ త్వత్సిద్ధం కరణాంతరపుష్పదా సాయహి స్పృశేతేనహి కరణత్వం వివక్షితం. స్వభావేనా య మభిరూపః కృత్వో నత్వలంకారాది నేత్యర్థాత్” అనియున్నది. ప్రకృతములోగూడ “గమ్యమానకరోతిక్రియా కరణత్వేన” తృతీయ సిద్ధిందును. శాస్త్రీగారి మతములో “గాయత్ర్యాచ సమారంభః” అనేచోట గాయత్రీదేవిచే నారంభముగలది అని చెప్పిరి. దానిని విచారించుము. “సమారంభః” అనే పదమునకు ఆరంభముగలది యునే బహు ప్రహేళికము ఎట్లువచ్చును? వచ్చినను “సమారంభః” పుంలింగాంత శబ్దము. “భాగవతం” నపుంసలింగాంత శబ్దము. వీటికి విశేషణవిశేష్యభావ మెట్లు పోసగను. ఈయర్థమునకు గమకముగా “శ్లోకార్థేన మాప్రోక్షం తద్వైభాగవతం” అనే దేవీభాగవత శ్లోకార్థము నుదాహరించిరి. దీనిలోనన్న “తయా” అనే సగ్వనామ గాయత్రీపరమని యెట్లు చెప్పగలను? పూర్వపర సంపర్కములను గమనింపుము. దేవీ భా. ప్ర. ముగ్ధంసము ౧౧ ఆధ్యా. ౮౬ శ్లో. వ్యాస, “పరపుత్ర వహభాగ! మయా భాగవతం కృతం,..... నటపత్రశరూపాయ విష్ణవే బాలయాపిణే. కేనాస్మి బాలభావేన నిర్మితోఽహం చిదాత్మనా,.... ఇత్యేవం చింతయా నాయ ముకుందాయ మహాత్మ్యనే శ్లోకార్థేనతయా ప్రోక్షం భగవత్యాభిలార్థకం, “సర్వం భిల్వీద మేవాహం నాన్యదస్మి స నాతనం” తద్వచో విష్ణునా పూర్వం సవిజ్ఞాతం మనస్యపి, కేనోక్తా వాగియం సత్యా చింతయామాస చేతసా, ... ప్రాదుర్భూతసాన్యగ్రే విష్ణో రమితజేషసః, మద్దహస్యంప్రయుంజానా మహలక్ష్మీ శ్చుభాననా.”

అని ౧౫ అధ్యాయములో నున్నది.

ఐదువేల ౧౬ అధ్యాయములో నిట్లున్నది. దే. భా. ౧ స్కం. ౧౬౭. ౧౩ శ్లో. “మహాలక్ష్మీః శృణు శౌరే! చో మహ్యం సగణాహం చతుర్భుజ! ... త్వం జానీహి మహాభాగ! తయా తత్ప్రకటికృతం; పుణ్యం భాగవతం విద్ధి వేదసారం శుభావహం..... శ్రీహరిః వయి త్వయి నయా శక్తిః క్రియాకారణలక్షణో, విచారయ మహాభాగ! యా సాభగవతీ శివా, ... శ్లోకార్థేన రయా ప్రోక్షం తద్వై భాగవతంకల, విస్తారో భవితా తస్య ద్వాపరాదౌ యుగే తథా.” అనిన్నీ యున్నది. పూర్వోచ్ఛరప్రకరణసందర్భమును బట్టి “తయా” అనే సర్వనామము మహాలక్ష్మీపరమగుని గాయత్రీ పరమకాదని స్పష్టముగా తెలియును. ఈసందర్భములో గాయత్రీపదమే లేదు.

శ్లోకార్థముహడా “సర్వం ఖల్వహ మేవాహం నాన్యవస్థినాతనం” అనునదికాని వేదకాదు. దీనినేల యుదాహరింప లేదో చదువరులు గమనింతురుగాక! “తయాప్రోక్షం” అనుచోట “తయాసమారంభం” అను నర్థ మెట్లు పొసగును? దేవీ భాగవతారంభమును “అహ మేవాఖిలంసర్వం” అను శ్లోకార్థమును వీరు మాపగలరా? సమారంభ, ప్రాక్ష శబ్దములకు తుల్యార్థకృత్యమెచ్చుటనైనను చెప్పబడెనదా? అట్లునుచో “ప్రాక్షప్రోక్షము” “అగ్నిప్రోక్షము” ఇత్యాదిస్థలములలో “తదారంభము” అనే యర్థమును చెప్పిన సరిపడునా? “బ్రహ్మజాప్రోక్షం బ్రాహ్మ్యం” “అగ్ని నాప్రోక్షం అగ్నేయం” అన్నట్లు “గాయత్ర్యాప్రోక్షం గాయత్రం” అని భాగవతపద పర్యాయముగా “గాయత్రీ” శబ్దమును నొక పురాణమందైనను మహర్షులు వాచియున్నట్లు వీరు రుజువుచేయగలరా? అది యట్లుండుగాక “యత్రాధికృత్యగాయత్రీం” అనుమాత్యనచనములో “గాయత్రీం అధికృత్య=గాయత్రీదేవతను ఉపక్రమించి” యను నర్థముచెప్పబడు నవకాశముగదా? అంతరమునే స్వీకరింతురేని భాగవతమునకు లక్షణమును ప్రతిపాదించుటకై ప్రవర్తించిన-రెండు పురాణవచనములకు భిన్నార్థకృత్యము నుపపాదించి యర్థజగతీయత్వమును సంపాదించురా? పోనిందు విష్ణుభాగవత విషయములో “గాయత్ర్యాచ సమారంభః” “య

త్రాధికృత్యగాయత్రీం” అనే లక్షణముల కెట్లు సమన్వయింతురు? విష్ణుభాగవతమున్ను గాయత్రీదేవితే నారభమయినదా? అట్లు సమాణములను చూపగలరా? లేనిచో దాని గతియేమి?—

“సర్వజైతన్య” అనునది మంత్రపరమా? లేక దేవతాపరమా? అని విత్పించి దేవతాపరత్వమును గూర్చి నిర్ణయింపక విడుచుట న్యూనతాపాదనముకాదా? వీరు మంత్రపరమయినది దేవతా పరమకాదని శ్రమసియుండురు. “శ్రు. అగ్నిష్ట్యోతి స్తోతి రగ్ని స్సాస్విహ” ఇత్యాది మంత్రములు దేవతాపరములగుట చేతనే మైమాంసికులు అగ్నిదేవత మంత్రవిధికిమని నుడివిరి కాట్టి వీరుచేసిన వికల్పము ఆసభిజ్ఞతామూలకమే యగును. ఇంకొక్క విషయమును పరికింపుడు. “గాయత్ర్యాచ సమారంభః.” “యత్రాధికృత్యగాయత్రీం” అనే పురాణాంతరవచనములు భాగవత లక్షణప్రతిపాదకములు. లక్షణ మెప్పుడున్ను ఇతర వ్యావర్తకమయి యసాధారణార్థములను ప్రతిపాదించవలయును. మాపక్షములో గాయత్రీఛందస్సమారంభత్వరూప లక్షణము అసప్తభాది ఛందస్సమారంభములయిన పురాణాంతరములకు వ్యావర్తకమయి దేవీ భాగవతమునకు అసాధారణార్థకృత్యమును ప్రతిపాదించుచు లక్షణ ఘటకత్వమున కొంతయు సవర్తనయి యున్నది. శాస్త్రీగారిమతప్రకారము గాయత్రీదేవతాపరత్వమును చెప్పినచో నది లక్షణఘటకము కాదు. కేవలమాహాత్మ్య ప్రతిపాదకమేయగును. “హయగ్రీవ బ్రహ్మవిద్యా యత్రైవత్ర వసస్తథా, గాయత్ర్యాచ సమారంభస్తద్వై భాగవతం విదుః” “యత్రాధికృత్య గాయత్రీం” అను పురాణవచనములు భాగవతలక్షణ ప్రతిపాదనకై ప్రవర్తించినవిగాని మాహాత్మ్య ప్రతిపాదనకు కాదు. ఈమాత్రమయినను తర్కశాస్త్ర మర్వాదను ఆశించింపక యపార్థములను ఇష్టానుసారము పామరవ్యామోహకముగా ప్రతిపాదించి గుప్తసతీయకా కారాది మహాపండితశిరోమణులకు భ్రాంతిదోషమును కల్పించుట చగదు.

“అట్టి యర్థవిభ్రాంతియే నాల్గుపాదములు గల్గి యనుష్టుప్ ఛందస్సుగల “సర్వజైతన్య” అను శ్లోకము ప్రతిపాదిగాదేసి నాల్గవ పాదమును మూడవదానిగా బెట్టి

“అనుష్టుప్ ఛందస్సు”ను “గాయత్రీ” యని చెప్పి పాదనిర్ణయములేని ఛందస్సు త్రిపాదియని చెప్పి ఛందో భంగమునయినను గానలేనంతటి వ్యామోహము నకు మూలమగుచున్నది” అని వ్రాసిరి—

ఉ పోద్ధాతకారుడు కొన్ని యాధునిక గ్రంథముల యందే చతుశ్చరణ శ్లోకముకలదనిన్ని, త్రిపాచ్ఛందస్సు ప్రాచీనగ్రంథములలో సార్వత్రికముగా కలదనిన్ని చెప్పి ప్రామాణికప్రాచీనపండితులయిన గుప్తవతీటీకా కారులచే త్రిపాచ్ఛందస్సే వ్యాఖ్యాతకారులచే నదియే ప్రమాణమని సహేతుకముగా నిరూపించియున్నాడు. శాస్త్రీగారు తమ చతుశ్చరణ శ్లోకమును ప్రామాణిక గ్రంథములలో చూపకుండ వ్యాఖ్యాతల నెట్లు నిందించె దరు? మూడు పాదములుండిన ఛందోభంగమగునట! ఆహా! వీరి సాహసమే సాహసము! వీరు ఛందోగ్రంథ మును ఒకదాని నయినను స్వప్నమందైనను చూచి యెరుంగుదురా? ఎరుంగర. శాస్త్రీకారులు అనుక్రమ దస్సులకు గాథలందురు. పింగళ. నూ, “అత్రానుక్రం గాథా” వ్యా. అత్రశాస్త్రీ నామోద్దేశేన యన్నీక్రం ఛందఃప్రయోగేన దృశ్యతే రద్ధాభిమతవ్యం” అని యున్నది. దీనిచే నీత్రిపాచ్ఛందస్సుకు గాథయనిపేరు.

“గుప్తవతీ టీకా.” యా దేవీ సర్వభూ లేభు విష్ణు మాచేతిశ్చేదేతా, నమస్తస్యై నమోనమః” ఇతి చతుర్విం శత్యక్షరౌఽష్టాక్షైస్త్రైభిః పాదై రేతో గాయత్రీఛంద సోక్త ముత్రస్సిద్ధః.”

అనియున్నది. ఇట్టి త్రిపాచ్ఛందస్సులు తాంత్రి కగ్రంథములలో జేసవేలు గలవు. శాస్త్రీగారిమతప్రకారము వీటికి మనము జలాంజలి నివ్వవలయునా? లేనిచో గతియెద్ది?

గుప్తవతీ టీకా, దేవీ భాగవతేఽపి “శ్లో. పట పత్రశయానాయ విష్ణవే బాలరూపిణీ, శ్లోకార్థేన తయా ప్రోక్తం భగవత్కాళిదానం, ఇత్యుపక్రమ్య, “సర్వంఖిల్య హమేవంహం నాస్యదస్మి న నాతనం” ఇతి సంక్షిప్త భాగవతసోక్తిః. అత ఏవ తత్పురాణాదిమ పక్ష్యేతిచరణాత్మికే “సర్వవైతన్యం.....ప్రచోదనూ దిత్యాత్మ్యేఽపి గాథాత్మకం శ్లోక ఇతి వ్యవహారేఽపి గౌణ ఏవ; అతిఏవ మాతస్యదా పన్యశ్లోకస్య “గాయ

త్రాచ సమారంభః”...“యత్రాధికృత్యగాయత్రీం” ఇత్యాదిరేవ వ్యవహారో నశ్లోకజ్యేష, శ్లోకత్వాపాయే ఽపి చతుర్వింశత్యక్షరాత్మకతయా గాయత్రీత్వసహాయాత్, తస్మాచ్ఛుభురూనాభిః చరణాసు గాథాసు శ్లోకత్వాభావనః.” ఈవ్యాఖ్యచే “సర్వవైతన్య” అనునది గాథాత్మకమనినీ శ్లోకత్వముగౌణమే అనినీ, అయినను గాయత్రీత్వ మనపాయమే యనినీ సాధించి యున్నారు. నేనీవ్యాఖ్యలనుమాపుట పాఠక మహాశయ ప్రత్యయమునకే కాని శాస్త్రీగారినిమిత్తము గాదు.

“దే. భా. ౧౨ స్కం. ౨౭ “శ్లో. సచ్చిదానంద రూపాం తాం గాయత్రీ. ధియోయోనఃప్రచోదయాత్” అనియున్నది కదా. ఇదియు గాయత్రీ మంత్రమే యగునా? కాదా? అయినచో గాయత్రీతో నారంభమును నర్థమెట్లు సిద్ధియగును? కావన్నచో నేలకాదు? ఇదికానిచో “సర్వవైతన్య” అనునది మాత్రమెట్లును? అనివ్రాసిరి.

ఇవట శాస్త్రీగారి నిగూఢాశయముతెర బయలుదేరినది. “గాయత్రాచ సమారంభః” అనేచోట గాయత్రీమంత్రముచే నారంభమని ఉపోద్ధాతకర్తలు గాని వ్యాఖ్యాతలుగాని యెచ్చటను వ్రాసియుండలేదు. ఆ విషయమును నేను పఠమాడి చెప్పగలను. “సర్వవైతన్య” అనునది గాయత్రీ ఛందోబరమున్నూ, గాయత్రీ మంత్రార్థప్రతిపాదకమున్నూ, అనీమాత్రమే చెప్పి యున్నారు.

ఉపోద్ధాతములలో గాయత్రీమంత్ర పరత్వమును వారు చెప్పలేదని నిరూపించియున్నాను. ఇక వ్యాఖ్యను చూడుడు :

“సర్వవైతన్య రూపాంతా మాద్యాం విద్యాంస ధీమహి, బుధిం యా నః ప్రచోదయాత్” వ్యా. యవీతా దృశీ నేయంధ్యాతా భగవతీ మానూవిశిష్ట బ్రహ్మరూపిణీ నోఽస్మాకం బుధిం ధ్యానం కర్తుంప్రచోదయాత్ ప్రేరయేత్.....గాయత్ర్యాః అంతర్యామి బ్రహ్మ ప్రతిపాదకత్వస్య సర్వవేదసమృతజ్యేష గాయత్రీపర గాయత్రీ ఛందోనుటిత సంకలనచరణేన నీతదాగవత ప్రతిపాద్యకమిస్తు మానూవిశిష్టాంతర్యామి బ్రహ్మ రూప మితిబోధితం” అనియున్నది. ఈవ్యాఖ్యయున్నూ

“సర్వవైతన్య” అనునది గాయత్రీప్రతిపాదకమున్ను, గాయత్రీభంధోఘటితమున్ను అనియే చెప్పినదిగాని గాయత్రీమంప్రమని చెప్పియుండలేదు. ఒక వైదికమంత్రమునకు తగ్గి ప్రతిపాదకములకు పురాణశ్లోకములు అనేకములుండిన వాటికి షరత్పర విరోధము లేదు. “సచ్చిదానంద” అనునది పౌరాణిక, గాయత్రీమంత్రమని నిరూపించినను నెవ్వరికిని విరోధములేదు. వైదికమంత్రముగాని తదర్థప్రతిపాదకములకు నార్జవచనులనే పౌరాణిక మంత్రములుగా గ్రహించి పౌరాణికకర్మలయందు వినియోగింతురు. “తానేన వైదికాన్యంత్రాన్ భారతానివేశితాన్, విహాయ మంత్రనియమం లోకబుద్ధ్యాప్రయుంజతే” అను ప్రమాణము వైయ్యకమునే చెప్పుచున్నది. అట్లుకానిచో పౌరాణికమంత్ర స్వరూపమును శాస్త్రీగారు నిర్ణయింతురుగాక. నా“పౌరాణిక ప్రయోగపద్ధతి” యుపనయన ప్రకరణమందు “సర్వవైతన్య” అను దానిని పౌరాణికగాయత్రిగా పండితాను మఱిని బడసి సంతరించియున్నాను. ఇది యిరువది నాలుగతరములన్ను ప్రతిపాదములన్ను కలిగి గాయత్రీభంధో బద్ధమయి గాయత్రీమంత్రార్థ ప్రతిపాదకమయి అత్యంతము వైదికగాయత్రీ ప్రతిపాదకమయి యున్నది. దీనివలె నుత్తమమయినదాని శాస్త్రీగారు చూపింతురోని దానినే సంగ్రహించి దీనిని ముమ్మాటికిని విడుచుదును. లేక శాస్త్రీగారికి పౌరాణిక కోపనయన మే

అశాస్త్రీయమని తోచినచో నీడొంక తిరుగుడు వ్రాతలను కట్టిపెట్టి ధారాశ్రమయిన వ్రాతలకు గడంగుదుగాక. లేనిచో తాత్పర్యము నవలంబింతురు గాక.

“లోకమం దొకరు తాముపొందిన భ్రాంతిని సంతోతో నుంచక గ్రంథకర్తలకు గూడ నాభ్రాంతి గలుగునట్లు చేయుచున్నారు ఇట్లువారి విజృంభణమునకు విదక్షుణుల యుక్తయే మాలముగుచున్నది.” అనిరి.

గ్రంథకర్తలు ప్రాచీనవ్యాఖ్యాతలు ఉపోద్ఘాతకర్తలు తన్మతావలంబకులకు పండితులు నెవ్వరున్నా భ్రాంతిపరాహతులు కాలేదు. ఈ రామశాస్త్రీగారే సర్వవిషయములయందు భ్రాంతిపరాహతులగుచు స్వోపమును పరలయించు నాకోపించుచున్నారు. విద్వాంశే. వి. సుబ్బారావుగారు ‘జ్ఞ’ను గూర్చి వీరితో చర్చించి సారస్వతానుబంధములో మహాపండితులచే సాక్ష్యము నిప్పించి ఛందోవ్యాకరణములయందు వీరికిగల భ్రాంతిని నెల్లడించియున్నారు.

ఈభందశాస్త్రీ వాదమందుమాడా శ్రీరామ శాస్త్రీగారు నాకట్టి యరకాశమును గలిగించిన మిగుల సంతరించెదను. వీరు మాతనసదుక్తములను సహింప లేక తదనుగ్రాహకులకు ప్రాచీన ప్రామాణిక వ్యాఖ్యాతలనుగూడా మితిమీరి నిరసించుచున్నారు. అయ్యది దుస్సహమగుటచే నే నింక విపులముగా విమర్శించితిని.

వి శ్రాంతి

పెద్దు రాజుల క్షీణత గారు

గీత సూక్తిక

మధుర వైతన్యమయ మధుమానవానరమున సూర్యాస్తమయమగునమయమందు ఊరి కన్యల బల్బులచున్న పౌలములందు స్వచ్ఛంద విశ్రాంతి నందగోరి

పోయి హృదయంగమములుగ బూసి సారభముల వెదచల్లు నింబవృక్షముల నీడలందు విలువోలె నంగియున్నట్టి యొక్కవేరు వీరముగా పైన గూరుచుంటి.

జవము నింకింపజేయు సంసార సమర
పక్షిణమై డస్సి తూగాడు స్వాంత మంత
ప్రాణములు వచ్చి తలయెత్తి యాడ దొడగె
వలకు నాగస్వరము విను పామునోలె.

ఆకుగొమ్మల సందులయందు దూరి
పై బడెడు సాంధ్యరాగసంపదల బోదలి
ప్రాణములు లేచి వచ్చెడు నట్ల సోకు
దక్షిణానిలవీచికాతతుల దేలి

భువన సంతోషకరణప్రస్ఫుల్లమీన
మహిత పికగాన మకరంద మహిమ స్తోలి
నిర్మలానందరస మెద నిడుకొనగ
తన్మయుడ నైతి నొకముహూర్తంబు గడచె.

* * * *

కెరలి పైబడి యాడెడు కిరణమున
దెట్టిదో యొక్కతేజంబు దృష్ట మయ్యె
మేను మరపించు కమ్మతెమ్మెరలలో న
దెట్టిదో యొక్క మృదులత స్పృష్టమయ్యె.

తీప్తి వరించు కోకిలాలాపమున న
దెట్టిదో యొక్కనాద మింపెనయ నెనగె
లవల నన్నియు నొకచోట నైక్యమందె
నదియు నొకకొంతవడి కదృశ్యంబు జెందె
అఖిల మానందమయమైనయట్లు దోచె
హృదయ మెటకొ రెక్కలువచ్చియెగిరిపోయె
ఏదియును గానరానియయ్యెడను నాకు
సర్వమును గల్గియున్నట్టిసరణి దోచె.

* * * *

కోయిలలపాటలు గూడిపోయెనేమో?
మలయవాయువీచికలందు కలసె నేమో?
తరళకిరణాళి లీనమై దాగె నేమో?
శ్రమము మెలమెల్ల గా టగజారిపోయె.

* * * *

మైమరపు దెచ్చునావేశ మావహితై
నంతవర కెం దడంగెనో యరయ నైతి
వెనుక కేతెంచి బట్ట కప్పెడు విఘాన
వట్టకొనియె కవినను నహంభావ మవుడు.

ప్రకృతి సౌందర్యవర్ణన వాంఛ యొదవె
భావములపైన భావముల్ ప్రాక జొచ్చె
వళుల స్రాసమ్ముకు వచోవధుల జేసి
పాడదొడగితి కూర్చినపాట లెల్ల.

ఎదములే లేని కోకిల పాటలకును
శబ్దమేలేని నాయనంచారములకు
శ్రుతియొనగె ప్రకృతి నా కర్మగతియదేమొ
కలుపుకొన నొల్ల డయ్యె నా గానరవము

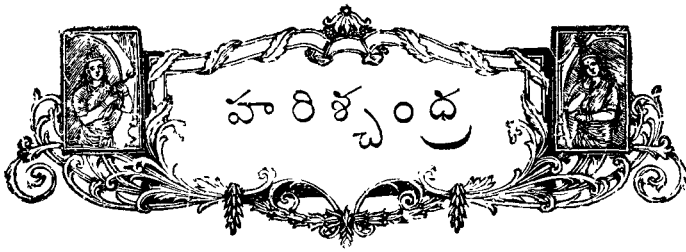
తేనెలో తీప్తి కలసినతీరు గాఁగ
పాలు తెలుపును కలసినంగిడ దోప
పూవు తావియు నేకమై పోవునట్లు
వానిగతు లెల్ల ప్రకృతిలో లీనమయ్యె.

* * * *

ప్రకృతి కనుగుణమగుపాట పాడ నెంచి
మాటిమాటికి రాగముల్ మార్చిమార్చి
పాడదొడగితి నదియు నిష్ఫలమ యయ్యె
హృదయమున కింక విశ్రాంతి యెట్లు కలుగు?

హృదయమున పాలుపొంగినరీతి పొంగు
భావసముదాయ మెగబోయు పాట ప్రకృతి
కైకొనెనయేని స్వర్గసౌఖ్యంబె కవికి
గైకొనద యేని లేదంతకంటె బాధ.

జగము మరపించు పారనిశ్యమును గప్పి
మచ్చుమందుల జల్లెడి మాయలాడి
ప్రకృతిలీలలు తను నంటరానియట్టి
మధురవిశ్రాంతి భావ మే మహిని కలదా?

కాశీ సోమయాజుల సుందరరామమూర్తి గారు, ఎం. ఏ.

(చరిత్ర పంథులు పండితమణి రచనాంబు)

నాలుగవ పంగము

స్వతాను, ప్రదేశను, సమూహిరహాను,
పశుకొన్న పశువును.

వీర:—ఒరే, ఒరిచందా!—మొద్దా, పలక
వేం, మిస్తాకుంటే? తొంగున్నావా
ఏటి? నెగు, నెగు. ఇక్కడ తొంగోడాని
కట్ట నిన్నెట్టు కొన్నాను? నెగమోతేనీ?

హరి:—ఫలిసే యున్నావే?

వీర:—తెలిగేనే పలకనేదేరా? నాకాడికి
నచ్చిన కాడనుంచి కూడుతిన్నేదా,
నీళ్లైనా తాగినేదా, సచ్చావను కొన్నా
నూ. సచ్చేవునుమా! నీయెత్తు కాసు
లెట్టి కొనుకొన్నాను.

హరి:—రాత్రి ఇక్కడ ఒకపని జరిగినది. మన
స్సంతా చెడిపోయినది—

వీర:—ఆడదిగాని ఒచ్చిందేటి ఇక్కడికి?
ఏని అంతా ఉన్నావులే.

హరి:—నచ్చింది—

వీర:—ఆ, ఆడది రానడమే! అవును,
ఎర్రగా బుర్రగా ఉన్నావు కాదా!
బట్టైనా బస్తాను. మాటాడిందా?

హరి:—మాటాడింది—

వీర:—ఆ, హా! ఆలాగు శెప్పు! నువ్వే
స్వయం అబద్ధం శెప్పుకాదూ, బల్ల
కాట్లో కావైనా ఉంతావు కానీ! కాని,
ఇక్కడికి ఓళ్లూ రానేదంతే, మరి
సునుకో, ఈశటమే నిన్నొగ్గేస్తానూ,
మల్లీ గుర్రాలేటి, బల్లీటి, నవకల్లేటి, శా
కల్లేటి, రాజ్జంపల్తావు! ఏటంతావు?

హరి:—అబద్ధము చెప్తానా?

వీర:—ఓడికైనా నట్టంబు నేగదా, అబద్ధం?
నువ్వలాంటే, ఓడు శెడిపోయినాడు?
పోనీ, నాకేం? నీ కోసమే శెప్పాను. ఆ
ఆడదాన్నెట్టుకొని కూకుడున్నావేటి?
నువ్వేటో మంచోడ వనుకొన్నాను.
నువ్వు మాంబోట్లోడివే ఆహోళ్లంతే!

హరి:—ఆడదొక పై తనసిల్లవాని శవాన్ని
తీసుకొని వచ్చింది—

వీర:—తీసుకొన్నావే?

హరి:—సుకం అడిగినాను.

వీర:—ఇచ్చిందా?

హరి:—లేదు—

వీర:—నేకుండా బల్లకున్నావేటి, ఆడదనా?
నిన్నెట్టుకొన్న కాడనుంచి, ఒకచవమైనా

రానేదు, నీకాపెలాంటిదోగాని! ఆఁ!
 ఓడూ నవ్వనేదేటోగాని, ఓకాసైనా
 నేదు చుంకం! దానబ్బాడి చిక్కోసింది,
 ఏం కట్టమంతాపురా చల్లార్కీ? మును
 పేటి, చవాలోచ్చే యీ, రేల్రినేదు పగ
 లునేదు చుంకం అందుకొందికి యాల్లక
 పోయేదిరా! అందులో చగంమంది
 ఆడోళ్ల గుమ్మూకాడ శచ్చినోళ్లే!
 ఉప్పుడు చవాలు నేనేనేనో, ఉంతే
 ఇంటికాడ కాల్చేస్తా ఉన్నారో, ఒకచవ్వ
 మైనా రానేదు? చవం రాకరా కొస్తే
 ఒక్కేనినాపు, నువ్వెందుకురా? నువ్వెం
 దుకు పనికొస్తావూ, అంతాను. ఒక్కటే
 తునా దవడమీద?

హరి:—శవాన్ని దహనంచేయనీలేదే. సుంకం
 తొమ్మిది పంపించివేసినాను. ఆమని పింకా
 రాలేదు, ఎందుచేతనో. రెండురూముల
 రాత్రై నట్టున్నది, ఎప్పుడొస్తుందో గాని?

వీర:—చవా నొట్టుకపోయిందా?

హరి:—అల్లదుగో శవం!

వీర:—అదా? నానుశూశిందే ఒక్కప్పుడు.
 ఏంకు రోడుగదా! ఓడోగాని, రావోడు
 నాగున్నాడు! చవమైతే అయిందిగాని,
 ముద్దెట్టుకోవాలనుకొన్నాను. ఏకటోళ్లే
 కాల్చేయడమే గదా, సస్తేనీ! ఆఁ, ఏటో
 బగమంతుడూ, ఆడిమామూ! కాని,
 ఇటుసూడూ, ఓమాటశెప్తానూ.

హరి:—ఏమిటిది?

వీర:—ఏటీనేదూ. ఎవత్తో, రాజుకొడుకిని,

నగలకోసం సంపేసిందట— శేతులెలా
 గొచ్చాయోగాని—

హరి:—ఎవరూ? ఎప్పుడూ?

వీర:—ఓల్లెతే నీకే? ఒప్పుడైతే నీకే?
 కాని, నక్కంది, మానక్కంది కాదూ!
 కూడూ, గుడ్డా, నేకుతేనే, అలాగున్నాది;
 ఉంతే, ఇంకా ఎలాగుతాదో? అలాంటి
 నెలా సంపిందో గాని.

హరి:—(శవలో) ఎవరదీ? ఇంకా నాకేమి
 రానైయన్నదో?—చంపుతే?

వీర:—దాన్ని నువ్వే సంపాలా, మరేటి?
 రాజుగాని ఒల్లకుంతాడేటి? ఇదుగో
 చర్మారకుం, సదువుకో, (చేతికిచ్చును)
 రేపూ, తెల్లారకుండా,—అల్లదుగో శూ
 శినా, కాళికామ్మోరు గుడి?—అక్కడి
 కొస్తాడీ, దాన్ని నువ్వే సంపేయాల. ఒక్కే
 టునే శేయగలవా, యాటపోతునేశినట్టా?
 నానేశీగలనుచుమా, పుంజెడు మెడకా
 యుం ఒక్కేటూకి. ఇటు సూతో! ఏలమ్మో
 ర్కి యెనుపోతునేశినా, నానే యెల్లాలి
 గదా! సర్పనియేస్తే, జిల్లినిరత్తం అమ్మో
 రుపాదాలకాడ పడ్డమే! ఆఁ! మరేటను
 కొన్నావ్, ఈరబాపలడంతే?

హరి:—ఎవరినీ? ఆడమనిసినా?

వీర:—నీకే ఇనబడనేదేటి? ఆడమనిసినే,
 ఆడదాన్నే—ఆఁ, ఆఁ, బోదపడ్డది. ఆడ
 దాన్ని సంపుతావా? దాన్నెట్టుకొని
 కూకుంతువుగాని. రేపుపొద్దు రాకుండా
 నే ఒస్తాది గుడికాడికీ—అదేంటో సూసుకో,

నానైలానూ. బాగ్నేత్ర, బగ్నేశేవునుమా,
డబ్బుచ్చుకొనీ! నాను మంబోడ్నిగాను.
(తెర)

అయిదివరంగము

కాశికాలయమువద్ద (ప్రవేశము; హరిశ్చంద్రుడు)

హరి:—సూర్యోదయము కానచ్చినది, ఇంకా
రాలేదేమీ? ఆమనిపెనరో? చాలా
చక్కనిదన్నాడే, వీరబాహుడు? కూటికి
గుడ్డికి లేనిదట! ఎవరై ఉండవచ్చునో?
(అలోచించి, తుండూపి “ఉహూ” అని
నవ్వును) కానీ, అన్నిటికి నడిపిట్టనాను.

చంద్రమతి అప్పుడనగావెల్లి ఇంకా
రాలేదు! సుంకం దొరక్కనా? యజమాన్ని
అడిగితే, మరి వెళ్లవద్దన్నాడా? లేక, దుఃఖం
చేత, బడలికచేత, ఎక్కడైనా ముఖం తిరిగి
పడిపోయినదా? అదుగో శపం కనిపిస్తున్నదే?
వచ్చిఉంటే, కనిపించదా? నాకేమి పాలు
పోకున్నది!

ఆడదానిని చంపెవలెనట! రాజ్యంపోతే,
పోసియన్నాను. చండాలునివద్ద నేవంటే,
సరేఅన్నాను. వల్లకాట్ల కావలూ అంటే,
సిద్ధపడ్డాను. అటువంటి భార్యను, అటువంటి
కుమారుని అమ్ముకొన్నాను. కాని, నాకు
ఏదీ ఇంతకష్టమనిపించలేదు. స్త్రీహత్యా!
నేను తూరినా! అబ్బా! అబ్బా! ఏమీ!
నాచేతులారా, యుద్ధమధ్యమందు శత్రువుల
శలలతో చండాడిన చేతులారా; ఎవరి యా
లింగనమున వరనశమందినారో, అట్టి బిడ్డ శవ
మును, అట్టిమోహనాకారుని శవమును, అట్టి

సత్యసంఘనిశవమును, దహనము చేయకుండా
అడ్డిన చేతులారా; నాయాలుబిడ్డలను తెగ
నమ్మిన చేతులారా; ఇప్పుడొక స్త్రీని చంపు
టకు వెనుకదీయచున్నారే! వాటికంటే
కృరకృత్యమా ఇది? (అలోచించి నిట్టూర్పు
విడిచి) కాని తస్వనా? స్వామి యాజ్ఞమీర్త
వచ్చునా? ఎట్టి చక్కనితేనేమి? ఎట్టి సాధ్య
అయితేనేమి? ఇంతే, రాభార్య అయితేనేమి?
చంపకతీరునా, రాజాజ్ఞ అయినప్పుడు? దోషే
తేనేమి? కాకుంటేనేమి? అవిచారణ నానని
కాదు. రాజాజ్ఞ మన్నించుట నానని. తుదకు
శరారివదలినచ్చినదా?— అబద్ధమాడడము,
అబద్ధము చేయడము—విధిని అతిక్రమించ
డము, అబద్ధముచేయడముకాదా? (తెరలో-
ఇటు, ఇటు, అదీ, కాళికామ్మోరుగుడి) ఆ
మనిషివచ్చినట్టున్నది! కాని, ఎప్పుడూ లేనిది,
ఇప్పుడు నాశీరము కంపమెత్తుచున్నదేమీ?
నావిధిని నెరవేర్చే బలము ప్రసాదించు,
శంకరా!

(అద్దగుబంట్లోనులవధ్య చంద్రమతి ప్రవేశించును.)

బుట్టోతు:—ఇదుగోనోయ్, నీతో ఈర
బాహుడుసంపుమని శెప్పింది ఈమనిపేను.
మామంచి కత్తోట్టుకొన్నావులే. మరికానీ.
హరి:—హా!

బం:—పడిపోతాడు కాబోలు? శారపడి
పోయినాడు! ఈడేటి సంపుతాడు?

హరి:—నీవు నిజముగా చంద్రమతివేనా?
లేక ఒకరిని చూచి ఒక రనుకొంటున్నానా!

చంద్ర:—నేను చంద్రమతినే. తమ ధర్మ
పత్ని, చంద్రమతినే.

బం:—ఏటపుతాడీ? ధర్మశ్శ్రేణి?

హరి:—రాజుగారి కుమారుని నగలకొరకు
చంపినదని నిన్నేనా అన్నారు?

చంద్ర:—సన్నే.

హరి:—అదెలాగు సంభవించినది?

చంద్ర:—సుంకంకొరకు ప్రయత్నించడానికి
వెళుచూంటే, ఎవరోకొందరు మను
ష్యులువచ్చి, ఒకశిశుశవమును నాకాళ్ల
వద్దపడవేసి, కొన్నినగలు నావడిలోవేసి,
పారిపోయినారు. నేను నిర్భాంతపోయి
నిల్చుండగా, కొందరు రాజభటులు వచ్చి,
నన్ను ఆశవముతోనూ, నగలతోనూ, తీసు
కొనిపోయి రాజుఎదుట ఉంచినారు. ఆ
భట్టుల మాటమీద, విచారణ లేకుండా,
నాకు మరణశిక్ష విధించినారు, ఇక్కడికి
తీసుకొనివచ్చినారు. నేను నిర్దోషినని చెప్ప
నవసరమా?

హరి:—నిన్ను దోషి అన్నదోషమునకు
కొత్తనరకములు కల్పించవలెనేమో?

చంద్ర:—మీరేనా నన్ను వధించవలసినది?

హరి:—అవును.

చంద్ర:—ధన్యాస్మి! ధన్యాస్మి! పుత్రశో—

హరి:—అయిదవ అంకములో చివరరంగము
వచ్చినది! దీనితో హరిశ్చంద్రనాటకము
సరి! సరి! సరి! దినముపైల్ల వారినది,
ఇక్కడ నాబ్రతుకు తెల్ల వారినది! లోహి
తాస్యని పాము చంపినది. చంద్రమతిని

నేను చంపవలెను! ఇక నేనేమి తేనేమి?
ఏకాకిని!

బం:—ఓల్లె నా సంపా. తప్పుతుండేటి?
అంతపనిశేస్తే, బల్లకుంతా డేటి?

హరి:—చంద్రమతీ!

చంద్ర:—నాథా!

హరి:—“నాథా” ఏమిటి? నేను తలారని.

చంద్ర:—మంచిదే, తలారిభావమే నహించి,
కావలసినదానిని కానియ్యండి. పుత్రశోక
మికభరించలేను. నన్ను వెంటనే కక్షలేర్చి,
బాబయ్యవద్దకు పంపివేయండి. ఆడుగో
నాచిట్టివానిశరీరము, ఒక్కమారు ముద్దు
వెట్టుకొని రావడానికి శలవియ్యండి.
(అక్కడికివెళ్లి) బాబా, అమ్మవచ్చేవర
కూడన్నావా? నన్ను సీవెవరికీ అప్పగించ
నక్కరలేదు. కలిసే—

బం:—బేగిరా! బేగిరా! (చంద్రమతి తిరిగి
వచ్చును)

హరి:—మీయిద్దరినీ నేను ఎప్పుడు కలు
స్తానో? ఎంతకాలము—

బం:—మాటలెందుకు? కానీవోమ్! బేగి
కానీ! ఆతలకా యొట్టుకొని నాను ఎంటనే
ఎల్లాల రాజుకాడకీ. కానీ, సూస్తావేం,
ఎర్రోడుబాగు?

హరి:—ఆలాగే. చంద్రమతీ, ఆమనిమనస్సుకి
మనమెందుకు అడ్డురావలెను? నీవు ఆ
దుక్కమీద తలఉంచి భగవద్ధ్యానము
చేసుకో.

చంద్ర:—భగవత్సమానుని కట్టకొన్న నాకా భగవద్ధ్యానము? మోకాళ్ల బడి తమ నైపు చూస్తుంటాను, సరికివేయండి. ధైర్యము విడవక, వీరాధివీరులను ఎందరినో వీరస్వర్గమునకు పంపిన ఆచేతితో నన్ను వెంటనే లోహితాస్యుని స్వర్గమునకు పంపండి. ఒక్కమనవి: వీలైతే, మాయద్ధరిసికలిపే దహనము చేయండి.

హరి:—మీ యిద్దరికీ ప్రత్యేక స్వర్గము నిర్మించ—

బం:—ఓహో! ఇదేటి అల్లరి నీతోనూ? మీమాటలు ఇనడానికిగాని వచ్చాననుకొన్నావేటి? బేగి కానీమంటే, నీక్కాదేటి శిక్ష?

హరి:—చంద్రమతీ, మరెందు కాలస్యం? మనస్సులో కోరికలేమిఉంచుకోకుండా—

చంద్ర:—ఎన్ని జన్మములెత్తినా, తమవంటి భర్త, చిరం—అయ్యో, చచ్చిపోయినా “చిరంజీవ” నే వస్తున్నదే! లోహితాస్యునివంటి కుమారుడు కావలెనన్న కోరిక మాత్రం ఉండకమానదు. ‘యాం తేమతి స్సాగతిః’ కదా?

హరి:—విశ్వేశ్వరా, మాతాన్న పూర్ణా, నన్ను వీరితో ఎప్పుడు కలుపుతారో?

బం:—కానీ, బేగి కానీ, ఆకత్తుచ్చుకొని, మెడకాయ యేగీసుకొంటే, అల్లతో కలిసి పోతావు. ఒకళ్లు కలిపేదేటి?

హరి:—చంద్రమతీ, ఆనాడు ఏమెడను మంగళసూత్రముకట్టి నాచేయి తరించినదో,

ఆమెడను, ఆచేతితో, ఇప్పుడు తెగనరక వలసివచ్చినది! సత్యమా, ఇదుగో, ఈ యాగజశువును నీకు సమర్పించి, నాయాగమును పూర్తిచేసుకొంటున్నాను! మొండికెత్తిన ఏకాకిని! (నరకబోవును)

(విశ్వామిత్రుడు తొందరగా ప్రవేశించును)

విశ్వా:—(హరిశ్చంద్రుని చెయ్యిపట్టుకొని) హరిశ్చంద్రా, హరిశ్చంద్రా, చంపకు, చంపకు! ఏమి కళత్రమును చంపడమా?— నీకు మతిపోయినదా యేమి?

హరి:—ఋషివర్యా, నా స్వామికార్యము చేస్తున్నప్పుడు, తమ రడ్డురావచ్చునా? రాజాజ్ఞ అయినప్పుడు, ఎవరినైనా చంపవలసినదే. తమకు తెలియనిదాయేమి?

విశ్వా:—(తనలో) ఏమిసాధనం? ఏలాగు మాన్పించడం? ఆమెను చంపడముకాదు, నా పేరును చంపడం, నాతపస్సును చంపడం! నాపోతరము ఎంతవరకు తెచ్చినదో! అయ్యో! అయ్యో కష్టాలికి మొండికెత్తి పోయినాడే లొంగిపోతాడనుకొంటే! ఏమిచేతును?

హరి:—ఋషివర్యా, నాచెయ్యి ఆసి, ఏమో ఆలోచిస్తున్నట్లున్నది. నానికి అడ్డువచ్చినయెడల, నేను క్షత్రియుడన్నమాట—

విశ్వా:—ఓహో, నేనూ క్షత్రియుడనేనోయ్!—

హరి:—సరే, కనపర్చు. ఋషివని గౌరవించినాను. (చెయ్యి విడలకించివేయును)

విశ్వా:—ఏదో మతిపోయి అన్నాను, పోనిస్తో.

హరి:—నేను చేయవలసినదని చేస్తుంటే,
నీకేమి మతిపోవడం ?

విశ్వా:—నామాట విను-చంపకు, చంపకు-
వినవుకాదూ? నేను—

హరి:—నేను నావిధిని నెరవేర్చిన తరువాత
వంటాను- ఇష్టాదు—

విశ్వా:—నేను నీతండ్రికి కొత్తస్వర్గము నిర్మిం
చినాను.

హరి:—దానికి కృతజ్ఞుడనే. కాని దానికి, ఈ
పనికి సంబంధ మేమిటి ?

విశ్వా:—నామాట వినవు కాదూ? నీకెంత
లాభము చేస్తానో చూడు.

హరి:—నాకు యజమాని విధించినపనికి
అడ్డు రాకపోవడమే, మహాకారము
చేయడము. చంద్రమతీ, నీలవసానమున
వీరి దర్శనమయినది. నీ యదృష్టమేమని
చెప్పెదీ? సిద్ధముగా ఉన్నావా?

విశ్వా:—మరి నీయిష్టం. నేనేమిచేయగలను?
(తనలో) చంపడంమానివేస్తే, అబద్ధంకింద
లెక్కవచ్చియుండును—అబద్ధం చేయడం
అని తానే అన్నాడు—నేనుగెల్చి యం
దును. కాని, ఎలాగు సరకగలహో చూ
స్తాను!

హరి:—నియిష్టమని చెప్పి అడ్డుగా నిల్చుంటే
ఎలాగు? (విశ్వామిత్రుడు వెనుకకుపోవును)
(హరిశ్చంద్రుడు కత్తివెత్తి) జాయ్, విశ్వే
శ్వరా! జాయ్, మాతాన్నపూర్ణా! జాయ్
సత్యమా!— ఏమిది? చేయిదిగడమీ?

ఇది విశ్వామిత్రుని పనికాదుగద! కొత్త
స్వర్గము నిర్మించినవానికి, ఇది అసా-
ధ్యమా ?

చంద్ర:—నాథా, ఇదేమిది? తలారిభావము
మరచిపోయినారా యేమి? ఇంతవరకువ
చ్చి, అధైర్యపడుతున్నారా,నన్ను చూచి?

హరి:—ధైర్యముచెడి కాదు. ఏమోగాని
ఎత్తినచెయ్యి దిగకుండా ఉన్నది! కానీ,
చూస్తాను ఇదేమిటో!

విశ్వా:—(తనలో) మరిచూచేది ఏమిటి?
నాశక్తికి నీవెక్కడ నిలబడగలవు?

హరి:—నేనే సత్యవ్రతుడనైనయెడల—

చంద్ర:—నేనేఁగివ్రత నైనయెడల—

విశ్వా:—అన్నా, ఇదేమిటి?

హరి:—వెంటనే, తప్పక, నాచెయ్యి స్వాధీ
నము కావలెను. (వెనుకనుంచి శివుడు
చేయిపట్టుకొనును) ఎవరదీ నాచెయ్యి పట్టు
కొన్నదీ? విశ్వామిత్రా, ఇంకా నాచెయ్యి
విడవవేమి?—వద్దునుమా నాతో అల్లరి!
శివుడు అడ్డుపడినా, స్వామిద్రోహము
చేతునా? విడుపు! విడుపు!(తిరిగిచూచి)ఎవ
రదీనాచెయ్యి పట్టుకొన్నదీ?—హా! ఎవరూ
ఏమి? ఆత్రిశూలము, ఆఫాలనేత్రము,
ఆ నాగాభరణము, ఆహా! మహాదేవా!
విశ్వనాథా! ఏమినాఅదృష్టము! ఆహా!
తమరుకూడా దయచేసినారా, గురువర్యా!
విశ్వేశ్వరా, ఇదుగో, నాస్వామికార్యము
చేపివస్తున్నాను. జాయ్ !

శివుడు:—హరిశ్చంద్రా, నీవు నీభార్యను చంపవద్దు.

హరి:—మహర్షులకు కష్టలభ్యమయిన తమ దర్శనము, నాకు అప్రయత్నముగా లభించినది. కాని—

వసిష్ఠుడు:— అప్రయత్నమేమి, వత్సా? “సత్యంతపస్, శాంతంతపస్” అని ఎరుగవా? ఆ తపస్సులు నీవలె చేసిన మనిషెవడు? ఆతపఃఫలమే విశ్వేశ్వరుని దర్శనము

శివుడు:—దానికి సంశయమేమి?

హరి:—మహాదేవా, తమరు విశ్వనాథులే, కాని నాకిప్పట్లో వీరబాహుడు యజమానై యున్నాడు. చంద్రమతిని నేను వధించవలెనని వానియాజ్ఞ. దానిని నెరవేర్చి—

శివుడు:—నీవది చేయ నక్కరలేదు.

హరి:—స్రభూ, అబ్బుజ్జడను. ఆమాటనాయ జమానికదా అనవలెను?

శివుడు:—వత్సా, సత్యమూర్తీ, నిన్ను చూచినకొలదీ, వింత ఆనందము కలుగుచున్నదే! వీరబాహూ, ఏమంటావు? (వీరబాహుడు స్రవేశించును)

వీర:—ఒరిచందా, సంపనక్కరనేదు.

హరి:—ఎవరిని?

వీర:—శందమతిని.

హరి:—ఎవరు?

వీర:—నువ్వు, నీబారిగా, శందమతిని, ఈ ఆడదానిని, సంపనక్కరనేదు. అన్నీ

యేసి శెప్పినాను. బోదపడ్డదా?

హరి:—అయితే, నీవే చంపుతావా ఆమెను?

వీర:—సంపను.

హరి:—నీవు రాజాజ్ఞను మన్నించ నక్కరలేదా?

వీర:—ఓళ్ల సంపనక్కరనేదూ. ఇదుగో సూడు కాయితం.

హరి:—(చదివి) చంద్రమతి నిర్దోషిగనుక ఆమెను చంపవద్దని వ్రాసినారు. మహాదేవా, ఏమిశలవు?

శివుడు:—చంద్రమతీ, విన్నావుగదా? నీవు లేచి నీభర్తవద్ద నిలువబడు. మీవంటి దంపతులను ఎవరుచూచినారు? (ఆమె అట్లుచేయ ను) అమ్మా, నీకేమి కావలెను?

చంద్ర:—నేను లోహితాస్యునిచేరి ఆనందిస్తానని ఎంతో ఆశపడినాను.

శివుడు:—ఇప్పుడే చేరగలవు. వానిశరీరమును నాకు అప్పగించి వెళ్లినావు. వానినిష్కళంకమయిన ఆత్మతో వానిని నీ కప్పగిస్తున్నాను. లోహితాస్యా! అని పిలువు.

చంద్ర:—లోహితాస్యా!

(లోహితాస్యుడు) యుగైతివచ్చి: చిత్తం, అమ్మాజీ! మనము ఇక్కడున్నామేమి? మనము నేవచేస్తున్న ఇల్లేదీ? నాకు అడివిలో పాముకరిచినదే. ఇక్కడికి ఎలాగు వచ్చినాము? నా జట్టుదా గ్లేరీ?

చంద్ర:—(పిల్లవానిని ఎత్తుకొని శివుని యెదుట మోకాళ్లపడి) మహాదేవా!

భక్తులు తమకుసమర్పించిన దానికంటే, తమరు ఎప్పుడూ ఎక్కువేయిస్తారు. హృదయము అర్పిస్తే, కైవల్యమిస్తారు. సర్వదష్టుడై చనిపోయిన నాపిల్లవాని శరీరమును తమకు అప్పగిస్తే, సజీవునిగాజేసి దయజేసినారు.

లోహి:—అమ్మాజీ, నేనుచనిపోయి, మళ్ళీ బ్రతికినానా? కాని, ఆయనెవరు? బాబాజీవలె ఉన్నారు, వారేనా?

చంద్ర:—అవును, నాయనా, వారేనూ. మనము—

లోహి:—నమస్కారము, బాబాజీ! తమ రిక్క డన్నారేమి? మమ్మల్ని చూడడానికి దయచేసినారా? అమ్మాజీకి మరి దాస్యములేకుండా చేయరా? పాపం, ఎంతోకష్టపడుతున్నారు! కాని, తమరేమండి, అంతశుష్కించి పోయినారు?

హరి:—(ఎత్తుకొని) నీకంటే ఎక్కువ శుష్కించి పోయినానా, బాబా? కాని, వారెవరో ఎరుగుదువా?

లోహి:—నేనెప్పుడూ చూడలేదు.

హరి:—వారు—

లోహి:—ఉండండి, ఉండండి, నేను చెప్పకొంటాను. ఇందాకా నేను వారిముఖము బాగాచూడలేదు. మెడలోపాములు పరమేశ్వరునికే కాదా ఉంటాయి, బాబాజీ?—అదుగో ఫాలనేత్రము, శిరస్సున చంద్రకళకూడాను! నమస్కారము, మహా

దేవా!—అరుగో మనగురువుగారు కూడా దయచేసినారే! నమస్కారము గురువర్యా!

(శివుడు వసిష్ఠుడు ఒకరి తరువాత ఒకరు లోహితాస్యని ఎత్తుకొని ముద్దులాడుదురు.)

విశ్వా:—హరిశ్చంద్రా, నేనోడిపోయినాను. నాతపోధనములో సగము ధారపోస్తాను, చెయ్యివట్టు.

హరి:—ఓడిపోవడమేమిటి? ధారపోయడమేమిటి? తమతో నేనెప్పుడూ పందెం వేయలేదే?

విశ్వా:—నీచేత అబద్ధ మాడించ గలనని నేనూ, ఆడించలేనని వసిష్ఠు, దేవేంద్ర సభలో పందెము వేసుకొన్నాము. నేను ఓడిపోయినయెడల నాతపోధనము సగము నీకు, సగము వసిష్ఠునకు ధారపోస్తానని ఒప్పకొన్నాను. నేను ఓడిపోయినాను. (ధారపోయుటకు కమండలము చాచును.)

హరి:—విన్నావా, చంద్రమతీ?

చంద్ర:—వసిష్ఠు భగవాన్లు వారుండా, ఇటు పంటివాటిలో మనకు అంజయము రావడమేమిటి?

వసిష్ఠు:—అమ్మా, ఇందులో మీకు నేనేమి సహాయము చేయలేదు. చేయకూడదని ఒప్పదల.

హరి:—అన్నితపములకు, అన్నిటికంటే, ఎక్కువఫలము పరమేశ్వరుని దర్శనము. అది మాకు వారికటాక్షమువల్ల దొరికినప్పుడు, ఋషివర్యా, మీతపోధనము మాకెందుకు?

చంద్ర:—సముద్రమునకు ఉష్ణ సమర్పించడము!

లోహి:—బాబాజీ, ఆయనకష్టాల్లతమైన తపః ఫలము మనకు అక్కరలేదన్న పుణ్యం కంటే ఎక్కువగా ఆతపఃఫలం?

ససిష్ఠు:—లోహితాస్యా, నీకెలాగు తోచిందో అంత చక్కనిమాట?

లోహి:—మహాదేవుని సన్నిధిని, తమరందరి సన్నిధిని, ఆమాత్రంలో చడం ఆశ్చర్యమా, గురువర్యా?

ససిష్ఠు:—విశ్వామిత్రా, నానగమూ ఇయ్యనక్కరలేదు. నాహరిశ్చంద్రుడు నిన్ను గెలవడముకంటే ఎక్కువగా అది?

విశ్వా:—మీచేత అబద్ధ మాడించడానికి మీకు పెట్టరాని బాధలు పెట్టినాను. నన్ను తమించ ప్రార్థిస్తున్నాను.

ససిష్ఠు:—వత్సా, విశ్వామిత్రమహర్షి అతి దీనుడై మీకు మాంసం వేడుచున్నాడు. అటునంటి వానిని తమించడమే ఔదార్యము.

చంద్ర:—మాసత్యాగక్షిని పరీక్షించడానికి పెట్టిన బాధలుగాని మామీద కోపము చేత కాదే? మామామగారికి ప్రత్యేక స్వర్గము కల్పించిన దయామయులు మాకు హానెందుకు చేస్తారు?

ససిష్ఠు:—చాలా ఔదార్యముగా అన్నావు, కుమారీ!

శివుడు:—హరిశ్చంద్రా! నీ కేమి కావలెను?

హరి:—తమదర్శన మైనస్పృహ, మరి మాకు కావలసిన దేమున్నది! ఏమివచ్చినా,

మేము సత్యము తప్పకుండా ఉండేటట్లు ప్రసాదించు, మహాదేవా!

శివుడు:—ఆబలముమీకు విశ్వామిత్రమహర్షే ఇచ్చినాడు. అతని పరీక్షకు నిలబడినవారు మీముగ్గురూ; మీచేత ఎవ రబద్ధమా డించగలరు? నీసత్యవ్రతమునకు నిదర్శనగా, గంగప్రసాదించునంతకాలము, మీ రమ్ముడుపోయిన బజారు, హరిశ్చంద్రబజారని పిలువబడును, గంగాఘట్టములలో నొకటి హరిశ్చంద్రఘట్టమనిపిలువబడును. నీవేరుసత్యాగక్షికి ఉపమానముగా వాడబడును. చంద్రమతీ, నీకేమికావలెను?

చంద్ర:—నేనట్టిభర్తకు తగినభార్యగా ఉండేటట్లు కటాక్షించు, విశ్వేశ్వరా. మరొక కోరిక:—కాశీ—

శివుడు:—కాశీరాజు కుమారుని బ్రతికించు మంత్రాపు—అంతేనా?

చంద్ర:—చిత్తం.

శివుడు:—వాడుబ్రతికే యున్నాడు. చంపబడ్డశిశువు విశ్వామిత్ర కల్పితముగాని, నిజమైన పిల్లవాడుకాడు. లోహితాస్యా, నీకేమి కావలెను?

లోహి:—నన్ను తమంతవానిగా చేయనే చేసి నారు—

విశ్వా:—అదెలాగు, చిన్ని హరిశ్చంద్రా?

లోహి:—తమకు తెలియకనా అడిగినారు?

నన్ను మృత్యుంజయులు మృత్యుంజయునిగా జేసినారు. నాకేమికావలెనో వారికి తెలుసును.

వసిష్ఠుః—బలే వత్సా! (వానిని ముద్దులాడును)

శివుడు:—మరి మీరు పోయి చిరకాలము మీరాజ్యము ఏలుకొండి.

హరి:—విశ్వేశ్వరా, నా అజ్ఞానము సహించ వేడుచున్నాను. మేము ముగ్ధురమూ బానిసలముగా అమ్ముడుపోతిమే? మా యజమానులను విడిచి ఏలాగు వెళ్ల గలము?

విశ్వా:—మీముగ్ధుని కొన్నవారు, కేవలము నాస్పృహి. వారు నిజముగా లేరు. స్వప్నములో ఒకరికి బాకీఉండి, జాగ్రద వస్థలో ఆయుణము తీర్చబోవడమే, వారి వద్ద మీరు సేవచేయడము.

హరి:—మరి ఒక్క అజ్ఞానశ్రేష్ఠ, మహాదేవా:—నాకురాజ్యములేదే?

శివుడు:—విశ్వామిత్రమహర్షికి రాజ్యమెందుకు? నిన్ను పరిక్షించడానికి పుచ్చుకొన్నాడుగాని, నీకు తిరిగి ఇచ్చివేస్తాడు.

హరి:—మహాదేవా, ధారాదత్తమైనదానిని, తిరిగి ఏలాగు గ్రహించగలను?

వసిష్ఠుః—వారు విశ్వమునకు శ్రభువులైనప్పుడు, వారు నీకియ్యలేని దేమున్నది, వత్సా?

హరి:—విశ్వేశ్వరులు దయచేస్తే, పుచ్చుకోవడానికి అభ్యంతరమేమి?

విశ్వా:—నేనిస్తే, గ్రహించడు. విశ్వనాథా, నాకు హరిశ్చంద్రుడు ధారపోసినదంతా, తమకు సమర్పిస్తున్నాను. అతన్ని సంతోషపెట్టడానికి చేస్తున్నదిగాని, అంతా తమదే అయినప్పుడు, తమకునేను అర్పించడమేమిటి?

శివుడు:—విశ్వామిత్రా, బాగా చెప్పినావు. హరిశ్చంద్రా, ఇప్పుడు నీకేమి, అభ్యంతరమా?

హరి:—విశ్వనాథా, తమరు దయచేసినప్పుడు, అభ్యంతరమా? ఆతికృతజ్ఞతతో అంగీకరిస్తున్నాను.

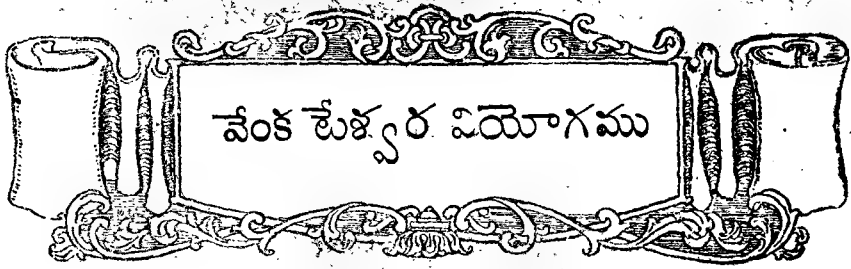
శివుడు:—పొండి. శ్రజలక్షేమముకొరకు చిరకాలము రాజ్యముచేయండి. విశ్వామిత్రమహర్షి మీకుచేసిన మహోపకారము మరిచిపోకండి.

విశ్వా:—వారివల్ల నేను తరించినాను. తమ దర్శనలాభము నాకు వారివల్లనే కలిగినది. యుద్ధములో చంపబడినవానికి, వీరస్వర్గమువచ్చినట్టు, నేను వీరికి ఓడిపోయి, వీరస్వర్గముకంటే, అన్నిటికంటే, ఎక్కువ తమదర్శనలాభము పొందినాను. మహానీయులకు ఓడిపోయినా, లాభమే. జాన్, హరిశ్చంద్రా! నిరుపమానసత్యవ్రతా!

(అందరు శివుని స్తోత్రముచేస్తూ ఇలాగు పాడుదురు).

సమయని కష్టమైనది వీక్షణ పాఠము.

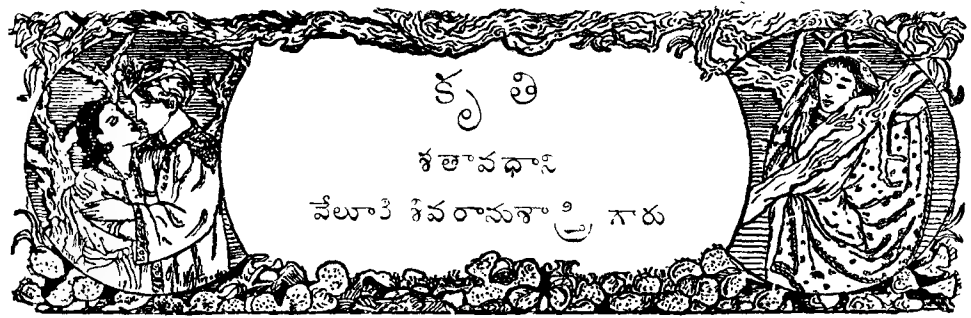
నిరశృక్మము

నాదెళ్ల వెంకట్రావు గారు, బి. ఏ.

ఎన్నిదింబు లేను భవ దీయముదావహ సన్నిధానమా
 దన్నను దృష్టిలేదు, లన గజ్వలము రిని నిన్ను వీడి
 వన్నతం బోవుచున్న నను భక్తుని ద్వత్కరుణాకటాక్షన
 వన్నని జేయఁగదె యపారకృపామతి వేంకటేశ్వరా!
 ఎన్నిదినాలకో తీరిగి వీక్షణలాభమ్ము నిన్ను జూచుచు
 గన్నులపాడువొగ్గతి దన్నబలు కొన్నిటిపైన బుచ్చుకు
 డన్నను గార్యభారమ్ము లడావిడిగాఁ గొనిపోవుచుండెగా
 కెన్నపురంబు; భక్తు నెడ! స్నేహము నుంచుమ వేంకటేశ్వరా!
 గురువిరహవ్యధాజనిత కోమలజోషజలబలం భవ
 చ్చిర మభిషేకము స్థలిపి, స్నిగ్ధమదస్మినుమంబులక కరం
 బరుదగుపూజన బహారహాబాను జల్పెదనోయి నీదును
 దరతరవిగ్రహా పెదమొదార్చి మందంబున వేంకటేశ్వరా!
 కాలము చాలసండున జకాపికిగా రచియించినట్టి యీ
 లాలితచంపకోత్పలవిభాసవిశేషవిరాజితంబులౌ
 మాలల భక్తితోమత సమర్పణచేసితి, స్వీకరించి నా
 పై లలితత్వదీయకృపాబాటుగ నీకుమ, వేంకటేశ్వరా!

కృతి
శతావధాని
వేలూరి శివరామశాస్త్రి గారు

[ఉపోద్ఘాతము]

౧

రామచంద్రులు పూర్వమిమాంసకుడు. క్రతువులన్నియు క్రమముగా నొనర్చిన కర్మజ్యేష్ఠుడు. అతఁడు కనాడు శ్రవణ మొనరింప నెంచి శతవృద్ధైన బ్రహ్మశాస్త్రి కడకేగి సాదన మొనర్చి—అయ్యా! కవుల యధార్థవాదులు; సత్యకథ నేదేని చెప్పుదురని తమకడ కరుదెంచితిని మనవిచేసెను.

బ్రహ్మశాస్త్రి యాశీర్వదించి చిలునవ్వు నవ్వి యిటులు చెప్పెను. నేను సహస్రాధికరణ పరిమితమగు నొకగ్రంథమును విరచించితిని. నాయుపదేష్ట లెవరికి సబబునైన యధికరణమును వారికిఁ గృతియిమ్మని యాజ్ఞాపించిరి. అందులకుఁగాను దగువారిని వెదకివెదకి యాయు యధికరణముల నాయాయవారికిఁ గృతియిచ్చితిని. కాని వారంతయు విని మా కక్కఱ లేదని లేచిపోయిరి. ఇటులు కాఁగాఁ దొంబదినూటఁ దొమ్మిది యధికరణములను మహాకోశముతో నదిలోఁ బాఱవైచితిని. ఈ మిగిలిన యొకయధికరణము కర్మిష్ఠుల కంకితము చేయనలసియుండఁగా వారిని వెదకినొనఁచుఁ బోయి యొక్కొక్కనికే యంకితము చేయ మొదలిడితిని. వారు మొదటిఘట్టమునుండియు నుపోత్తమఘట్టమువఱకును వినుటకుఁ

జెవులు కోసికొనిరి. చివరకు నచ్చునఱకుఁ జిర్రాకుతో నాచమించి నీరు చల్లికొనుచు లేచిపోయిరి. నాకును విసువు పుట్టి మిగిలిన యధికరణములతోపాటే యధికరణమును గూడ నదిలోఁ బాఱవైచితిని. ప్రతిపాద్యము ప్రతి తాటాకుగూడ నెదురేత యిఁది నాకడకు వచ్చినది.

రామ—ఎంత మహత్తు! ఏతే యిది ఋషి ప్రోక్షమనుకొందును.

బ్రహ్మ—ఔను. దీనిని గౌతముఁడు మనోమహాశయున కుపదేశించెను. మనోమహాశయుఁడు వాఙ్మహాభాగునకు.

రామ—ఈ కాలమున క్రీస్తుశకము ౧౮౧౮వ సంవత్సరమున వెంకినేడు వేంగిదేశమును బరిపాలించుచుండెనని వ్రాయుదురు. దాని నే ఋషి చెప్పెను? సామాన్యమానవుఁడేమి ప్రమాణము? సామాన్యముగా వ్రతములలోఁగూడ నాముని యీమునికిఁ జెప్పెను. ఈముని యాఋషికిఁ జెప్పెను. ఆఋషి యీఋషికిఁ జెప్పెను. ఈఋషి ధర్మరాజునకుఁ జెప్పెను. ధర్మరాజు దాని నాచరించి క్రమముగాఁ బండ్రెండేళ్లరణ్యవాసమాచరించి పిదప నొకయేడ జాతవాస మొనరించి తుదకు యుద్ధ మొ

నచ్చి రాజ్యముఁ బడసె నని యుండును. కథ చూపే లే కుండినను ఋషులే కథ. మన యార్హులకు ఋషులే కథకులు. వారి కథ లతిహాసములునుండి! ఏదేశము లో నేమంచి కథ లున్నను నవి ఋషి ప్రోక్షములే యనుకొనుడు. 'నా ౭నృషిః కురుతే కావ్యమ్?' ఇవే కాదు. యంత్రములు? ఇంకను! ఆహా! యుద్ధమో! అధర్వణ మతయు యుద్ధమే! దాని నుచ్చరించుచో విష్ణులోనుండి తూపులుపోవును అ వన్నియు సతిగూఢములు!

బ్రహ్మ—అయితే యీకథమాత్రము గూఢముకాదు. వాయూదకములవలె స్పృశకుడఁజేయుమని వాఙ్మహాభాగుని యాదేశము.

రామ—నే నిక నగారా యనుకొనుడు.

౨

బ్రహ్మశాస్త్ర యిటులు చెప్పెను:

తొల్లి యొకానొక భూఖండమునఁ గొందఁలు మేము మనుజుల మని తెలిసికొనిరి.

రామ—ఆహాహా! ఎంత విచిత్రులండీ! తెలిసికొనిరిగా!

బ్రహ్మ—శ్రేణు. మఱియు వా రచటఁ గల కొండలను నదులను సరోవరములను వెలుఁగును జీకటిని గాలిని మిఠిని నిష్పను నీటిని సూర్యుని జంద్రుని నక్షత్రములను నుష్ణశైల్యములవలె నుపయోగించుకొనఁజూచ్చిరి. అపుడు సృష్టి యీశ్వరుని యొడిలో జాలికవలె నుపలాలింపఁబడెను.

రామ—అయ్యా! పూర్వక్షములలో వాణీ కాంచికాసుంటికవలె మ్రోగు నా నాలుక స్పందింపకుండఁజాలదు! తమింపఁగోరెదను.

బ్రహ్మ—అది నాకును నుపయోగమే. అసలొక యధికరణమే మిగిలినది. అదియు మిగులఁ జిన్నది. లావు కాకితములపై నచ్చొత్తింప నెంచుచున్నానుగాని వెలచాల నెక్కుడుగా నున్నది. ఇపు డాబాధలేదు. మీ పూర్వక్షములుకూడఁ గలిపినచో గ్రంథము విపులమయి యొకపుస్తకముగాఁ గూరును.

రామ—ఆ భూఖండము నేటికిని గలదా? అట్లు భోయిసచో నగ్నిహోత్రగృహమునం దున్నటులుండవచ్చును.

బ్రహ్మ—నావికుని బిలుతురుగాని.

రామ—సముద్రయానము నిషిద్ధముకదా!

బ్రహ్మ—ఓహో చిక్కే! కాని మనస్సు శుద్ధి చేసి కొన్నచో నీకథ విని మీశరీరమునే నానగా నటకు నడిపింపవచ్చును.

రామ—స్వాహా! మన్నింపుడు. మఱియొక శంక. అంతయుఁ దెలిసిన విజ్ఞులుకదా! తామానందనవనమునకుఁ బోవక యీ శ్మశానమున నున్నారేమి?

బ్రహ్మ— నే నీ రెంటికి నడుమ నున్నాను.

రామ—ఇదేమి చమత్కారము? ఆకథ సంతయు నొక గుక్కలోఁ జెప్పఁడు.

బ్రహ్మ—వారు భూగుహలో నగ్నయైయున్న సస్యదేవతను గనఁగొనిరి. 'నోరుగలవాని

దే రాజ్యమను మాట వారి నాటికి.
వారికి జ్యోతిబులో నాశనము, తేనె పట్టె
బులో మద్యము, ప్రతిజ్యోతిబులో నెత్త
ములు, కానినాచెను. ఇట్టిమోక్షాన వా
నాలునొకూ జగదుప్రభునొని మానమును
కూ అనివార్యమగు నెల్లప్పుడు కలిగెను.

రామ—బ్రహ్మణులుకూడ మోసము?

ప్రహ్మ—వారి సరిత్య మిప్పుడు బ్రహ్మ
సత్త్వమును ప్రసవించెను. అప్పుడు
జనులకి జోకగూటికి నట్లు. కాని
బ్రహ్మసత్త్వము పుట్టికొను ము వనాశ
ముదాక మా నమును దినెను. ఇట్లెవ
గోల్ల పట్టలు ముదంగు పాత్యములు
నారోగ్యకరములు కగు మా నము. చివ
సేనములోగూడ దుఃఖదా?

రామ—ఏమగు సరివిచనుచు.

ప్రహ్మ—ఇదయు.

రామ—అహ! పైని జ్యోతిబు.

ప్రహ్మ—అపుడొకటి సగము శల్లి సగము
తొక్కి. ఆమె కన జీవిక క్షపునపునితోనొక
పాటించెను. ఆమె సన్నిహితు విగ్ర
హమునలె గంభీర సుకరియ. అగ్నిసం
బవిత్ర, చంద్రునికలె సమంజము. గాలివలె
నె్వచ్చాచారికి. ఇది మచ్చగి సహసవిని
వరించును. ఇది కిష్టము లేనినాచు పురు
షుడు పశుచము.

రామ—ఏమి? మన మట కేగుదో మన
స్త్రీలుకూడ నట్లు కారుకడ?

ప్రహ్మ—అగుదో మీరును సచటి పురుషు
లుగా ముందురా? కాని నెగ పట్టుకొన
కుండు. ఇప్పుడది ముంజునది. అచట నిపు
డొకటి పురుషుని మును చానాలో
దొంగి.

రామ—భేష.

ప్రహ్మ—అచట గోలకము పురుషులు
స్త్రీలును గవియనుననపిచ్చిత్ర భాషలో
ప్రసక్తి పురుషులతో సభించును.
వారికి కలమునలె కీసము. అకాశ
మున ఇది ప్రకృతిగను. అదయోగం
జ్యోతి.

రామ—అన్యాయా! కప్పురా? కప్పులూ
కదపాలరా! అన్యాయాను చచ్చు
చేరిరా?

ప్రహ్మ—వాని సత్త్వసత్త్వము అయి
జేయుచు మంత్రమే యనన్య ముండు
మన. వారిమొద పాట, వారు సన్ని
హితులు. ముఖమును సుఖానందము
మన. బలలో కేయి కేయిలో నొకటి
చూపునగు. వారి భాషయో సత్త్వము.
దేవభాష. అట్టిభాషతో ముందుండినవా
రి సత్త్వ ములే ముందుండిన.

రామ—వాని గానం గాని మారా?

ప్రహ్మ—వారి వ్యాఖ్య విషముచే
జల్పిరి కాని పట్టయో న్యాయ సమ్య
కము.

రామ—ఇక నడిగాం జన్యము.

ప్రహ్మ—వారిలో గోందలు బోసాన
ము. వానదుమునెనను ముందు పురుషుల

ములను బిండిగొట్టిరి. అపుడు జనులు విత్తిన విత్తనములను భూమి యావువలె దిని వైచుచుండెను. పోసిన నీరిని ద్రావి వైచుచుండెను. అదిచూచి యొకడు నేలను దన్నెను, దున్నెను, త్రొక్కెను, త్రవ్వెను, బుడ్డిగించెను. అంతటితో దాని పెంకెతన మంతయు జడునాయెను.

మఱియొకడు భగీరథ ప్రయత్నములు చేసి కొండలనుండి వాగులను దెచ్చెను. వారిలో గొందఱు ఋషులుకూడ నుండిరి. ఆయూయి వాగులు నేటికిని వారివారి పేరులచే వ్యవహరింపబడుచున్నవి. ఈనీరిచే దన వివాస తీతి భూమి మనుజులు తమలోన దాచికొనిన విత్తులకునహస్రాధికముగాఫలంప జొచ్చెను. నాటినుండియు నగ్నయగు సస్య దేవత పలురంగుల చీరలు దాల్చి భూమి నంతయు దనకు గ్రహరామముగా జేసికొనెను. దానివాహనమగువృషభము నాటి నుండియు సత్కరింపబడుచుండెను.

ఆసస్యదేవతనుండియు భూమిలోని లోహములనుండియు లక్ష్మీపుట్టగా దానిగొందఱు నారాధించిరి. కొందఱు తామె నుపాసించి యమ తేజస్సును వృద్ధిపఱచికొనిరి. మఱికొందఱు అధికారము నసూయను సంపాదించికొనిరి. ముఖ్యముగా స్త్రీలు లక్ష్మీసంపన్నులైరి. ఇది వారికి లాలనతను బిఱికితనమును మప్పెను. దీనిచే వారిరాజ్యమున నూతన సింహాసన మేర్పడెను.

పెక్కురు భూధేనువునుండి సస్యతీరముల వితుకువారైరి. దానఁ బరస్పరసంఘ

ర్ణణముచే జనులు తమశక్తికొలది నానాతన చేసికొనవలసిన వారైరి. అందుఁ దేతినహేతు శక్తిమంతుడై పలువుర నధీనులఁజేసికొనెను. ఇటులు రైతులోనుండి రాజు వచ్చెను.

అచటి జనులందఱకుఁ గొందఱు తిను బాడాలముమొదలగు వస్తువుల సంరక్షణజేసి జీవికయేర్పఱచికొనిరి. ఇటులుకాఁగా జనులందఱు ముఖ్యముగా నలుఁదెఱఁగులగు పనుల జేయ వలసివచ్చిరి. కొన్నాళ్ల కివియే నాలుగు వర్షములుగా ముద్రితము లాయెను. రాజ్యము చేయువారును అమ్మువారును దున్నువాకును గూడఁ దీరిక చేసికొని కొండఱకడ జ్ఞానము సంపాదించుకొనుచుండిరి.

పని పనిలోనే పరిసమాప్తమగును. జ్ఞానమున కన్ని పనులును నిర్విశేషములు. అదియేలును. అమ్మును. దున్నును. విదపఁజూలఁ గాల మాద్యపాంతఃపురమున సృష్టి రాచక్ర నైవలె పరిగెను.

నీవు బ్రాహ్మణుడవే యగుదువుగాక; నీయిల్లు నీవు కట్టకొన్నచో ఘట్రంగివి. నీ వస్త్రమును నీవు నేసికొనుము; సాలెవు. నీనేల నీవు దున్నుకొనుము; సూక్ష్మడవు. నగధేయు; మగసాలెవు. చెప్పలు కట్టుము; గొడారివి.

నీరిలో నూనెబూట్టువలె మనుజులలో, బనులపేరులు సంక్రమించును. మనుజునిమోములో వాని చని వాని మతము మచ్చలు కట్టెను. నిన్నఁగాక మొన్న దిగెనో తేదో క్రీస్తువతము ముఖమున నెలువగట్టకొనితనను గొండాడుకొనుచున్నది. వైష్ణవుఁడు మఱిలఁ దాను వైష్ణవుడే యయి జన్మించుచోనిక

నతఁడు పంగనామములు తీర్చ నక్కఱ లేదు.
 'ఇడుగో స్మార్తుఁ డిడుగోస్మార్తుఁడ'ని బొట్టు
 టంకెలువైచును.

ఇనులు వంశక్రమముగా రూఢము
 కాఁగానొకటి నాలుగుగా మాటుటమాత్రమే
 కాక నాలు గొకటులుగా ఘనీభవించెను.
 అనాలుగును లోహమునలె భిన్నభిన్న
 ముగామ్రొగును. ఇంతేకాక వీరిసంతతియే పని
 చేసి జీవించుచున్నను రక్తముతోపాటు వర్ణ
 ముకూడ ననుగమించెను. జ్ఞానముమాత్రము
 దానియిచ్చ. అయితే అచట నిపు డీశ్వరుఁడే
 కరచరణాద్యవ యవములతోపాటు వర్ణము
 లతోఁగూడ మనుజుల సృజించెనని కొంద
 టును నలుదెగలుగా నున్న యీజను లీశ్వర
 సృష్టియని కొందఱును అభిప్రాయ పడుచు
 న్నారు.

రామ—అదేమి? ఒకటి నాలుగుగా మాటి
 నటులు స్పష్టముగాఁ గానుపించుచుండఁగా
 మొదటనే నాలుగువర్ణముల నీశ్వరుఁడు
 సృజించుటేమి? అదియుఁగాక వర్ణము కర
 చరణాదులవంటిదా? వారి కింకను బుర్ర
 లున్నవా?

బ్రహ్మ—అయ్యో! మన దేశములో?
 రామ—నే నాలంకమాట చెప్పచున్నాను.
 బ్రహ్మ—శూద్రునకు వైశ్యరాజన్య విప్రల
 యందు ఆయోగవత్తత్త్వ చండాలవర్ణ
 ములు పుట్టినవికదా! రెంటినుండి కదా
 మూఁడవది వచ్చినది! ఆమూఁడవదాని
 కీరెంటికంటె వేఱుగా నునికి కలదా?

శూద్రుఁడేకదా యీశ్రోతవర్ణముల కుప
 జ్ఞము!

రామ—ఇది తర్కదూరము. ఇక్కడిసంగతి
 యెందులకు? ఆదీష్టపు సంగతి చెప్పఁడు.
 బ్రహ్మ—ఇని మనుజుల యెక్కువ దక్కువ
 లకుఁ గొలబడ్డె. రాజునకు లెంకలైనను
 నొకనిని బ్రగడగను వేటొకని వేగుగను
 నొనర్చిన దీపనియే. రాజుగద్దెపైఁ గూరు
 చుండును. ప్రగడ దాపున వేగడముగా
 నిలువఁబడును. జ్ఞానమే బహుశా ఇనిని
 నియమించును.

తమతమ నియతములగు ఇనులతో వా
 రంద జేకకుటుంబములోని వారయ్యుఁ దమ
 లోఁదాము భోజనవివాహాదుల మానివేయ
 వలసినవారైరి. కొందఱు బుద్ధిజీవులు మాం
 సము మానివైచిరి. ఈరెండును వారికిఁ బర
 స్పర మొకజములు చీనాగోడఁ గట్టెను.

రామ—ఔరా! ఎంతటి కుటుంబకలహము!
 కాఁబడు చుండఁగనే యొకటి రెండై
 రెండు మూడై మూడు నాలుగై, నాలుగు
 నాలుగై పోయినవే! ఇంకను నెన్నియ
 గునో?

బ్రహ్మ—తలవెండుక లన్నియాయెను.
 రామ—కాని సులభముగా వారికి సంధి
 కుదుర్చనగును.
 బ్రహ్మ—మీబోంట్లు కలహము నాఁడలేరు
 కదా మఱి కొంచె మెక్కువ చేయదురు.
 రామ—ఆ. విరోధముతో మన కేమి? ఇంకఁ
 జటికలోఁ చెలుపుఁడు.

బ్రహ్మ—మనస్సున కిచ్చ సారథి. దాని నిలయము నియమమున కావల. దాని నతి కుము. చిగుర్చును. ఇంతవట్టు దాని కట్టు ద్రాళ్లెవరికిని దొరకలేను. అది యీశ్వరుని యపత్యము. దాని జీవిక గుణలావణ్యములమీఁద. రజఃకణములవలె దుఃఖములు దాని కంటుకొనును గాని యది గొఱియవలె నొక్కసారి దులహరించును. అది రెక్కలు విప్పవో విభాగము మూసికొనువో ముద్ద. అది విభాగము నుండి యైక్యములోనికి బరువిడును. వర్ణములయెడ నది గ్రుడ్డిది. కత్తులబోను పెట్టినను నది రాక్షసవివాహము చేసి కొనును. కంటక ద్రుమముకదా యని పూవును బాటవైవదు. చంద్రుడుకదా యని మచ్చను మాటుకొనదు. ధాని కొక కన్ను కలదు. అది దానికర్ణికచే నను హామగుదాని నేటికొనును.

ఆ ద్వీపమున వర్ణనియమమునెడ నతి జడమగు మనస్సు స్త్రీపురుషుల గుణలావణ్యములలోఁ గలసిపోయెను. నాటనుండి కేవలము పనులనుండి కాక జన్మమునుండికూడ వర్ణములు తెగలుతెగలుగాఁ బాడమెను. ఆవర్ణముల యాదిపురుషులను దమతంద్రులుగాఁ జెప్పికొనుటకు వారు జంకిరి. వారి కరణ్యమే యనాథశరణాలయము. పిట్టలు శకుంతలను వలెనే కొన్ని మృగములు వారిని బెంచి యుండును. తోలుతటినుండియు నారణ్యకులుగా నున్నవారి కీశువులు దైవప్రసాదము.

మనుజుడు జంతు శవమునుండియును దోలు నుపయోగించుకొనును. పనికి వచ్చున

దుండునెడలఁ దిమిగిల శయనమగు నముద్ర నిమ్మ వల్వలమునఁ గాఁపుర ముండఁబోవును.

శిశువు బాలుని బాలుడు కుమారుని కుమారుడు యువకుని యువకుడు వృద్ధుని ననుసరించుటలో గొఱియలు. స్వభావము జాతిని దనముడిలో ముడిచి ముద్దవైచుచున్నది. మాలనియందు మనుజులలో లేని జంతుస్వభావము కలదా?

ధూమము గాలిలోఁ దనకు వలయు నంతవోటు నాక్రమించును. అస్పృశ్యులైనను నొక యుసిళ్ల పుట్టయగునేని కొంత తావును బలాత్కరింతురు. శిష్టులుగూడ వారినుండి తమకుఁ గావలసిన పనిని సుంకము కొందురు. ఇటులు వారికిఁ గలయిక కలుగజేని ప్రలయము సంభవించును. ఆసంబంధ విఘటనములే ధర్మశాస్త్రమునందలి విషమ ఘట్టములు.

ఆద్వీపమున నట్టి సంఘ మెక్కుడైన కొలది ధర్మశాస్త్రము మాతెను. ఒకదాని కింకొకటిపోల నంత మాటుపులు జరిగెను. హీనవర్ణములవా రొకగుఱుతుతో గ్రామము లోనికి రావలసియుండెను. గ్రామములోనికి వచ్చునెడ మెడ కొకకుండఁ గట్టుకొని యగు దుమియవలయును. వాని జూచువో బాపడు సచేలస్నానము చేసెను. వాడు శ్మశానమునకు మంత్రి. జంతుశవములకు రాజు. నడచు కంకాళము.

సస్యదేవత యొకతెమాత్రమే యతనిఁ బ్రేమించెను. పరిత్యాగము ప్రసాదించిన రమణీయమగు మోటుఁదనమునకును విశ్వసింపఁ

దగిన బలమునును దగిన యుద్యోగ మతఁడు గ్రహించెను. అతఁడు మూటయూడెనా వారి శ్చింద్రుఁడు. ప్రతిఘటించినా పరశురాముఁడు. కొంతకాలమున నతఁడు కాఁడియెడము పుడికి పుచ్చుకొనఁ గలిగెను.

రామ— ఇది యంతయు మగములోఁ దెగిన దారముల ముడివలె నున్నది. అక్కడఁ గూడ ననులోమసంకీర్ణాది జాతులు కలవు కాబోలు. ఏమి యిఱుముడి?

బ్రహ్మ— ఈముడి యాదారము లదేనా?

రామ— ముఱియైటనుండి యూడిపడినది? సరి కాని, అయ్యా! అట్లఁ జూడాలరు, అది మాండ్లులు కలరా?

బ్రహ్మ— అబ్బ! ఎంతబలువుగా నుచ్చరించి తిరి? సరస్వతీదేవి నక్కెట్లు నొక్కికొని పోయినవి. డేను, ఆముడిలోనిదారములే. రామ— కొంప తవ్వె—

బ్రహ్మ— ఇప్పు డచట బెద్దయుద్ధము వచ్చి నది. ఈకుట్టుంబ కలహమును మాఁపు కొనవలెనని కొందఱును అట్లులే యుంప వలెనని కొందఱును బయలు దేరిరి.

రామ— మాఁపవలె నని?

బ్రహ్మ— ఆదీక్షమునందు — మాలఁడైనను సరియ; బాపఁడైనను సరియ నా కతఁడు గురువని యొకఁ డనెను. కొండొకఁడు వారిని బాహిరపెట్టినందుల కాతఁడంతయుఁ దనతలఁదాల్చుకొని; విరియఁబోతిన వెట్టు కలే చీపురుకట్టగా వారి వాకి ళ్లొచ్చెను. ఈకొకఁడు తనకిప్పుడే ముక్తి కలుగునెడలఁ జండాలజన్మముపొందికాని దాని నిచ్చగింప ననుచున్నాఁడు.

రామ— అబ్బ! విసువుగా నున్నది. బ్రహ్మ, ణులు మాత్రమే కల కృతయుగ మెన్నఁ డేని వచ్చునా?

బ్రహ్మ— అది యెప్పుడును సిద్ధమయియే యు న్నది. మాల మాదిగ డెక్కల మొదలు కొని సూద్రవైశ్యక్షత్రియ బ్రాహ్మణుల వఱకుఁ గల వర్ణనస్త్రము లన్నియు నొక యేకులోనుండియే వచ్చినటులు తెలిసి కొన్న లిస్తలోఁ గృతయుగ మున్నది.

రామ— ఔరారా! మీకును ఈపుండే పుట్టి నదీ! గౌతముఁడు చెప్పెనంటిరి. ఏదో దీక్షమంటిరి. తుదకు మాలగూడమునకు బ్రహ్మణవల్లికి నాచే వియ్య మిప్పించఁ దలఁచితిరా? మోసపెట్టి గుంటలో ద్రోయ నెంచితిరిగా! మిగులు ప్రకరణములతో పాటిప్రకరణముగూడ నదిలోఁ బడుఁగాక!

బ్రహ్మ— పాత్రవైచిత్తిగాని ప్రతి పర్యాయ మెదురు కొట్టుకొని వచ్చుచున్నది. అయ్యా! వినుఁడు! అది వలదని నిషేధించినను దమకు మనఃపూర్వకముగాఁ గృతి నిచ్చు చున్నాను.

రామచంద్రులు కమండ లూదకము బ్రహ్మశాస్త్రి మీఁదను దనకృతిమీఁదను బోసి— ఇదిగో శపించుచున్నాను. నీవును నీవు స్తకమును మాసిపొండు! అనుచుఁ బరు వెత్తుకొని పోయెను.

విదవఁ గొన్నాళ్ల కీకృతి యవృత్తింపఁ బడి ప్రచారములోనికి రాఁగా ‘వీరే యీ కృతి కథితుల’ని లోకులు చెప్పుకొనఁగా నభి మానపడి తన శరీరమార్పుదలకై రామచంద్రులను లోకకొత్త క్రతువు నొనఁదింప యాచ నకు బయలు దేరెను.

పెద్దనకవీంద్ర! నీవెట్లు పెద్దవైతి?

శ్రీమాన్ కొ. వేం. కృష్ణమాచార్యులు గారు

శ్రీ మహాభారతమ్మును జేతఁబూని
యమ్మలమునుఁబోలుత ద్రసమానియాని
విష్ణువర్ధను వీనుల విడుచేసి,
మూలగ్రంథమ్ము గొండ్ 'కమూల వైచి,
యచితముగ నితిన్మత్తమ్ము లురలఁ బాట,
రక్షకుండగు నలరాజరాజరాజుఁ
బ్రభునిఁగాఁ జేసి యోలిసూఁడువర్వములను
బ్రతిభ యతివృద్ధయై తోడఁ బరువు లెత్త
సంతరించితి; వాగనుశాసనుఁడను
నను 'స్వతంత్రప్రబంధకర్తనుఁ' గనుమని
నన్నపార్థుండు దేవరాణ్యగరమందు
హస్తముఁ రెంటిఁ బైకెత్తి యటచుచుండ,
నీవెయని లోకమనినంత నాపులించి,
పెద్దనకవీంద్ర! నీవెట్లు పెద్దవైతి?

౨

మామయని మమ్ము బిలిచెడు మనుషుసిద్ధి
మాట నిక్కము నొనరింప, నీటుగులుకు
కలికిపలుకుల నుత్తరకాండమందుఁ
గొన్ని కతలను మాఱిచి కొన్ని చేర్చి
కొన్నిటిని మూలముట్టుగఁ గోసివైచి
మేమె 'నిర్వచనోత్తర రామచరిత'
మను 'స్వతంత్రప్రబంధమ్ము' నాంద్రభాష
గల్పన మొనర్చితిమి; స్వప్నకథ మొదలగు
వానికిం బోలె దీనికి బాటఁ జూపి

నట్టివారము మేమె, యీయననియందు
మా'కవిబ్రహ్మ' యసెడునామమును దీన
నలుదెసలఁ గ్రమ్మె జన్మంపు నాటికన్నఁ
దొలుతనేయంచు నాకేశుకొలుపులోన
నుభయకవిమిత్రుఁ డొకమూల నులుముచుండ,
'మనుచరిత్రంబె' యని లోక మనినయంతఁ
పెద్దనకవీంద్ర! నీవెట్లు పెద్దవైతి?

౩

ఉభయభాషాకవీంద్రుల కుభయలకును
సంభవించినయెడబాటఁ జారిపోయి
యొండ్ 'రులపల్కులును జతనొందునటుల,
భారతమ్మునుఁ బూరించి ప్రాజ్ఞలిడఁ 'బ్ర
బాధపరమేశుఁ' డనునాఖ్యుఁ బడసి, తాత
గారు కలలోనఁ గాన్పించి 'కావ్యమున న
హోబలేశుని గీర్తించి యోమనుమడ!
యరమితహర్షమును గూర్చుమనుచుఁదెలుపఁ
బ్రతిభకొలఁది బ్రహ్మాండపురాణమందుఁ
దీర్ఘ భాగము సంతయు దేవులాడి,
దాన నొకయింతఁ గొండ్ 'క దాన నింతఁ
దార్చి, 'లక్ష్మీనృసింహవతార' మనుపు
రాణకథ రచియించితి, జాణ లాద్య
కవులు చూపని యొకక్రొత్తకాలిత్రోవఁ
జూపినాడను, నాదుయశోహరణము
నేయఁబూనకు' మని నీదుచేతు లూని

నను 'స్వతంత్ర ప్రబంధకర్త'నుగఁ దెలుపు
వన్న! భూజనమున కంచు నాకమందు .
నేడుకొనుచుండ నెట్లున వెట్టి జేసి
పెద్దనకవీంద్ర! నీ వెట్లు పెద్దవైతి?

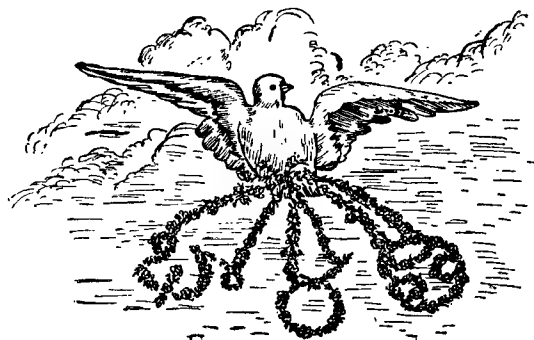
౪

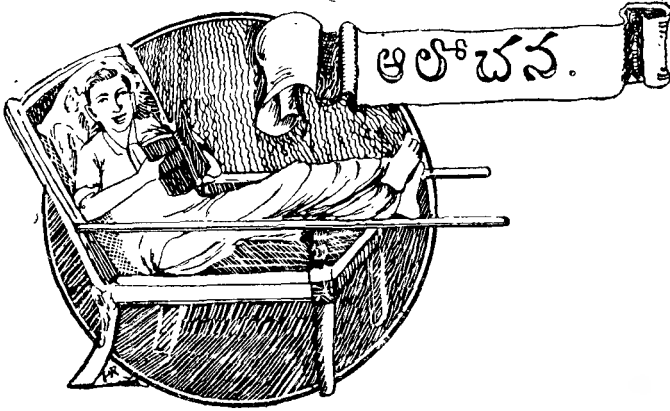
నన్ను నూనూగుమీసాలనవ్యయావ
నమ్మున మరుత్తరాత్పురి త్రమ్ము జేసి,
పురుగులకుఁ గాన్క- నిడుండొచ్చు బురుషవరుల
కాజ్ఞ మెనఁగిన బుద్ధిమదగ్రగణ్య
మఱచినను మఱచెదవుగాక! మనుచరిత్ర
మును 'స్వతంత్ర ప్రబంధ'మా చనుట కేమి
కారణం? బద్దియు 'బురాణకథయ' శంభు
దాసుకావ్యమ్ము నట్టిద, తథ్యమరయ
నిదియు నదియును గానంచు నెంచెదేని
గృష్ణరాయమహీశుండు విష్ణుభక్త
చరితములనుండి కైకొని చతురరచన
విష్ణుచిత్రియమును జేసి విడుము దాని,
వసువనెడుపేరు భారతవర్తి యగుట
దానికిని నున్న నొసఁగి, మోదమ్ముతోడ
సూరనార్య కళాపూర్ణ శుభచరిత్ర
మును స్వతంత్ర ప్రబంధము చనియు గల్గి

తప్రబంధమ్ము నాస్తి యీధరణిననుచు
దృష్టరాయణులకుఁ దెల్పు దరలుమనుచు,
వాసపునిమ్రాల శ్రీనాథభట్టనుకవి
సార్వభౌముడు వాదమ్ము నలుపుచుండ
నాంద్రకవితాపితామహ! యల్ల సాని
పెద్దనకవీంద్ర! నీ వెట్లు పెద్దవైతి?

౫

ఆంధ్రలోకమ్ము హర్షము నందునటుల
వృత్తీత్యాదు లెనఁగ శిరీషకుసుమ
పేశలసుధామయోక్తుఁ జెద్ద వగుచు
మనుచరిత్రమ్ము బానరింపు మనుటకన్న
మున్నె కావ్యమ్ము లొకకొన్ని ముద్దలొలుక
రచన మొనరింప శ్రీకృష్ణరాయనుకవి
'పారమెఱుంగని కావ్యసంసారమందు
సాధువుల్కవిరేవ ప్రజావతి' యని
పలుకుపలుకులు తనమది వఱలుచుంట
'నాంద్రకవి తాపితామహ' యనెడుబిరుద
మొనఁగె వేఱొకతీరుగా నూహఁజేసి
నిను 'స్వతంత్ర ప్రబంధకర్త'నుగ జేయ
నఖిలకవిలోకసంసేవ్య! యల్ల సాని
పెద్దనకవీంద్ర! నీ వెట్లు పెద్దవైతి ?

(శ్రీ) వాసు దేవరావు గారు

అది మా జెండ్లికి పూర్వం జరిగిన విషయం. చైత్ర మాసం. పగలు రెండుబాములై వుంటుంది. ఓ.సి. పరీక్షలు జరిగి కొన్నాళ్ల అయినవి. నాకు చదివేసని వుండలేదు. అప్పుడే భోజనం చేసి నాగడలో 'ఈజీఫర్' లో పేను వాల్చాను. నా తేతులో సంస్కృత 'అభిజ్ఞాన శామంతం' ముంది. ఈ శామంతం నేను చదవమిది యెన ధైత్య మ్మివోసారి. పరీక్షలకై యేమి — ఆగ్రంథంలో వున్న స్వాగతాన్ని బట్టి యేమి — నాకు దానియందు, దాని రచించిన చూడటం వున్న అభిమానాన్ని బట్టి యేమి — ఏమి తేమి? — ఆగ్రంథమంతా కంఠ పాఠం చేశానని ఆశకోగింది. చాలావరకు ఆలానే చేశానుపూడాను. ఆనుమాలును అనుసరించే ఈనాడు ముండా వల్లపేస్తూన్నాను. కష్టపహర్షి శకుంతలను ముమ్మందుని గొప్పనికి పంపిస్తూ ఆమెకు ఉపదేశం చేస్తూన్న పట్టలలో వున్నాను. ఒక్క స్లోకంలోని భావం నాలోనే ఆలోచిస్తూ కల్లుగూసికొని వున్నాను. అంతలో మా అమ్మనన్ను పిలుస్తూ గదిలోకి వచ్చింది. మా అమ్మయెదురు నేనప్పుడు కాగ్లచాదుకుని కుర్చీలో పడివుంటుంటే గనకు. లేచి సరిగా పూర్చున్నాను. ఆమె చేతిలో ఒక బాబుంది. చూచాను.

“నవమ్మా! ఎక్కడిదాబాయి? మామయ్య వ్రాసిందేనా!” అని నేనడిగినాను. ఆబాబు మామయ్య వ్రాసిందే అని నాకు బాగా తెలుసును. ఈమధ్య ఆయన తరుదుగా వ్రాస్తూన్నాడు.

“ఆ, పరీక్షలుపూడా ముగిసినవికదా. ఇంకా ఆలస్యమెందుకంట బాబూ? ఈ రెండు రోజులబట్టి పరీక్ష

“నవమ్మా! ఎక్కడిదాబాయి? మామయ్య వ్రాసిందేనా!” అని నేనడిగినాను.

రోజులనీ - సదవలననీ - ఏవేవో చెప్పి కాలక్షేపం చేశావు. ఇప్పుడన్ని ఆటంకాలూ తీరినవి కదా. ఇప్పుడేదో వకటి నిశ్చయం చేసుకుండు” అని మా అమ్మ బాలికలిగేలా గన్నది.

“కానీలే, ఇప్పుడంత తొందరేమి వచ్చింది? కానీలే. ఈ ఓ. సి. ఫలితం తెలిసిన తర్వాత యం. ఏ., కావాళికదా-అదిపూడాకానీ...”

“నీలీలా గంటావు. అన్నయ్య చూడబోతే వుత్తరాలమీద వుత్తరాలు వ్రాస్తూంటాడు. సంబంధం మంచిది. నీయిష్టానుసారం. మించిపోతుండేమా అని ఆయనకుభయం. చూడూ, ఇంత పెద్దపిల్ల నెవరైనా పెండ్లి చేయకుండా వుంచుతారా? ఇంతకాలంనుంచీ నువ్వు చిన్నపిల్లను చేసుకోనని పట్టుపట్టినావు. నామా మావార్యకం. యిష్టంలేనిపని చేస్తానన్నావు. శాస్త్రాధారాలు చూసినావు. ఎంతో ఆలోచించి విద్యాసాగరు నంత వానితల్లి కేవలం శాస్త్రాధారాలు విని విలంబితా ద్యాహానికి సమ్యక్తి యిచ్చివుండగా మూఁగురాణిని నేను మాత్రం ఎస్కాన్యానికి భంగమందుకు కలిగించాలెనా అనుకుని అన్నయ్యతో చెప్పి అందరినీ మెప్పించి నీ యిష్టానుసారం రజస్వలసంగరవివాహానికి సమ్యక్తింపానుగదా. ఇప్పుడు నీకు, నీ అపేక్షలకు, తగినపిల్ల దొరికివుండగా యింకా ‘కానీలే’ నా? ఈకాలంవాట్ల మీరు. పోనీలే-మియిష్టాల కనుసారంగానే ప్రవర్తిస్తామని నిశ్చయించి యింతవరకు వూరకున్నాను. నీ ‘కానీలే’ చెల్లించాను. అప్పటి నీకారణాలు బాగానే వుండేవి. ఇంకా ‘కానీలే’ యేనా? ఇంకా నీ ‘కానీ’ చెల్లదు. నీయిష్టానుసారంగా పెండ్లింట్లు చేసికొని ముద్దు ముచ్చటగ కాపలాలు చేస్తుంటే-అదేమి నాకర్కమా అని నాకెంత దుఃఖము తున్నదో నీకెందుకు తెలియదా అనుకుంటాను. పెద్దగాననుగదా-ఇంకెంతకాలమని బతికి వుంటాను? ఒక్క యింటివాణ్ణి చేసి చూచినతరువాత నీలానా మంచిదే అని నేనహంకారత్రాటూ పరితపిస్తుంటే-ఇప్పటికైనా నీ ‘కానీలే’కు అంతంలేదు కదా. కాదు-బాబూ, ఇప్పుడు నీమాటలు వినను చూడు. ఈజూలలో అన్నయ్య ఆపిల్ల సంతకం వర్ణించాడో. నీహా-నీ అపేక్షలహంకారపిల్లే.” అని సంభ్రమ సంతోష విషాదాలతో నన్నది.

మా అమ్మయేకారంగా చేతనై నా కోపంతోగాని విచారంతోగాని వుండడంతోలే ఆమెను సంతోష పెట్టడానికి నేను పరిహాసం ప్రారంభించే వాణ్ణి. ఆవిధంగానే యిప్పుడుమాడా పరిహాసానికి దగినాను. మరేమి చెప్పనాలాభముండదని ఆమె కంఠస్వరాన్ని బట్టి కన్నీటిని బట్టి నేను తెలిసికొన్నాను. పరిహాసంవల్ల సంతోషిస్తుందా అని నాకనుమానంకలిగింది. అయినా ప్రయత్నం చేసి

చూదాము. అంతగా పట్టుపట్టితే చూదామని నిశ్చయించాను. ‘ఆపిల్లని యెంతగా వర్ణించాడో చూడు’ అని ఘాఅమ్మ అనడంతోలే నాకు నవ్వు వచ్చింది. ఈవర్ణనలు నేను కొత్తలుకావు. ప్రతివుత్తరంలోను ఉన్నవే. అయినా ఈ పూటవచ్చిన జాబులో ఇంకా విశేషాలేమి వర్ణించాడో విందామనుకున్నాను.

“నీమి వర్ణించాడు మామయ్య!” అని ఆత్రంతో అడిగినాను.

“పిల్లని వర్ణించాడు” అన్నది అమ్మ.

“నదీ వినిపించు” అన్నాను.

“నీవే చదువుకో” అని అమ్మ జాబునాకీయ వచ్చింది.

నాకు తెలుగుజాబులు చదవడమంటే. యెంతో కష్టంగావుండేది. నేను నిజాం రెవ్యూలో వుండడం చేత నేనక్కడివాడనే అనిపించుకోవడంలో అభిమానంగావుండేది. ‘ఆంగ్లదైపుమీ తెలుగుంటే ఆనహియం కొనేవాడు’ అని నన్నుచూపించేవారు మావారు. అదీ నాకర్కమానంగానే వుండేది. అమ్మకు ఇంగ్లీషు రాదని యెంతో కష్టంతో అమ్మతో మాత్రమే తెలుగు మాట్లాడేవాను. యక్కాళ్లం చెబుతున్నాను. ఎందరికి కోపం వచ్చినా యక్కాళ్లవాడినని తుమించండి!

మా అమ్మతో నేను ‘నీవే చదువుకో’ అన్నాను.

“అయితే, విను” అని మా అమ్మ జాబు చదవసాగింది.

“ఈతరువాత మీరవలదు. రాబోవు, ప్రశంస మహూర్తమున ముడిపెట్టక రప్పదు. ఇంతకన్నను జక్కనిసంబంధముక—”

అంతలోనేను “ఈరోకంటిపాటు వినీవినీ విసుగు పుట్టింది. ఆవర్ణనలేమిటో అవిమాత్రం వినిపిస్తూ—” అన్నాను.

“విను” అని నిలిపిననోటు మొదలుకొని చదవసాగింది. “మన అబ్బాయికి దుర్లభము—”

“అహోహా! దుర్లభమేమిటి? దొరకనే దొరకదయ్యా” అనినవాను. “ఆ—వర్ణనలు చదవమాయ్!” అన్నాను.

మా అమ్మ చదవండి.

“గూఢవతి—”

“చిత్రాంగివంటి—” అన్నాను.

“సీ- విందూ, ‘విద్యావతి—”

“అహహా! అపరసరస్వతీ!”

“మూర్ఖా నోరు, ‘వయోవతీ—”

“శతవత్సరపూర్ణ—”

“చాలిందు నీవారుడు. నాలుకకడ్డం లేదుకదా.

‘శిలవతి—”

“అహహా! అహల్యా, తార—”

“బాబూ, బాబూ! నీసాంశిర్వం ముదిరిపోతున్నదే.”

“అమ్మా, మామయ్యకంటే పండితుడనా? చూడు ఎన్ని ‘వతీ’ లేరితీకాడో. పోనీలే! పోనీలే! ఇంకా యెన్ని ‘వతీ’ లున్నవో చదువు” అన్నాను.

అమ్మకు కోపంవచ్చింది. అంతలోనే నవ్వు తెచ్చుకుంది. జాబుమడిచింది. “ఎగతాళికి వేరూ కాలాలుంటేనా?” అన్నది.

“అమ్మా, లేదులే. ఇంకా యేమున్నదో చదువు” అనిబలిమాలినాను.

“మంచి పెద్దా తెలివ్ యల్లకాలం వచ్చివచ్చిగ వేరూకోరూ లాడే సిన్న చదవడం కూడానా?” అని మెల్లగ మందలించి మాయమ్మ జాబు మడత విప్పి చదవసాగింది. “వినయవతీ—”

నేను దీగ్గరగా నవ్వుతూ “అమ్మా, నాకీల్లవద్దు బాబో” అని అన్నాను.

“ఎందుకు బాబూ? వినయం నీకు పనికిరాదా యేమిటి?” అన్నది అమ్మ.

“అతివినయం ధూర్జలక్షణం కాదా?” అన్నాను.

“నీసాంశిర్వం ముదిరి పాకాన బడుతున్నదే! అయినా నీకీలాటిదే కావాలె. అప్పటికిగాని నీకు బుద్ధి రాదు. ‘వినయవతి—”

“ఇంకెందుకమ్మా? ఇంకేమికావాలె, నేనీపిల్ల నేమాత్రం నేనుకోను. ‘భార్య రూపవతీ శత్రుః’ అన్నాడు హితోపదేశకుడు. ఇంకా కొంతకాలం నన్నీలాగే బ్రతికివుండనీ—”

“ఫేఫే-నేనన్నట్లు నీలో అర్థపండిత లక్షణాలన్నీ నిండివున్నవి. మాటకుమాటకూ వెక్కిరింపులేనా? నీచదువంతా పెడతొవ పట్టుతున్నది”

“అమ్మా, మాటిమాటికి పండితుడవు, అర్థపండితుడవు అని నన్నెప్పుడూ అంటూవుంటావు. పండిత వంశంలో పుట్టినాను. తండ్రి వేపువారూ పండితులు, తల్లి వేపువారూ పండితులు. నిదర్శనం నీవు మామయ్య. నీవు పెద్దపెద్ద ‘తెచ్చర్లిస్తావు; బి. ఏ., చనివినవాడికి నాకు నీతులు నేర్పుతావు; పండితుడవని పోటుమాట లంటావు. ఇంక మామయ్యా, చూడు-ప్రతిజాబులోనూ వ్యాకరణ యుక్తంగా వ్రాస్తాడు. పెద్దపెద్ద సమాసాలు పెడతాడు; నిఘంటువు లన్నీ తిప్పి తిప్పి డెబ్బెగూరు ‘వతీలు’ పెడతాడు. తండు వేపులవారూ పండితులు. నేనుమాత్రం పండితుడైందుకు కావూడదు? మతోవిశేషం నాలో, వాళ్ళకెవరికీ నింగీఘరం. ఒక్క తెలుగు సంస్కృతం తప్ప వేరే భాషరాదు. నాకో - యెన్ని భాషలు వచ్చునోచూడు. కాబట్టి నేను వాళ్ళందరి కంటేను గొప్పపండితుడను. ఇంకా యింకెంత? నీకీక్కావాలాను యం. ఏ., కానీ—”

“ఆ, సరిపోయింది. యం. ఏ. అయితే పూర్ణపండితుడవు. అయితే యిప్పటికి అర్థపండితుడ వనే వప్పుకున్నావు. కాబట్టే యీలాటి పిచ్చిమాట లొస్తూన్నవి నోట.”

“అవుతాను పూర్ణపండితుడను. పోనీలే - ఈ వాదన యెందుకుగాని - అమ్మా! మామయ్య అట్లు పేరే మన్నాడు?”

“మనోహరియట.”

“నయమే. ప్రాణహరి కాదుకదా! గుడ్డిలో మెల్లశ్రేష్ఠం.”

“అయితే, బాబూ, నువ్వేమంటావు? పిల్లను చూడడానికెప్పుడు బయలుదేరుతావు?”

“ఇప్పుడు చెప్పాలిందేనా.”

“ఆ, ఇప్పుడు చెప్పాలిందే. ఇంక నేనాలస్యం వోర్చుకోను. నీదోవకటి యీపూట-యిప్పుడే-లేలాలే. ‘సోక్షమో మోక్షమో తెలియాలె.’ అని మా అమ్మ ఖండితంగా-నిర్యాగమోటుంగా-అన్నది.

ఇప్పుడేమిచేయాలి? యం. ఏ. అయ్యోవరహ పెండ్లివద్దనినాకు, చేసుకొంటేనేగాని కాదని మాఅమ్మకు. ఆమెచెప్పిన కారణాలు బాగానేవున్నవి. నాకారణాలూ బాగానేవున్నవి. ఏమిచేయాలి? అయినా యింకాకొంతవరహ వాదిస్తామని తలచినాను.

“అమ్మా, నీవీట యింత గట్టిపట్టుపట్టినావు. కాబట్టి నామనసు విప్పి చెప్పతూన్నాను. విను—”

“అ. ఈటూ కొత్తవేమి సృష్టించావు? అన్నీ వినివినీ వినుట పుట్టినదేనా? ఇంకనువ్వు చెప్పనూపడ్డా— నేను—”

“అదికాదు. కొత్తవేమిలేవు. చెప్పినదే నాలుగుదూసాగ్గు చెప్పిలే చక్కగా బోధపడుతుంది. ఆలోచనలో దిగుతుంది, సరైనమాగ్గానికి వస్తుంది. విను. పెండ్లి వంటి మహావనిత్రకార్యంలో, జీవితకాలమంతా తోడు నీడలుగా సంసారంగాత్ర జగదవలసినవారిని యేలుకోవడంలో— ఆశ్రంగాని, యితరులు జోక్యం గలిగించుకోవడంలోగాని, అర్థంలేదు. మధ్యవర్తులు— ఎవరైతే మాత్రమేమి?— పనికిరారు. ఎందుకంటావా, నూరు బొంతుల నాచాం ఒక్కచుడిపెట్టినన్నకాస్త్రం వారి కాధారం. అదియేమాత్రమూ పనికిరాదు. ఆలాటివారికి ముడిపెట్టడమంటేనే అర్థంతోయదు. దుబ్బురుడిపెట్టమనే వాళ్ళభావం. తనూవారే, పడమందీ కలుసుకోవడం. మంచి మంచి నగలూ బట్టలూ ధరించడం— బాబాబజంట్రిలు— మేళతాళాలు— విందులూ పిండివంటలు— పల్లకిలలో పూరేసింపులు— సంబరం— ఇంతకంటే మరేమీ వాళ్ళకి తెలీదు. అందులోనూ మామయ్య విషయం నీహితాలై యనికాదు. పట్టుకొనిపోతాడు. ఆయనఒక్కడబ్బును మాత్రమే చూస్తాడు అనుంటేనేనాలు. తక్కిన అన్ని అనుక్షణాలూ మూసిపాతవి. పిల్లతండ్రి ధనవంతుడన్నాడు; తనకు బాల్కనీపీఠమూ సహపాతీ అన్నాడు. ఈకారణాలే ఆయనకుచాలు. మొగమోటం— ఇష్టమైంది. అంతగా వర్ణించాడు”

“అయిదువేలనా కట్టుమిస్తాడంట—” అని మా అమ్మ తటాలుననన్నది.

నాకోసం భగ్గున మండింది.

“ఆమాటే నాకు పనికిరాదు. అయిదువేలనా యిస్తాడు—పదేనువేలనా యిస్తాడు. కాని యెవరికి కావాలి? ఆ అయిదువేల కాసింది యేహిడింబినో— యే శూర్యఖనో— యేపూతననో—కట్టుకోమన్నావా? ఆహా! నీవు నిజంగా ఆ అన్నయ్యకు తగిన చెల్లెలివే! నేను మామయ్యను మాషిస్తూన్నాను అని కోప్పడవద్దు. యథార్థం చెప్పుతూన్నాను. ఆయన మహాలోభి; ఒక్కడబ్బును మాత్రమే చూస్తాడు. తక్కినవేమీ ఆయనకు కనబడవు. నాకుడబ్బువద్దు. పిల్లకేదరై నానరే. పెద్దదై వుండాలి. నామనసుకు నచ్చాలి. మా మామయ్య చూచాడంటే— చూచాడు. మామయ్యకట్ల నా కట్లకావు. మామయ్య కాంక్షలు నాకాంక్షలుకావు. నాగురులు మామయ్య గురులుకావు. ఒక్కొక్కటికి ఒక్కొక్కటి యిష్టం. మామయ్యయందు నాకు నమ్మకంలేదు. అందులోనూ యివిషయంలో నాకు చొత్తుగా నమ్మకంలేదు—”

“నమ్మమని నేనువ్రా మన్నానా? కాబట్టి నీవు స్వయంగానల్ల చూచిరా. ఇష్టమైతే చేసుకో— లేకుంటే మానేయి. ఇందులో తిప్పేయంది? పిల్ల హోమీయం— ఓణా వాయిస్తుంటు. మెట్టికేళం దాకా చురువుకుంటు. కుట్టుపనులూకేస్తుంటు. ఈకాలంనాళ్ళకి కాచలసిం దివేనా! ఇన్ని లక్షణాలూ నీయిష్టప్రకారంగా వున్నట్లునే చూచాడు గాని అన్నయ్య—”

“అదే చెప్పాను కావమ్మా. మామయ్య కట్ల నాకట్లకావు. నాగురులు మామయ్యగురులుకావు. తరువాత యింకాకొన్ని విషయాలూ ఆలోచించుకోవాలి. ఈపల్ల మామహాతేకన్న పదేశంలో వుండిప్పుడు. అక్కడి ఆకన్న పదేశాచారవ్యవహారాలే పట్టబడి వుంటవి—”

“ఇక్కడి యీ హైద్రాబాద్ తురకాచార వ్యవహారాలు పట్టబడలేదా—” అని నవ్వింది అమ్మ.

“అ. అవును. రసమనసును బట్టి యెడటివారి మనస్సులు తెలుసుకోవాలి. నాకింగ్లీషువాళ్ళ డ్రెస్సు నచ్చినట్టు ఆపిల్లకు అక్కడివాళ్ళలాగ డ్రెస్స్ అభ్యాసమై వుంటుంది. కుంభికోణం, కంటి, కేలం, వధురా, కొర్నాటి పట్టుచీరలే రోజూ కట్టుచీరలు. జత ఒక్కొంటికి డ్రెస్సై యెన్నడై—”

“నీదేమి మునిగింది? నీవు మాత్రం పెట్టడంలేదా-
బ్బో, ‘నూలు’ కు అరస్తై డెట్టేట్టా? ‘నెక్ టైలు’
కాల్గక్, బోలెడు పొస్తున్నావే! ఆలాగే! నాకాలాటిదే
కోడలు కావాలే.” అని అమ్మ నిశ్చయ పూర్వకంగా
అన్నది.

“ఇప్పు డింక కర్చుపెట్టి చదువుతున్నాను. మైన
సంపాదన యేమంటుంటో? ఇంకా యింగ్లండుకు వెళ్ళి
‘సివిల్ సర్వీసు’కు చరవాలే ననుకుంటున్నాను. ఉండనీ
మైగా సిల్లి చదువుతున్నదన్నావు. ఆలేనలహా, ఆజా
కెట్టహా, ఆకాస్మాత్కులహా, ఆశ్చర్య పాడర్లహా-
అన్నిటికీ డబ్బుగల్గ చదువుకన్న కిల్ల సంసారం దిద్దు
కోవడ మెరుగదు—”

“అబ్బబ్బబ్బా! నీ వుపన్యాసా లింక చాలిందు.
ఆడవాళ్ళకు చదువు కావాలెనో అని మొరపెట్టేవాడవే -
స్వంతవిషయంలో ఈలాటి అనుమానాలా?”

“నిజమే-చదువుకావాలే; ఇప్పుడుమాత్రం నేను
వద్దన్నా నా?”

“ఇంక నీమాట చాలిందు ఏమైనాసరే; నాకి
ప్పిల్లే కోడలు కావాలే. నాకోడలు - నీడబ్బు వద్దు,
నీవు పన్యాసాలూనద్దు-నాయింటి దీపం, నాగృహలక్ష్మి.
నాకిలాటిదే - యిదే-కోడలుకావాలే. నువ్వు నీడబ్బును
ముడివేసికొని పూగో. నాకిష్టమైనంత నాకోడ-కోసం
కర్చు పెడతాను. రోజూ ‘శికార్లకు తీసికెళ్తాను.
అప్పుడు నీవేం చేస్తావో చూదాము, ముందుగా తెచ్చి
నాకప్పజెప్పును.” అన్నది అమ్మ వహానంద సంభ్రమం
తోటి.

నాకు నవ్వువచ్చింది. నిజంగా అలాచేసేదే మా
అమ్మ. ఆమెకంటే సంబర మున్నప్పుడు - అన్నికోర్కె-
లున్నప్పుడు-ఎందుకు వీర్చక పోవాలెనా అనిపించింది
నామనసు. నాకళ్ళు నిండినవి! జొటజొట నాలుగు
బొట్లు చెంపలమాదికి జారివచ్చినవి. ఇవి కృతజ్ఞతా
నందా శ్రువులుకావా? మాఅమ్మ యందునాకు మహాభి
మానం. ఎప్పుడూ నేనామె ఆజ్ఞలు మీరి యెరుగను.
ఆమెహడా నామనసును గుర్తించే నడమకొనేది.
ఇప్పుడా అభిమానం మరింతగాఢంగా నాటుకున్నది.
ఇంక నీవిషయంలో కూడా మీరరదని నిశ్చయించు
కున్నాను. ఆమె కోర్కె యీడెన్న వలసిందే-తప్పదు.

నాకన్నీరుమాచి అమ్మకూడా కన్నీరుకార్చింది.
లేచి నాచగ్గరికివచ్చి కన్నీళ్ళుతుడిచి ప్రేమతో “నాబూ,
నాయాకో స్త్రీ తీర్చవూ? నీవు యం. ఏ., అయ్యేదాకా
వోరుస్తును గాని యిప్పటికే పిల్ల పడాలేండ్లది. అన్ని
విషయాలూనూ నీకు అనుకుంటూ వున్నది. ఇప్పుడు
మించితే యింకా రెండేండ్లదాకా ఆపిల్ల నుంచుతారా?
నీచంటి సంస్కర్త లిప్పుడెందుకు బయలుదేరాలో! ఆపిల్ల
కోస మిప్పుడే యెన్ని పోయిలున్నవో. ఇన్నీ ఆలో
చించే యీపూట నే నీపట్టు పట్టినాను. మరే ఆలో
చనాచేయక వెళ్ళిమాచి వచ్చితే తెచ్చి నాకప్పజెప్పు.
అన్నిటికీ నేనున్నానుగదా!” అన్నది.

ఇంక తప్పదు. అప్పటికీ నాపరిహాసప్రియస్వభా
వంనన్నుజల లేదు.

“సరే. నీకిష్ట మేలానా ఆలాగేకానీ. నెల్లి, ఆబ
రువును నోసుకునివచ్చి నీమీద విసరేస్తాను. ఏంజేసు
కుంటావో,తరువాత, చేసుకో; కానీ అన్యూ.ఇప్పుడే
ముందుగా చెప్పాతున్నాను; ఆలోచించుకో మీయిద్దరిలో
నేవై సవనస్థాపాలూ, కలహాలూ, కలిగినవా, నేను
మాత్రం ఇర్ర శుభ్రంగా నున్నగా గొరిగిందుకొని యీ
మీసాలుగడ్డానికి శలవచ్చి కాసాయవస్త్రాలువేసి కొని
‘జై పరమేశ్వరా’ అని కాశీ,రామేశ్వరం, ప్రయాగ మొద
లైన దివ్యక్షేత్రాలకి వెళ్ళిపోతాను—” అనినేనూ వచ్చి
నాను.

అమ్మ వణికింది. మొగం నిశ్చేజ మైంది. కళ్ళటప
టపమని నీళ్ళకార్చినవి. మళ్ళీ నాచగ్గరికివచ్చి మాఅమ్మ
మృదుస్వరంతో “కానీలే- అప్పటిమాట లిప్పుడెందుమా!
అయినా పెద్దదానను — దీవిస్తూన్నాను. మీరిద్దరూ
సుఖం సంతోషంతో కాపురం చేస్తూంటే నాలుగు
రోజులు చూచి సుఖంతోనేనూ కళ్ళుమానుకొంటాను.
నీకు మంచి భార్యదొరకాలెనని యీ బ్రహ్మాండమైన
సంసారసాగరం సంతోషశాకలో సుఖంగావ్రమాణం
చేయడానికి మిమ్ముల దీవిందుమని పరమేశ్వరుని ప్రార్థి
స్తూన్నాను.” అంటూతనకుడిచేయి నాతలమీదపెట్టి
దీవించింది. ఆహాసం వరదహాస్తమే !

నేను నాలోనే అనేకవిధాలాకృతజ్ఞతను తలచి
సరమానందం పొందినాను. అప్పుడు మా అమ్మవంటి

అమ్మలు లోకంలో సురెవ్వరికీ లేదనుకున్నాను. ఈలాటి అమ్మకడుపులో పుట్టినందుకు నేను గున్మణి అనుకున్నాను. ఆమెకోర్కె తీర్చడానికి సంకల్పించుకున్నాను.

నిజాని కేమిగాని నాకిప్పట్లో పెండ్లి యిష్టం లేదు. యం. ఏ., అయ్యేదాకా చేసుకో చూడదని నామతం. భార్యను సకలవిధాలా భరించడానికి శక్తికలిగి యితరుల సహాయ మేమాత్ర ముచేషించుండా స్వతంత్రంగా సంపాదించే శక్తి కలిగివుండా పెండ్లి మాత్రం తలపెట్టరాదని నా అభిప్రాయం. ఆలాగే అమ్మతో యెన్నివిధాలో చెప్పినాను. ఇప్పటికి నాద్వంద్వవరకూ కాలక్షేపంచేశాను. నామజబ్బులేకపోలేదు. కాని, యెంతైనా పిత్రాశ్రితమేకదా! ఇప్పుడు నా ఆలోచన లన్నీ కట్టిపెట్టాను. అమ్మమాట తోనేయలేను. ఇప్పుడు పరీక్షచూడా అయింది. ఆమె యిందాక చెప్పినకారణాలు బాగావున్నవి. నిజమే, అంతభేద్యంచేసి పిల్లను పదాశేంద్రవరకూ పెండ్లిచేయకుండా పెంచేవారు అరుదు. నిజంగానే నానంటివాళ్లందరూ బయలుదేరివుంటారు. ఇప్పుడు నే నొప్పితే మామయ్యను అమ్మనూ సంతోష పెట్టిన వాణ్ణి అవుతా. ఇంకా అనేకవిధాలా ఆలోచిస్తూన్నాను. ఇంతలో అమ్మ-

“ఏమిరా బాబూ! చూసావా? నావు? ఏమంటావు?” అని అన్నది.

నేను “సరే, నీయిష్టప్రకారమేకానీ అమ్మా” అన్నాను.

“అయితే యెప్పుడు బయలుదేరుతావు?” అనిపట్టరాని సంతోషంతో అన్నది అమ్మ.

“రేపు బయలుదేరుతాను బల్లారికి-” అన్నాను.

“రేపే? బాబూ, అన్నయ్య యీజాబులో యేం ప్రాశాదో చూశావా? పిల్ల బల్లారిలో లేదట, పెద్దన్నయ్యగారు బెజవాడకు తీసుకొచ్చారట సనకు దగ్గరేకదా. బెజవాడకు వెళ్లిరా”

“అమ్మా, పూల అందం చెట్టమీదనే చూడాలి.

దృఢపూరితం పొరుషం అడవిలోనే చూడాలి. చంటిబిడ్డల మధ్యలూ మురిపాలూ తల్లి వట్లోనే చూడాలి. ఏదేశంలోనారిని అదేశంలోనే చూడాలి. అప్పటికిగాని

నిజమైన విలువ తెలియదు, అంతేకాకుండా పిల్లను ఒక్క యింట్లో చూడడం బాగుండదు. అన్నయ్య అయితే మాత్రమేమి? రెల్లెండులవద్ద వున్న ప్రింటుండా ఆక్కడ స్వతంత్రం? ఏదోఒకటిరెండు మాటలాడవలసి వస్తుందనుకో- అన్నలయెడటా ననెల యెడటా పిల్లలు సిగ్గుపడుతారు. అందులోనూ ననెన అంటే యింక పరిహాసానికేం తక్కువుంటుంది? పిల్లమననూ రుచి లేలిసి కోవడం కష్టం - ప్రాణాంతరచరమో వున్న సంబంధం- ఎంతెగని సహవాసం- వారిమనసులు కుదరకపోతే యేం లాభం? అమ్మా, పెండ్లి విషయంలో నామరం విచిత్రమైంది. అగ్రమపక్షం మామనాలుగు రోజులైనా పట్టుతుంది సనసులు కలియడానికి. ఒక్కమారు మాత్రం చాలదు. తొలిమాపుతో పుట్టేవలపు మోసం - అదే మాయ. అది వలపుకాదు. భ్రమ. ప్రేమగానే కనపడుతుంది. ఏవిధంగా ఒక్కసారే వలపు కలుగుతుందో అవిధంగానే నశింపు. ప్రేమ క్రమంగా వృద్ధికావాలి. అదే నిజమైన ప్రేమ. ప్రతిఫలావేక్ష వుండదు. స్వాగ్ధం వుండదు. ఈర్ష్యానూయలుండవు. కాబట్టి కాబోయే భార్యగర్భైర్లు అగ్రమపక్షం నాలుగైదు రోజులయినా తరుచుగా ఒండొకళ్లను చూస్తూవుండి మాట్లాడుకుంటూ వుంటేమంచిని. కాబట్టి, నేను రేపే బల్లారికి పయనమౌతాను” అని నేను నిశ్చయత్యంతో అన్నాను.

నాయామాటలన్నీ మాయమృచిరునవ్వు నవ్వు తూవిన్నది. కడకు ‘పెద్దవారైన పోయినావేబాబూ’ అని అన్నది. “కానీ, నీయిష్టమేలాగున్నదో యాలాగేకానీ- కాని, పిల్ల బెజవాడలో వున్నదికానా, నీవు బల్లారికి పోయి చేనేదేముంది?”

నేను గర్వంతో “బెజవాడలో వుండనీ ఢిల్లీలో వుండనీ- రేపురాత్రిబయలుదేరుతున్నానని యీపూశే మామయ్యకు ‘టెలిగ్రా’ మిస్తాను; మామయ్య పిల్లతండ్రుకి తెలుపుతాడు; ఆయన బెజవాడకు ‘టెలిగ్రా’మిస్తాడు. వాళ్లూ బల్లారికి వెళ్తారు- అంతేగాని, ఒక్కళ్ల యింట్లో నేను పిల్లను చూడను.

“అప్పుడే నీ అల్లుడితనం చూపిస్తూన్నానే- వాళ్లనంత కష్టపెట్టడం నీవు న్యాయమేనా? పిల్లవేపువారనేకాదు వాళ్లకి ఆయాసం? పిల్ల అక్కడికి వచ్చినప్పుడు

ఇంకా యెన్ని పరీక్షలు చేస్తావో! వాళ్లనికా యెంత కష్టపెడతావోకదా? అనిహయమ్మ నవ్వుతూనన్నది.

“అమ్మా, దేనికమ్మా కష్టం? ఇది కష్టమేనా? నాకు కట్టు మక్కరలేదు, మరేమీ అక్కరలేదు. ఈ మాత్రం కష్టాలకైనా ఓర్పుకోలేకపోతే మరేలాగా? కష్టమైతేపోనీ- అందుకనే నాకాపిల్ల—”

“వద్దురాబాబూ? నాకాపిల్లే కోడలుకావాలి. ఇంకనైనా నోరుమానుకొందు, నీవు మాత్రం మేడేశపు వాడవో?”

“నేనా? నేనా? నేను హైద్రాబాద్-నక్కనీ! నాహృదయంవేరే- వాళ్లహృదయాలువేరే; నేనూ వాళ్ల నంటి వాణ్ణేఅయితే అయిదుకాదు- పదేను వేచిస్తేనే గాని పెళ్లిచేసుకోనని పట్టుపట్టి చూర్చుందును. పెద్ద పెద్ద సభలలో వేసికలమీదకెక్కి సంఘసంగర్భర్థిని పేరుపెట్టుకొని, సంస్కార విషయాలు పెద్దపెద్ద ‘లెక్క’ర్లిచ్చి (బహిరంగంగా) లోలోపల వందలువేలా కట్టాలు పుచ్చుకొనే ఆంధ్రబ్రాహ్మణులెక్కడ, నేనెక్కడ? ఈవ్యత్యాసం నీకు కనబడలేదమ్మా?” అని అన్నాను.

“ఆ, ఇంక చాలిందు నీ ఆత్మస్తుతి? ఇతరులను యెన్నేనా అనవచ్చును,”

“ఆ- ఆ- నేనన్నదీ అంతే- తమనంతు వచ్చి, నప్పుడే మానష్యుని నిజమైన విలువ తెలుస్తుంది.”

“తెలుస్తుందిగా- తొందరెందుమా? బాబూ, వాళ్లు నిన్నేమైనా అడిగినప్పుడు నెమ్మదిగా జాగ్రతగా జబాబిస్తావుండు. ఇక్కడ నాదగ్గర మాట్లాడినట్లు విచ్చిసిచ్చిగా మాట్లాడకు. హైద్రాబాద్ బడాయిలు చూపహ.”

“నన్నే వడగాలె వారు? వారు నన్నడగవలసిందేమంటుంది? నాకు తెలిసి దేమంటుంది? ఇంతపెద్ద ‘బి. ఏ’ ను కాదు.”

“బి. ఏ., యం. ఏ. అయినంతమాత్రమన నేమి? పేరుకు చెండక్షరాలు తగిలించుకోడానికి పని కొస్తుందిగాని, లోకజ్ఞానం కలగద్దూ? అందుకు మీ పుట్టెడు పుస్తకాలూ పనికిరావు; అనుభవంకావాలి.

మంచి స్వభావం, కీలం, సభ్యత్వం, మర్యాద, అగువ, ఇవన్నీ కావాలి లోకం మెచ్చడానికి.”

“అమ్మా, అమ్మా! నీకుమాడా ఆ ఆంధ్రబ్రాహ్మణుల స్వభావమే పట్టుపడ్డదే. మీ వంశంలో నీవొక్కతేనే తప్పపుట్టినాననుకున్నాను. ఆంధ్రబ్రాహ్మణులవలె పెద్దపెద్దవుపన్యాసా లిచ్చేగుణం నీకుమాడావున్నదే!” అని నవ్వి నేను “పోనీలే-ఆలస్యమెందుకు? చెల్లీ ‘టైగ్రా’ మిచ్చినస్తాను- ‘టైం’ అవుతూవుంది.”

“నీమని? ఎవరికి?”

“మామయ్యకు- రేపు బల్లారికి చెల్లుతున్నాను ‘టైగ్రా’ మిచ్చి బల్లారికి తెలియజేయాలెనని-”

“రేపే? రేపే బయలుదేరుతావా? బాబూ, పిల్లనుమాడ బోయ్యేవాడవు- సంబంధం కుదుర్చుకునే వాడవు. మంచి రోజు చూచి బయలుదేరుమా.”

“అమ్మా, నీకింకా యీకాలపు నాగరికత అలవడకుండా పాఠశాలపు మాటలు మాట్లాడుతూన్నావే. మంచిరోజేమిటి? మంచిరోజున చెడ్డరోజున భగవంతుడు వేరేవేరే సృష్టించాడా? అన్నీ మంచిరోజులే. మనప్రయత్నాలనుబట్టి, మనపట్టువలనుబట్టి లాభాలాభాలు కలుగతేనేకాని రోజేంజేస్తుంది?—”

“ఇదే మాగ్నం- ఈకాలపు యీపాడు చదువుల వల్లపుట్టే దుర్బుద్ధులు- శాస్త్రాలంటే నిష్కరు- జ్యోతిషం—”

“అమాటనకు; నాకు శాస్త్రాల్లో సమృథం లేకపోలేదు. మూలశాస్త్రాలు శ్రేష్ఠములైనవే; కాసి, శాస్త్ర పండితులమని శాలువలు కప్పకుని, కుండలాలు తగలించుకుని, శాస్త్రాల కపాథాలు కట్టించి, ఆచారాలన్నీ పాడుచేస్తూ, పొట్టకోసం తిప్పలుపడే వారివల్ల శాస్త్రాలు చెడిపోయినవి. అందువల్ల సమృథం లేకపోయింది.పోనీ, మంచిరోజునీ, మంచిలిగ్గుమనీ, పంచాంగాలుతిప్పితిప్పి, మీనమేసాలు లెక్కపెట్టి, మంచిమహూర్తాల్లో చేసిన పనులన్నీ బాగానేవున్నవా? అన్నీ ఆటంకాలు లేకుండా - కష్టాలులేకుండా - శుభప్రదంగానే జరుగుతూన్నవా? మనమెన్ని చూస్తుండలేదు వ్యతిరేకాలు. ఏదే

68

నా మంచిపనిచేయా లెనని భగవంతు డెప్పుడు మనకు పుట్టి
స్తాడో అదే మంచి ముహూర్తం- అదేమంచికోణ్."

"ఓరిబాబో, యెంతటి శాస్త్రవేత్తవు బయలు
దేరావు! బాబూ, నీ యిష్ట మెట్లొకాని- నేనదనను?"

ఇంతలో గడియారం నాలుగుకొట్టింది.

"అమ్మ, 'టైం' అయింది- మామయ్యకు 'టైలి
గ్రా'మిచ్చి వస్తాను-"

అని లేచి డ్రెస్సువేసుకుని పోయి మామయ్యగేర
రెంథివార్త యిచ్చినట్లునాను. ప్రయాణానికి కావల్సిన
వన్నీ సిద్ధంచేసు కున్నాను. ఆరాత్రి అంతా యింకా
యేమేమో నేనూమా అమ్మ నడిరేయి మీరేవరకూ ఆలో
చన చేశాము. అనంతరం నాకెప్పుడు నిద్రపట్టిందో నాకు
తెలీదు. ఆవిద్రలో నానావిధాలా స్వప్నములే కన
బడినవి.

తరువార 'ప్రభాతం..'

బా వ క తై

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు

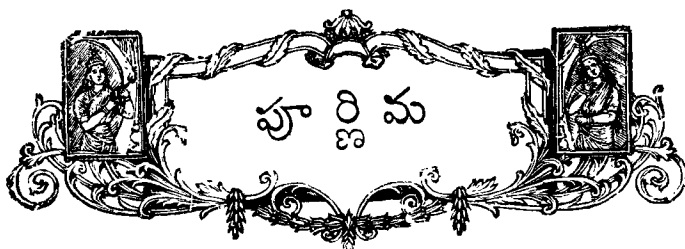
మొల్లపూలంటెను
ముడుసుకుపోతావు
బంతీపూవులంటే
గంటేసి వత్తావు.
ఎంతసోకులాడివే
నీకాడ ఎంతబావమున్నదే.

చన్నీలు నామీద
సల్లి నవ్విత్తావు
శీరకొంగట్టితే
శిర్గులున్నంటావు.
ఎంతటక్కులాడివే! నీకాడ,
ఎంతబావమున్నదే.

సామివోరికిదణ్ణం
సాస్తూ, నాయెంకేసి
సూత్తూ నవ్వులకళ్లు
సుళ్లు తిప్పేస్తావు.
ఎంత మితకత్తైవే! నీకాడ,
ఎంత బావమున్నదే.

నిద్రలోనాకేళి
నిలిసిసూత్తుంటావు
దొంగనిద్దురతెలిశి
దూశిత్తావు నన్ను.
ఎంతచాటుకత్తైవే! నీకాడ
ఎంత బావమున్నదే!
ఈతముల్లూ యిరిగి
యింత నడవనీక
కాలు వాళిందంటే
కంట నీచెట్టావు
ఎంత యింటదానవే! నీకాడ.
ఎంత బావమున్నదే.

కన్నుల్లో కన్నుంచి
కదిలించియేస్తావు
నన్నుముంచేత్తావు
నన్ను తేలుత్తావు.
నీవేనాకురాణివే! నిను గూడి
నిలువు నీరయిపోతినే.

సోదరారు రామంద్ర రావు గారు. పి. ఏ.,

నీ తాతగారు నీనిమిదివత్సరముల ప్రాయము వాడు. చామనచాయశరీరమువాడు. ఇంచుక పొడగరి. అతడు పందగాడనియే చెప్పనోప్పను. చూచువారివ్యాధయములను చూరగొనునట్టి యాతని విశాలనేత్రములు నిరి కాటకట్టులని చెప్పనగును.

నాడు పూర్ణిమ. సాయంత్రము మూడున్నరగంట అయ్యెను. ఆపిడే శరచ్చంద్రుడొకసముద్రమునందుండినది.

గౌతమీనైకతములపైనుండి వితెంచు చల్లని పిల్లగాలులు దేహములబులకితములొనరించుచుండెను. బాలు లెల్లరు నినుకతిన్నెప్పై వివిధగతులఁ గ్రీడించుచుండిరి. ఒకచోట నీలాటిరేస కనతిదూరమునఁ గట్టబడిన యొక చిన్నపడవపై గూర్చుండి, సీతాశతి వచ్చుచుఁ బోవుచునుండు వారిని గాంచుచుండెను. ఇంతలో నొక పడవరెండువత్సరములబాలిక యొక్క భజమున నొక బిందెను బాల్చి నీరు గొని పోవుట కైవచ్చెను.

ఆమె యాకృతిఁ గాంచినంతనే సీతాశతియుడగు గుర్పొడిచెను

ఆమె యాకృతిఁ గాంచినంతనే సీతాశతి యొడలుగగుర్పొడిచెను. ఆ బాలికమోము పూర్ణ చంద్రుని హాసియించుచుండెనా యను శంక వొడమెను. చక్క-గఁదీరి యున్న సర్వవయవములుగల యా సుందరి నేర్పరి యగు శిల్పిచే గల్పింపబడిన పుత్తడి నొమ్మ యను బ్రమ గొల్పుచుండెను. “ఆహా! ఇట్టి మృదు మృణాళ గాత్రీ, రాజాధిరాజుల

దివ్యమందిరముల నలంకరింపవలసిన యీబంగ
రుబొమ్మ ఎవరితనయయోకదా? ఈమె నిట్లు
దయఁదలంపక, జలంబుగొనితేరఁ బంచినవారి
మన నెటులాపెనోకదా? గ్రంథములందువర్ణిం
పఁబడుపద్మినీజాతిస్త్రీలసౌందర్యప్రశంసఁజదివి
పృథ్విపై నిట్టివనితలుగలరా యనుచు శంకించు
చుండెడి నాకు, నేడట్టి సందేహానివృత్తి గా
నివ్వనెంచి విధి యీమె నిచటికిఁ బంపెనేమి?
ఇన్ని దినములనుండియు నేనిచటికి నచ్చు
చుంటినిగాని మున్నెన్నఁడు నిట్టిముద్దుగుమ్మల
నీపురమునఁ గాంచియుండ! " నని సీతావతి
యూహించుకొనుచుండెను.

సీతావతి కళాశాలయందుఁ బట్టపరీక్షకుఁ
జనువుచుండెను. అతఁడు శిష్టాచారపాఠీణు
లగు బ్రహ్మణ దంపతుల కేకపుత్రుఁడు. వాని
తలిదండ్రులు సామాన్యకుటుంబికులు. విశేష
ధనవంతులుగాకుండినను గౌరవప్రసత్తిగలిగి,
తోడికుటుంబములయందు మన్ననవశయుచుఁ
గలము గడపుచుండిరి. కుమారున కాంగ్ల
విద్యఁ జెప్పించినయెడల నాతఁ డధమమొక
జిల్లాయధికారియైనఁ గాఁగలఁడను మూఢ
విశ్వాసమునను, విశేషధనమార్జించి తమవంశ
మునకును జననీజనకులకును బేరుప్రతిష్ఠలు
తేగలఁడను వెత్తియాసలతోను సీతావతి జన
కుఁ జాతని కాంగ్లవిద్యఁ జెప్పించుచుండెను.
సీతావతియు జాగరూకతతో విద్యగ్రామియై,
తరగతియందు మొదటివాఁడగుఁ గాకుండినను
ఎన్నఁదగినవారిలో నొకఁడగు నిలచుచు,
గ్రమముగఁ బట్టపరీక్షాతరగతిలోనికి వచ్చెను.

అతఁ డవివాహితుఁడు; తలిదండ్రులు వైవా
హిక ప్రశంసఁ దెచ్చినపుడు, విద్యావరిపూర్తి
యైనఁగాని పెండ్లి జేసికొననని చెప్పితప్పించుకొ
నుచుండును. సీతావతికి నేటివఱకును బరిణయ
వాంఛ లేకుండెను. వివిధ గ్రంథములయందుఁ
జదివియుండిన వింతవలపునుగూర్చి యాలో
చించినకొలఁది వానికి హైందవనారీమణులను
జెట్టజెట్టినవారి కట్టినిక్కమగుస్రణయ సుఖ
మలవడుట కష్టసాధ్యమను నిశ్చయమగు
తలంపు కలిగెను. అంగ దేశాచారానుసారము
ప్రాయమువచ్చినయువతీయువకు లొండొరు
లనుగాంచి ప్రేమపాశానుబద్ధులై ఇరువురును
ఒకరియభిమత మొకరెఱిగి నిక్కువమగు
ప్రేమగలిగియుండుట గుర్రెఱిగి, పెండిలిగావి
చుకొనిననేకాని, సతీవతులకుచితమగువలపు
కుదురదని వానితలంపు. హిందువులయాచార
ముల ననుసరించి బాల్యమున నే పరిణయమగు
టయు, జ్ఞానాభివృద్ధిమైనవిదవఁ దనకుఁ బెద్దలు
చేకూర్చినపడఁతని బ్రేమించుట యవశ్యకర్త
వ్యమని గుర్రెఱిగి, తదనుగుణ్యముగ భార్య
యే పరమసుందరియని భావించి, యనురాగ
మునంతయు నామెపైఁ బ్రవహించఁజేసి, జీవి
తము నానందదాయకముగ నొనరించుకొనుట
యసంభవమనియు నాతఁ డెన్నుచుండెను.
ఎన్నఁటికైన వివాహమాడు టావశ్యకమైన
చో, స్వయముగా నొకకన్నె నారసి, యామె
గుణగణముల గమనించి, యామెను జేపట్ట
వలెనని వానియూహ. ఇట్టియూహోచనలతోఁ
గలముగడుపుచు, సీతావతి యితవఱకును
దలిదండ్రులకోరికల సరకుగొనక, తనయూహల

నెన్నఁటికైనఁ గార్యరూపమునఁ జెట్టు
టాండె, యవివాహితుడై నిరంతరబ్రహ్మ
చర్యవ్రతమును సల్పుటాండె, యెనరింపవలె
నని కృతజ్ఞశ్చయుడై యుండెను. అతఁడింత
వఱకు నెందఱిఁగాంచినను, ఏరిపైనను విషయ
లాలసత్వసంబంధములగునాతోచన లాతనికి
స్ఫురింపలేదు. నేఁజేలొకో వాని కీబాలికా
మణినిగాంచినంతనే హృదయ మారాటపడ
సాగెను. శకుంతలను పొడగాంచిన దుష్యంత
నృపాలునిఁగిది సీతాపతియుఁ దనజీవితమూత్ర
యం దీమె కేదియో సంబంధముండఁగలదని
తలంచెను. ఏవిధముగ సీయఁగరిచితయగు
బాలిక తన జీవితఁగరిణామమునం దొక
పాత్రధారి కాగల దని యాతఁ డెంచఁ
జూచెను. ఈమెకును దనకు నెట్టిసంబంధము
నులేని యవస్థయందీయఁగరిచితవ్యక్తిసందర్శన
మాత్రమునఁ దన కిట్టియుత్తరపాటు గలుగనేల
యని యాతఁ డూహింపసాగెను.

ఇంతలో నాబాలిక బిందెలో జలమును
స్వీకరించి, గృహభిముఖయయ్యెను. ఆమె
పోవుచున్నపుడు సీతాపతిచూ పొనినంత
వఱకు నామెగమనము నుపలక్షించుచు, దన
యాసనమున నిశ్చేష్టుడై కూర్చుండి, యామె
దృష్టిపథమును బాసనంతనే తనస్వప్నావస్థ
నుండి మేల్కొంచి, యాబాలిక రూపపట
మునే మనఃఫలకమునందుఁ జిత్రించుకొని
స్వగృహము చేరెను.

౨

ఒక్కొక్కప్పుడు మానవుని జీవితమున
సల్పవిషయములే వింతమార్పులు గలిగించు

చుండును. సరసులో నొక చిన్నరాయి
రువ్వినచో దానివలన జగత్తంతయుఁ గలత
జెందునని యొకానొక తత్వవేత్త నుడివి
యున్నాడు. అట్లులే యణుమాత్ర విషయ
ములును మనుష్యజీవితముల సధికములగు
మార్పు లొనరించుచుండును.

విద్యాభ్యాసముతక్కు యితరచింతలు
లేని సీతాపతిహృదయమందు రూపవతియగు
నొకయఁగరిచిత బాలికాసందర్శనము విశేష
పరిణామమున కాస్తదమయ్యెను. విద్యాధి
వసతిగృహముఁ జేరిన సీతాపతి వివిధచింతా
వాగురలఁజిక్కి యాందోళనముఁ జెందుచుండె
ను. నాఁడతని కాహారమైన హితవుగాకుండెను.
అతఁడు తిన్నఁగాఁ దనగడిజేరి దీపారాధన
నుగూడ మఱచి శయ్యపై బరుండి యిట్లు
యోజింపసాగెను.

ఈమెయెవ్వత? ఎవరి తనయ? ఈమె
విషయమునుగూర్చి తెలిసికొనుటెట్లు? కనుఁ
గొంటినిపో, ఈమెకును నాకును గలుగఁజోవు
సంబంధమేమి? ఈమె యవివాహితయో,
వివాహితయో? ద్విజకులజయో, కాదో?
ఎట్టివారితనయయో? ఈమెను నాకిత్తురను
టెట్లు? అదియుఁగాక నాతలిదండ్రులు సమ్మ
తింతురా? తలిదండ్రులమాట త్రోసిపుత్త
మనుకొన్నను బిల్లినిచ్చువారి యభిమత
మెట్లుండునో? ఆమె స్వతంత్రురాలు కాదు
గదా? పరులపోషణపై నాధారపడియున్న
బాలిక యేమిచేయఁగలదు? నేనైన నెట్టియ
వస్థలోనున్నవాడనే కదా? ఇరువురును
వివేకవంతులై, దృఢబద్ధానురాగులైయున్నచో

లోకమున కైన శంకింపఁ బనిలేదు. కాని యీమొకటివివేచనాశక్తి, నాపై మోహపార వశ్యము, మనోద్రఢిమయుఁ గలుగనేర్చునా? బాలిక, మోహమన్నది యెఱుఁగనేరనిది; హైందవాచారానుసారముగఁ బెరుగుచున్నది; వైవాహికోచిత వయస్సు ప్రాప్తించినది; యింకను అవివాహితగ నుండనేర్చునా? అదియుఁగాక, నావంటివానికై యొకయబల బంధుగులను, స్వసంఘమును ద్రోసిపుచ్చ సంసిద్ధురాలగుననుట కేమి యవకాశమున్నది? నేను రాజాధిరాజునా? జితమస్మధుఁడనా? నాకేమి యాధిక్యము కలదు? నాకన్నల కామెయనర్థరత్నమట్లు గాన్పించినను, నా నలపు, నాపట్టుదల, నామనఃసైర్యము నా విశ్వాసము, నావిచక్షణశక్తి, నాయపూర్వ మగు ఊహాసరణియు నామె కెట్లు బోధపడఁ గలవు? ఇన్ని వత్సరములు విద్యాభ్యాసమొన రించినపిదపఁగదా నాకింతమాత్రపు టాహా లేర్పడినవి? బాలిక, విద్యావిహీనయో, అల్పవిద్యావతియో యైయున్న యీమొకటి నవీనాభిప్రాయము లుదయించుటయు, బోధ పడుటయు నెట్లు? ఏమి నాకీవెట్టిచూహలు? ఆకాశమున రమ్యహర్మ్యములు నిర్మించుకొని యానందించుచుంటి నేకాని, యిట్టిచూహల కీషణ్యత్రావకాశములేదని తలంపనైతిగదా? ప్రపంచమున నీలాటిరేవుల కెందఱు స్త్రీ పురుషులు వచ్చుచుబోవుచునుండురు? వారి నొకవ్యక్తిచూచి వృథావ్యశకు లోనగుట వానియవివేకమునే సూచించును గాని, వారా తనిని జూచునట్లు చేయునని యెట్లు తలంప

వచ్చును? విషయలాలనుఁడు, పరులఁగాంచి భ్రమించుచుండువాఁడు, పరులెల్లరు తన్నుఁ జూచుచుందురనియు, నందఱును దన్నుఁ జూచుటయే తనకువలెనే ముఖ్యకర్తవ్యముగఁ గలవారనియుఁ దలంచునేకాని, వారితలంపుల కేమాత్రమును దానాస్పదుఁడు కాకపోవచ్చు నని తలంచునా? చక్కఁగ శిరోజముల నలంకరించుకొని, వలెవాటుగఁ బట్టుదుప్పటముఁ దాల్చి, మాటిమాటికి నూనూగుమీసముల దువ్వుకొనుచు వీధులవెంబడిఁ దిరుగు వివేక హీనులు, విలాసపురుషులు, వెడఁగులు, పరభామలు తమ సుందరాకృతిగాంచి, విరహవేదనచే సొక్కుచుందురని తలంచి లోలోనఁ దాము కులుకుచుందురేకాని, లెక్కలేని, పనికిమాలిన వ్యర్థదాంబికులను, ఆశంబరజీవులను, అహంభావస్వాములను, అప్రయోజకులను గాంచి మూర్ఖిలునంతటి మూర్ఖు లెవరుందురని తలంతురా? వెట్టికి వేయివిధములు. అందిదియు వ్రొకటి. ఇట్టివ్యర్థపుటాలోచనలతోఁ గాలము నెచ్చపుచ్చుటకంటె, వేరుపని చేకొనుటయే కర్జము. ఆబాలిక నన్నేటికిఁ జూచును? చూచినను నన్నామె యేటికి సరికుగొనును? ఇదియంతయు పాతిభ్రమణము; చిత్తచాంచల్యము. నేనిట్లే యుంటి నేని తోడివిద్యార్థులు నన్నుఁగాంచి, నాయందు మార్పుగమనించి, నన్ను గేలినేయుదురు. మదనార్తి యెట్లు న్నను, పదనైనచెలికాండ్ర పదజాలముల ధాటికోర్చుట దుర్భరము. నేనిట్టి తలంపులను వీడి, తిన్ననిమార్గమున సంచరింపనై తినేని లోకావదమునకు గురియగుదును. అంత

కన్న వేరులాభ ముండజాలదు. కాని యీ బాలికావిగ్రహమును నా మహాప్రదేశము నుండి తొలగించుకొనజాలుదునా! అదియే గొప్పచిక్కు. రొంపిలో కాలు పెట్టవచ్చును. కాని యూడదీసికొనుటయే కష్టసాధ్యము.

ఇట్లు చింతించుచు శయ్యపై బొర్లాడి, నిద్రరాకుండుటచే నొకానొక అంగ్లనవలఁదీసి చదువనారంభించి, యందుఁ గృతకృత్యుఁడు గానేరక, గోదావరీతీరమునకేగి, యందు గొంతతడవు గడపి, తెలతెలవారు సమయమున నచటనే యిసుకయందుఁబడి సీతాపతి నిద్రావివశుడయ్యెను.

3

సూర్యోదయముయ్యెను. ఇసుకతిన్నెపైఁ బవ్వళించిన సీతాపతికనులలోఁబడి సూర్యకిరణము లాతనిని మేల్కొల్పెను. వెంటనే యాతఁడులేచి వసతిగృహభిముఖుడై నడచి పోయెను.

సీతాపతి యెంతప్రయత్నించినను వానికిఁ బూర్ణిమనాఁడు కనులఁబడిన యాబాలికయా కృతి మఱపు రాకయుండెను. క్రమక్రమముగ వానికి విద్యయందిచ్చయు దూరమయ్యెను. అతఁ డెల్లప్పుడు నేదియో యొకటి యాలోచించుకొనుచునే యుండెను. పాఠశాల యందును బైటకూడ వానికి బరధ్యానమే. ఇట్లు కొంతకాలము గడచునప్పటికి వానికి బరీక్షలు సమీపించెను. అతఁడు పరీక్ష కిను మంతయైన కృషిసలుషకయే పరీక్షకుఁ బో నెంచెను.

తగినకృషి సలుషక పరీక్ష కేగుట కడుం గఱు సాహసము. పోయి కూర్చుండినదిపడఁ జేయునదిలేనిపట్టున దురూహాలు జనించుచుం డును. పనిలేనివానికి దురూహాలుమెండు. సీతా పతికి సమీపమున వేంకటరావను నొకయువకుఁడు కలఁడు. అతఁడు పుస్తకములుచూచి వ్రాయుటలో నిపుఁబడు. ఎంతటివారికైనను వెఱవక కాళ్లనడుమ పుస్తకములనుంచి యుత్తరములు వ్రాయుచు, దగ్గరకు వచ్చిన వారి నెల్లరను దనకుఁ బ్రతిబంధకముగ నున్న దని మందలించుచు నిరాఘాటముగ నాతఁడు పరీక్షాపత్రములను ముగించుచుండును. వీనిని గాంచిన సీతాపతికిఁ దా నిదివఱకెన్నఁడు నట్టిపని నేయకున్నను నాఁడు ప్రయత్నింప వలెనను దురూహ జనించెను. ఆమధ్యాహ్న మాతఁడు కొన్ని కాగితములు చొక్కాయ క్రింద నిడుకొనిపోయి, యెట్లో వానిని గాగితములలోఁ జేర్చి వ్రాయఁజూచ్చెను. వాని యప్పటిమానసికావస్థ వర్ణనాతీతము. చేతకానివానికిఁ జెడుపనులు చేయునప్పుడు గలుగు నాందోళనయు, గడ్డము ననంతములు. నేర మొనరించువాని క్షేమము దన్ను గమనించుచుండిరనియే తోచుచుండును. ఇట్టియవస్థలో నెట్లో చూచి యొకకాగితము వ్రాయుట ముగించునప్పటికిఁ బరీక్షాధికారులలో నొకఁడచటి కేతెంచెను. వానిని గాంచినంతనే సీతాపతిముఖము వై వర్ణ్యమునొందెను. దేహముకంపించెను. ముచ్చెమటలు వోసెను. వాని లేఖనియు గాలితాకుడునవోలె గంపించెను. వానివైఖరిఁ గాంచిన యుపాధ్యాయున కాత

నిపై అనుమాన ముదయించెను. అతఁడు
సీతాపతిదగ్గరఁజేరి వానికాగితములను బరీ
క్షింపఁబోయెను. సీతాపతి మోమునక త్రివా
టువైచినను రక్తపుచుక్క లేకుండెను. అతని
ధైర్యము పూర్తిగా నడలిపోయెను. పలువు
రిలోఁ దనకుఁగలుగఁబోవుచున్న యనమాన
మును దలంచినంతనే వానితల తిరుగుచున్న
ట్లయ్యెను. ఇంక నచ్చట నిలచిన కార్యము
లేదని తలంచి, చేయిమీఱిన పనుకఁ జేయునది
లేదని యెఱింగి, పరీక్షకాగితము లచటనేవిడచి
యాతఁడు వెడలిపోయెను. దయార్ద్రహృద
యుఁడగు నాయధికారి వానిపెంటనేగి తానా
తని కేయకకారమును జేయనని తెల్పినను
వినక సీతాపతి వేచేగ నడచి యింటికేగెను.

* * * *

నేడు విద్యార్థి వసతిగృహమంతయు
నల్లకల్లోలముగ నుండెను. సీతాపతి మిత్రు
లాతఁ డెచటికేగినదియుఁ దెలియరాకున్నద
నియు, నాతనిగది మూయఁబడియున్నదనియు
నాతఁడు తనగదికి మఱివచ్చిన చిన్నె లెవ్వి
యుఁ గానరావనియుఁ బాఠశాలాధికారి కెఱిం
గించిరి. పాఠశాలాధికారియు నాతఁడు
స్వగ్రామమున కేగియుండనోపు నని యూ
హించి మిన్నకుండెను. కాని వాని కనుంగు
మిత్రుఁడగు దీక్షితులను నొకసహపాఠి వాని
యుదంతమును తెలిసికొనుటకు నిశ్చయించి
వానితలిదండ్రులకుఁ గుమారునిజాడ తెఱుంగఁ
జేయవలసినదని తంతివార్త నిచ్చెను. నాటి
సాయంకాలమే సీతాపతి స్వగ్రామమునకు
వచ్చియుండలేదని ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను.

అవమానితుఁడగు సీతాపతి యదృశ్యుఁ
డయ్యెనో, అత్యహత్యగావించుకొనెనో యని
భయపడి దీక్షితులు రక్షకభటులకు సీతాపతి
నన్వేషింపవలసినదని తెలిపెను. రక్షకభటులు
నొకవారము దినములు శక్తివంచనలేకుండఁ
గృహింపి, కృతకృత్యులు కాలేకపోయిరి.

చిట్టచివర కామూరివారెల్ల రాతఁడు
విదేశములకుఁ బలాయితుఁడయ్యెనో, యెందైన
దాఁగియుండెనో, యనుచు వివిధవిధములఁ
దర్శించుకొని వానిసంగతి యొకించుకయుఁ
దెలియకుండుటచే నా ప్రశంస విస్మరించిరి.
ఇది మానవులకు సహజము. ఎంతటియాత్ముఁడు
మరణించినను, స్వ్వకాలములో వానిని
మఱచిపోవుదురు. లేనిచో నీజగన్నాటకమొ
కింతయు సాగనేరదు. మఱపనుమాయావాగు
రలఁజిక్కి భూతకాలమునంతయు విస్మరించిననే
కాని మానవుఁడు దైనికవ్యాపారములయందుఁ
బాల్గొనఁజాలఁడు. స్మశానవైరాగ్యము, పురా
ణవైరాగ్యము, ప్రసూతివైరాగ్యము తాత్కా
లికములేకాని చిరకాలము నిలువఁజాలవు. అది
లేనినాఁడు ప్రపంచ మంతరింపవలసినదే.

* * * *

సుతునియదృశ్యవార్త వినిన సీతాపతి
జనని బెంగచే మంచముపట్టెను. వృద్ధాప్యమం
దేకపుత్రవియోగదుఃఖము దుర్భరము దుస్త
రము నగుఁగదా! సీతాపతి జనకుఁడుమాత్రము
పురుషుఁడగుటచే భార్య నూరార్చుచుఁ దన
దుఃఖమును బయలుపఱువక కాలము గడుపు
చుండెను.

౪

ఈమధ్య నీపురిమున జనులెల్లను నిచటికి విచ్చేసియున్న బాలభారతస్వామివారినిగూర్చి పలుకెదగానిలం జెప్పకొనుచుండిరి. ఆయన బాలస్వామియనియుండత్వాన హస్త్యకోవిదుడనియు, విజ్ఞానియనియు, కందమూలాదులే కాని శక్తివారివలె మాచుచక్రములు,

క్షీరాన్నమాచగాఁగలు చూడఁగలుగు స్వీకరించునదియు, నాయన మహత్త్వమునుగూర్చి వేనోర్లం బాగఁపచుండిరి.

నాడు భారతస్వామివారు కరుణను గూర్చి యుపదేశించుచుండిరి. ఆయన యుపదేశించునట్లు వినువారి హృదయములు ద్రవీభూతము లగుచుండెను. స్వీకృతహృదయములు గలవారుకూడఁ గను నీరిడిరి. అచటికే తెంచిన ప్రేతుకు లలో సత్యంతోత్సాహముతో వినుచుండిన యొక పదునాఱువత్సరముల హాలిక, స్వామిదృష్టి నాకర్షించెను. ఆ యువతి యెల్లరును సభనువిడిచిపోవునం దాతనచటనేకూర్చుండి, పిదప మెలమెల్లగా స్వామినిజేరి సాష్టాంగ దండ ప్రణామములు గావించి, వినయముగఁ జేతులను జోడించి నిలిచి తనజీవితము దుర్భరమనియు, దుఃఖితు ననియు,

దానోక వితంతువనియు, దలిదండ్రులు తన్నాదరభావముతోఁ బూచి పలు బాములం బెట్టుచుండిరనియు, దనకి దుఃఖోపశమన మొనరించునదియు, బాధా విముక్తి గావించునదియు, మోక్షసాధకము నగు తరణిపాయము నెఱిగింప నలసినదని

స్వామిని బ్రార్థించెను. గీనమగు నామెచరిత్ర వినినారనే స్వామి హృదయము కదలి పోయెను. ఆయనకు బూర్విస్మృతిగలిగి కనులనుండి యశ్రులు ప్రవించెను. ఆయన యెట్ట కేలకు ధృతిని దాల్చి తనయాందోళనముఁ గనుఁ జూచుక, యాబాలవితంతువు నవలొకరించి యట్లుఁ న్యసించెను.

“ఆంధ్రవిభక్తి...అదియే సర్వాధిపాదము.”

“సోదరి! నీదశనుగూర్చి వినినప్పటి నుండియు నాకుఁ జాల విచారము గలుగుచున్నది. నీవు నన్నుఁ దరణిపాయమునెఱిగింపుమని కోరితివి. వెట్టిదానవు. సన్నాధిపాదమును స్వీకరించినవారలేగాని తరణిపాయము నెఱిగింపరాదనుభ్రమకు లోనగు

చున్నదానవు. ఒకరు బోధించేటే ? హైందవ మతమునఁ బట్టి పెరిగిన సమస్తజీవులకును దెలిసియున్నదే యాధ్యాత్మికరహస్యము. అది దైవభక్తి. దానికిఁ బ్రాముఖ్యముగ అంగము పాపకార్యవిముఖత. వేదాంతముని విష్ట్రవీగు జ్ఞానులను అహంభావస్వాములెల్లరును సుకరమగు దానిని వ్యర్థపడజాలములచే దుష్కరము నొనరించుచున్నారు గాని, యందుగల విశేషమేమి ? హిందువులరక్తము స్రవించుప్రతిప్రాణికి నీవిషయము తెలిసియున్నదే. వ్యర్థతక్కుములతోఁ గాలము వెచ్చపెట్టుటకేకాని, ఆడంబరయుతము లగు పడజాలములయొక్క ప్రయోజన మిసుమంతయు లేదు. భక్తితో హరినామస్మరణయొ నర్చువానికి బరమార్థము కరతలామలకము. మనసునకుఁ బాపముని తెలిసినఁని మానుకొనుటయే మరియొక ముఖ్యవిషయము. ఈ రెండు పనులను నెర వేర్చుటకన్న మోక్షసాధనము వేటొందులేదు. ఇదియే యిహపరసాధనమునకు మూలసూత్రము. తక్కినవానికై వ్యర్థముగాఁ గట్టపడక వీని నాచరించు జీవిత ధన్యజీవి. నేను నాల్గువత్సరములు గురువునొద్ద శుశ్రూషయొనర్చి తెలిసికొనినసంగతి యిదియే.” అని ముగించుటయు నావితంతయు ప్రమోదబాష్పము లొలుక “స్వామీ! పాపపంకిలమగు నీజీవితమునందు నాకిష్టములేదు. నాకుఁ దమరు సన్న్యాసాశ్రమమును బ్రసాదింపు.” డని ప్రార్థించెను. అంత భారతీస్వామి “అమ్మా! నీవింకను జిజుతవయ సుదానవు. నీకుఁ గట్టనిష్ఠురములు తెలియవు.

ఈయాశ్రమము సుకరమని తలంచుచుంటివి గాఁబోలు. అది వట్టికల్ల. అన్నియాశ్రమలకును గట్టము లుండును. అన్నిటికన్న సుకరము గృహస్థాశ్రమమే. కావున నీతలిదండ్రులగృహముననుండియే యీశ్వరు నారాధించుచుండుము. తగినభక్తి యలవడినంతనే మనః స్థైర్యమును, దాన నద్భుతమగు మానసికశక్తియు సంకురించును. దానిచేఁ గట్టములన్నియుఁ దొలఁగిపోవును. ఇంతియేకాని సన్న్యాసిని వగుటకుఁ బ్రాకులాడకుము. కాషాయాంబరధారణము, గురునాజ్ఞయు నాశ్రమస్వీకారమున కంగములని తలంపకుము. అది వట్టిమిథ్య. మనస్సే సర్వాశ్రమముల నొసంగఁగలదు. నేనిచ్చుటేల? నీవే పుచ్చుకొనవచ్చును. ఒకరిచ్చినఁ బుచ్చుకొనున దేపాటి? అనేకులు వీధులవెంబడిఁ గాషాయాంబరములుదాల్చి స్వాములమని చెప్పుకొనుచుఁ దిరుగుచుండినవారి నెందఱిని జూడలేదు. వారెల్లరును నిక్కమగి స్వాములనియేనీయభిప్రాయమా? కాషాయాంబరములు కాపురుషుని ఘనునొనర్పజాలునా? వారు కుహనాసన్న్యాసులగుటచే నెల్లరు నట్టి పారనినాయభిప్రాయముకాదు. కానిచాలమంది కపటనటకులు. కుక్షినింపుకొనుటకు భిక్షులు లభించుననియు, నెల్లరును నమస్కరించి పూజింతురనియుఁ దలంచి వారట్టి యాశ్రమమునుస్వీకరింతురేకానివాంఛాసమూహములఁ బారఁద్రోలి సర్వసంగపరిత్యాగ మొనరించుకొనినవారు కారు. కొందఱు సన్న్యాసులకుఁ జెన్నపురినన్యము, కొందఱికి నబ్బుబిల్లలు, కొందఱికి భాజనమైనంతనే తమలపాకులును

గావలసివచ్చుచున్నది. నిజముగ నైహికసుఖములను రోసినవారి కీవ్యసనము లేల? ఇట్టి వ్యసనములుగలవానికి సన్న్యాసాశ్రమమేల? కొందఱు ధనార్జనముకూడ నొనరించుచున్నారు. వీరెల్లరును దమకు జీవనోపాధిగ నీయాశ్రమముఁ జొచ్చుటకాని వైవభక్తిచేతఁ గాదు. ప్రాపంచికవిముఖతచేఁ గాదు. కావున నిట్టివానికై పరితపింపక నీవు స్వగృహమున నిల్చి బీదసాదల కుపచరించుచు భూమిపైఁ బుట్టినందులకు సాధ్యమయినంతయుఁ కారము నొనరించుచు, నిరంతర హరినామస్మరణచేఁ గాలము గడపుకొనుము. అదియే సర్వార్థ సాధనము” అని బోధించుటయు స్వామివారికి మరల నావితంతువు ధన్యవాదములును సమోవాకంబులు నర్పించి యింటి కేగెను.

౫

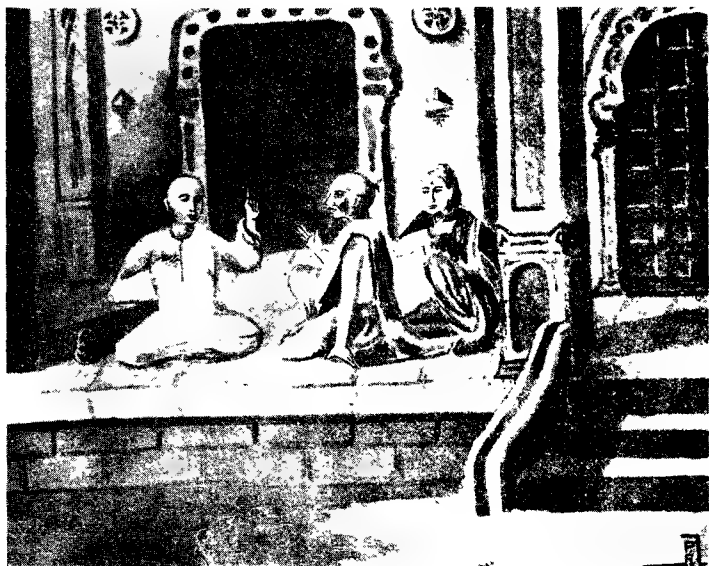
మఱునటి దినమునఁ బూర్ణిమదినమున

బాలభారతీస్వామి ‘సమత్వమును’ గూర్చి యుపన్యసించుచుండెను. అచటి కేతెంచినవారిలో నిరువురు వృద్ధదంతులు వేదికసమీపముననిలచి స్వామిని గాంచి యశ్రులు రాల్చుచు బదిబదిగనమ్మహానుహుని వదనమునుగాంచి యుస్సురనుచుఁ దమలో దామేదియో ముచ్చటించుకొనుచుండిరి.

ఉపన్యాసము ముగిసిన వెంటనే స్వామివారు మరునాఁ డాపురమును విడిచి

పోవుచుండిరి గావుననేరి కేసందియములున్నను వారిని మకామునఁ గలసికొని సందియముల నివారించుకొనవచ్చు నని హిందూసమాజ కార్యదర్శిగారు తెలిపిరి.

ఆరాత్రి చూవృద్ధదంతులిరువురును స్వామి దగ్గరకేగి “స్వామీ! మిమ్ములఁజూచి నప్పటినుండియు మాకుఁ బూర్వస్మృతియు, బుత్రవాత్సల్యమును గలుగుచున్నవి. తమరి నావిషయముఁ గూర్చి ప్రశ్నింపఁదలఁచియుననువుగాదనియు, మనుజులను బోలినమనుజులుండఁగూడదాయనియు నంచయూరకుంటిమి. తమకు మాకట్టిభావ మంకురించుటకుఁ గారణమేదియో తెలిసి మాసందియము నివారించి ‘వేడెడ’మనుటయు, స్వామి విషాదానన తనదనుడై “పూర్వాశ్రమసంస్మృతిమాబోలట్లు కనంగితము. కాని మీర లిట్లుకొలుటచేఁ దోషించున్నాను. నేను సంగపరిత్యాగమున

“హాపుతా! సీతాపతీ! మమ్మునిట్లు నిర్ముమాణినవారిగ నొనరించితివా?”

ఖియెడంగల ప్రేమపాశమును ద్రెంచుకొనఁ జాలితిని గాని, వాస్తవముగ మీరు నాజననీ జనకులు. వందనీయులు.” అని చెప్పబోవు చుండగనే “హాపుత్రా! నీతాఃతీ! మమ్మునిట్లు దిక్కుమాలినవారినిగ నొనరించితివా?” యని యావృద్ధులు వాపోవఁదొడంగిరి. స్వామియుఁ జేలాంచలమున నశ్రులఁడుడిచికొని “తలిదండ్రు లారా! ఏటికిట్లు వాపోయెదరు? ఋణానుబంధము చెల్లినంతనే జీవులకుఁగల సంబంధమును విరమించును. మీపుత్రుఁడు లోకము దలంచినట్లు మరణింపలేదు. ఆనాటి నీతాఃతీయే నేఁడ్డిట్లు సన్నాహియై యిచ్చటికివచ్చినాఁడు. కానియిక ముందు మనసంబంధము త్రొల్లిపోయినది. ఇది యే క్షణసారిచూపుగఁదలంచి సంతోషించుఁ” డనుటయు నాముదునలులు “హా! నాయనా! మాకింక నీముదిమి నవరినిదిక్కుగఁజూపితి”వని గోలుగోలున నేడ్పుటయు, స్వామి “అమ్మా! ఇట్లు భీషువులగుటచే గార్యమేమి? కడచిన దానికి వగవనేల? మరల మీపుత్రుని స్మరింపకుఁడు, మీకులేడనియే తలంచుఁడు. ఆఁర మాత్రమే దిక్కుకాఁగలఁడు. ఇక మీరిట్లు విలపించుచుండినచో నేనును విచారింపవలసి వచ్చును. అది నామాత్రమమునకుఁ దగనివని కావున నిక నీప్రస్తావన విరమింతుము. ఇది యెల్లరకును దుఃఖభాజనమే. ధైర్యమే యిందు కుఁ బ్రతీకారము. కావున నికఁబొం”డని వారి నెట్లట్లో సాగనంపి, మెంటనే స్వామియు,

నాపురముననుండనొల్లక, దండకమండలువులను గైకొని యథేచ్ఛం జనియె.

* * * *

వృద్ధులును బోయిననుతుఁడు మనియుండె నను సంతసమును, తమకుఁ గాండయ్యెగ దాయను విషాదమును బెనఁగొన నింటి కేగి, యిక నీపురమున నుండనేలయని “కాశ్యాం తు మరణా న్ముక్తి” యను నార్యోక్తి నను సరించి, కాశికాపురి కేగి, యచట విశ్వేశ్వర సన్నిధానవర్తులై కాలము గడపిరి.

* * * *

పూర్ణిమాదినమున నీతాఃతీ కగఁడి మాతనిజీవితమునకు మార్పుగలిగించిన యా బాలవితంతువున ‘పూర్ణిమ’యేయని వ్యవహరింతుము. పూర్ణిమస్వామిబోధనలచే బ్రహ్మ హృదయయై భక్తురాండ్రలో నగ్రస్థానమలంకరించెను. ఆమె చేయు ముచిఁనులు వర్ణనా తీతములు. పగలంతయుఁ దమయింటఁగల పనులన్నియు నిర్వర్తించి, యనాధలకును, బీదలకునుఁ జేతనగుసాయముచేయుచు, మనోదర్పణమున శ్రీరామవిగ్రహమును బాదుకొల్పి, విరామములేక రామమంత్రోచ్ఛారణ మొనరించుచుఁ బెక్కిండ్లు కాలముగడపెను. తుద కొకనాఁ డామె శయ్యపైఁబరుండి శ్రీరాముని ధ్యానించుచు, ననువులఁబాసి, శ్రీరాము సాన్నిధ్యమున కేగెను.

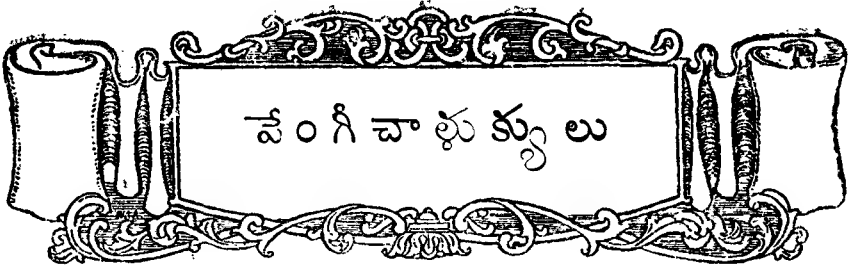

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు

- కన్నప్పగించిన కన్నప్పగుడిపట్టు, కన్నప్పగించి యుత్కంఠం గంటి
 దక్షిణకైలాస ధరణీధ్రమనికడుం, గొండాడంబడు వెల్లకొండంగంటి
 విమలజలప్రవాహముగల్గు మొగలేటి, తెలిసిటి తీహరు తీరు గంటి
 అత్యున్నతంబు నత్యాయామ మతిరమ్య, మగు కాళహస్తిశునగిరుగంటి
- గీ. కంటిఁ గనులు తనియ జ్ఞానప్రసూనాంబి కా, మనోజ్ఞమూర్తి కాళహస్తి
 లింగమూర్తి నొడలు పొంగ నలొకికా, సందశాఖ్యవశత సందం గంటి.
- సీ. బానుదన్నుమ్ముగా జలజలంబాటు నీ, తెలివాక రేపాడి జలకమాడి
 ధూర్జటి కవనమాధురిమీఱు నీనీరు, దోయిల్లతో డప్పి వాయుద్రాగి
 పాతాళము బెడంబాపు నీపావన, సైకతస్థలుల విశ్రాంతి బడసి
 నెమ్మేసె నలినాలి నెమ్మెరల్ వాలయ నీ, దరిఁ గూరుచుండి సద్గురు నుతించి
- గీ. అననుభూతసంహారము నందితిని ను, సర్వముఖినదీ, నీకు వందనమ్ము!
 శుచియు నారోగ్యసంపద నుచియుగల్గి, సాగునీడుస్వర్ణశ్రీకి జయముగాన!
- జా. ఏకాలమ్మున నిమ్మొడక వెలసితి, యేభూపు లేతాసుల్
 సీక్తైకర్యము లుచరించి చనినో, సీవేమిమితల్ సమా
 లోకింపించితొనాడు, నేడఖిలముల్ లోపించె, నైనక, భవ
 ప్రభుకభ్యుచ్చయమే కదయ్య, యిపుడుక శ్రీకాళహస్తిస్వరా!

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు

౧

వీరి చారిత్రమును తెలిసికొనుటకు పూర్వము వీరి పుట్టుపూర్వోత్తరములను గుఱించి తెలిసికొనుట అవశ్యకము.

మొట్టమొదటి మాటు చాళుక్యులు నేతునర్మదామధ్యస్థమయిన సార్ధసప్తలక్షదక్షిణాపథమున క్రీస్తుశకము ఆఱవశతాబ్దారంభమునఁ గన్పట్టుచున్నారు. బొంబాయి రాజధానిలోని విజాపురమండలమునందలి బాదామితాలూకాకు ప్రధాననగరముగనున్న 'వాతాపి' యనంబరగిన యిప్పటి బాదామి మొట్టమొదట వారికి రాజధానిగ నుండెను. ఈకారణముననే మొదటిచాళుక్యప్రభువులను చరిత్రకారులు బాదామిచాళుక్యులందురు. బాదామి చాళుక్యవంశవృక్షమునఁ గొన్నించు మొదటి పేరు జయసింహవల్లభునిది. ఈజయసింహుని కుమారుఁడు రణరాఘవుఁడు. ఇతని తనయుఁడు పులకేశివల్లభుఁడు. ఈమువ్వరు రాజులయొక్క దానశాసనములేవియు నింతవఱకుఁ గొన్నింలేదు. క్రీస్తుశకము పదునొకండవ శతాబ్దమునాటి యొకచాళుక్యశాసనమున నీజయసింహవల్లభుఁడు ఎనిమిదివందల గజపైన్యమున కధిపతియై, కృష్ణానికుమారుఁడునగు రాష్ట్రకూటరాజగు ఇంద్రుని నొడించి దక్షిణాపథమున

చాళుక్యరాజ్యమును ప్రతిష్ఠాపించెనని తెలుపబడినది. ఇతఁడంటే మొదటి యిరువురు చాళుక్యరాజులనుగుఱించియు మన కేవిధమైన యితరచరిత్రాంశములును దెలియరావు. మహారాజబిరుదమును పులకేశి వహించియుండుట వలనను, ఆతనిరాజధాని వాతాపినగరమని శాసనములు తెలుపుచుండుటవలనను నిజముగా చాళుక్యాధికారమును దక్షిణాపథమున స్థాపించినవాఁడు పులకేశియేమైయుండునని యూహించుటయే సమంజసము.

పులకేశికి సత్యాశ్రయ, శ్రీపృథివీవల్లభ బిరుదములుకలవు. ఈతఁడు వాతాపినగరము రాజధానిగాఁ బరిపాలించె నన్న విషయము తక్కయీతనిని గుఱించిన యితరచరిత్రాంశములేవియు మనకుఁదెలియవు. ఈతని కుమారుఁడు కీర్తివర్మ. ఈతఁడును తండ్రివలెనే సత్యాశ్రయ, పృథివీవల్లభ బిరుదములను ధరించినవాఁడు. ఈతఁడు నలులను, మూర్ఖులను, రాష్ట్రకూటులను, కదంబులను జయించి చాళుక్యరాజ్యమును విస్తరింపజేసెను. మహాకూట ధర్మజయస్తంభశాసనమున ఈతఁడు అంగ, వంగ, కళింగ, వట్టూర, మగధ, మద్రక, కేరల, గంగ, మూషక,

పాండ్య, ద్రమిళ, చోళ, ఆళుక, వైజయంతులను జయించెనని కలదు; గాని యిం దెంతవఱకు సత్యము కలదని సంశయింపవలసియున్నను చాళుక్యరాజ్య మీతనివలన బాగుగ విస్తరించినట్లును, ఈతఁడు చాల పరాక్రమ వంతుడై సట్లునుమాత్ర మంగీకరింపక తీరదు. ఈతనిసిదప రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడు ఈతని కనిచ్చ సోదరుడయిన మంగళేశ్వరుఁడు. ఈతనికి రణవిక్రాంతుఁడనియు, పృథివీవల్లభుఁడనియు బిరుదములు కలవు. కలచురి ప్రభువులను జయించుట, రేవతీ ద్వీపమును ముట్టడించుట అరు రెండు విషయములు తక్కు ఇతనిని గుఱించి మనకెక్కువ తెలియదు. ఈతని తరువాత వాతాపినగర చాళుక్యసింహాసనము సధిష్ఠించినవాఁడు పులకేశి. ఈ నామమును ధరించిన చాళుక్యులలో నీతఁడు రెండవవాఁ డగుట నీతనిని రెండవపులకేశియందురు. ఈతనికి సత్యాశ్రయ, పృథివీవల్లభ బిరుదములుకలవు. సర్వలోకాశ్రయబిరుదముచే పూర్వచాళుక్యరాజగు మంగియువరాజు ఎట్లు ప్రసిద్ధుఁడో అట్లే సత్యాశ్రయబిరుదముచేత నీతఁడును సుప్రసిద్ధుఁడు. ఈతఁడు తనతండ్రియైన కీర్తివర్మకంటెను మహాపరాక్రమవంతుడై కదంబులు, ఆళుపులు, హొర్యులు, లాటులు, మాళవులు, ఘూర్జరులు, కాళింగులు, కోసలులు, పల్లవులు, చోళులు, కేరళులు, పాండ్యులు—వీరి నందఱిం జయించి దక్షిణాంధ్రమునంతను ఏకచక్రముగఁ బరిపాలించినవాఁడు. విజగీషామనీష దక్షిణాంధ్రముపై దండెత్తివచ్చిన శ్రీ

మన్మహారాజాధిరాజ శ్రీహర్ష వర్ధనచక్రవర్తి యొక్క యుత్తరదేశదిగ్విజయగర్వముం దూలించి యాతనినోడించినవాఁడు. శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ బిరుదాంబితఁడు. ఈతఁడు పూర్వ, దక్షిణదేశదిగ్విజయమునకుం బూనుకొనినప్పుడు తనస్త్రియానుజుడైన శ్రీసత్యాశ్రయ పృథివీవల్లభ విష్ణువర్ధన విషమసిద్ధిని యతావరాజ్యంబునకుంబట్టాభిషిక్తుంజేసి, వేంగీ, కళింగరాజ్యములను జయించినసిదప వాటికాతనిని ప్రభువుగాపించెను. ఈవిష్ణువర్ధనుడే వేంగీ చాళుక్యులకు వంశకర్త. ఈతఁడే కుబ్జ విష్ణువర్ధనుడని ప్రఖ్యాతి పొందినవాఁడు.

వేంగీ చాళుక్యులకు పూర్వపు రాజులను గుఱించి తెలిసికొనిన పిదప ఇంక నీ చాళుక్యులెచ్చటివారు, ఎవరు అను విషయములను గుఱించి నిచారింతుము.

ఇందు నిమిత్తము ముందు చాళుక్య వంశము లెచ్చలెచ్చటగలవో, ఆవంశము లొకదానికొకటి సంబంధముకలదో లేదో తెలిసికొనవలసియున్నది. విధ్యాచలమున కుత్తరమున పరిపాలించిన చాళుక్యవంశములు కొన్ని; దక్షిణమున రాజ్యమేలిన వంశములు కొన్ని. లాట (దక్షిణఘూర్జర) దేశపు సోలంకివంశమును, రాజపుత్రస్థానమందలి సోలంకి వంశములను, అనహిల్ వాడపట్టణపు సోలంకివంశమును వింధ్యోత్తరదేశమున పరిపాలనము నెఱపిన చాళుక్యవంశములు. బాదామిచాళుక్యవంశము, కళ్యాణపురచాళుక్య వంశము, వేంగీ చాళుక్యవంశము—ఇవి దక్షిణాంధ్రములోనివి. దక్షిణాంధ్రమున చరిత్రకందిన

మొదటి చాళుక్యవంశము బాదామిలోనిదని మన కీవఱకుఁ దెలిసియేయున్నది. ఇంక వేంగీ చాళుక్యులకు వంశక ర్తయైనవాఁడు బాదామి చాళుక్యవంశజుడైన రెండవపులకేశి సోదరుఁ డగు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడనియు మన మెఱుంగుదుము. ఇట్లే లాటదేశ సోలంకి వంశక ర్తయైనవాఁడు పైనుడివిన రెండవ పులకేశి యొక్క కుమారులలోనొకఁడు. అనహిల్వాడ పట్టణపు సోలంకులవంశక ర్త కళ్యాణపుర చాళుక్యవంశీయుఁడు. రాజపుత్ర స్థానము నందలి సోలంకులు ఘూర్జరదేశ చాళుక్య వంశజులు. ఇంక కళ్యాణపుర చాళుక్యులు తమ దానశాసనములలో తాము బాదామి చాళుక్యుల సంతతివారమని చెప్పకొనియున్నారు. ఈవిధమున చాళుక్యు లెచ్చటెచ్చట నున్నట్లు, ఎచ్చటెచ్చట పరిపాలించినట్లు కాన్పించినను వారందఱు బాదామిచాళుక్య వంశమును మూలవృక్షమునుండి చీలిన వేఱు వేఱుశాఖలవారని విస్పష్టమగుచున్నది.¹ వింధ్యాచల దక్షిణభాగమున దక్షిణాంధ్రమున పేరుతన్నిన బాదామి చాళుక్యవంశాంకురము శాఖోపశాఖలై విస్తరిల్లి వింధ్యాచలమున కుత్తరమున కంట వ్యాపించి వృద్ధిపొందినదనుట నిర్వివాదాంశము.

ఈవిధమున చాళుక్యుల వంశచారిత్రము ననుసరించి వారు దక్షిణాత్యంతయని మనకు రూఢిగఁ దెలియుచున్నను కళ్యాణపురచాళుక్యులును, వేంగీ చాళుక్యులును, క్రీస్తుశకము

పదునొకండవశతాబ్దినుండి తాము అసలు అయోధ్యాపురనివాసుఁమనియు, అయోధ్య సింహాసనమునఁ దమ పూర్వులలో ఏబది తొమ్మిండుభూపాలురు రాజ్యమేలిన పిదప తాముదక్షిణాంధ్రమునకువచ్చితిమనియుఁ జెప్పకొనియున్నారు. అయోధ్యాపురసంబంధమును దెలుపునీగాథ మొట్టమొదటిమాఱు కళ్యాణపురచాళుక్యులలో అయిదవ విక్రమాదిత్యుని క్రీ. శ. ౧౦౦౯ నాటికొఁతేమి శాసనమునను, వేంగీచాళుక్యులలో విమలాదిత్యుని క్రీ. శ. ౧౦౧౧ నాటి రణసిప్రాంధి శాసనమునను కాన్పించుచున్నది. ఇది అంతకుపూర్వమీ రెండువంశములవారి శాసనములలోను కూడ గానరాద. అంతియేకాదు. లాటదేశ సోలంకులుగాని, అనహిల్వాడ పట్టణపు సోలంకులుగాని యిట్టిగాథను కల్పించియుండలేదు.

అయోధ్యసంబంధమును దెలుపు నీకళ్యాణపురచాళుక్య, వేంగీచాళుక్యగాథ లొకదానికొకటి అతుకు కలియక చాలవ్యత్యాసముగ నున్నవి. ఎట్లన పైనుడివిన అయిదవ విక్రమాదిత్య శాసనమున అయోధ్యాసింహాసనమున ఏబదితొమ్మిండుచాళుక్యప్రభువులు పరిపాలనము జరిపినవిమ్మట ఏతద్వంశజులు దక్షిణాంధ్రమునకు వచ్చిరనియు, అచ్చట పదునాఱుగురు చాళుక్యభూపాలురు రాజ్యమేలిన పిదప కతిహయపురుషాంతరముల చాళుక్యుల సంపదదుష్టావస్థంబు నొందగా కొంత కాలమునకు జయసింహుఁ డుజించి చాళుక్య

1. 'చాళుక్యులదక్షిణాత్యంతయన వ్యాసమున మానవీయులును, క్రీ. శ. ౧వ శతాబ్దమున క్రీ. కొమఱ్ఱాజు నేంకటరత్నాచార్యు పంతులుగా రీవిషయములన్నియు సమగ్రముగఁ జర్చించియున్నారు.

కృతాజ్యము నుద్ధరించెననియు కలదు. విమలాదిత్యుని రణసిప్రాండి శాసనమున సీగాధయంతయులేదు. అందున్నక్రమ మిది. అయోధ్యాసింహాసనము నధిష్టించి ఏబది తొమ్మిండు భూపాలురు రాజ్యమేలినపిదప వారిలో కడపటివాడైన విజయాదిత్యుడు విజగీషువై దక్షిణావధమునకు వచ్చి త్రిలోచనపల్లవునితో జరిగిన సంకులనమరమున నిహతుడయ్యెను. పురోహితుని దీసికొని గర్భవతియైన యాతని మహాదేవి ముడివేము అను నగ్రహారమును జేరి విష్ణుభట్ట సోమయాజియను నొకధాత్రిసురవరునిచే బరిత్రీతయై, విష్ణువర్ధనుడను కుమారునిం గనెను. ఆతడు తనతల్లివలన, జరిగిన యావద్వృత్తాంతమును విని చళుక్యగిరికేగి యచటగారియైన నందాభగవతి నారాధించి సకలసామ్రాజ్య చిహ్నములం బడసి కదంబ, గాంగాదుల నిర్జించి, నేతునర్మదామధ్యస్థసార్ధన ప్తలక్షదక్షిణావధమును పరిపాలించెను. ఈతనికి పల్లవాన్వయసంజాతయైన మహాదేవి వలన విజయాదిత్యుడు కలిగెను. అతనికుమారుడు పొలకేశి పల్లభుడు. ఈవిధమున అయిదవవిక్రమాదిత్యుని కౌతేమీశాసన గాధకు నీవిమలాదిత్యుని రణసిప్రాండి శాసనగ్రాధకు నెక్కడను సంబంధము కనబడదు. కౌతేమీశాసనగాథయైనను సంవత్సరములు గడచిన కొలది మార్పుచెంది వృద్ధిపొందెను. కళ్యాణపురచాళుక్యుడైన రెండవ జయసింహునిక్రీ.శ. ౧౦౧౯లోని యొక శాసనమున అయోధ్యలో ఏబది తొమ్మిండు చాళుక్యరాజులు పాలించినపిదప వారిలో సత్యాశ్రయుడనురాజు

జనించెననియు, ఆతనివలన బ్రహ్మవంశసంభూతులైన యావంశమువారికి సత్యాశ్రయ వంశీయులని విఖ్యాతి కలిగెననియుఁ గలదు. ఇదియును సరియైనదన వీలులేదు. ఏలయన క్రీ.శ. ౧౦౨౫ నాటి కళ్యాణపురచాళుక్యుల మఱియొక శాసనమున ఈచాళుక్య వంశోత్పత్తి క్రమము మఱియొకరీతిని వర్ణింపబడినది. అది యెట్లనః బ్రహ్మమానసపుత్రుడు స్వయం భువుమనువు; ఆతని తనయుడు మానవ్యుడు. మానవ్యసగోత్రులందఱు నీతని వంశీయులే. మానవ్యునికి హరితుడు; హరితునికి పంచశిఖ హరీతి; ఈతనికి చాళుక్యుడు నుదయించిరి. ఈతని ననుసరించియే యీవంశము చాళుక్య వంశమనుపేరఁ బ్రఖ్యాతమయ్యెను. నారాయణుని నుండి పద్మగర్భుడైన బ్రహ్మయుదయించెననియు, ఆతనికి హరితుడుదయించెననియు ఆతనికి హరితుడుకలిగెననియు, ఈతని చుట్ట కమునందలి జలమునుండి ఉత్పాతఖడ్గుడైన సత్తిమదేవుఁ డుద్భవించెననియు, ఈసత్యాశ్రయుని నుండియే చాళుక్యరాజవంశము నిరుపమానముగఁ బ్రకాశించెననియు పశ్చిమ చాళుక్యులమఱియొక శాసనము చెప్పుచున్నది.

వ్యత్యస్తముగను, పరస్పర విరుద్ధముగను ఉన్న యీ శాసనములను వదలి చాళుక్యవంశోత్పత్తి క్రమమునకై వాఙ్మయమును బరిశోధింతము. బిల్హణుని విక్రమాంకదేవ చరిత్రము, జైనయతియైన జయసింహదేవసూరి విరచితమగు కుమారపాల చరిత్రమును చాళుక్యవంశానుక్రమమును వర్ణించుచున్నవి. మొదటిగ్రంథము క్రీస్తుశకము పదు

నొకండవ శతాబ్ది కడపటిభాగమున విరచింపబడినది : రెండవది క్రీస్తుశకము పదునాలుగవ శతాబ్దమున రచియింపబడినది. విక్రమాంకదేవ, కుమారపాలు¹ రిరువురును చాళుక్యులే. ఆఱవ విక్రమాదిత్యుడని ప్రసిద్ధిగాంచినవాడు విక్రమాంకదేవుడు. ఆతని చారిత్రమునే అతని యాస్థానకవియైన బిల్హణుడు విక్రమాంకదేవచరిత్రమను కావ్యముగ వ్రాసియున్నాడు. బిల్హణవిరచితగాథ యీ క్రిందితీరున నున్నది.

బ్రహ్మ సంధ్యాసమాధిలో నుండగా దేవేంద్రుడతనియొద్ద కరుగుదెంచి, భూలోకమునఁ బాపము పెరుగుచున్నదనియు, యజ్ఞవిభాగభోగ మమరులకు ఇంకస్మరణలోమాత్రమే నిలుచునట్లు కనిపించు చున్నదనియు, అందువలన దుష్టసంహారమునిమిత్త మవార్యవీర్య నొకనిని సృజియింప వలసినదనియుఁ బ్రార్థింప, విరించి పురంధర ప్రజ్ఞాపనము నాకర్ణించి ధ్యానానువిధములైన తనవిలో చనములను సంధ్యాంబుపూర్ణమైన తనచులుకముపై ప్రసరింపజేసెను. అంతట నందుండి త్రిలోకసంత్రాణప్రవీణుడైన సుభటుఁ డొకఁడుదయించెను. శౌరిపదములనుండి గంగాప్రవాహమువలెనే క్రమముగా ఆతనినుండి యొకవంశ ముదయించెను. ఆవంశములో హోత, మానవ్య లుదయించిరి.

ఇంక జైనయతియైన జయసింహ దేవసూరి శాసనకావ్య కర్తలవలెను, బిల్హణుని వలెనుగాక చాళుక్యులకు బ్రహ్మ సంసర్గ మేమాత్రములేకుండ జేసినవాఁడు. ఆతనికథన మీప్రకారమున నున్నది.

పూర్వమింద్రునివలె విశ్వోద్ధార ధురంధరుఁడును, క్షత్రియోత్తముఁడును, చులుక్యుఁడునని విఖ్యాతిఁజెందినవాఁడుదయించెను. ఆతఁడు మధూఁష్ముమను పట్టణము (మధుర) ను రాజధాని జేసికొని భూతలమును బరిపాలించెను. ఆతనినుండి నరరత్నముల కాకరమును, విశ్వవిశ్రుతమునైన చాళుక్యవంశము కలిగెను.

దాక్షిణాత్య చాళుక్యగాథ లీవిధమున నుండగా, వింధ్యోత్తర భాగమునందలి అనహిల్వాడపట్టణ సోలంకులు మఱియొకగాథ కల్పించిరి. షరశురాముఁడు క్షత్రియకులము నిరువదియొక్కమాఱులు వినాశము గావించిన పిదప లోకమంతయు అరాజకమై జైత్యులు, దానవులు మొదలగుదుష్టులు ప్రబలి బలహీనులను బాధించుచుండుటచూచి విశ్వామిత్రుఁడు మఱల క్షత్రియకులమును సృజియించుతలంపుతో మతధర్మతత్పరులైన ఋషులును, మునిపుంగవులు నుండు ఆబూషరవ్రతమున కేగెను. అంతట వారందఱునుగలసి యాషరవ్రతశిఖరముపైనొక యగ్నికుండముచుగల్పించిరి. అందుండి బ్రహ్మాండ్రాదుల యంశమున నలు

1. కుమారపాలుఁడు జైనమత మవలంబించి, జైనుల నాదరించినవాఁడు. ఈతనికాలమున జైనమతము చుక్క వర్ణితము. సుప్రసిద్ధ జైన వై యాకరణుఁడును, వైఘంటికుఁడు నైన హేమచంద్రుఁ డీతని గాస్థానమున నేయుండి యీతనికి గురువుగనున్న వాఁడు. ఈతఁడుక్రీస్తుశకము పండ్రెండవశతాబ్దములోనివాఁడు.

పురు పీరపురుషు లుద్భవించిరి. వారు నలు పురు పవార్ (ప్రమార్), పరహారీ (ప్రతి హార), చౌహాన్ (చాహుమాన), సోలంకి (చాళుక్య) వంశములకు కర్తలైరి. అగ్ని కుండమునుండి యుద్భవించిన వారినుండి యేర్పడిన వంశములగుట వీటిని రాజపుత్ర స్థానమున అగ్నికులక్షత్రియవంశము లందురు. ఆ యగ్నికుండమునం దుదయించిన నలు పురిలో బ్రహ్మయంశమున నుద్భవించిన వాని పేరు చలుక్కుడు. ఆతనివలననే యావంశీ యులకు చాలుక్కు లను పేరు కలిగెను.

క్రీస్తుశకము పదునొకండవశతాబ్దమునకు పూర్వపు చాళుక్యులు బాదామిశాఖవారు గాని, కల్యాణపురశాఖవారుగాని, వేంగీశాఖ వారుగాని యిట్టిపురాణ వంశావళుల నేర్ప రించుకొని యుండలేదు. అంతియకాదు. బ్రహ్మసంబంధమును గానరాదు. సోమవంశ ప్రస్తావముఁ గన్పట్టదు. మహాకూట ధర్మ జయస్తంభశాసనమున మాత్రము జయసిం హుని మనుమఁడును, రణరాగుని కుమారుడు నైన శ్రీ సత్యాశ్రయపృథివీవల్లభ రణ విక్రముఁడు హిరణ్యగర్భ సంభూతుఁడనియు, అగ్నిప్రోమ, అగ్నిచయన, వాజపేయ, బహుసువర్ణ, పౌండరీక, అశ్వమేధావ భృథ స్నానపుణ్యవిత్తీకృత శరీరుఁడనియు వర్ణిం పఁబడి యున్నాడు. ఈతఁడు మొదటిపులకేశి యని యీతనిబిరుదముల ననుసరించియే గ్రహింపవచ్చును. ఇక బాదామి చాళుక్య వంశజుడైన వినయాదిత్యుని శాసనములలో మొదటి విక్రమాదిత్యునిదీహిమకరకరవిమల

చాళుక్యుల'మని తెలుపఁబడినది. ఈపైరెండు సూచనలుతక్క క్రీస్తుశకము పదునొకండవ శతాబ్దమునకుఁబూర్వపుచాళుక్యశాసనవాఙ్మ యమున బ్రహ్మసంబంధమునుగుఱించినట్టిగాని, సోమవంశమునకు సంబంధించినట్టిగాని, పల్లవు నితో జరిగిన యుద్ధమునకు సంబంధించినట్టిగాని సూచనలేవియుఁ గానరావు.

ఈవిషయమటుండ పురాణవంశావళు లను గల్పించుకొనుట యానాఁటి పాలకవంశ ముల యాచారముగ నుండెను. ఇట్టిపౌరాణిక వంశావళులు క్రీస్తుశకము ఏడు, పదు నొకండు శతాబ్దముల నడుమఁబట్టినట్లు శాస నములను బరీక్షించిన తెలియఁగలదు. ఇట్టి వంశావళులు పుట్టుటకు కారణమేమి? క్రీస్తు శకము ఏడు, పదునొకండుశతాబ్దముల మధ్య కాలము బౌద్ధమతము క్షీణించుచుండిన కాల మనియు, శంకరాచార్యులవారు నాస్తికవాద మును ఖండించుచు, అన్వైతమతమును స్థాపిం చుచుండిన కాలమనియు, ఇది నూతనరూప ముతో వైదికమతమువైష్ణవుగ నొక్కమాటు విజృంభించిన పౌరాణికయుగమనియు మనము జ్ఞాపకముంచుకోవలసి యున్నది. ఈపౌరాణిక యుగమున కొలఁదిగనో గొప్పగనో అధికార ము సంపాదించిన సామంతమండలేశ్వరులును, మహామండలేశ్వరులు నైనవారలు వైభవాధి కారములును, రాజ్యవిస్తీర్ణమును హెచ్చిన కొలఁది నీయుగమున చాతుర్వర్ణ్యవిభాగ మున ద్వితీయస్థానమగు క్షత్రియపదము నధి స్థించుటకును, పౌరాణికవంశావళిని, సూర్య, చంద్ర వంశసంబంధమును గల్పించుకొని,

తన్మూలమున ఆర్యసంఘమున నాధిక్యతను సంపాదించుటకును బ్రయత్నించుట యాచారమయ్యెనని శాసనపరిశోధనవలన స్పష్టపడుచున్నది. ఈ కాలముననే రాజపుత్రస్థానము నందలి క్షత్రియసంస్థానము లనేకములు లేచినవి. రాష్ట్రకూట, చాళుక్య, చోళ, పల్లవ, గాంగాదివంశముల కీ కాలముననే పౌరాణిక వంశావళి లేర్పడినవి. పౌరాణికమత విజృంభణముయొక్క ప్రధాన ఫలితములలో ముఖ్యమైనదిదియొకటియని నిస్సంశయముగఁ జెప్పవచ్చును. అందువలననే ఒకే మూలవంశమునుండి చీలిపోయిన వేఱువేఱు శాఖలవారి వంశోత్పత్తి కథనమున పైనుడివిన గాథలలో సంతటి వ్యత్యాసము, అంతటివైవిధ్యము నుండుటకుఁ గారణమైనది.

ఇకపైగాథలను పరిశీలించిన నందుండి చాళుక్యల పూర్వోత్తర మేమైనఁ జెలియునేమో చూతము. చాళుక్యగాథలన్నియు బైనుడివినవిధమునఁ బరస్పరము అసందర్భముగను, అకటావికటముగ నుండుటవలన అయోధ్యకు చాళుక్యలకు సంబంధ ముండుటగాని, చాళుక్య అయోధ్యలో పాలించుటకాని, అయోధ్యనుండి వారు దక్షిణాంధ్రమునకు వచ్చుటకాని, చుళుక్యమునుండి పుట్టుటకాని, చుళుక్యఁడనువాఁడుకలుగుటగాని, అగ్ని కుండమునుండి యుద్భవించుట కాని విశ్వాసపాత్రములైన చారిత్రకాంశములుగఁ బరిగణింపఁబడులేదు. కాని యిందునత్యమేమైనఁ గలదాయన్న చాళుక్యలు మొట్టమొదటచాతుర్వర్యవిభాగమునందలి మొదటి మూడువర్ణము

లవారిలోఁ జేరని ద్విజేతరజాతివారనియు, పరిస్థితుల ననుసరించియు, కాలముయొక్క స్వభావము ననుసరించియు, అధికారవైభవసంపద ననుసరించియు ఉత్తమతరగతినిజేరఁ బ్రయత్నించినవారనియు విశదపడఁగలదు. మొట్టమొదట క్షత్రియులమని చెప్పకొననివారు క్రమక్రమముగ పదునాలుగవ శతాబ్దము నాటికి క్షత్రియులమని చెప్పకొనుటయే ఇందులకుఁ దార్కాణము. అట్లే కానిచో ఒకే వంశమునుండి చీలిన శాఖలవారివంశోత్పత్తి ప్రకార మిన్నివిధముల అతుకుబాతుకులతో నుండుట సంభవించునా? అదియటుండఁ ఈ చాళుక్యులు వెళ్ళకులమువారని యాహింసనవకాశముకలదు. ఈవిషయమున మానసియులైన శ్రీయుత కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుపంతులుగారు వ్రాసినది ఎత్తి చూపినఁజాలును.

“అరవమునను “దివాకరమ్” అను పేరుగలశాశము కలదు. ఇది ౧, ౦౦౦ వ శతాబ్ద ప్రాంతపుది. ఇదియంత కంటెను ప్రాచీనమని చెప్పవారును కలరు. ఇందు “చళిక్యవంశం” “వళిక్యల అరసర్” అనుపదములు పంక్తియపరములుగ నీయఁబడినవి. “చళిక్యరాజులు” వళిక్యల నృపతులు” అని యీపదముల కర్థము. అనఁగా ఆకాలమున చాళుక్యులు వళిక్యలము వారన్న సమ్మికయుండెనను సుష్టము. “వళిక్యలము”వారిని ఇప్పుడు “వల్లభో” అందుగు. వీరుసూద్రులు; తెలుగులోని వలమవారు, కన్నడములోని వక్కలగర్ మొదలయినజాతులు వళిజాతులనియే చెప్పవలెను. వీరంపఱును మొదట నొక్కజాతివారే. కాని దేశభేదములబట్టి కేళుమారులు సంభవించినది. దీనినిబట్టి చాళుక్యులు మొదట దక్షిణాత్యశూద్రజాతివారనియు, రాజ్యము వచ్చిన తరువాత క్రమముగ క్షత్రియత్వము జేరిరినియుఁ స్పష్టమగుచున్నది.”

పైచాళుక్యగాథల ననుసరించి చాళుక్యవంశోత్పత్తి క్రమము నొకరీతినిర్ణయించి, ఇంకను వాటినినుసరించి యూహింపఁదగిన విషయములేవైన గలవేమో విచారితము.

కల్యాణపురచాళుక్యగాథలలో విజయాదిత్య, విష్ణువర్ధన, త్రిలోచన పల్లవులనుగూర్చి ప్రస్తావన క్రికానరాదు. వేంగీచాళుక్యశాసనములలో పదునాఱుగురు దక్షిణాపథమున నేలిన నువిషయము కాని, జయసింహుఁడు హర్య, కదంబ, గాంగ, రాష్ట్రకూట, నలాదుల, నిర్జించె ననువిషయము కాని కానరాదు. కల్యాణపుర చాళుక్యగాథలలోని పౌరాణిక వంశావళిని తొలఁగించినచో, పాలకేళితాత గారగుజయసింహ పల్లభుఁడు చాళుక్యరాజ్య సంస్థాతయని తెలియఁగలదు. అట్లే వేంగీ చాళుక్య గాథలలోని పౌరాణిక వంశావళిని తీసివేసినచో త్రిలోచనపల్లవునిచే నమరమున నిహతుఁడైన విజయాదిత్య తనూభవుఁడును, పాలకేళి తండ్రియనగు విష్ణువర్ధనుఁడు చాళుక్యరాజ్య సంస్థాతయనవలసి వచ్చుచున్నది. కాని బాదామిచాళుక్యవంశమునుగుఱించి మనకు బాగుగఁజెలియుటచేతను, ప్రాచీన చాళుక్య శాసనములలోని క్రీ. శ. ఆఱవ శతాబ్దాంతము నందలిదగు మంగళేశ్వరుని మహాకూట ధర్మజయంత్ర శాసనమును, ఏడవ శతాబ్దారంభము నందలి దగు రెండవ పులకేళి అయ్యావళి శాసనమును జయసింహ, రణరాగుల పేర్కొనుచుండుట చేతను దక్షిణాపథమునందలి చాళుక్యరాజ్య సంస్థాతలు జయసింహ, రణరాగ, (మొదటి)

పులకేశులనుట నిశ్చయము. అందువలన వేంగీచాళుక్య శాసనములందలి విజయాదిత్య, విష్ణువర్ధనులు కల్పితపురుషులనుటయే యొప్పుదము; కాని యీనందర్భమున అయిదవ విక్రమాదిత్యుని కాతేమీ శాసనమునఁ జెప్పఁబడినట్లు చాళుక్యులు సమస్త భువనాశ్రయ, సర్వలోకాశ్రయ, విష్ణువర్ధన, విజయాదిత్యాది విశేషనామములు గలవారు. అందువలన వేంగీ చాళుక్యశాసనములందెల్లఁబడిన మొదటి విజయాదిత్య, విష్ణువర్ధననామములు బాదామి చాళుక్యులలో మొదటిపాలకేళి పూర్వులలో నెవరికైన బిరుదములైయుండిన నుండవచ్చును. ఇంక వేంగీ చాళుక్యశాసనములందుమాత్రమే త్రిలోచన పల్లవయధము, చాళుక్యరాజ్య సంస్థాపనము ప్రస్తావింపబడుటచేత నొక్కవిషయ మూహించుట కవకాశముకలదు. వేంగీచాళుక్యులకు మూలవంశీయులైన బాదామిచాళుక్యులలోని మొదటిపులకేళి పూర్వులు తమ చాళుక్యరాజ్యమును దూర్పుగవ్యాపింపఁజేయఁ బ్రయత్నించియుండవచ్చును. అప్పుడు కృష్ణానదికి దక్షిణభాగమున దక్షిణాపథ ప్రాగ్దేశమున పల్లవులు పరిపాలించుచుండి యుండవచ్చును. రాజ్యమును విస్తరింపఁ జేసికొనఁ బ్రయత్నించు చాళుక్యులకు, ప్రాగ్దేశాధిపతులైన పల్లవులకు సంఘర్షము కలిగియుండును. కృష్ణానది కుత్తరభాగమున వేంగీదేశమును క్రీస్తుశకముదవ శతాబ్దమునకు పూర్వము శాలంకాయనులును విష్ణు కుండినులును, కృష్ణకు దక్షిణభాగమున పల్లవులును బరిపాలించినట్లు మనకు శాసన

దృష్టాంతమే కలదు. క్రీస్తుశక మేడవ శతా
ద్వారంభమున చాళుక్యులు విష్ణుకుండి ప్రభు
వులను జయించి వేంగీచాళుక్య రాజ్యమును
స్థాపించక పూర్వమే దక్షిణమునుండి ప్రాగ్దేశ
మునఁ దమరాజ్యమును విస్తరింపఁ జేసికొనఁ
బ్రయత్నించిననియు, సేతన్నందర్భమున చాళు
క్యులకు పల్లవులకు సమరములు సంభవించెనని
యు, మొదటిమాఱు పల్లవులే జయించినను
చాళుక్యులు అతికష్టముమీఁద నైనను కడప
మండలమునందలి ముడివేము (ఇప్పటి పెద్దముడి
యము) వఱకు రాంగలిగిననియు, పల్లవుల
తోడి యుద్ధమున నోటువడి ముడివేము అగ్ర
హారమున వారు కొంతకాలము తలదాచు
కొనిననియు, పిదపఁగొంతకాలమునకు మఱి
విజృంభించి దక్షిణగాంగాది రాజ్యములను
జయించిననియు, త్రిలోచనపల్లవ సమరము
పూర్వదేశమునకు సంబంధించిన గాథయగు
టచే పూర్వచాళుక్య శాసనములందు మా
త్రమే కన్పట్టుచున్నదనియు నూహించుట
సమంజసము.

చాళుక్య విజయాదిత్యునితోఁ బోరిన
వాడు త్రిలోచనపల్లవుడని చాళుక్యగాథ
తెలుపుచున్నది. ఈతనికి ముక్కుంటిపల్లవుడ
నియు, పల్లవ త్రినేత్రుడనియు, త్రినయన
పల్లవుడనియు, ముక్కుంటి కాడువెట్టి య
నియు పేర్లుకలవు. కాడువెట్టి, కాడవరా
యర్ - మొదలగు పదములు 'పల్లవ' నామాం
తరమునంబరగు కడయార్ పదమునుండి పుట్టి
నవి. ఈ త్రిలోచనపల్లవుని శిలాశాసన మొకటి
గుంటూరు మండలమునందలి బాపట్లతాలూ

కాలోని ఉప్పటూరు గ్రామమున గలదు.
అందు త్రినేత్ర పల్లవతొత్తలేశ్వరుఁడు గంగా
నదీతీరమునందలి అహిచ్చత్ర పురమునుండి
యాజ్ఞవల్క్యునవ్యయలగు వేయిమంది బ్రాహ్మ
ణులను బిలువనంపి వారికి అర్థోదయ మహా
పుణ్యకాలమున లవణపుర గ్రామము (ఇప్పటి
ఉప్పటూరు) నగ్రహారముచేసి యొనఁగెనని
కలదు. ఈవిషయమునే తెలుపు త్రినయనపల్ల
వుని తామ్రశాసనముకూడగలదు కాని యీ
తామ్రశాసనము విజయనగరరాజగు విజయ
భూపతి నాఁడు చెక్కబడినదని గొర్న మెంటు
శాసనశాఖవారి యభిప్రాయము. ఇవిత్తక్క
ఇంక నీ త్రినేత్రపల్లవుని శాసనము లేవియుఁ
గానరావు. ఈతనిని కరికాలచోడుఁ డోడించి
నట్లు గాథలుకలవు. పల్లవులలోనివాడగు
రెండవస్కందవర్మకే త్రిలోచనపల్లవ నా
మాంతరముకలదనియు, నీతఁడు క్రీస్తుశక మా
అవశతాబ్దములోనివాఁ డనియు గొందఱి
మతము. క్రీస్తుశకము పండ్రెండవ శతాబ్దా
దని ధరణికోటను రాజధానిగ నేలిన కోటవంశీ
యులు తాము 'శ్రీమత్త్రినయన పల్లవప్రసా
దాసాదిత కృష్ణవెణ్ణాకానదీ దక్షిణపట్టహస్రా
వసీ పల్లభుల'మని చెప్పకొని యున్నారు.
వెలనాటి చోళుల పూర్వజుడైన మొదటి
మల్లరాజు త్రినేత్రపల్లవునితో స్నేహము
చేసికొని దక్షిణదేశ దిగ్విజయమునకై బైలు
వెడలి, గాంగ, కళింగ, పంగ, మగధ, లంఛ,
పుళింద, పాండ్యదులం జయించి పట్టహస్త
జగతిఁబ్రలువేలనాఁడుని సంపాదించి ధనదపుర
మును రాజధానిగఁ జేసికొని పరిపాలించినట్లు

వెలనాటి చోళశాసనములందుగలదు. వీటి సన్నిహితిననుసరించిచూడగా త్రిలోచనశల్లవు డను పేరుగల ఒకశల్లవరాజు నిజముగా ఉన్న ను లేకపోయినను కృష్ణవేణ్ణానదీదక్షిణ పట్ట హస్తావనిని చాల పురాతనకాలమునుండియు శల్లవులు పరిపాలించుచుండినట్లును, శల్లవుల నోడించి ఆదేశము చాళుక్య లేలినట్లును, అటుపిమ్మట వరుసగా దానిని ధనదుపుర ము రాజధానింజేసికొని వెలనాటిచోళు లును, అటువెనుక ధరణికోట రాజధానిం జేసికొని కోట వంశీయులును పరిపాలించి నట్లును, శల్లవు లేలిన దేశమును జయించి చాళుక్యులును, చాళుక్యరాజ్యము క్షీణదశకు వచ్చుచున్నతరి స్వాతంత్ర్యమును వహించి వెలనాటి చోళులును, కోటవంశీయులును రాజ్యమేలిరి గనుకనే పూర్వచాళుక్యగాథ యందు త్రిలోచనశల్లవ సమరప్రసక్తియు, వెలనాటి చోడశాసనములందు త్రినేత్రశల్లవ స్నేహప్రసక్తియు, కోటవంశ బిరుదములందు త్రినయనశల్లవ ప్రసాదాసాదిత రాజ్యవైభవ ప్రసక్తియు గలిగినట్లును ఊహించుట సమంజసము. అది యటుండ నర సారాపుపేట తాలుకాయందు కోటప్పకొండ లోని యొకశాసనమున వెన్నయభట్టసోమ యాజి పేర్కొనబడియున్నాడు. ఈతఁడు త్రినయనశల్లవుని ఆస్థానపండితుడైనట్లును, మహావాది మదేభసింహుడననబరగిన గౌడ భట్టును జయించి గిరిశశ్చిమదేశమున “ఆరా మలేఖావృతమైన ఇష్టలూరును” త్రినయన శల్లవునినుండి పడసినట్లునుకలదు. ఈవెన్నయ

భట్ట సోమయాజియు, పూర్వచాళుక్యగాథ యందలి విష్ణుభట్టసోమయాజియు నొక్కఁడే యని నా నమ్మకము. ఇరువురునుగూడ త్రిలో చనశల్లవుని కాలమునందున్నవారే. త్రిలో చనశల్లవునిచే నిహతుడైన విజయాదిత్యుని మహాదేవిని సంరక్షించిన విష్ణుభట్టసోమ యాజి ఆశల్లవభూతి యాస్థానపండితుడగు వెన్నయభట్ట సోమయాజియేయని నిశ్చయించుటకు సంశయించబనిలేదు. ఓడించబడినది తనయాశ్రయమిచ్చినచేతనైనను విష్ణుభట్టసోమ యాజి కరుణారసార్ద్రహృదయుడై విజయాది త్యుని మహాదేవిని సంరక్షించి యుండును. అందువలనపై గౌఢనలన దేల్పఁదగినసారాంశ మేమన:

౧. చాళుక్యులు దక్షిణాత్యులు : వెళ్ కులసంజాతులు.

౨. చాళుక్య శాఖలన్నియు బాదామి చాళుక్య మూలవంశమునుండి విస్తరిల్లినవి.

౩. చాళుక్యులు సూర్యవంశజులును కారు; చంద్రవంశజులును కారు: అగ్నికుల క్షత్రియులును కారు.

౪. చాళుక్యరాజ్యమును దక్షిణాపథ ప్రాగ్ శముల వ్యాపించేయఁ బ్రయత్నించిన కాల మున కృష్ణానదీదక్షిణపట్టహస్త దేశము నేలు చుండినవారు శల్లవులు. కృష్ణానది కుత్తరమున చాళుక్యులకు విష్ణుకుండి ప్రభువులతోను, కాళింగులతోను ఎట్లు సంఘర్షము సంభవించెనో అట్లే అంతకుపూర్వము చాలకాలముక్రితమే కృష్ణాదక్షిణదేశమున వారికి శల్లవులతో సంఘర్షము సంభవించెను. తుట్టుతుడకు శల్లవులను జయించి చాళుక్యులే కృష్ణానదీ దక్షిణదేశమును గూడ పాలించిరి.

కీ. శే. సత్యవోలు గున్నేశ్వరరావు గారు

జి. జాషువా గారు

మంత్రిభాస్కరయశోమహిమంబును బిరాన, సాధించిన వదాన్యచక్రవర్తి
కవిగజముల నేలఁగా బునర్భవుండై విరాజిల్లు శ్రీకృష్ణరాయమూర్తి
శత్రుకోటికి గర్భశల్యమై తనరి శిరాన కిరీటంబు లేనిరాజు
ఘనతపఃపరిపాకమున భారతాంగన, కడుపారఁ గన్న యఖండభోగి
గీ. వేంగిరాజ్యాటవీచరద్భీమసింహ, మక్కటక్కట సత్యవో లస్వయాభి
రాజబింబము గున్నేశరాయవర్యుఁ, డస్తమించెను దాతృత్వ మస్తమింప.

నీ. తనపోషణమున వృద్ధిని గాంచి మించిన, చిత్రతేఖకులకుంచియలనేర్పు
తనయాదరమున శస్త్రంబైన సత్కవి, ప్రవరుల భావప్రపంచగరిమ
తనసాయమున నాటుకొని తేజముంగన్న, నటవిగాయకసారనైపుణంబు
తనదానపటిమఁ దృప్తివిగొన్న సకలయాచకమనోవిస్ఫుటాశాబలంబు.
గీ. అలయఖండగోదావరీజలతరంగ, ఘోషణంబునఁ గలసి దిక్కుంభిగములు
నీఘనెషమునఁ గన్నీరు చిలుకరింప, నంగలాల్చెడునమ్మ! యోయాంధ్రమాత!

శా. నీ కేపుత్రవతంస మిప్పుడయి శాంతిం గూర్చునో వాని కే
దో కాలాంతముసంభవించి చను నయ్యో! తల్లి! నీకర్మమే
మోకానీ హృదయంబు భిన్నములు గాదో, గర్భశోకంబు నీ
కాకల్పాంతము నిల్చునో, భరతమాతా! యెంతదౌర్భాగ్యవే.

శా. నానానాటకసంఘరాజములకన్న మిన్నగాఁ జేసి య
ట్లానందించిననాయకుం డకట దేవావాసముం జేరె న
మ్మా! నీ విష్ణుడనాధవైతివి గదే యాభోగ మామంజుల
శ్రీ సీకుండదు భర్తతోడనె చనెన్ జింతామణీసంఘమా !

పరిశ్రేష్ఠులైన శ్రీయుత సత్యవోలు గున్నేశ్వరరావుగారు

రాజమహేంద్రవరము

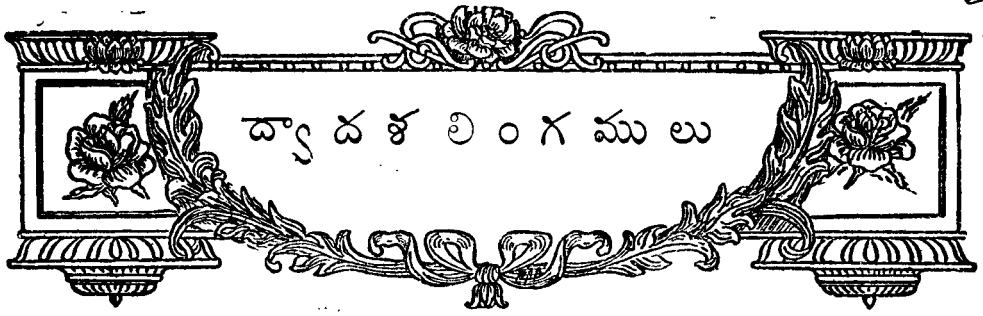

హెరక్లెజు-(లోహవిగ్రహము)
మెక్కురీయను రోమక దేవతనుబోలిన
యొక గ్రీకు దేవత.

స్కాఫుడి ఆరి హుడ్ని (శిలావిగ్రహము)
ఈమె యొక గ్రీకు పౌరాణికసతీమణి.
రోముపట్టణమునందలి వాటికనుభవనమున నీవిగ్రహమున్నది.

లే ఆకాను అను ట్రోజను పురోహితుడు అతని యిద్దరు కుమారులు: (శిలామయము).
పీ రొక మహనీయదేవాలయము సవవిత్తము గావించినందులకై వీరిని సర్పములు
చుట్టబెట్టుకొని బాధించుచున్నవి. శిల్పవైఖరి హృదయ విదారకమగు భావములను
స్ఫురింపజేయుచున్నది. ఈవిగ్రహము రోమునందలి వాటికనుభవనమున నున్నది.

ప. వేంకటరంగయ్య గారు, బి. ఏ., బి. యల్.

జగద్గురు శ్రీశంకరాచార్యులవారు “ద్వాదశ లింగ స్తోత్రము” అను పేర వ్రాడెంచు కొంత ప్రముఖ స్తుతిని యాహ్వానించుచున్నాడు. ఈ స్తోత్రము శాంకర గ్రంథావళిలో సమన్వితమగుచున్నందున, బృహత్ స్తోత్ర శాస్త్రాచార్యుల స్తోత్ర గ్రంథములందును గలదు. అందుకు కొలహుతి ప్రాశస్త్యములున్నను మొదలుగానే అన్నియు వివరము మొక్కటిగానే వివరించుచున్నది. ప్రాచీనముగ భగవద్దేవులను సత్కరించుచుండు భగవత్ స్తోత్రములు శ్రీశంకర విశిష్టములుగ గణించబడుచున్నవి. ఆశీస్సునివాడల ప్రతీతి గలవన్నియు సర్వసామ్యులగు సహనీయులనే బ్రహ్మాంబుజి యుండగలవు. అటులు గావన్న వానికి సర్వప్రాంతికారము లక్రంప సేగదు. సేవ ములకు భతిహాసపు గావలను ముగ్ధులగు కొన్ని వైభవ ప్రక్రియలగు భగవంతులను దిండును నొక రూపముగ ప్రకృతియు గౌరవమును గణించుచుండుచో కని ననుష్ఠించు భరతీయుల కేకాభివ్యయను సాధించు లభియగుచున్నది. ఈ సంకల్పముననే రాధాకృష్ణుల ముగ్ధులగు “హరిమెంటు” యొనిటి ఆఫ్ ఇండియా” యను బహుళభాషాగ్రంథము నొకదాని ప్రాచీనముగావున్నది.

అయితే ఏకదేశప్రాంత ప్రభువుల గ్రంథములను సామ్యభాషావ్యాప్తి ప్రక్రియలు గలవని కొరత యుజ్జాచిగలవలయునని శంకరాచార్యుల కర్తవ్యము. వాచకంబుగట్టి వాని వ్యాపింపజేయుట గలది చెప్పుట కేలయు సాహసము గాలలదు. భాగవతము వ్యాస ప్రోక్షముగావలయు, బోధనపునుగాని కవించి వైఖ్యా సికముజేసెననుటయు, అధ్యార్యురామాయము నొక యతీత్యముల గవించి విఖ్యామిత్రప్రోక్ష వసించిరను

టయు, సూరసంహిత విఖ్యాత్యుత్పత్తిమేకాని అర్థము గావనియు, ఇట్టివిసంవాదములు అనాదిగ నున్నవి.

ఇట్లులే స్తోత్రకర్తవ్యసామ్యవిచారమునను గొన్నిట సంతతు హుతిండుచున్నది. బంగారాదేశమున జనసాహస్య పునాదియు సత్కరమందును గంగాస్తోత్ర మొకటి గలదు. దానిని స్థగ్ భాషాకా అను వాహమ్యు దీయగలగు వచించెనుటల యుపకారోక్తులు చెప్పుచున్నాడు. కొంచు గురి శంకరప్రోక్షముగ గణించుచున్నాడు.

ఇత్యాదివిషయముల బాహ్యోధించి కర్తవ్య నిర్ణయముల జేసి సప్తంశముల బ్రమరించుట కొకపరిష్కార ముగ్ధముగ గావలసియున్నది. ఇట్లు పరిష్కరితము నకు నలయగిచ్చుటను ప్రతిభకును సులభతను ద్రవ్యసంపదము యాంధ్ర దేశము వేదయన కెల్లదు గాని శేఖరుడై నిలుచు క్షిణము మృగ్యవన కంఠవ్య ముప రాగతం.

ప్రకృతివిషయముల ద్వాదశలింగస్తోత్ర కర్తవ్య ర్థమున సంతతు వగవడలేదు. శ్లోకగర్భియములబట్టి గూడ నవి ప్రాచీనప్రతీక్షములయి కొంచెంకను అర్వాచీనులగు ఆధునికలకు దరియింపగ నున్నవి. ఇందుగల విశేషముల వాయుపట్టున నావనరు.

సోరాష్ట్రపతే నమరాకా శేష్యాతిర్మయంబంధకలా సురసంకు, భక్తిప్రదానాయ కృతావతారం సోమ వ్యాం శరణం ప్రవక్ష్యే.

శ్లోకమున సోమవాక్య క్తేయమనంగి శ్లోతి క్తయింకయు స్తుతింపబడియున్నది. విగ్రహాగ్రహి గురినీవహమ్యును సందేహిచచ్చి భవంసముచేసినసోమ వాక్ మిదియే. శ్రీశంకరాచార్యులవారికాలము క్రైస్తవ

శంకరుని 080 సంవత్సరముల ప్రాంతమున తెలుగు నున్నది. గుజనీపహమ్మదు తరువార దాదాపు 200 సంవత్సరముల నాటివాడు. సోమనాథశ్రీరత్న మిప్పుడు ఘూర్జరమండలమున నున్నది. శంకరుని కాలమున ఆదేశమంఠయు సౌరాష్ట్రమున జేరినది కాబోలును. నడుధానకాశమనుచి శేషాముందుటచేర జలభాగ మెక్కువగను స్థలము కొలదిగను ఉండుచోట (Peninsla) సోమనాథాలయము కట్టబడినట్లు తోచుచున్నది. ఈశ్వరప్రభు సర్వత్ర ప్రసిద్ధమై చరిత్రాంకితమయి యున్నది. దీనిస్థానమున గూర్చిన సందియ మేమియు లేదు.

శ్రీశైలశృంగే వివిధప్రసంగే శేషాద్రిశృంగే 2 పి సదా వసంతమ్, రే మజ్జనం మల్లికార్జున మేనం సమామి సంసారసముద్రనేతుమ్.

దీనిలో గొంకనుగమము; కొంకొప్పసాక్ష్యముగ నున్నది. సోమనాథమునందలి శ్రీశైలము విశేషమారముననున్నను ఆచార్యులవారు రెండువర్షాకమున శ్రీశైలవాసియును శ్రీమల్లికార్జునుని స్తుతించియున్నారు. శ్రీశైలము సధిష్ఠించియుండునది శ్రీమల్లికార్జునుడని ప్రసిద్ధముగ నున్నది. “శేషాద్రిశృంగే పి సదా వసంతం” యనుటలో కొలది సంశయ ముత్పన్నముననున్నది. శ్రీశైలముమొదలు తిరుపతివరకు వ్యాపించియుండు సర్వత్ర శ్రేణికి శేషాద్రిపర్వతములు అను వ్యవహారము గలదు. (Seshadri hills) అందునను తిరుపతియుండుభాగము శేషునిశిరోభాగమని చెప్పుటగలదు. శ్రీనంకేశ్వరుని శేషాద్రివాసుడని జనులు నుతించుచున్నారు. శ్రీమల్లికార్జునుడును శేషాద్రిశృంగే 2 పి సదా వసంతం యనుచి శేషము నిందుబొంది యున్నాడు. శేషాద్రిశృంగము తిరుపతియే యసంశయల అం దధిష్ఠించియుండు జేసర శ్రీమల్లికార్జును డనవలయు. తిరుపతికొండలమీద శ్రీనంకేశ్వరులు ఆదివరాహస్వామి లోనగుమూర్తులు గలచే కాని శ్రీమల్లికార్జును డవలయున్నటులు యాధునికప్రచారము లేదు. శ్రీశంకరాచార్యుల వా రీవిషయమున పరమనిగా యనుట సాహసాతిశయ మును. శంకరాచార్యులకాలమున నందు శ్రీమల్లికార్జును డుండి తరువాత కొంతకాలమున కాగూలయ ముత్పన్నమయినటుల జనశ్రుతియు లేదు.

అమోఘమున శ్రీశంకరవాక్కున సమర్థింపకలయు ననిన నొక్కటే మార్గముదోచుచున్నది. బహుశః శ్రీశంకరాచార్యుల కాలమున కీతిరుపతికొండలమీదమా ర్రి శైవ మూర్తిగనుండును. ప్రాచీనాశ్వాసులలో నొకరనుషేయా శ్వాసులు తిరుపతికొండపై జేవునిహరిహర చిహ్నములు రెండును గల స్వరూపముగ ననుభవించిరి. ఈ అంశము పేయాశ్వాసు ప్రొక్తమున తిరుక్కండేక అనుగ్రంథమున గలవట. హరిహరరూపవర్ణనాప్రకరమున యశంకాయులం టి. గోపినాథరావుగారు తమ “ఇండియన్ ఐకా నోగ్రాఫీ” యనుగ్రంథమునగూడ నీవిషయ ముదాహరించియున్నారు. పేయాశ్వాసులకాలము క్రైస్తవశకము 700 ప్రాంతమనికొందరు జెప్పుదురు. క్రై. శ. 700 గా నిండు. అంగుళముందు గానిండు. ఈయన కడుప్రాచీనుడు. పరమవైష్ణవభక్తుడు. బహుశః శంకరాచార్యులవారికంటె ముందువాడుగ నుండువచ్చును. ఈయన యావిగ్రహము లోని శైవచిహ్నములగూడ జూచి శివకేశవచిహ్నములగు జూఱికిరీటములను, శూలచక్రదులను జంటలుగ వర్ణించి యున్నాడు. తిరుపతికొండలను వృషశైలమున నామము అనాదిగ గలవని పూర్వోక్తగోపినాథరావుగారు తమ గ్రంథమున వ్రాసియున్నారు.

శ్రీవేంకేశ్వరులు శివుడా విష్ణువా యనుగొప్ప సంజేమాము శ్రీరామానుజులవారి కాలమునగూడ గలిగి తత్సంజేసానిర్ణయమునకై గొప్పసభ జరిగి, వాదము జరిగి, శ్రీరామానుజులవారి ప్రార్థనానుసారముగనో యుసా యాంతరముననో ఆవిగ్రహము విష్ణుని తీరుమానింపబడిన దనుగాభ ప్రసిద్ధముగ గలదు.

శివకేశవులపోరాట మిటులుండ శ్రీనంకేశ్వర మూర్తి పురుషబింబముగావనియు శక్తిస్వరూపమనియు అందువలననే శుక్రవాగాభిషేకములు శరన్నవరాత్రములు బ్రహ్మాశ్మశ్మము లోనగు శాక్తేయతంత్రము లనుష్ఠింప బడుచున్నవనియు, మారదేశాగతు లాదేవుని “బాలాజి” యని స్త్రీపర్యాయముగ బలుకుచుండుమరనియు గొందఱును, మఱి కొందఱు ఆవిగ్రహము శ్రీసుబ్రహ్మణ్య స్వామియనియు, తచ్చిహ్నములు కొన్ని యిందుగల వనియు ఈ నాటికిని జెప్పుచున్నారు. గ్రంథవిస్తరభీచే నీవిషయ మింతట ముగింపనగును.

“శేషాద్రి శృంగేషి సదావసంతం” అని శ్రీ మల్లకార్జునుని శంకరాచార్యులవారు స్తుతించుటలో సారపాశేషియును సుందరబాల్యుని జెప్పటకు జాలు సాగనసామగ్రి నూచింప బడినది. శంకరాచార్యులవారు శేషాద్రి శృంగప్రశంస చేయుటలో “అపి” యను సమచ్చయమును బ్రయోగించుట మాత్రమే కాక “సదా” యను విశేషమును గూడగడిరి. ఆచార్యులవారికాలమునగూడ సందేహము గలిగి రెన్నివారమునకై వారిని “అపి” “సదా” యనుప్రయోగములచే అవధారము చేసినట్లున్నది.

3 అవస్థికాయాం విమితవతారం ముక్తిప్రదానాయన సజ్జనానామ్, అకాలస్మృత్యోః పరిరక్షణార్థం వందే మహాకాల మహం సురేశమ్.

అవస్థి యుజ్జయినికి నామాంతరము. ఉజ్జయిని యందు మహాకాలుడను పేరుగల శివస్వరూపముండుట ప్రసిద్ధవిషయము. ఈదేవునే మహావి భవభూతి యుత్తరరామచరిత్రమునందు కాలప్రియ నామమున పేర్కొనిచియున్నాడు. “అకాలమృత్యోః పరిరక్షణార్థం” అనుటయందు మార్కండేయ చరిత్రముకాక స్థానిక గాథ యెద్దియైన నుండునేమో విచారింపవలయు.

౪ కావేరికానర్మపయోః పవిత్రే సమాగమే సజ్జనతారణాయ, సద్దన మాంధార్యపురే వసంపం ఓంకారమీశం శిమేక మీదే.

ఈ యోంకార త్రైత్రమునకే అమరేశ్వరమను నామాంతరము. ఇది ఖాండాజంక్షనునకు సమీపముగ మోర్పల్ అనుప్రేషను చేరుననున్నది. ఈత్రైత్ర ప్రసంగమున నొకగొప్పవిషయము జేలవచ్చును. ఈత్రైత్రము “కావేరికానర్మపయోః సమాగమే” యున్నటుల యాచార్యులవారుప దేశించినారు. ఈకావేరికానర్మపయోని కావేరి కాగలనా యను వివిర్కము పుట్టించును. అరవ జిల్లాలలోని కావేరియగునడల దీనిని నర్మపయను సమాగమము దురూహ్యము. దేశకాలభేదశంకరు డిందొక ప్రమాదమును గావించెనాయనుటయు మహాపచారము. ఈవిషయమును విచారింపగ నర్మపయ కావేరియనునొక యుపనది యున్నటుల స్పష్టముగ దెలిసినది. ఈరెంటి సమాగమస్థానమున నొంకరత్రైత్ర మున్నదట.

దక్షిణజిల్లాలలోని కావేరికి నామసామ్య మెట్లు కన్గిన పనువిచార మిట యప్రస్తుతముకాదు. క్రింద రానున్న అయిదవశ్లోకములోని పద్యవాగ్ధము, ఆరవ శ్లోకములోని నాగవాగ్ధముగూడ ఈమీమాంసకు విషయములపనున్నవి. దేశచరిత్రములందు ఆగృహనబడు బాధివారు (వారు యిప్పటివాతుర్వర్త్యమువారే కానిండు లేక వారిలో బ్రాహ్మణులయొక్క పూర్వీకులే కానిండు) పశ్చిమోత్తరములనుండి భరతసంహము ప్రవేశించి క్రమక్రమముగ సింధునదిని దాటి గంగాయమునాపరి సరములజేరి క్రమక్రమముగ దక్షిణభాగమున బ్రవేశించి రని చెప్పబడియున్నది. వీరిలో నొకతొయమువారు నర్మదా కావేరీతరముల గొంతకాలము నివసించి యచ్చట ఆరోగ్యోన్మత్తులు దక్కగ లేనందున చాయగ దక్షిణము నకు బోయి పోయి దక్షిణకావేరీతరముల జేరి యానది పరిసరములు రమ్యములుగను వాసయోగ్యములుగను యుండుటచే నచ్చట విడిసి స్థిరావాసములు గుదిర్చికొని పూర్వ పునర్మదాతీరములందుండిన యభిమానముచే ఈనదికిని కావేరియను నామము పెట్టుకొనియుండురు.

లోకమున నెచటగాని యొకదేశముననుండి మరియొక దేశమునకు పరివహించినవారు ప్రాతేనివాసస్థలముల శేర్లనే క్రొత్తననతులకు బెట్టుకొనుట లోకప్రసిద్ధము. ఉదాహరణములు గావలయునడల బ్రిటిషు ద్వీపముల లోని గ్రామనామములన్నియు యున్న పైడు ప్లేట్సులో జూడగలము. కావేరీ తీరవాసు లనేయు నెల్లూరికివచ్చి యచటిపనాకినికి త్రోవ నడుగుచు కావేరీనే స్మరించు కొనుచు కావేరికి త్రోవ యెరులనున్నదని యడుగుట గలదు. ఇటులనే కృష్ణానదీతీరపువారును నెల్లూరికివచ్చి “కిష్ట”కు ద్రోవ నడిగెదరు. ఇట్లు అభిమానములు మనుష్యసామాన్యమునకు సహజముగ నున్నవి. వీనికి పూర్వపక్ష సిద్ధాంతము లక్కరలేదు.

కావేరినర్మపయలో సమద్రగామినియు మహానదమును నను నర్మన శేరేపెట్టుకొనక దానియుపనదియును కావేరి పేరు నేలయూర్జిత పరమకొనిరను ప్రశ్న పుట్టినవచ్చునగాని యిట్టియూహలకు సమర్థాములును కారణములును అనంపములుగ నుండురు. నర్మనగాక గంగయనిగాని సింధువనిగాని యేలమింక లే పడవచ్చును? ఈ వాదము

అనవస్థాస్థితికి దేలును. కావేరి నర్మదలలో కావేరి రమ్యతరముగను సౌఖ్యతరముగను ఉండినది గాబోలు. కారణమేమయినను కేరొకటి ధీరముగ నున్నది.

వనకావేరికి పేరుపెట్టినవా రొకపుడు నర్మదా తీరముల నుండినవారనుట కొక నివృత్త వగవశమయినది. అరవదేశములోని వడవలను ద్రావిడ బ్రాహ్మణతెగలలో వడదేశవడవలు, తెకదేశవడవలు అని రెండుశాఖలు గలవు. “వడమ” యనుదానిక “యు తరము” అని పురుషాత్మ అరవవారు చెప్పుచున్నారు. ఈయు తరపు వారిలో ముందు దక్షిణమున జేరువారు, బహుశః తెకదేశ వడవలు అని పిలువబడిరి కాబోలు. తెకానగ దక్షిణము. వసుకవచ్చినవారు వడదేశవడవలు అయిరి గాబోలును. అనగా ముందువచ్చినవారు దక్షిణవడవలు, వసుకటి వారు ఉత్తరవడవలు. “వడమ” శబ్దము ఉప్పెత్తిత్యర్థమును గొలుపొయి యాశ్చర్యమును బొందినది. ఉత్తరదావార గుటయందు న్యూనర యేమైన నున్నయెడల అది వడవ లక్షను అన్వయింపగలదు. తెలుగువారుమాత్రమే యుత్తరాదివారుగారు. జన్మవిస్మృతి యెంతవని చేయగలరు?

వడమ లాకానొకప్పుడు తాము నర్మదాపరిసరముల నుండినదాని మరునక తమ నిత్యసంధ్యావంచనమున నర్మద ననుదనము స్మరించుట గలదు. వారు సంస్కృతలో స్థితో కము పఠింతురు:—

“నర్మదాయై నమః ప్రారా నర్మదాయై నమోనిశి,
నమోఽస్తు నర్మదే తుభ్యం త్రాహి మాం విషనర్మతః.”

బహుశః వీరిపూర్వికులు నర్మదాతీరములలో యిరవులు గుడిర్చికొనినకొంతకాలమున కాప్రదేశము విష సర్పభూయిష్టమై వాసయోగ్యము గాకపోయినది గాబోలును. ‘కవేరస్యాపత్యంస్త్రీ కావేరీ’ యను నుప్పెత్తితి కావేరికి ఈకావేరిగూడ సరిపడగలదు. కావు + నీరి = కావేరి యను నొకయుప్పెత్తియు సాగ్యముగ నున్నది. కావేరినీళ్లు కావునగ్నముగలిగియుండుటచే కావేరియైనది కొందరు చెప్పుదురు. ఇదియుస్వాభావికముగ నేయున్నది. కృష్ణా యమునానదులు వర్షప్రాధాన్యము గలవి. బ్లూ నైల్ (Blue Nile) వైట్ నైల్ (White Nile) యను పేర్లు గమనింపుడు.

ఇవంతయు నిటులుండ మనదక్షిణకావేరికి పౌరాణికనామము “మరున్ వృష” యని తెలియుచున్నది. మరున్ వృషయే కావేరియగునడల మనదక్షిణకావేరి జన్మ పృథ్వింతయునను నర్మదాతరగముచేసి నింఘాప్రాంతముల కేగఁగలసియున్నది. మరున్ వృషయనునది “ఇమం మేగంగే యమునే” ఇత్యాదిఋక్కులలో పఠింపబడిన వైదిక నదులలో నొకటి. అసిక్తు (Chenab) యను విత్తస్థా (Hydaspes or Jhelem) కలసి ప్రవహించునది కేరేదని రాధాకృష్ణముదముగ్ధి లెసగ్రంథమున జెప్పియున్నాడు.

శంకరప్రాక్ష మగు కావేరి కీ చిక్కులన్నియు లేకుండ నర్మదోపనదిత్వ మంగీకరింపదగినది.

కావేరి నర్మదలసొందున కింకొక ప్రమాణమును జూపనవలె. కలకత్తాపైకొట్టజ్జిగ నుండిన పార్లిటన్ న్యాయమూర్తిగారు వ్రాసిన ఏకామంటఃఇండియన్ హిస్టారికల్ ట్రెడిషన్ (Ancient Indian Historical Tradition) అనుగ్రంథమున కావేరినర్మదల ప్రశంస ప్రసక్తమై నర్మదకు కావేరియనొకయుపనది యున్నటుల ప్రమాణముగ జూపబడినది. ఉపనది యయ్యను ఈకావేరి యుత్తవజన్మచే విరాజిల్లుచున్నది. ఈమె యువనాశ్వని మనుమరాలుగ బుట్టి కాన్యకబ్జరాజుగ బహ్మని భార్యయై యువనాశ్వని శాపవశమున నదియై నర్మదం గూడినదట.

౫ పూర్వోత్తిరే పారతికాశ్చ ధానే నదాశించ తం గిరిబా సమేరిమి, సురాసురా రాధిపాదపద్మం క్రివద్య నాశం సరతం సమామి.

౬ ఆమర్దసంక్షే నగరేచ రమ్యే విభూషితాంగం వివిధైశ్చ భౌగైః, సద్భుక్తిముక్తిప్రద మిశ మేకం శ్రీనాగ నాశం శరణం ప్రపద్యే.

ఈ శ్లోకద్వయమున వైద్యనాథనాగనాథక్షేత్రము లిందుక వ్యాఖ్యానము నచేక్షించుచున్నది. అయిదవ శ్లోకమున జెప్పబడిన వైద్యనాథక్షేత్రము పూర్వోత్తిర భాగమున పారతికమనుస్థలమున నున్నటల శంకరులు చెప్పియున్నారు. పరశీక్షేత్రము వైజాముగారంపిడు ప్టేటరై ల్వేలో హింగొలి ప్రేషనుకు 17 మైళ్లదూరమున నున్నది. పూర్వోత్తిరమని దిశ్చిరైతము చేయబడి యుండుటచే ఆరవ్లోకములోని నాగనాథ క్షేత్రము

సవేషించి ఈశ్వరము చెప్పబడినటులున్నది. నాగ నాథత్రేత్రము పై వైద్యనాథమునకు ఇరువదిమైళ్ల దూరములో నున్నది. దీనినే అవుండా నాగనాథమనియెదరని తెలియుచున్నది. “ఆసుద్ద” వికృతి “అవుండా” యని తోచుచున్నది. వైద్యనాథమును పేరుగల త్రేత్రములనేకస్థలములలో నున్నవి. నేపాలుప్రాంతముల నొకటియు, కలకత్తా సమీపమున నొకటియు, తంజావూరు జిల్లాలో నొకటియు గలవు. శంకరస్తుతమున నాగనాథముగాక దక్షిణజిల్లలో నొకనాగనాథ మున్నటుల దెలియుచున్నది. కావేరీనాయుమే వీనికిని అన్వయించుచున్నది. మనమూర్ఖులు దక్షిణదేశమున నాటు కొనుకొని తాము మూర్ఖము నివసించియుండిన స్థలాభిమానముచే ఆత్రేత్రనామములనే యటచునట్లు నెలకొల్పుచుండిరి.

2 సానంద మానందవనే వసంతమ్ ఆనందపరం స్మృత పాపబృంహమ్, వారాణసీనాథ మనాథనాథ, శ్రీ విశ్వనాథం శరణం ప్రపద్యే.

ఇందు శ్రీకాశీవిశ్వనాథస్వామి సంబంధింపబడియున్నాడు. కాశీగాక ఇంకొక వారణాసి యెచ్చట నైన యున్నటులు దెలియుటలేదు. అంతియకాక కాశీ త్రేత్రమునకు సంకల్పగులలో “ఆనందవనే, మహాశ్వశాసే” యని చెప్పదురు. ఈ శ్లోకమున “వారాణసియు” “ఆనందవనము”ను న్రస్తుతింప బడుతుండిన ఈ విశ్వనాథు డేవల్లవాడగునో, వేంకటగిరిలో నొక “కాశీ విశ్వనాథస్వామి” యే యున్నాడు. ఇంక ననేక గ్రామములలో విశ్వనాథాలయములు గలవు.

౩ యో డాకినీశాకినికానమాజే నిషేచ్యమాంఁ పితౌశ నైశ్చ్యే నదైవ భీమాదిపప్రసిద్ధం లం శంకరం భక్త హితం నమామి.

ఈత్రేత్రము టే గాం ప్రేమకానమీ ప ము న నున్నది. ఈమూర్తి కాకినీడాకిని సమాజములలో నిషేచ్య మాణడుగ వర్ణింపబడుచుండుటచే యుగ్రమూర్తిగ నుండును. అందుచేతనే భీమాదిపప్రసిద్ధుడైయున్నాడు. ఈలింగార్చనమునందుండి వెడలు జలస్నానవే భీమానది యొడని కొందరు చెప్పుదురు. భీమశంకరమూర్తి లీత్రేత్రముననే కాక యిరవైస్థలములందును గలరు. ఆచార్యుల

వారు ఈత్రేత్రమునే స్తుతించియున్నారు. ఈత్రేత్రము ధాకా (Daca)గ యుండవచ్చునా యను ననుమానమున కవకాశము గలదు. అయితే ధాకా (Daca) యందు ధాకేశ్వరీదేవికి ప్రాశస్త్యముగలదు గాని ధాకేశ్వరునికి లేదు. ఈవిషయ మింకను వివర్ణింపదగును.

౪ శ్రీతామ్రపర్ణి జలరాశియోగే నిబగ్ధ సేతుం నిశి బిల్వపత్రై, శ్రీరామచంద్రే సమర్పితం తం రామేశ్వరాభ్యం సర్వం నమామి.

శ్రీరాముడు సేతువు నెచ్చట కట్టినదియు నిర్ణయింపవలసియున్నది. ఈశ్లోకము ననుసరించి తామ్రపర్ణి జలరాశియోగమున సేతుబంధమునటుల దెలియుచున్నది. సామాన్యజనశ్రుతియు లోకాచారమును సేతుబంధము రామేశ్వరమనద్వీపముకడ నైనటులు జూపుచున్నవి. అచటిలింగమునకు రామేశ్వరలింగమని పేరుండుటచే రామేశ్వరపక్ష మే బలవర్తనమని వాదింపవచ్చును. అయితే యిప్పటి రామేశ్వరముకడ తామ్రపర్ణి జలరాశియోగములేదు. తామ్రపర్ణి జలరాశియోగము తిరునల్వేలి జిల్లాలో గలదు. యాత్రీకుల రామేశ్వరము రామనాథ పురంజిల్లాకు తూర్పున నున్నది. తామ్రపర్ణి సాగర సంగమమునకును ఇప్పటి రామేశ్వరమునకును సంబంధ పడుటలేదు.

రామాయణ యుద్ధకాండ—సర్గ ౧౨ శ్లో 2౪ నందు “చశయోజనవిస్తీర్ణం శతయోజనమాయతమ్” అని సేతువుయొక్క పొడవును నడల్పును జెప్పబడియున్నది. ఇందువలన కన్యాకుమారిమొదలు రామేశ్వరద్వీపమువరకు గల స్థలమంతయు ఈ సేతువుయొక్క విస్తీర్ణమున జేరగలదు. అట్లయినను తామ్రపర్ణి జలరాశియోగమునొద్ద రామసేతు వుండవలయును. దీని సమన్వయము చేయుటెట్లు? శంకరవాక్కు—అమోఘము. వారి కాలమున భూజలముల స్థితులు ఈ శ్లోకార్థమునకు సరిపోవు చుండినని చెప్పినయెడ ఇప్పటి తామ్రపర్ణి ముఖద్వారమునకును రామేశ్వర ద్వీపమునకును 1౬0 మైళ్ల పైబడినవ్యవధి యుండవచ్చును. ఈ రెంటిలో దేనికి స్థానభ్రంశము గల్గెనో? ఆచార్యులవారు స్తుతించిన రామేశ్వర లింగము ఇప్పటి రామేశ్వరములోనిది కాదని యూహింపవచ్చును. రామునిసేతువు యిప్పుడు రామేశ్వరమునొద్ద

కట్టబడియుండినయెడల వాల్మీకి వర్ణనమున కిందుక భేద మగుచున్నది. నలనేతువు ఉత్తరముననుండి దక్షిణమునకు వ్యాపించినటుల రామాయణమున గనుపడుచున్నది.

హరయో దక్షిణం పారం

గమిష్యన్తి సమాగవాః—యుద్ధ. ౧-౧౮.

ఒగామ రామో ధర్మాత్మా

స సైన్యో దక్షిణాం దిశమ్—యుద్ధ. ౪-౨౪.

సాగరస్యాత్తరే తీరే

సాధు నేనా నీనేతే—యుద్ధ. ౫-౧.

ఇత్యాదుల విమర్శింపవగు. మరియు సీతాస్వేషణ నముకై వెడలిన వానరయోధము “దక్షిణస్య సముద్రస్య సమాసా ద్యోత్తరాం దిశమ్” యని (కీష్కి-ంధా. స. 64. శ్లో. 4) గలదు.

ఈ వానరయోధము నింకొకపర్వతమున నుండి బయలుపడెనది.

వింధ్యా దుత్థాయ సంప్రాప్తం

జలధే స్తీర ముత్తరమ్. సుం. 3౫-౬౮.

తత్రోహి వన్యధే గంతుం

దక్షిణో దక్షిణాం దిశమ్. సుం. ౧-౧౧.

ప్రచేదే హరిశార్ంగాలౌ

దక్షిణా దుత్తరాందిశమ్. సు. ౫౬-౨౫.

యేతు త్రత్రోత్తరే తీరే

సముద్రస్య మహాబలా. సు. ౫౭-౮.

దక్షిణా తీర ముదధే

గ్లంకా యత్రైవ సా పురీ. సు. ౫౮-౪.

ఇత్యాద్యనేక ప్రమాణవాక్యములవలన లంక సముద్రమునకు దక్షిణమున నుండినదనియు రామునిపండు ఉత్తరముననుండి దక్షిణమునకు నడచినదనియు స్పష్టపడు చున్నది. లంక యిప్పుడు రామేశ్వరపు క్రేవ నుండిన యెడల నేనాపథము ఉత్తరముననుండి దక్షిణము నకు పోయియుండుదు. తూర్పుదిశకు పోయియుండు వలయును. ఆదిక్కునకు దరలినటుల వాల్మీకి చెప్పి యుండలేదు. మరియు కీర్తిమార్తండలస మహామహో పాధ్యాయ తిరుమిశనల్లూరు రామసుబ్బాశాస్త్రిలివారు రచించిన రామనేతునిగర్భయమను చిన్నగ్రంథమునను నలనేతు పథము ఉత్తరదక్షిణముగా నుండినదనియే

బహుప్రమాణపురస్కరముగ నిష్కర్ష చేయబడియున్నది. తామ్రపుర్ణిజలరాశియోగము భరతఖండముయొక్క దక్షిణాగ్రముననే కలదు. భూగోళవిధానస్థు లీశ్లోకార్థమును సమన్వయము చేయవలయును. హిందువులు ఏరేవున సింధున్నానము చేసినను అదియే నేతుస్థులమనుకొని అదియే ధనుష్కూటియనిసంకల్పించి రామకనుగ్వాంముల నిమిశలోలిఖించి ధ్యానించి స్నానమున కుపక్రమింతురు. ఈయైతిహ్యము నాశ్రయించియు ఇప్పుడు రామేశ్వర మువద్ద నేతువు నంటి కోవ యొకటి సముద్రమగ్ధమున గానవచ్చుచుండుటచేతను ఇదియే రామునినేతువని పామర జనులు వాడజొచ్చియుండురు. నేతుస్థాననిర్ణయము చేసి శ్రీ యాచార్యులవారి శ్లోకమును శీరపరువలయును.

౧౦ సింహాద్రి పార్శ్వేపి తతే రహం తం గోదావరీతీర పవిత్రదేశే, యద్దర్శనా త్పాతకజాతనాశః ప్రజా యతే త్ర్యంబక మీశ మీడే.

ఈ త్ర్యంబకేశ్వరము నాసికాసమీపమున నున్నది. నాసికాత్ర్యంబకముల, యాత్రీకుల్గు గిట్టి చెప్పు దురు. ఈ క్షేత్రసమీపమర్రియగు సింహాద్రి గుర్తింప నలవిగాకున్నది. “సహ్యాద్రిశీర్షే విమలే వసంతం” అని పాతాంతరము గలదు.

ఇది సింహాద్రియగునుగాక సహ్యాద్రియగునుగాక. విశాఖపట్టణ సమీపమున నుండు సింహాచలము మాత్రము గాజాలదు. ఈసింహాచలముకడ త్ర్యంబకేశ్వరమున్నటుల ప్రసిద్ధిలేదు. అంతియకాక గోదావరికిని ఈ సింహాచలమునకును దాదాపు 15 ఆనుచుండును. గోదావరీ జిల్లాలో నేమాలనుండి వచ్చు బ్రాహ్మ్యాయాచకుడును గోదావరీతీరవాసినని చెప్పుకొనుట కలిగియున్నను పనే నానుడల దూరమువారి కీనుట్టరికము గలవపగదు. సింహాచలములోని మూర్తి కివుడా విష్ణువాయును సం దేహమున కవకాశముగలరు. నిజస్వరూపము చిదంబర రహస్యమును బోధియున్నది. సింహాద్రియప్పనికి సంవత్సర మున కొకనాడు గంభీరపనము వచ్చించి నంటినే నూత్న లేపనము నలచుదురు. యథాస్థి లోకమునకు నెల్లడి గాకుండుటయే ఈలేపనోద్దేశమై యుండునా?

౧౧ సింహాద్రిపార్శ్వేపి తతే రహంలేం సంపూజ్యమానం సంతం మునీంద్రైః, సురాసుర్త ర్మత్త మహార గాద్యైః కేదారసంజ్ఞం కివ మీశ మీడే.

ఇది ప్రసిద్ధమున కేదారక్షేత్రము. హిమవత్పర్వమున నున్నది. దీనింగూర్చి వివాద మేమియులేదు.

౧౨ ఏలాపురీ రహస్య శివాలయేఽస్మిక్ సముల్లసంఠం త్రిజగద్వ్యక్తేష్వమ్, నందే మహాదాదారహస్యభావం సదాశివం తం ధిమణేశ్వరాస్మిన్.

(ధిమణేశ్వరునికి “సృష్టేశం” అనిపాఠాంతరము గలదు.)

ఈఏలాపురి యనునదియే నిజాము యిలాకా యెల్లోరా (Ellora) అని చెప్పబడుచున్నది. ఇచ్చట “ఏలా” యను చిన్ననది యున్నది. యెల్లోరాగుహలయములను (Cave Temples of Ellora) గూర్చి చరిత్ర గ్రంథములలో విశేషమున ప్రశంస గలదు. అనాదికాలము నుండి హిందూమతస్థానముగ ప్రసిద్ధిచెందిన క్షేత్రములచే నడుచు బాధ్యులు ప్రవేశించి గుహల దొరికించి విహారముల నేర్పరిచుకొని తమమతవ్యాపకము చేయుచుండిరో లేక బాధ్యమరమున కొకయునిగిట్టుగుటచేత బాధ్యమతస్థుల సమీపము నైదికాచారముల ననుసరించి శివప్రతిష్ఠ చేయించిరో నిర్ణయింపవలసిగాదు. ఆచార్యులవారీ క్షేత్రమునుగూడ స్తుతిసాత్రముచేయుటచే నిది ప్రాచీనప్రసిద్ధి గలపవిత్రక్షేత్రముగ నుండును.

ఈ సంఘ్రాంతక్షేత్రములును ఈద్వాదశలింగ స్తోత్రమువలన ప్రసిద్ధిగాంచినవి కావు. శ్రీశంకరాచార్యులసారికాలమునకే యిది కడుప్రసిద్ధములై యుండినవి. వైష్ణవులను నూటయేనిమిది దివ్యతిరుపతు లున్నటుల వైష్ణవక్షుణులను అనేకప్రాచీన పవిత్రక్షేత్రములు గలవనియు వానిలో ఈసంఘ్రాంతక్షేత్రములే “ద్వాదశజ్యోతిర్లింగము”లని లోకము గొనిచూడుచున్నదినియు రాధాకుముదముభిక్తిగాగును తమగ్రంథమున వీని జేర్చినియున్నారని—

సారాష్ట్రే (1) మల్లినాథంచ శ్రీశైలే మల్లి(2)కాన్తనమ్, ఉజ్జయిన్యాం (3) మహాకాలం ఓంకార (4) మమరేశ్వరే. కేదారం (11) హిమవత్పర్వే ఠాకిన్యాం(8)భీమశంకరమ్, వారాణ(7)స్యాంచ విశ్వేశం త్ర్యంబకం(10)గౌతమీతలే. వైద్యనాథం(5)చిత్తా భూషా నాగేశం.(6)దారుకావనే, నేతుబం(9)గేచ రామేశం ఘోష్మిమంచ (12) శివాలయే. ఏతాని జ్యోతిర్లింగాని సాయం ప్రాతః పఠేన్నరః. నవజన్మకృతం పాపం స్మరణేన వినశ్యతి.

వైష్ణోకములలో ఆ నూస్థానములలో వేసినయం తెలు కాంకరస్థోకములలోని వరుసను తెలియజేయును.

ఈస్తోత్రస్థోకములు బృహత్ స్తోత్రరత్నాకరము అనుస్తోత్రములపుస్తకమున గూడ గలవు. పాశభేదము లున్నవిగాని లింగభేదములు లేవు. ఈక్షేత్రములు గుజరాతు (సారాష్ట్రము) మొదలు నేతుబంధమువరకు గల మధ్యదేశమున అందందు గలవని తెలుపబడినది. ఈసంఘ్రాంతక్షేత్రములని నిర్ణయించుటకు ఆచార్యనూక్తిమాత్రమే కాక మరియొక ప్రబలప్రమాణమును గలదు. ఈ సంఘ్రాంతక్షేత్రములలో పది పంచక్రోశాత్మకమున కాశీయందు గలవు.

సోమనాథుడు—సంకష్ట నాశనీఘట్టమునగలడు
మల్లికార్జునుడు—ప్రహ్లాదఘట్టము
మహాకాలుడు—విశ్వేశ్వరగోధా
ఓంకారేశ్వరుడు—విశ్వేశ్వరగంజ్
వైద్యనాథుడు—గయభీదోపలో ఆనందశైలపుని గుడి
నాగనాథుడు—విశ్వేశ్వరగంజ్
విశ్వనాథుడు—మణిక్ గిరీ

రామేశ్వరలింగము—రామేశ్వరఘట్టము
త్ర్యంబకేశ్వరుడు—దుర్గాఘట్టమున మాదివి నాయకుని గుడియొద్ద
కేదారేశ్వరుడు—కేదారఘట్టము
భీమశంకరుడు } కాశీలో వీరిస్థానములు తెలియలేదు.
ధిమణేశ్వరుడు }

మారదేశములయూత్ర చేయలేనివారి కొరకు సకలక్షేత్ర ప్రతీకములను పవిత్రతమమున శ్రీకాశీ క్షేత్రముననే పెద్దలు ప్రతిష్ఠింపజేసిరి. ఒక గొప్ప దేవాలయమున ననేకసన్నిధు లేర్పరచి యొక్కొక దానియందు ఒక్కొకదేవుని ప్రతిష్ఠ చేయుట గలదు. ఒక సన్నిధిలో శ్రీరాములు ఇంకొకదానిలో శ్రీవేంకటేశ్వరులు మరియొకదానిలో శ్రీనరసింహస్వామి, ఒకమూలపార్థసారథి ఇంకొకప్రక్క శ్రీరంగనాయకులు. ఇటుల ఒక ఆవరణములో ఇన్ని బింబములుండుటవలన అందరు దేవతలను యాగపద్యమున దర్శించుటకు వలనగలిగినటుల ఒక్కొక్కొకక్షేత్రమునందే ఈ లింగములును పూర్వీకులు ప్రతిష్ఠ

చేసిరి. వినాయక స్రవమునకు బంగారముతో గాని వెండితో గాని గణపతి స్రవము చేయుచుకొన వలయు ననియు, అందుకు శక్తిచాలనివారు “వృద్ధాయం కుర్యాత్” యని చెప్పబడినటుల స్రవములందువలె యాత్రలందును విత్త శాస్త్రగోషము కలుగ కుండునటుల పూర్వికలు యాత్రికుల కిట్లు వసతుల నమర్చినారు.

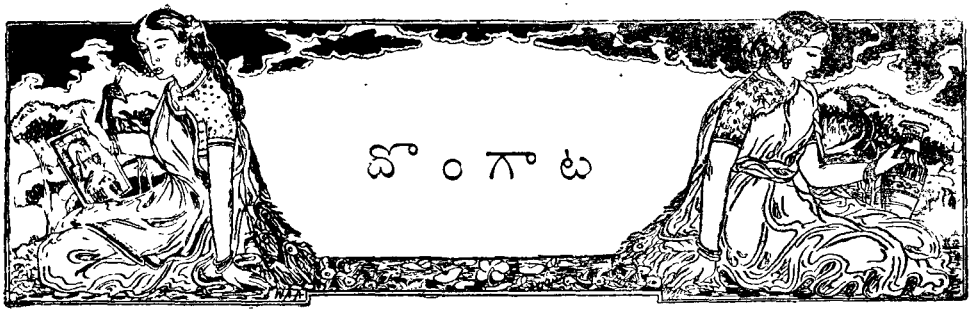
పురాణోపాసములలోనను స్తోత్ర కండబముల లోనను స్మరింపబడియుండు నదులు త్రేత్రములు అన్నియు ఇప్పుడు భరతఖండమున గలవా లేక ఆగ్నేయమున వారొకరు ఘండాంతరములనుండి భరతఖండమును బ్రవేశించినవిదవ వారివారి ప్రాచీనాభిమానముల కొలది పూర్వనివాసముల శేర్లను లేదు మాతృవాసములకు బ్రెట్టుకొనుచుండిరా యను నిత్యాదివిమర్శన వన విద్యాదిచక్షుణులు ప్రయత్నింపవలయునని ఈశుష్కప్రన్యాసముయొక్క ముఖ్యోద్దేశమైయున్నది. బైబిలులోని ఓల్డ్ టెస్టమెంటు (Old testament) అను పురాణభాగమున దేర్బానబడిన స్థలజలముల నిప్పటి పాశ్చాత్యశోధకులు గనిపెట్టి వానియాకరములను ఆధునిక నామములను సాధించుచున్నారు. ఇట్టివిమర్శన వన వారును ప్రారంభించి పురాణాదులలోని గిరినదిగ్రామాదు లను గనిపెట్టినలయును. విమర్శయు పరిశోధనయును ప్రయోగింపకయే ఆప్తవాక్యముగ అనేకవిషయముల వన మంగీరించుచున్నాము. ఒక యుదాహరణమును గొందుము:—

రామాయణమున బాలకాండయందు వర్ణింపబడిన గంగావతారము ఇప్పటి గంగానదికి (Ganges) సరిపోవు చున్నది. ఆకాశమున నుండి గంగ, శివజటాజూటమునఁ జేరి యటనుండి విడువబడి బిందుసరమువంక కేగి ఏడు ప్రవాహములయినదట. వాల్మీకివాక్కునే యనుసరింతుము. తస్మాం విసృజ్యమానాయాం సప్తస్రోతాంసి జజ్ఞిరే, హ్లాదినీ పావనీదైవ నశినీవ తథాపరా. తిస్రః ప్రాచీం దిశం జుక్తుర్గంగా భీవజ్జూ శ్చుభాః, సువత్సృతైచ్చ సీతాచ సింధుతైచ్చన మహానది. తిస్ర స్తేయతా దిశం జుక్తుః ప్రతీచీంతు శుభోదకాః, సప్తమీ చాన్యగా త్రాసాం భగీరథ మథ స్తపశ్చ. శంకరు శిరముననుండి బయలుపెడలినగంగ యేడు పాయలై అందు మూడు పడవటి దిక్కునకును మూడు

తూర్పుదిక్కునకును ప్రవహించినటులను యేవనది భగీర థునినంట నడచి నాగరగామియైనటులను దేయు చున్నది. ఈ సప్తము స్రోతస్సు యేదిక్కున జని సరిష్ప తిం గూడెనో? ఇప్పటి గంగనలె స్రాగ్ధిశ యనునడల హ్లాదిని, పావనీ, నశిగంగాలూ జేరవలయుగదా? పూర్వ పశ్చిమశాఖా పరిసంఖ్యాన మదాహృతశ్లోకమున వివరింపబడియున్నది. భగీరథాన గామినియగు శాబ్ద వరించిన సముద్రుడెవడు? ఉత్తరమున కేదురెక్కుట యసంభవము. దక్షిణ దిక్కుకటియే మిగిలియున్నది. ఇప్పుడు శోకమంతయు గంగయని పూజించునది హిమా లయముననుండి కొంత దవ్వ సక్షిణమున కేగి యటనుండి పూర్వాభిముఖముయి తూర్పుదిశనే సముద్రము చేరు చున్నది. పరిశిష్టన్యాయముచే నిదియే భగీరథుడు దెచ్చిన గంగగ నుండవలయును. దక్షిణమునను ప్రవ హించి సముద్రము చేరినశాబ్ద యొకటియులేదు.

గంగావతార స్రవంస మార్కండేయ పురాణ మునగూడ గలదు. “భవానీవిభుండు హిమవతంబువొన నాగంగ విడిచిన నది యేడుప్రవాహంబులయ్యె. అందు మూడుప్రవాహంబులు పూర్వముఖంబులు మూడు ప్రవా హంబులు పశ్చిమ ముఖంబులు నై చని యుదధింగలనె. ఏకప్రవాహరూపంబున భగీరథురధంబు ననుగమించి దక్షిణ ముఖంబై “చని X X X గంగవనధి బాలు పుగ గూడె” యని ఆపురాణముననున్నది. ఇప్పటి భాగీరథి యేదిక్కునబోయి సముద్రమును జేరుచుండు నదియు భూఫలమునదేయగలదు. దక్షిణదిక్కున చెప్ప నలవికాదు. భగీరథునిగంగ యంతరించెనా లేక యర్వా చీనకాలమున ప్రాచీనపథము దప్పించి నదియా.

ఇట్లు నందిగ్ధవిషయము లనేకములు గలవు. ద్వాదశ లింగత్రేత్రముల ననుసరించి దిక్పూర్తముగ కొలది స్రవంగ మిందు జేయబడియున్నది. భూగోళ శాస్త్రశోధకు లీవిషయమున దిగి పురాణోపాసాదులలో ప్రశంసించబడియుండు పురగిరినద్యాది విమర్శయింపు దేశచరిత్రకు గొప్పసహాయముగ నుండును. ఈవిషయ మున బరిశ్రమ చేయుటకు విదేశీయులకంటె స్థలజ్ఞులగు దేశీయులకు సౌకర్యము లేక్కుడుగ నుండగలవు.

త్రిపురాన వేంకట సూర్య ప్రసాదరావు కవిగారు

“న మాతం శక్యం మే నయనయుగ మాభీకరతలైః
 తనుజ్యోత్స్నా చేయం విఘటయతి గాఢాంశ తమనచ,
 సఖినా మాహూతి విరచయతి మే గంధ నిసహః
 గుండతీంతాం మాతా హసితవళనా చుంభతిముఖచ.”

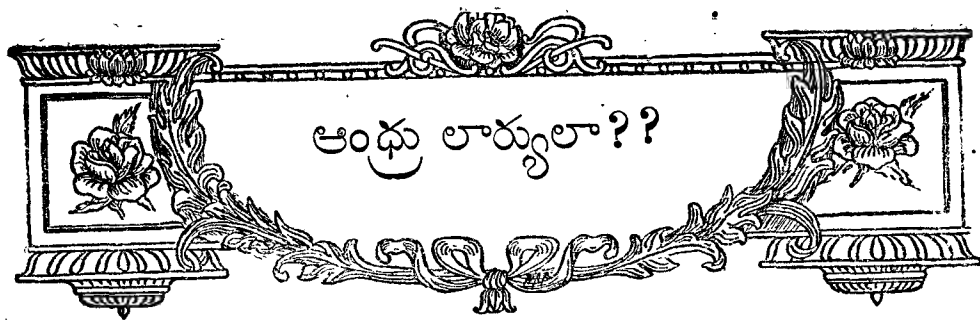
క. చెలుగు నా కనుగన చే, రలమీఱు దమంబు నొడలి ప్రభవపచుక మై
 నాపు చెలుగు బిలుచు నని పొగులు సుత మొగము జనని నగుచు ముద్దిడియె.

చ. చెలుగు నాదుకన్నుగన చేరల మూయగరాని దయ్యె మై
 నొలసెడు పండువెన్నెల లయో! విరియించెడు జమ్మచీకటి
 బిలుచుచునుడు నెచ్చెలుల మేనిసుగంధ మి కేమిసేతు నెం
 చలయిక నేప్పుకూతు నదనాబ్జము ముద్దిడు నల్లి నప్పుచు.

అచ్చ తెలుగు

సీ. కొలఁదమీఱుచు నెచ్చెలుగుల జేరలమూయ, గారానిదయ్యె నా కన్నుదోయి
 గాటపు జమ్మచీకటుల జిమ్మెపనాదు, నెమ్మని పండు వెన్నెలలతేట
 ఇదె యిందు డాగె రాచే యంచు బోటుం, బిలిచెడుక నాచేన నొలయుతావి
 మొగముపై జమ్మని ముసరుచున్ వీడక, మోహిడి చీకాకు ప్పొర దోడ్లు
 నే. ఆడుకొనుటకు బనికిరావనిరి సకియ, లకట నేనేమి సేతుచే యమ్మ! యనుచు
 ముద్దలొలుక నేప్పుచున్న ముగుదకూతు, మొగముదమ్మని ముద్దిడు నగుచుదల్లి.

మామిడిపూడి వేంకటరంగయ్య గారు, ఎం. ఎ.

నుచు సిద్ధులగు చిలుకూరువీరభద్రరావు గారు “ప్రాచీనాంధ్రులెవ్వరు? ఆర్యులుకారా?” అనుశీర్షికతో ఈ పత్రికలో ఇది వరకు ఆరువ్యాసములు ప్రకటించి ఇంతకు పూర్వ మెవ్వరికిని తెలియనిసంగతు లనేకములను తెలియజరచుచు నేను “శారద”యందును “సారస్వతసర్వస్వ”మందును సూచించిన అంశములను కొన్నిటిని ఖండించియుండుటచే వారిసిద్ధాంతములలోని సత్య మెద్దియో ఎరుగదలచి వారివ్యాసముల సనేకసర్వాయములు చదివి అందుపై నాకుతోచిన ఆభిప్రాయములను పాఠకులకు తెలుసు ప్రయత్నించుచున్నాను. 1924 ఆగస్టు “శారదలో” వారు నన్ను గురించి ఈవిధముగ వ్రాసియున్నారు. “నే నొకవ్యాసమును భారతిలో బ్రకటించుటకు బ్రారంభించినతోడనే నేను చెప్పదలచినదంతయు చెప్పినీయకయే .....నాసిద్ధాంతములను ఖండించుటకు దొరకొనిరి.” కాని వారి ఛోరణి చూడగా కొన్ని సంవత్సరములకుగాని వారిరచన పూర్తిగానట్లు తోచుచున్నది. “మనచరిత్ర మంతయు మహాభారతమం దిమిడి యున్నది. ఇది రెండువేలపుటలకు మించిన గ్రంథమగుచున్నది” అని వారు వారి మొదటివ్యాసమందు చెప్పియుండుటచేతను, ఇం

తటిగ్రంథమును వ్యాసరూపముగ మానవత్రికలో నష్టపడెనను ప్రచురించినయెడల గ్రంథము ముగియుటకు చాలకాలము పట్టుటచేతను, నారి అభిప్రాయములపైఖరి ఇప్పటికే చదువరులందరికి తెలిసియుండుటచేతను ‘శారద’లో వారు నాకొరకు చేసిన హెచ్చరికను గమనించక నాయభిప్రాయములను వ్యక్తపరచుట కుపక్రమించితిని. ఇదిగాక, నే నీవనికి పూనుకొనుటకు వారు నన్ను గురించి చేసిన ఖండనమాత్రమే కారణముకాదు. వారిసిద్ధాంతములు వివేచితములుగ నుండుటయు, వారివంటివండ్లితులు ‘చరిత్ర’ యనుపేరుపెట్టి ఏమివ్రాసినను చెల్లుచుండుటచేతను, వారు వ్రాసిన విషయములను గురించి పక్షాంతర మొక్కటి యున్నదనియు అది వ్యక్తమైనగాని వారివ్రాతలలో సిద్ధాంతము లనదగినవేవియో, వట్టిఉహా లనదగినవేవియో తెలుసుకొనుటకు ఏలులేకపోవుటచేతను నే నీవనికి పూనితిని. “ప్రాచ్యులుగాని పాశ్చాత్యులలో మరియెవ్వరుగాని తెలుషని విషయములను భగవదనుగ్రహమువలన నేను దెలిసికొని మీకు తెలుపుట సంభవించుచున్నది,” అని వారు తన్ను గురించి వ్రాసుకొని యున్నారు. నేను వ్రాయవిషయములంతటి గూఢములు కావు. అయినను పేలవములని

ఫాల్గుణమాసము]

ఆంధ్రులార్యులా??

నామాటలను తృణీకరించక నావ్రాతను మన్నింప పాఠకులను కోరుచున్నాను.

యముల నన్నిటిని చేర్చుటచే వీరివ్యాసము లింతటిదీర్ఘము లైనవి.

1. వీరభద్రరావుగారిది పురాణాంధ్ర గాని చారిత్రకాంధ్ర కాదు. విష్ణుపురాణములు 'సర్వం విష్ణుమయంజగత్' అనియు, శివపురాణములు 'సర్వం శివమయంజగత్,' అనియు, ప్రతిపాదించుటకు పూనుకొనినట్లు వీరు 'సర్వ మంధమయం జగత్' అను సిద్ధాంతమును నెలకొల్పుటకు కంకణముగట్టుకొనియున్నారు. అందుచే వీరు వ్యాసముగకు 'అంధపురాణ' మని పేరుపెట్టిన యోగ్యముగ నుండునని మనవిచేయుచున్నాను. 'ప్రాచీనాంధ్రులెవ్వరు? ఆర్యులుకారా?' అను ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పటకుబదులు భరతఖండము లోనివారందరు ఆంధ్రులు (అంధులు) అని రుజువుచేయుటయే వీరి యద్వైతమైనట్లు కనుపడుచున్నది. వీరిదృష్టికి కౌరవులు పాండవులు వైదేహులు లిచ్చవులు హైహయలు భార్గవులు అంగిరసులు వానరులు (రాక్షసులగురించి వీరిఅభిప్రాయ మింకను తెలియలేదు) రామలక్ష్మణులు మున్నగువారందరు ఆంధ్రులే. ఆంధ్రులు కానివారు ప్రపంచమందు లేరు. వీరశైవము వీరవైష్ణవము వీరశాక్తము లోనగుమతములనలె వీరిది వీరాంధ్రమతమని చెప్పతిగి యున్నది. కావున పౌరాణికుల మార్గము ననుసరించి వీరు గ్రంథమువ్రాయుచున్నారని చెప్పనచ్చును. అప్రస్తుతాంశములనేకముగను చేర్చుటచేత మనభారతరామాయణములు పురాణములు కడుదీర్ఘములైనట్లు శీర్షికలోనిప్రశ్నకు జవాబివ్వక తోచినది.

2. వీరిశీర్షికలోని "ప్రాచీనాంధ్రులెవ్వరు?" అనువాక్యమందలి "ప్రాచీన" శబ్దమునకు వీరు నిర్వచనము గావించలేదు. అందువలన చదువరులకు కొంతకష్టము సంభవించియున్నది. 'ప్రాచీన' మనగా వైదిక యుగమా లేక శాద్ధయుగమా లేక హాను త్సాంగుకాలమా? ప్రాచీనమునకును నవీనమునకును ఎప్పటినుంచి వీరు హద్దు ఏర్పరచి యున్నారు? ఈహద్దేదియో నిర్ణయించిన గాని ప్రాచీనాంధ్రులార్యులో కారో చెప్పటకు వీలులేదు. వీరిసిద్ధాంతమున యజ్ఞయాగాది కర్మలమూలమున మోక్షము వచ్చుననుమత మవలంబించినవారు ఆర్యులు. ఆర్యులను మాట మతమును సూచించునదిగాని జాతిని సూచించునది కాదు. దీనినిబట్టి ఒకప్పుడు ఆర్యమతమును స్వీకరించనివారు కాలాంతరమున స్వీకరించుట అసంభవము కాదుగదా? ఋగ్వేదకాలమందు "ఆంధ్రులు" ఆర్యమతావలంబకులు గాక తర్వాత ఆర్యమతావలంబకులై యుండకూడదా? ఆర్యమతము కాలక్రమమున దేశమందంతట వ్యాపించెనని వీరభద్రరావుగారి రంగీకరించి యున్నారు. దీనినిబట్టి బహుప్రాచీనకాలమున ఆంధ్రులార్యులు కారనియు క్రమక్రమముగ ఆర్యులైరనియు చెప్పట వీలుపడుచున్నది. లిచ్చవులు విదేహులు అంగులు వంగులు లోనగువారి ప్రశంసను తమవ్యాసములలో విస్తారముగ తెచ్చి పెట్టుటకు "ప్రాచీనమున కెద్ది హద్దో నిర్ణయించెనని

షక పోవుటయే కారణము. ఇప్పటికాలమందు ఆంధ్రభాష మాటలాడువారును ఆంధ్రదేశ మందు కాపురముండువారును ఆంధ్రునిదా మనము చెప్పుచున్నాము. ఈమాంధ్రులలో ఆర్యులెవరు? అనార్యులెవరు? విభజించి చెప్పటకు వీలున్నదా?

“ఆర్య” అనుమాటకు వీరభద్రరావు గారు కల్పించిన అర్థము ననుసరించినయెడల వేదకాలమందలి ఆంధ్రులు ఆర్యులుకారనియే చెప్పవలసియున్నది. “కర్మయుక్తు లార్యులు కర్మహీనులు దస్యులు”. “ఆర్యశబ్దమునకు గాని ద్రావిడశబ్దమునకుగాని చర్మములరంగుల తోను రూపభేదాలవిలాసములతోను సంబంధ మెంతమాత్రమును లేదు. ఆర్యశబ్దము మతా చారకర్మలతో సంబంధించి వాఙ్మయమున వక్కాణింపబడినదై యున్నదిగాని కేవలము జాతివరమైనదికాదు” అని వీరు వ్రాసియున్నారు. వైదిక వాఙ్మయమందు ఆంధ్రులను గురించిన ప్రశంస ఐతరేయ బ్రాహ్మణమం దొకచోట తప్ప వరయెచ్చటను గనుపించదు. ఆకాలపు ఆంధ్రులనుగురించి మన మెట్టిసిద్ధాంతముల ప్రతిపాదించదలచినను వాటికన్నిటికిని ఆవాక్య మొక్కటియే ఆధారముగాని మరి ఆధార ములులేవు. ఆవాక్యమందు ఆంధ్రులు పుం ద్రులు శబరులు పుళిందులు మూతిబాలు దస్యులని చెప్పబడియున్నది. దీనినిబట్టి దస్యు లార్యులైనయెడల ఆంధ్రులుకూడ ఆర్యులుగు టయు దస్యు లార్యులుకాని యెడల ఆంధ్రులు కూడ ఆర్యులుకాక పోవుటయు సంభవించు చున్నది. దస్యు లార్యులా కారా? దస్యులను

గురించి వీరభద్రరావుగారు ఈ విధముగ చెప్పియున్నారు. “ఇంద్రాగ్నులను దస్యులు పూజింపరు. అన్తతులు అశన్తతులు అన్య న్తతులు అనగ్నిత్తులు అయజ్వులు అయ జ్వాసులు అబ్రహ్మలు బ్రహ్మద్విషులు అనిం ద్రులు అని దస్యులు ఋగ్వేదములో పలు చోట్ల వర్ణింపబడరి.” అనగా ఆర్యకర్మలను ధిక్కరించి మతాంతరము నవలంబించిన వారలేకదా దస్యులు. ఈదస్యులలో నొక్క రగు ఆంధ్రులు ఆర్యులుకారని దీనినిబట్టి స్పష్ట మగుచున్నది. ఈకాలమున హిందువులకు మహమ్మదీయులకు ఎట్టిభేదము కలదో అట్టి భేదమే ఋగ్వేదకాలమున ఆర్యులకును దస్యు లకు నుండెను. ఏకకాలమం దొకడు హిందువు గను మహమ్మదీయుడుగను ఎట్లుండగలడు? అదేవిధమున దస్యులు ఆర్యులు కాజాలరు; ఆర్యులు దస్యులు కాజాలరు. ఆంధ్రులు దస్యులలో నొకశాఖవారనితప్ప వారిని గురించి మరేమియు మనకు తెలియదు. చదు వరులను భయపెట్టి లేనిపోనిగడచిడ చేయుట కై వీరభద్రరావుగారు ఇంతటిగ్రంథమును కల్పించిరేకాని ‘ఆర్య’ ‘దస్యు’ శబ్దములకు వారుచేసిన అర్థమునుబట్టి ఆంధ్రు లార్యులు కారనుట నిర్వివాదాంశము.

వారివ్యాసములలో ఈసందర్భమున మరియొకచిత్రముగూడ కన్పించుచున్నది. పై నుదాహరించినవాక్యములో దస్యులు అనిం ద్రు లని అంగీకరించుచు అయిదవవ్యాసములో ఏకారణముచేతనో “అంధ్రులర్యులలోనివారని యునుఉత్తరకురుభూములలో వీరు నివసించ

నపుడు ఋగ్వేదవైదికార్యమతము మొలకెత్తిన దీయాంధ్ర సంఘములోనే యనియును నాయ భిప్రాయము" అని చెప్పియున్నారు. అనింద్ర శ్వమే ప్రధానలక్షణముగాగల దస్యులలో నొకరగు ఆంధ్రులయందు ఇంద్రోపాసనమే ప్రధాన లక్షణముగాగల వైదికార్యమతము మొలకెత్తినదని చెప్పట హాస్యాస్పదముకదా ఇట్టి పరస్పరవిరుద్ధములగు వాక్యములెన్నియో వీరివ్యాసములందుంచుటచే వీరినిచ్చి తాభిప్రాయ మినియని చెప్పటకు వీలులేకున్నది. బహుశః వీరి కింకను ఈవిషయమై నిచ్చితమగు అభిప్రాయము కుదురలేదేమో యనుసందేహముకూడ కలుగుచున్నది.

తమసిద్ధాంతమును రుజువుపరుచుటకువీరు మరియొకమార్గము నవలంబించి ఆర్యులు నాగరికునియు దస్యులుకూడ నాగరికులే అనియు అందుచే ఆర్యులు దస్యులు ఒక్కరే అనియు చెప్ప సాహించిరి. చీనాదేశస్థులు నాగరికులు; ఇంగ్లీషువారుకూడ నాగరికులు. దీనినిబట్టి చీనావారును ఇంగ్లీషువారును ఒకే జాతివారని నిర్ణయించుటకు వీలుకలుగునా? ఇదిగాక ఒకే జాతియందు పుట్టినవారిలో కొందరు నాగరికులుగను మరికొంద రనాగరికులుగను ఉండవచ్చును. దానినిబట్టి నాగరికులంద రొక్కజాతియనియు, అనాగరికులు మరియొకజాతివా రనియు చెప్పట యుక్తియుక్తమా?

ఇట్లే వీరు ఐరేనియన్ భాషలో దస్య శబ్దమునకు గల అర్థమును పురస్కరించుకొని ఆంధ్రులకును ఆర్యులకును ముడిబెట్టచూచిరి.

“ఐరేనియన్ భాషలో దేరయసు” శాసనములో దస్య శబ్దమునకు ప్రజలని అర్థమట. వేద భాషలోని విట్కబ్దమునకు గూడ నిదియే అర్థము. అనగా ‘విశు’లు “దస్య”లు ఒకరే. విశులనగా వైశ్యులు. వైశ్యులార్యులు. కావున దస్యులుకూడ ఆర్యులే”. ఈ వాదములో రెండులోపములు కనబడుచున్నవి. మొదటిది వేదభాషయందు దస్యశబ్దము విట్కబ్దముతో సమానార్థకముగ వాడబడి యుండలేదు. దేరయసుకు సుమారు రెండు వేల సంవత్సరములకు పూర్వ మెప్పుడో రచింపబడిన ఋగ్వేదములోని దస్యశబ్దమున కాకాలము (ఋగ్వేదకాలమున) న ఎట్టి అర్థముండెనో మనకు స్పష్టముగ తెలియుచుండగా ఆయర్థమును వదలి దేరయసు కాలమునాటి అర్థమును గ్రహించుట యుక్తమా? దస్యశబ్దమును దేరయసు ఏ అర్థమున వాడెనో ఆయర్థమందు ఋగ్వేద ఋషులు వాడియుండలేదు. రెండవలోప మేమనగా: దేరయసుకుపూర్వము దస్య శబ్దము ఐరేనియన్ భాషలో ‘శత్రువు’ ‘శత్రు దేశము’, ‘రాష్ట్రము’ అను అర్థములలో వాడబడియున్నది. ఐరేనియన్ లోని దస్యశబ్దమునకును వేదభాషలోని దస్యశబ్దమునకును సంబంధము కలుగగోరినయెడల ‘శత్రువు’ అను అర్థమున ఆరెండుభాషలలో నాడదము లుపయోగింపబడిన ట్లాహించుటయే సమంజసము. శత్రుత్వ ముండుటచేతనే ఆర్యేతరులను ఆర్యులు దస్యులనిపిలుచుట సంభవించెను. వీరభద్ర రావుగారు కల్పించిన అర్థము నవీనము

గాని ప్రాచీనముగాదు. (Vedic Index Vol. 1, P348-9)

3. ఈవ్యాసములను వ్రాయుటలో మత మందును నాగరికతయందును ఆంధ్రు లార్యు లతో సమానులని నిరూపించుటమాత్రమే కాక ఆంధ్రులు ఆర్యులు ఒకేజాతివారని రుజువు పరుచుటకూడ వీరభద్రరావుగారి యుద్దేశ మని తోచుచున్నది. 'జాతి' యనుమాట నొక్కొక సందర్భమున నొక్కొక అర్థమందు మనము వాడుచున్నను 'రక్తసంబంధముగల ప్రజాసముదాయము' అను అర్థమందు వీర భద్రరావుగారు వాడదలచినట్లు తెలియు చున్నది. 'జాతి' శబ్దమునకు శాస్త్రీయమగు అర్థముకూడ నిదియే. ఒకప్రదేశములో నివసింపుచుండువారందరు సజాతీయులా కారా, పరస్పర రక్తసంబంధముకలిగినవారా కారా, అనుదానిని నిర్ణయించుటకాధార మేదైన ఉన్నదా? సాశ్చాత్యదేశములందలి జాతిశాస్త్రజ్ఞులు శరీరముయొక్క బాహ్యలక్షణములలో కొన్నిటినిబట్టి ఈనిర్ణయమును చేయవచ్చుననిచెప్పచు, ఈమార్గము ననుసరించి మానవ కోటిని కొన్ని జాతులుగ విభజించియున్నారు. ముఖము ముక్కు కంఠ తల మొదలగువాటి యొక్క పోలికలనుబట్టి సామాన్యముగ ఒక రొకరికి గలరక్తసంబంధమును మనము నిరూపించుచుండుము. ఒకేవంశమందు పుట్టినవారందరిలో సమానలక్షణములు కొన్ని కనుపించుచుండుటచేత, సమానశరీరలక్షణములు గలవారగు కొందరిని మనము చూచినపుడు (వారు ఒకేవంశమందు పుట్టినట్లు మనకు

గ్రంథాధారము లేవియు దొరకకపోయినను) వారు సజాతీయులేయని చెప్పటకు సాహసించుచుండుము. శరీరలక్షణములందు ఎట్టి సాదృశ్యముగాని లేనపుడు ప్రాచీనగ్రంథము లేమిచెప్పినను అట్టివారు సజాతీయులని సిద్ధాంతపరచుట అశాస్త్రీయము. ఈ 'జాతి' శాస్త్రము రెండుక్క సంప్రదాయముల నన్నిటిని విపులముగ చర్చించుటకు తగినయవకాశ మిచ్చట లేనందున ఈవిషయము నింతటితో నిలుపుచున్నాను. "జాతి" అనగా ఏమియో వీరభద్రరావుగారు స్పష్టపరచియుండినయెడల ఈ ప్రశంసకూడ అక్కరలేకయే యుండియుండును.

ఆంధ్రులు ఆర్యులు ఒకేజాతివారని నిశ్చయించుటకు వీరభద్రరావుగారు రెండు మార్గము లవలంబించిరి (1) "ఆర్యజాతుల వారికంటె దన్యులు భిన్నజాతులవారని తెలుపుశబ్దప్రయోగములు (వేదమునందు) గానరావు. కాబట్టి ఆర్యులు ఆంధ్రులు సజాతీయులుగాని విజాతీయులు కారు. దీనినిగురించి నేను 'శారద' లో విమర్శించి యుండుటచేత ఇప్పుడిచట విపులముగ వ్రాయుట మానుచున్నాను. ఆంధ్రులు ఆర్యులు సజాతీయులని తెలుపుశబ్దప్రయోగములు వేదమందున్నవా? లేనప్పుడు మనము వారు సజాతీయులేయని ఎట్లు నిశ్చయించగలము? (2) ఆర్యులలో చేరియుండు తెగలవారు కొందరు ఆంధ్రజాతీయులగుటచే ఆంధ్రులుకూడ ఆర్యులని వీరిభద్రరావుగారి వాదము. ఈతెగలవారిలో నెవరైన నిజముగ ఆంధ్రులగుదురో మనము విమర్శించి చూడవలెను.

I. “ధృతరాష్ట్రుడు జాత్యంధుడని చెప్పబడి యున్నాడు. జాత్యంధుడనగా జాతిచే అంధుడని లేక అంధుడు (అంధుడు). ధృతరాష్ట్ర డాంధ్రుడైనయెడల అతని పూర్వులగు కౌరవులుకూడ ఆంధ్రులే. కౌరవులు భారతులు. భారతు లార్యులైనట్టు వేదములు చెప్పుచున్నవి. కనుక ఆంధ్రులుకూడ ఆర్యులే.” ఈసందర్భమున పాఠకులు రెండు మూడు విషయములను గమనించవలెను. (1) జాత్యంధుడనగా అంధజాతి వాడను అర్థము వీరభద్రరావుగారు క్రొత్తగా కల్పించినారు. పురాణములు స్మృతులు కావ్యములు వేదములు మొదలగు సంస్కృత గ్రంథములందెచటను ఈయర్థముతో ఆమాట వాడబడి యుండలేదు. మహాభారతమును రచించినవాడు ధృతరాష్ట్రుడు అంధుడని చెప్పగోరినయెడల ద్రావిడప్రాణాయామము రీతిగ ఇట్టిచుట్టు త్రోవనేల నడచును? (2) సంస్కృతమందు ‘అంధ’ పదమునకును, ‘అంధ్ర’ పదములకును సంబంధము లేదు. ‘అంధ్ర’ శబ్దమునకు మారుగ ‘అంధ’ శబ్దము ఏకవిగాని ప్రయోగించియుండలేదు. సంస్కృతపదమగు ‘అంధ్ర’ము ప్రాకృతము ‘అంధ’గ మారుట కలదుగాని సంస్కృతభాషలోనే ‘అంధ’ ‘అంధ్ర’ శబ్దములు సమానార్థకములు కావు. (3) ధృతరాష్ట్రుడు అంధజాతివాడుగాని నిజముగ గ్రుడ్డివాడు కాడని వీరభద్రరావుగారు చెప్పిరిగదా? అట్లైనయెడల మహాభారతములోని కథకంతకుగూడ వివరితార్థ మేదియైనకల్పించవలసియుండును. వ్యాసమహర్షి తల్లి

యగుసత్యవతిచే ప్రేరేపింపబడి సంతానమును ప్రసాదించుటకై అంభికవద్దకు వెళ్లినపు డామె, “భయాత్కాశీసుతా తంతు నాశక్నో దభీషిషీతుమ్” (భయమువలనచూచుటకు శక్తిలేనిదయ్యెను); అందుచే

‘కింతు మాతః సై నగణ్యా దంధవీవ భవిష్యతి,’ (కుమారుడు తల్లిదోషమువలన గ్రుడ్డివాడు కాగలడు) అని భారతముచెప్పుచున్నది. ‘అంధ ఏవభవిష్యతి’ అనువాక్యములోని అంధశబ్దమునకు అంధజాతి-ఆంధ్రుడు-అను అర్థమే యుచితమైనయెడల ‘మాతృ వైగుణ్యమునకును’ ఆమె చూడలేకపోవుటకును ధృతరాష్ట్రుడంధజాతివాడగుటకును గల కార్యకారణసంబంధమెది? అంధుల (అంధ్రుల) మాత లందరికి నేడైన వైగుణ్యము కలదా? ఇదిగాక సత్యవతి ‘అంధఏవభవిష్యతి’ అనువాక్యమును విన్నతోడనే

‘నాంధః కురూజాం నృపతి రనురూప స్తపోభవః! .....ద్వితీయం కురువంశస్య రాజానం దాతుమర్హసి’ అని చెప్పెనుగదా? ధృతరాష్ట్ర డాంధ్రుడగుట వ్యాసుడు అంభాలికకు పుత్రదానము చేయుటలో నెట్లు కారణమగును? ధృతరాష్ట్రుడంధుడగుటయు, అంధుడు కౌరవులకు రాజుకాదగినవాడు కాకపోవుటచేతను ‘అంభాలికాయందు మరయొక కుమారుని బడయు’మని సత్యవతి చెప్పెను. ఈ వాక్యములో ‘అంధు’ డనగా ‘అంధ్రు’డనిసరిపరచినయెడలవాక్యమునకంతకు ఏమి అర్థము చెప్పదగియుండును? ధృతరాష్ట్రుని వివాహసందర్భములో మహాభారతమున :

గాంధారీ త్వం శుక్రావ ధృతరాష్ట్ర మచక్షుషమ్,
ఆత్మానం దిత్సితం చాస్తే పితామాతావ భారతి!
తత స్సా పట మాదాయ కృత్యా బహుగుణం తదా,
బబంధ సేతే స్వే రాజ! స్పతివ్రత పరాయణా.

అని చెప్పబడియున్నది. ధృతరాష్ట్రుడు కండ్లులేని వాడగుటచే గాంధారి పతివ్రత గావున నేత్రపటంబు గట్టుకొనెనని స్పష్టమగుచున్నది. పైశ్లోకమందలి 'అచక్షుషం' అను పదమునకు వీరిభద్రరావుగారు ఏయర్థమును కల్పింతురో! ఆంధ్రులలో స్త్రీలందరు నేత్రపటముల గట్టుకొని యావజ్జీవము గడపుట ప్రాచీన కాలమం దాచార మైయుండెనా? భీష్మపర్వ ప్రారంభమున వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రునితో

"క. కాలంబగుటయు నృపులకు

నాలము సమకూర దీని కడలకు మది నీ

వాలోకింపగవలసిన

నీలోనికి దివ్యదృష్టి నిచ్చెడఁ బుత్రా!"

అనిచెప్పటయు తర్వాత

"చ. అనుడు నతండు ఘోరముగ

నన్నలు దమ్ములు పోరఁ గ్రూరతకై

గనుఁగొనజాల సేను వినఁ

గా వలతుం దచనుగ్రహంబు నే

సినఁ గడు లెస్సయన్న మని

చిత్తమునం గరుణించి సంజయం

బనిచె మహాగుణంబు పరి

పాటిమెయిక్ సకలంబుఁ జెప్పగజ్జె."

అనియు తెలుపబడియున్నది. ఇట్టి కథాసందర్భములనెన్ని టినైన భారతమునుండి చూపించవచ్చును. మహాభారతకథకంతకు ధృతరాష్ట్రుని గుడ్డితనమే పునాదియై యున్నది. అతడంధుడుగాక ఆంధ్రజాతీయుడే అయినయెడల ఇంత టికథ కవకాశమే లేదు. ఆంధ్రులలో ప్రాచీన

కాలమందు అంతఃకలహములు నైజములని చెప్పవలసి యుండును.

(4) "ధృతరాష్ట్రస్వనశుష్ట్యాద్రాజ్యం నప్రత్యపశ్యత్"

అని అంధుడగుటచేత ధృతరాష్ట్రుడు రాజ్యమును బొందలేదని చెప్పినకారణము అంధజాతులవారి కాకాలమున ప్రజాసత్తాకరాజ్యమునం నుండెడియభిలాషచేతనే కాని మఱి యొండుకాదు, " అని వీరిభద్రరావుగారు వ్రాసిరి. అంధుడనగా ఆంధ్రుని అపార్థముచేసిన చేయవచ్చునుగాని 'అచక్షుష్ట్యాత్' అనగా ఆంధ్రుడగుటవలన అనుభర్త మెట్లుపోనగును? ధృతరాష్ట్రునికాలమున అంధజాతులవాది ప్రజాసత్తాకరాజ్యమనుటకు ప్రమాణములు లేవు. "జయస్వాలుగారు తమ్ముదాము పరిపాలించుకొను (Republican) కులములలోనుండి శాతవాహను లేర్పడిరిని యైతిహ్యమువలన బోధపడుచున్నది, " అనివ్రాసినవాక్యము వీరిభద్రరావుగారికి గలప్రమాణము. శాతవాహను లాంధ్రులలో కారో నిస్సంశయముగ మనము చెప్పలేము. ఇదిగాక జయస్వాలుగారు వైవాక్యమును ఎప్పటిఆంధ్రులగురించి వ్రాసిరో తెలియుటలేదు. వేదయుగమునకును ధృతరాష్ట్రునికాలమునకును మధ్యను ఆంధ్రుల రాజకీయపద్ధతులలో మాధ్యులులేవా? ఆలోచించి చూచినయెడల ధృతరాష్ట్రునికాలము నాటిఆంధ్రులు ప్రజాసత్తాకరాజ్యముగలవారను అభిప్రాయము నిరాధారమైనదని స్పష్టమగును. వారు ఏకనాయక (Monarchical) ప్రభుత్వమునకు లోబడినవారనుట నిర్వివాదాంశము.

“వాంధః కురూణాం నృపతి రనురూప ప్రహాసన !”

“ద్వితీయం కురునంశస్య రాజానం దాతుమర్హసి”

అను పై నుదాహరింపబడిన శ్లోకభాగముల అభిప్రాయమేమి? కొరవులకు రాజులు కలరనియు, గ్రుడ్డివాడు రాజ్యార్హుడు కాదనియు, అంధుడు కానివాడు రాజు కాదనిన వాడనియుగదా అర్థము? రాజే లేనివత్సమున

“ద్వితీయం కురునంశస్య రాజానం దాతుమర్హసి”

అని చెప్పవలసిన అగత్యము లేకుండును. ఇదిగాక ధృతరాష్ట్రుని పూర్వులలో యయాతి దుష్కృతుడు భరతుడు శంతనుడు మొదలగువారు రాజులు కారా? “ఆనేతు హిమాచలమధ్యస్థమైన యీ భూభాగము నకు నెవ్వనినామముచేత భరతవర్షమని పేరు గలిగెనో యట్టి మహాచక్రవర్తియైన భరతు నకు మంత్రియై మహాపట్టాభిషేకము గావించినవాడే దీర్ఘతమస్సు,” అని వీరభద్రరావు గారే వ్రాసియున్నారు. కొరవులకు రాజే లేనియెడల భరతుడు చక్రవర్తియగుటయు దీర్ఘతమస్సు అతనికి పట్టాభిషేకము గావించుటయు కల్గదా? (5) సహదేవుని దిగ్విజయము సభావర్షమున వర్ణింపబడి యున్నది. అందు అతడు దక్షిణదిక్కున ఆంధ్రులను వశపరచుకొనినట్లు తెలియుచున్నది. కథానందర్పమునుబట్టి ఆంధ్రులకొరవులకంటె భిన్నులని స్పష్టమగుచున్నది. ధృతరాష్ట్ర డాంధ్రుడైనయెడల సహదేవుడుకూడ ఆంధ్రుడే యగును. అప్పుడు ఆంధ్రులు హస్తినాపట్టణ ప్రాంతవాసు లగుదురుగాని దాక్షిణాత్యులు కాజాలరు. ఇదిగాక ఆంధ్రుడగు సహదేవుడు

ఆంధ్రులవశపరచుకొనెనని చెప్పటలో సారస్య మేమి కలదు?

దీనినంతనుబట్టి జాత్యంధుడనగా గ్రుడ్డివాడనియెకాని అంధజాతివాడు కాదనియు, ఆంధ్రులకును కొరవులకును ఏవిధమగు సంబంధము లేదనియు స్పష్టమగుచున్నది.

II. దీర్ఘతమస్సును ఋషి అంధజాతివాడని చెప్పటకూడ ఇట్టిదే. “అంధఋషి (దీర్ఘతమస్సు) నిజముగా గ్రుడ్డివాడు కాడు. జాత్యంధుడనగా బట్టు గ్రుడ్డివాడని యిటీవలి వ్యాఖ్యాతలు అర్థములు వ్రాసియున్నారు. జాత్యంధుడనగా సంధజాతివాడని యర్థముచేసికొనవలయును.” అని వీరభద్రరావుగారి అభిప్రాయము. ఇందులోని ‘ఇటీవలి’శబ్దము నిరర్థకము. ప్రాచీనవ్యాఖ్యాతలలో నెవరు గూడ ‘అంధజాతివా’డను అర్థము వ్రాసియుండలేదు. ఈవ్యాఖ్యానమునకు కర్త వీరభద్రరావుగారే. నవీనులుగాని ప్రాచీనులుగాని వీరితో ఏకీభవించినవా రొక్కరుకూడ లేరు.

దీర్ఘతమస్సుని చరిత్రములో వీరభద్రరావుగారు ప్రధానాంశముల నాలుగింటిని చెప్పిరి. బృహస్పతి అతనిని ఆంధుడగునట్లు శపించుట మొదటి అంశము. ఆంధుడనగా గ్రుడ్డివాడు. కానియెడల ఇది శాపమెట్లగును? అంధజాతిలో పుట్టుటయే శాపఫలమైనయెడల ప్రాచీనకాలపు అంధులు (ఆంధ్రులు) నీచజాతివారని చెప్పవలసివచ్చును. దీర్ఘతమస్సునిభార్య అంధుడని అతని నిరాకరించుట రెండవఅంశము. గ్రుడ్డివాడై కుటుంబ

పోషణము చేయలేకపోవుట అతని నిరాకరించుటలో యుక్తమగుహేతు వగునుగాని అతడు అంధజాతివాడగుట అట్టిహేతువగునా? హేతువే అయినయెడల ప్రాచీనకాలపు ఆంధ్ర స్త్రీలలో పాతివ్రత్యము సదాచారముగ గణింపబడలేదని చెప్పవలసినచ్చును. ఇది మిక్కిలి అసంగతము. బలియొక్కభార్య అంధు డని దీర్ఘతమస్తును సంతానార్థమై పొందలేదనియు, అతనివద్దకు తనదానిని సంపెననియు చెప్పబడియున్నది. అంధుడగుటవలన ఆమె అతనియం దయిష్టముచూపెనని చెప్పట సంగతముగాని అంధజాతివా డగుటచే అట్లుచేసినని చెప్పట తగదు. నియోగపద్ధతిని సంతానము బడయుటకు అంధజాతిబ్రాహ్మణులు పనికిరారా? ఇన్ని అసంగతములతోగూడిన వ్యాఖ్యానమును కల్పించి ఆంధ్రుడుకాని దీర్ఘతమస్తును ఆంధ్రుడని రుజువుచేయ ప్రయత్నించుట నిరర్థక వ్యాపారము. ఇతిహాసము లోని ముఖ్యోద్దేశ మెద్దియో దానికనుగుణముగ అందులోని వాక్యములకును మాటలకును అర్థము చెప్పవలెనుగాని అపార్థముచేసి ఆయుద్దేశమును చెడగొట్టుట ఎన్నటికిని న్యాయము కాజాలదు.

III. హైహయలు శాపముచే జాత్యంధులైరని చెప్పబడియుండుటచే వారుకూడఆంధ్రులని వీరభద్రరావుగారి మతము. శాపమువలన అంధజాతివా రైరనిచెప్పట అపార్థమని పైన చెప్పియున్నాను. కాని వీరు అంధజాతివారనుటకుమరియొక కారణమును రావుగారు చెప్పియున్నారు. “ఈకథలో చెప్పబడినట్లు హైహ

యాది క్షత్రియులు నిజముగా దృష్టిని పోగొట్టుకొన్న గుడ్డివారే యైనయెడల గిరి దుర్గములలో విచ్చలవిడిగా సంచరించుచుండిరని ప్రకృతిస్వభావమునకు విరుద్ధముగ గ్రంథ కర్త యెట్లు వ్రాయగలడు? కాబట్టి యీ క్షత్రియు లెల్లరు సంభజాతివారే. నీరాధులే” అని పురాణగాథలో స్వభావ విరుద్ధముగ నిదియొకటి మాత్రమే రావుగారికి తోచెను కాబోలు! కార్తవీర్యార్జునుని? సహస్రబాహువు లుండుటయు కుల సారక్షణార్థము గర్భవతియగు స్త్రీ గర్భములోని పిండమును తనయూరువులో చాచికొనుటయు, తొడలోనుండి పుట్టినబిడ్డడు పుట్టిన వెంటనే హైహయులకు శాపమివ్వ గలుగుటయు—ఇవి స్వభావసిద్ధము లగుటయు, అంధులు సంచరించుట స్వభావవిరుద్ధము కాకపోవుటయు నెట్లు? పురాణములలోనికథలన్నియు ఇట్టివే. వాటికి ప్రకృతివిరుద్ధముగాని అర్థమును కల్పింపబూనుట వ్యర్థప్రయత్నము.

IV. వానరులు ఆంధ్రు లగుటగూడ మిథ్యయే. “హనుమంతుడు పవనపుత్రుడనియే వక్కాణింపబడి యుండెను. ఆంధ్ర పహ్లావ లేక ఆంధ్రపహ్లావయొక్క ప్రాకృతభాషా మాఝమే అంధపవన యనునది” అని రావుగారు వ్రాసిరి. పురాణములలోను చరిత్ర గ్రంథములలోను పహ్లావులయొక్కయు పహ్లావులయొక్కయు ప్రశంసగలదు గాని ఆంధ్ర పహ్లావులయొక్కగాని ఆంధ్ర పహ్లావులయొక్కయు ప్రశంస కానరాదు. నిరాధారమైన ‘ఆంధ్ర’ శబ్దమును ఇచట తెచ్చిపెట్టు

టకు కారణమేమియో? పక్షాపులు పహ్నాపులు గుడ్డివారు (అంధులు) కారు. స్వచ్ఛమగు దృష్టిగలవారు. అట్టివారికి అంధత్వభాగ్య మెట్లుకల్పించుటయో తెలియకున్నది. పహ్నావశబ్దము పవనశబ్దముగ నేనూత్రమును బట్టి మారినదో? ఇంతకు పహ్నాపు లాంధ్రులు కారుగాదా? హనుమంతుని పవనపుత్రుడని మాత్రమేనా వక్కాణించియుండుట. తక్కిన దేవతలవలె అతనికిగూడ నూటయెనిమిది నామములలో సహస్రనామములలో యున్నవి. వాలి జాత్యంధుడని చెప్పటగూడ నిట్టిదే. పాపము! రావుగా రతనికి అంధత్వము తీసుకొనినచ్చి పెట్టిరి. “జాత్యంధుడు జాత్యంధులతో కలసి ఆలోచించుటాగున (నిష్ఫలముగ) చలుడుగలవాలి చలులుగలవానరులతో ఆలోచించుట” అని శ్లోకార్థమైయుండ వాల్మీకి ఏదో యొకవిధముగ వాలి జాత్యంధుడని సూచించినలె ననుకొననటుల రావుగారు వ్రాసిరి. వాల్మీకికి సంస్కృతభాష రాదు కాబోలు! తన యభిప్రాయమును స్పష్టపరచుటకు తగిన శక్తి అంతటి మహాకవికి లేదేమో! సీతను వెదకుటకై వానరులను నానాదేశములకు పంపినపుడు ఆంధ్రులదేశములకుగూడ వెళ్లినలసిందని సుగ్రీవుడు వానరుల నాజ్ఞాపించెనుగాదా? తా నాంధ్రుడగుటయు తన దేశ మాంధ్ర దేశమగుటయు వానరులందరు ఆంధ్రులగుటయు నిజమైనయెడల ప్రత్యేకముగ ఆంధ్రులదేశము మరియొకటియున్నట్లు అతడేలసూచించెను? రావుగారి వైచరీత్యములలో చదివి ఆనందించవలసిన వైచరీత్యము మరియొకటియున్నది. వాలి

సుగ్రీవు లాంధ్రులని యొకచోట జెప్పి మరియొకచోట వారు శాకబ్రాహ్మణులని వదించెను. శాకబ్రాహ్మణులనగా మృగాబ్రాహ్మణులు; మృగాబ్రాహ్మణులే మృగాబ్రాహ్మణులు. మర్రియానా పార్థియా మేదియా మొదలగు దేశములయందు పురోహిత కార్యముల నిర్వర్తించువారిని మగ్గీ లేక మగాలనుచుండిరి; అనిరావుగారి అభిప్రాయము. మగాలు ఆంధ్రులైనయెడల ఇప్పటిపారసీక దేశమందుకూడ ప్రాచీనకాలమున ఆంధ్రులుండిరిని తేలుచున్నది. ఇదివరకు భరతఖండవాసులు మాత్రమేఆంధ్రులనిఅనుకొనుచుంటిమి.ఆంధ్రత్వము ఇప్పుడు విదేశములకు కూడ ప్రాకినది.

నా విమర్శ ఇప్పటికే దీర్ఘమైనది. నేను వ్రాయనలసిన విషయములింకను ఎన్నియో యున్నవి. రావుగారివంటి దేశాభిమానులు మన దేశమందు కొందరుకలరు. చారిత్రకాంశములడ్డదిడ్డముగ చేసినగాని తమ దేశాభిమానమునకును సార్థకము లేదని ప్రమాణములున్నను లేకపోయినను నూతన సిద్ధాంతముల చేయుటయే వారియద్దేశము. తమిళులలో కొందరిట్టివారు కలరు. ప్రపంచములోనిభాషల కన్నిటికి అరవభాషయే మూలమనియు, మాననకోటి కాదిమనివాసము సృష్ట్యాదిలో అరవభూమియనియు, సంస్కృతాది వాఙ్మయములకు అరవ మాధారమనియు తమిళ దేశాభిమానులవాదము. ఏనుకీస్తు అరవములలో మాటలాడినాడట! ఇట్టి దురభిమానమును విడిచినగాని యథార్థము బయల్పడజాలదు. చరిత్రగ్రంథముల వ్రాయగోరువారు సత్యమందే దృష్టిగలిగి తమకార్యముల నిర్వహింతురుగాక.

రా గ ము

గాధావర్షుల రామావధానిగారు

ముద్దుగొలిపెడు మెలమావిమోకతలిరు

టాకు జొంపాలమెసపు నాకోకిలంబు

కావిదేలిని గొంతు సాకారమునను

విశ్వమోహన రసపుంజ మృదులగీతిఁ
బాడుకొనుచుండ జల్ల నె పొంఘ నెడఁద

* * * *

2 నీలనీరంధ్ర కాదంబినీ గణాంబు

చదలఁ బర్వతగ బాదుతా చాతకముల
రాగమహిమను గొని కూడె రక్తిహూని
వేయికన్నులు వికసింప వెట్టి నెమ్మి
నెమ్మితోడ నానందస్వత్వము సలిపె

* * * *

3 కలితగంగాగతరంగములయంప

జలజ విస్తృతపట్నద శ్రాన్యగీతి
మగ్నమై యుంచుండు మైమమచియుంట

బిసకిసాలయఛేదప్రవృత్తి వీడి
స్వామిపాథేయములు మాని సంచరించు

* * * *

4 చారుశితశీతచంద్రికాపూర్వమైన

శారద మనోజ్ఞయామి నీ సమయమందు
శీతకిరణుని యమృతప్రసేచనమున
జొక్కితిరుగాడు వెన్నెల పక్కిగముల
గాంచి యిదియేమొ జక్కవ కవను వీడె.

* * * *

5 నివిడనీరంధ్రకూటకావృతము సగుచు

ప్రతిపదన్యాసశృంఖిలాస్రాయ మగుచు
కూరమృగరావభయదంకులమునైన
కఠినరాక్షస సంసారగహనమందు
దారిఁ గానక తిరుగాడువారు ప్రేయ
నీ కటాక్షామృతంబు భుజించుచుండు.

సూత్రకాలవ్యవసాయచరిత్ర

పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారు

(రెండవ సంపుటము రెండవసంచిక తరువాయి)

(1) భూమి ప్రజలదేగాన, రాజు భూమిని దానముఁ జేయరాదు.

(2) సార్వభౌమమున కన్నిటిని దానముచేయుట కధికారముగలదా? యీని సంశయము. భూమినీయవచ్చునా? (కాదని చెప్పుచున్నాడు) ఎట్టిభూమి? మట్టి మొదలు భూగోళమంతయు భూమియే. అందుచలన నొకసాలమే కాదు. మట్టిమాత్రమే కాదు. (ఈ యారవపాదాది యందు సార్వభౌమముఁడు తన యాస్తివంతయు నీయవచ్చునని చెప్పుటచేతను) అందుచలన నేమి తేలినది? ప్రభువునకు భూమియందు “స్వత్వ” మున్నదిగాన, తప్పక భూమిని దానమియవచ్చునని. స్వల్పవ్యాప్తిగము మానసికముగా యు కమైనదేను కాని భూమి విషయమై రాజునకు స్వత్వము లేదని చెప్పుచున్నాము. ఎందులన ననగా, ప్రతి పౌలమునకు యజమానులు వేరుగనున్నారు. అందుచలన రాజు ప్రత్యేకక్షేత్రముల నన్యార్థముఁ జేయుటకు నధికారి

కాఁడు. తన పృథివీభాగము నంతయుఁ గూడ నన్యార్థము జేయుట కర్హుఁడుహడ కాఁడు. ఎందుచలన ననగాఁ ఎంతవరకు సార్వభౌమత్వ మనుభవింపఁబడునో అంతవరకే భూమిపై నాతని కధికారము కలదు కాని, పిమ్మట లేదు. సార్వభౌమమునకు భూమియందు దొకయధికారము మాత్రము విశేషించి కలదు. అదేదీ? వ్యవసాయకులు పండించిన దానిని, శత్రువులు కొనిపోకుండగ రక్షించుటచేతను పండినదానిలో నిర్దిష్ట భాగమునకుమాత్రమే రాజధికారియై యున్నాఁడు. కాని భూమి కధికారికాఁడు. ఆభూమియందుండిన మనుష్యులకు ప్రాణి సాధారణమునకు భూమ్యధికారము కలదు. కాన భూమిని రాజు దానమియ నర్హుఁడు కాఁడు.

(3) ఈభూమిని రాజు దానము చేయవచ్చునా హడదా? భూమి సార్వభౌమిని సాత్తనుకొనువాఁడు దానముఁ జేయవచ్చు ననును. కాని యీభూమి యొకని

(1) న భూమి స్యాత్సర్వాత్ ప్రత్యవశిష్టత్వాత్||పూర్వ మీమాంస (6-7-8)

(2) అత్రైవ సర్వదానే సంశయః. కిం భూమి ద్వేయా? న ఇతి కా పునర్భూమి రత్రాభిప్రేతా. యదేత స్మృతార్థం. ద్రవ్యాంతరం పృథివీ గోలకం. నక్షత్రమాత్రం మృత్తికావా తత్ర కింప్రాప్తం? అవిశేషాద్దేయాప్రభుత్వ సంబంధే నహి తత్ర స్వశబ్దో వర్తతే శక్యతేచ మానస వ్యాపారౌ స్వస్య స్వతా నివర్తయితు మితి. ఏవం ప్రాప్తే బూమిః న భూమిద్వేయా ఇతి. కుతః? క్షేత్రాణాం ఈశితానో మనుష్యా దృశ్యంతే నకృత్స్వస్య పృథివీ గోలకస్య ఇతి. ఆహాయ ఇదానీం సార్వభౌమః స తర్హి దాస్యతి సోఽపి న ఇతిబ్రూహుః. కుతః? యాన తా భోగేన సార్వభౌమో భూమే రిష్టే తావతా. అన్యోపి న తత్ర కచ్చిద్విశేషః. సార్వభౌమత్వే స్వత్వేత దధికం యర అసౌ పృథివ్యాం సంభూతానాం వ్రహ్మాదీనాం రక్షణేన నిర్విప్రస్య కస్యచి ద్భాగస్య ఈష్టే న భూమే. తన్నిర్విప్రాశ్చ యేషుమష్యాః తైరస్య త్వత్వప్రాణినాం ధారణవిక్రమణాది యద్యామిమకృతం తత్రే శిత్వం ప్రతి నకచ్చి ద్విశేషః. తస్మా న్నభూమిద్వేయా. — శాబరీభాష్యమ్.

(3) యేయం మహాపృథివీ సా కిం దేయా నవేతి? సాపి సార్వభౌమస్య భవమితి మన్యమానో దాన మాహ. నాసౌ కస్యచి త్వం. రాజ్ఞం హి రాజ్ఞాం స్వవిషయపరిపాలన కంటకోద్ధరణ భర్తృ త్వేన కర్షకాదిభ్యః కరా దానం దండేభ్యశ్చ దండాదాన మిత్యేతావాక్ సంబంధః న స్యామిత్వం. అతో నసార్వభౌమో మహా పృథివీం ద ద్యాత్ మాంఙలికశ్చ మండలమ్. — పార్థసారథికృత శాస్త్రదీపికా.

సాక్షుకాదు. రాజ్యమున నుపద్రవములు కలుగకుండగ రక్షించుటచే రాజులకు వ్యవసాయకులనుండి పన్ను పుచ్చుకొను నధికారము మాత్రమే యున్నది. దుష్టులను దండించి జరిమానాల గూడ స్వీకరించును. ఇంత మాత్రమే రాజునకు స్వత్యము కలదుగాని భూమియందు సర్వాధికారములేదు. అందువలన సార్వభౌమునకు దేశము నన్యార్థినముఁ జేయుటకుఁగాని, మండలాధిపతి నుండలము నన్యార్థినముఁ జేయుటకుఁగాని యర్హత లేదు.

(1) ఈమహాభూమి సార్వభౌముని ధనముగుటచే దానిని దానమియ్యుటకు సార్వభౌమున కధికారము కలదని తోచును కాని, సార్వభౌమునకు దానియం దధికారము లేదు. ఒకరాజు మరెయొక దేశమును జయించినను, ఓడిపోయిన శత్రువుయొక్క ధనము గృహములు, వాని స్వంతకపతములు మాత్రమే గెలిచినవాని స్వత్యమునకు కాని ప్రజలక్షేత్రములు మాత్రము జయము నొందినవాని స్వత్యము కాదు. రాజ్యమును గెలుచుట యనగా రాజ్యనూత్రాధికారమే స్వాధీనమైనదని యర్థము. రాజ్యమును పాలించుటలో ప్రజలకు శత్రుబాధలు, మొదలగునవి లేకుండగ గాపాడి యందులకుగాను వ్యవసాయకులనుండి పన్నును బుచ్చుకొనును. నేరస్థులను శిక్షించి “జరిమానా” లను బుచ్చుకొనును. ఇదియే రాజునకుఁగల యధికారము. ఇంతమాత్రముచే రాజునకు భూమియందు స్వత్య మేర్పడలేదు. భూమియందేరాజునకు

స్వత్య ముండినయెడల వనములోని గడ్డి, కఱ్ఱలపై గూడ రాజున కధికారముండును.

రాజునకు వనములోని, గడ్డి, పుల్లలపై నధికారము లేదుగనుకనే రాజు వానినమ్ముకొనుచుండుటలేదు. అదివిలోనిగడ్డి మొదలగువానిపై రాజున కధికార ముండినయెడల పట్టాగ్రామాదులలోని ప్రజలగృహములపైని రాజున కధికార ముండును. రాజునకుఁ బ్రజలగృహములయం దధికారము లేదు. కనుక రాజు భూమినిచ్చుట కర్హుఁడు కాఁడు. మండలాధిపతి మండలము నిచ్చుట కర్హుఁడుకాఁడు. రాజు కొనిన గృహక్షేత్రాదికములను దాన మియవచ్చును. (శ్రీశిండుదేవునికాలమునకు నరణ్యములపై రాజున కధికారము లేదు. ఒక్కశ్రీశిండుదేవుఁడే కాఁడు. హిందూమహమ్మదీయప్రభుత్వములలో నెపుడును వనములపై రాజున కధికారమును వహించినట్లలగానము. బ్రిటిషుపరిపాలనలో 1865 సం॥ర ప్రాంతము ననే యరణ్యములపై నధికారమును ప్రభుత్వమువారు పూనియున్నారు. ఇందునుగరించి “బ్రిటిషుకాల”పరితములో విమర్శించును).

మహాభూమి దానముఁ జేయఁదగినదాకాదా? స్వత్యముగుటచే రాజు దానమిచ్చుఁగాక! రాజునకు భూమిపై పాలనాధికారముమాత్రమే యుండుటచే. భూమి రాజునకు స్వత్యముకాదు. అందువలన రాజు భూమిని దాన మియరారు. ఎపుడు రాజు “క్షత్రిజ్జ్ఞా”దకము

1 యేయం మహాపుణి తస్యా సార్వభౌమధనత్వా త్తేనైవ దానమితి ప్రాప్తే సార్వభౌమస్యాపి తస్యాం స్వత్యం జయస్యాపి శత్రుస్యామిక ధనగృహక్షేత్రాదివిషయవీవ స్వత్యోత్పాదకత్వాత్. మహాపుణి వ్యాంతు, రాజ్యనూత్రాధికారస్యైవ జయేన సంపాదనాత్. రాజ్యం హి స్వవిషయపరిపాలనం కంటకోద్ధరణ రూపం. తన్ని మిత్రకంచ. తస్య కర్షకేభ్యః కరదానంపండేభ్యశ్చ దండాదాన మి త్యేతావన్నాత్రం. న త్యేతావతా తస్యాం స్వత్యం. తథా త్యేచ వనగర్భతాకాస్థాదావపి స్వత్యస్వత్యే తత్ర స్వత్యోత్పాదక, పరిక్రియవిరోధావత్యే తద్విషయస్య ప్రబాదిగృహదవ్యపి స్వత్యస్వత్యస్వ తస్యా న్నాసౌ దేయా మండలికేనాపి వంశలం పరిక్రియాదిభ్యం గృహక్షేత్రాదికం తు దేయమేవ.—శ్రీశిండుదేవకృత “భాట్టదీపికా”.

2 శ్లో. దేయా నవా మహాభూమిః స్వత్య ద్రాజా దదాతు తామ్, పాలనస్యైవ రాజ్యత్వా స్వస్యం భూద్రియతే నసా.

వ్యా. యదా సార్వభౌమో రాజా విశ్వజిదాదౌసర్వస్యం దదాతి తదా గోపభరాజమార్గజలశయాద్యన్యితా మహాభూమి స్తే దారివ్యా; కుతః? భూమే ప్రదీయధనత్వాత్ “రాజా సర్వస్వేష్టే బ్రాహ్మణవర్ణం” ఇతి స్మృతే, ఇతిప్రాప్తే బ్రూముః దుష్టశిక్షాపరిపాలనాభ్యాం రాజా ఈశ్వర్యత్వం స్మృత్యభిక్షేతం ఇతి న రాజ్ఞో భూమి ర్ధనం కింతు తస్యాం భూమో స్వకర్మకలం భంజానానాం సర్వేషాం ప్రాణినాం సాధారణం ధనం అతోఽసాధారణ స్వ భూషండస్య సత్యపి మహాభూమేర్ధానం నాస్తి. శైమినీయన్యాయముల.

లలో సర్వస్వము దానమిచ్చుచున్నాడో అపుడు గోమాదగ్గ, రాజమాదగ్గ, జలాశ్రయాదులతోఁ గూడిన భూమి గూడ దానమియ్యదగినదే. ఎందువలన ననగా భూమి రాజధాన మగుటచేతను, స్వతంత్రమున, “రాజు బ్రాహ్మణ సంబంధముకాని యితరమునకంతటికిఁ బ్రభువు” అనుట వలన. అయితే చెప్పవచ్చును. అన్నిటికి రాజు కానకుఁ డనునది దుష్టశిక్షాశిష్టపరిపాలనలనుమాత్రమేకాని భూమిని స్వాధీనముఁ జేసికొనుటకుఁ గాదు. భూమి తనపై నుండి స్వస్వకర్మల ననుభవించుప్రాణిసాధారణమునకే ధనమైయున్నది. భూమి జనసామాన్యధానమే. అందువలన రాజు మహాభూమిని దానముఁజేయుట కర్హుఁడు కాఁడు. కొనినభూములను దానమియ్యవచ్చును.

1 రాజు భూమిని దానమియ్యవచ్చునా కూడదా? దానము స్వతంత్రత్యాగముకనుక నీయవచ్చునని బయటికి గాన్పించుచున్నదని పూర్వపక్షముకాని సిద్ధాంతముచే రాజునకు భూమిపై నధికారము లేనందున నీయరాదు. పైచర్చనుఁ జూడఁగా రైతునకు “జిరాయితీహక్కు” నూత్రకాలముననే కలిగెనని స్పష్టమగుచున్నది. పన్ను నీయనందున భూమిని వేలముపాడుపద్ధతి నాడు లేదు. నాడు జనసమృద్ధిలేక వ్యవసాయముఁజేయదగినభూమి విస్తారముగ నుండుటచే నెఁడరణ్యమును చేదించి వ్యవసాయము చేయునో వానిదే భూమి యను ధర్మము కలిగెను. మనుస్మృతిలోని క్రిందివాక్యముఁ జూడుడు.

2 వనమును నటికి భూమిని సాగుచేసినవానిదే భూమియనియు లేదని, బాణముతో ముందుగఁ గొట్టిన

వానిదే యాలేడి యనియుఁ బండితులందురు. రాజు భూమిపైఁ దీసికొనవలసినపన్ను యొక్క విధానమును దాని నేరితిగాఁ దీసికొనవలసినదియు, రైతు పన్నునీయనపు డెటులు ప్రభుత్వము వ్యవహరింపవలసినదియు నూత్రకాలమునందే, శాస్త్రజ్ఞులు నిర్ధారణమునుఁ జేసియున్నాడు. వాని నిందు డిక్టాత్రిముగ న్రాయమన్నాడను.

పన్నునుఁ బుచ్చుకొనెడి యేర్పాటులు

3 రాజు ప్రజలవలన నారవంతుపన్నుఁ బుచ్చుకొని రక్షింపవలెను.

4 వ్యవసాయదారులు రాజునకు తమపంటనుండి సమగూనుసారముగా పదియవంతుగాని, యెనిమిదియవ వంతుగాని, ఆరవంతుగాని పన్నుగా నీయవలెను.

5 పశువులు బంగారము వీనివలన వచ్చినలాభములో యేబదియవంతును.

ధాన్యములు పండుభూములపైని భూములసారా సారములకుఁ దగినటుల నెనిమిదికాని యరుకాని, పన్నుండుకాని వంతులలో నొకవంతును రాజు పన్నుగా దీసికొనవలెను.

6 రాజు ద్రవ్యహీనుఁడుగానుండినను మామూలు కంటె మోవచ్చుపన్నునుఁ బ్రజలవలనఁ బుచ్చుకొనరాదు.

7 ఆరవవంతు భూమిపన్నునుఁ దీసికొనుచునేరాజు ప్రజాపాలనమును యుక్తముగ జేయఁడో ఆ ప్రజల పాపమునంతటిని నారాజేసాందును.

1 తత్త్రైవమాహ : భూమిర్దేయా నవేతి ? సంశయే సార్వభౌమస్య విద్యమానస్వతంత్ర్యాగసంభవా ద్దేయేతి బహిః పూర్వపక్షే సిద్ధాంతమాహ : నేతి స్పష్టార్థః—రామేశ్వరనూరికృతజైమినీయనూత్రవృత్తి.

2 శ్లో. స్థాణుచేపస్య కేదార మాహు శ్శిల్పవతోమృగమ్—మనుస్మృతి. (9-44)

3 ప. డ్యాగభూతో రాజా రక్షత్ప్రజామ్—బోధాయనధర్మనూత్రమ్. (1-10)

4 రాజ్ఞే బలిదానం కర్షకై ర్దశమ పష్టమం పద్మంవా—గౌతమధర్మనూత్రమ్ (10)

5 శ్లో. పంచాశద్భాగ ఆదేయో రాజ్ఞా పశుహిరణ్యయోః, ధాన్యానా మష్టమో భాగః షష్టో ద్వాదశ ఏనవా—మనుస్మృతి. (7-180)

6 శ్లో. అనాదేయం నాదదీత పరిక్షీణోపి సార్థివః—మనుస్మృతి (8-170)

7 శ్లో. ఆరక్షితారం రాజానం బలిప. డ్యాగహరిణమ్, తమాహుస్సర్వలోకస్య సమగ్రమలహరికమ్—మనుస్మృతి (8-308)

పన్ను నొక్కసారియే తీసికొనరాదు

యొక్క 14 సంచికలోని "అమరకము" అను వ్యాసముఁ జూడగోరెదను.

1 రక్తము పాలు లేని వీనిని, జలగ దూడ భ్రమ రము ఇవి యెటుల స్వల్పస్వల్పముగా గ్రహించుచున్నవో యటులనే రాజు కర్షకులనుండి పన్నును స్వల్పస్వల్పముగాఁ దీసికొనవలెను.

గ్రామ నిర్మాణ విధి

3 పచ్చికకలిగినది సస్యములు కలిగినది పర్వతల చేతను, యోగ్యతచేతను సుఖముగ కాపురముండఁదగినది, స్వచ్ఛుత్తి (స్వవసాయము) చేజీవించెడి జనులచే కాపుర ముండవగినది, గాలి, యెండ, బాగుగ సోకునట్టిదియు నగు గ్రామమును నిర్మింపవలెను.

గ్రామరక్షణవిధి

4 ఏరాజుయొక్క దేశమునందలి పల్లెలలోను, అరణ్యములలోను దొంగలభయము లేదో, ఆరాజు తేనుముఁ జేయను.

5 రాజు, పట్టణమునకు నలువైపులను యోజనము మేరను దొంగలనుండి రక్షింపవలెను. గ్రామములనుండి క్రోసుమేరను దొంగలనుండి రక్షింపవలెను. పైప్రదేశము లో చోరులవలన నెవరిసాతైన నష్టపడినయెడల నానష్ట ద్రవ్యమును రాజు నష్టపడినవారికియవలెను.

ప్రాచీన రాజకీయములో రాజనకుఁ జోరుల నుండి ప్రజలను రక్షించుటయే ప్రధానధర్మముగఁబడెదను, అందుకొఱకే పన్నును పుచ్చుకొనుటయను న్యాయమేర్ప డుటచేదను, చోరులనుండి నష్టపడినవారి ద్రవ్యమును రాజు సంపాదించి యాయలేనినాడు రాజస్వమునుండి యే నష్టపడినవారి నష్టద్రవ్యము నిచ్చుచుండిరి. నేడు నష్ట పడినవారి నష్టద్రవ్యమును, రాజస్వమునుండి యిచ్చు కొను బాధ్యతలేదు. ప్రతిసంవత్సరము "పాళీసు"డిపార్టు మెంటుయొక్క రిపోర్టునుఁ జూచినయెడల నెన్ని చోరీ కేసులలో నెన్నిటి ద్రవ్యము, నష్టపడినవారికిఁ జెంద

భారతీయ సాంప్రదాయమునందు రైతుపన్నునే కారణముచేతనైన నీయక పోయినచో, ప్రభుత్వ ము రైతుయొక్క భూమిలోని సస్యమును లాగికొనుటయు, చరాస్త్రాని బహిరంగముగ నమ్మి పన్నుగా జమకట్టు కొనుటయు, పన్ను నీయనివాని ననేక నిర్బంధములఁ జేయుటయే కాన్పించుచున్నదికాని, రైతుయొక్క భూమిని వేలముపాడుటలేదు. మహమ్మదీయ సాంప్రదాయముకూడ భూమినుండి రైతును తొలగించుట కంగీకరింపదు. కాని మహమ్మదీయ రాజ్యకాలమున, పన్నుల నొక్కొకప్రభువు హెచ్చుచేసినపుడు రైతే విస్తారపు పన్ను నీయలేక భూమిని వదలిపోవుచుండువాడు. బ్రిటిషు పరిపాలనలో పన్నునిచ్చునంతకాలమే రైతున కాభూమి పై స్వాతంత్ర్యమున్నదనియు, పన్ను నీయనినాడు భూమిని వేలముఁ బాడుటకుఁ బ్రభుత్వమునకు స్వాతంత్ర్యము కలదనియు సాంప్రదాయసిద్ధమైనది. దీనిని గురించి విశేషములఁ దెలిసికొనగోరువాడు" ఆంధ్రవిజ్ఞాన సర్వస్వము

- 1 శ్లో. యథాల్పాల్ప మదంత్యాద్యం వాఙ్మోక్షో న తస్మత్పదాః, తథాల్పాల్పా గృహీతవ్యో రాష్ట్రే (రాజా 22-బ్లికః కరః—మనుస్మృతిః (7-129)
- 2 నూ. తేత్రం పరిగృహ్యోత్థానాభావా త్పూభావేయస్సమృద్ధస్సభావితదపహార్య-గౌతమధర్మసూత్రమ్.
- 3 శ్లో. జాంగలం సస్యసంపన్నం ఆర్యప్రాయమనావిలత్, రమ్యమానత సావంతం స్వాజీవ్యం దేశ మావిశేత్, మనుస్మృతిః (7-69)
- 4 నూ. తేత్రకృద్రాజా యస్య వివయేగ్రామే 2 రణ్యేవా తస్కరభయం నవిద్యతే. ఆ. ధ (2-10)
- 5 నూ. సర్వతోయోజనం నగరం తస్కరేభ్యో రక్ష్యం (23) క్రోశోగ్రామేభ్యః (24), తేత్ర య స్మృత్యతే తై స్తత్ప్రతిదాప్యం (25) — ఆపస్తంబధర్మసూత్రం (2-10)

జేయబడుచున్నదో వార్తాపత్రికల జడువువారికిఁ దెలియుచున్నది. ఇందునుగరించి జప్టిన్ శంకరనాయుడుగారికప్పుడు “మాడరక్ రివ్యూ”కుప్రాసిన వ్యాసము చదువఁదగినది.

ఇతరవిషయములు

1 భూమిని స్వాధీనపు కుదునకిచ్చినయెడల నూటికి నెలకు ఒకటింబాతిక వడ్డీని బుచ్చుకొనరాదు. వాయిదా తప్పినంతమాత్రమున దాని నితరులకు దానముజేయుటకును విక్రయించుటకు నధికారములేదు.

పై యభిప్రాయము మనువుని. పైనిచెప్పబడిన విధానముచే నూటికి రూపాయి నాలుగణాలవడ్డీ భూమిపై తీయరాదని స్పష్టమగుచున్నది. నేటికి బీదరైతునకిట్టి నియమమున్నయెడల బాగుండును. నేటికి బీదరైతులు హెచ్చువడ్డీకి తపభూములను కుదునకిచ్చి భూములనే కోలుపోవుచుండుటను జూచుచున్నాము.

2 గ్రామసమీపముననుండని పొలములలో పశువులచే బలము కాపునకుఁ బశుస్వామి నష్టమును గలిగించినయెడలఁ బలముకాపునకు నొకటింబాతిక నాణెము దండనముగా నిప్పించవలెను.

నేటికాలమునందు బండలదొడ్డిలోఁబడిన పశువులనుండి వసూలుచేయుద్రవ్యము పంటలో నష్టపడిన రైతునకుఁ జెందునుండలేదు. బండలదొడ్డికైన వ్యయము పోను మిగిలినదానిని, పోలీసుడిపాట్లుమెంటుయొక్క న్యాయమునకు జమకట్టఁబడునట. డి. పి. డబ్లియం శాఖలోని స్పల్లినేవకులు (మెంటువలీలు) మొదలగువారు నెలకింత బండలదొడ్డినిఁ బెట్టి పశ్వాదాయమును స్వీకరించుచున్నారని.

రింసవలెనను రహస్య నియమము కలదని వినుచున్నాము.

3 జనుల కుపయోగించు తటాకోదకమును పొలమునకుఁ బ్రవహించుజేసిననుతటాకమునకువచ్చు నీటిమార్గముల నటికట్టి పొలమునకుఁ బెట్టుకొనినను, వానికిఁ బూర్వ సాహసండుమును (250 రూకలు) విధింపవలెను.

4 వెలుగులేనితోటనుండి, మేడి, వెలుగు మొదలగు వాని ఫలములను, దుంపలను, అగ్నిరొగధనమునకు సమిథలను, గోవులకు గడ్డిని దీసికొనినయెడల నది దొంగతనమని వ్యవసాయకుఁ డభియోగమును జేయరాదు.

5 ద్వీజుండు, మార్గస్థుండు, బ్రదుకు తెలుపులేని వాండు, రెండుచెఱుకులనుగాని రెండుదుంపలనుగాని పొలమునుండి తీసికొనినయెడల వ్యవసాయకుఁ డభియోగమును జేయరాదు.

సాంఘికధర్మములకు వ్యవసాయకుండు ధర్మబుద్ధి తోఁ దోడ్పడు నాచారము ప్రాచీనకాలమునుండియుఁ గలదని పైమనువాక్యములవలనఁ దెలియుచున్నది. సూత్రకాలమునందును, నేటివలె బజారునకుఁ గూరగాయలమ్ము వారు వచ్చుట బియ్యపుకొట్లు, తూనికరాళ్లు, కొలపాత్రలు, దుర్బాగ్గులు పిచ్చకొలకలు, పిచ్చతూనికలు, కల్పించుట, రాజభటుల పరికిలనము, మోసపునర్తకులను, శిక్షించుట మొదలగు వృత్తాంతములు మనుస్మృతిలోఁ గలవు. అవి యీ గ్రంథమున కనవసరమని వివరింపలేదు.

“తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణ, అధ్వర్యవేదము”లయందే, గ్రామ సంఘములు, గ్రామోద్యోగులుండుటయు, గ్రామస్థుల స్వల్పాభియోగములు, గ్రామములయందే తీర్పఁబడుచుండినటులను నూచింపబడియున్నవి. సూత్రకాలమునందు

1 శ్లో. నవ్వేవాధాసోపకారే కాశీచం వృద్ధి మాపున్నయత్, సచాధేకాలసంరోధాత్ నిసర్గోఽస్తి నవిక్రయః—మనుస్మృతి: (8-143)

2 శ్లో. త్రేతే వ్యవస్థేషుతు సపశు సుపాదం పశు మర్హతి, సర్వత్రతు సదో దేయః త్రేత్రికన్యేతి ధారణా—మనుస్మృతి: (8-241)

3 శ్లో. “యస్తు పూర్వ నివిష్టస్య తటాకస్యోదకం హరేత్, ఆగమం వాప్యపాం భింద్యాత్ సదాప్యః పూర్వ సాహసమ్—(9-281)

4 శ్లో. వానస్పత్యం మూలఫలం దార్పణ్యైర్థం తక్షైవచ, తృణంచగోభ్యో గ్రాసార్థ మస్తేయం వను రబ్రవీత్—మనుస్మృతి: (8-389)

5 శ్లో. ద్వ్యజోధ్యగః క్షీణవృత్తిర్ద్వా విక్షూ ద్వేచ మూలకే, ఆదదానః పరత్రేతా న్న దండం దాతు మర్హతి—మనుస్మృతి: (8-341)

దావిధానములు వృద్ధియై, వ్యవసాయకునకు సుఖపేతువులైనవి. నేటి గ్రామ్యవ్యవసాయకునకువలె, నాటి వ్యవసాయకులు “దావాకోరులై” యుండలేదు. వ్యయమెంత మాత్రము లేకుండగనే నాటి వ్యవసాయకుడు, స్వగ్రామముననే తగవుల బరిష్కరించుకొనువాడు. ఆకాలము సందార్థులు డౌమ మెంతమాత్రము తమదేశమునందుఁజూడ చూపకుండగ గొన్ని విధానములఁజేసిరి. అందుఁ గొన్ని వస్తువులు దేశమునందే యుండవలసిన యవసరముండునని తలంచి, యెగుమతికాకుండు నిబంధనలఁజేసిరి. అందుఁ గొన్నిటినిమాత్ర మివలదు వ్రాయుచున్నాఁడను.

1 మనుష్యులను, గుఱాదిరసములను, కుసుంభాది రంగులను, గంధద్రవ్యములను.

ఈననియావులను, లక్క మొదలగువానిని, అరఖు లను, విత్తనములను, మద్యమువంటి ద్రవ్యమును, పిప్పలీని మిరియములను, ధాన్యమును, మాంసమును, ఆయుధమును, పుష్పమును విక్రయింపరాదు.

2 నువ్వులను బియ్యమును విక్రయింపఁ బ్రయత్నమునైనఁ జేయరాదు.

3 నువ్వులను బియ్యమును వస్తువునకు వస్తువుగా నైన మార్చుకొనరాదు.

4 మార్చుకొనుట యత్యవసరమైనచో, భోజన ద్రవ్యమునకు భోజనద్రవ్యమును, మనుష్యులకు మనుష్యులను, రసములకు రసములను, గంధములకు గంధములను, విష్యకు విష్యను మార్చుకొనవలెను.

5 అన్యదగినవస్తువులచేతనే వ్యవహారముఁ జేయవలెను.

నూత్రకాలవ్యవసాయ చరితం సమాప్తమ్.

పైనూత్రార్థములఁ బరిశీలించగా భోజ్యపదార్థములను ప్రతిగృహస్థుడును నిలువఁజేసికొనవలెననియుఁ ముడివస్తువుల సమ్యగధానియు, స్పష్టమగుచున్నది. ప్రాచీన కాలమునందు బానిసవర్తకముండెడిది. అందువలననే మనుష్యులను విక్రయింపరాదు అను వాక్యముపయోగింపబడెను. నేడు భోజ్యపదార్థముల యెగుమతి విశేషించియున్నను, మనుష్యవిక్రయములేనందులకుఁ జాలసంతసింపవలసియున్నది. కొంతకాలమునకుఁ బూర్వము, నేటాలు, ఆనాం, మొదలగువాఁలకు “డిపాటు”ద్వారా మనుష్యులసంఘటన మాత్రము, అప్రత్యక్ష మనుష్య విక్రయముగాఁ దోచెడిది. ఈశ్వరానుగ్రహమువలనఁ జాలవరకామనుష్యుల యెగుమతికూడ నేడు తగినందులకు సంతసింపవలసియున్నది. సమస్తశాస్త్రములు కళలు నూత్రకాలమున నభివృద్ధి నొందినవి. దానితోపాటు వ్యవసాయకళకూడ వృద్ధి నొందినది. నూత్రకాలమున వృద్ధి నొందిన వ్యవసాయ విశేషములఁ జూడుడు.

1. భూమిని హెచ్చుగదున్ని పంటలను హెచ్చుగ బండించుట,
2. “పప్తికలు” మొదలగు సస్య విశేషములను వ్యవసాయముఁజేయుట,
3. దమ్మువలని లాభము, దెలిసికొనుట,
4. కలుపుతీతవలని లాభముఁ దెలిసికొనుట,
5. అరటి పోక కొబ్బరి చెఱకు ద్రాక్ష మొదలగు తోటలను వేయుట,
6. పంచదార బెల్లము మొదలగు పదార్థములఁ జేయుట,
7. పశువైద్య విశేషములఁ గనిపెట్టుట,
8. కల్లమునకు నడుమను కఱ్ఱఁబాతి నూర్చుట,
9. పాలములకు కంచెలను వేసి రక్షించు విధానము,
10. వ్యవసాయపు మర్యాదలు,
11. కరువురాకుండుటకుఁ దగినటుల వ్యవహారముఁజేయుట, మొదలగువానిని గనిపెట్టిరి.

1 నూ. మనుష్యుఁడైనాకొరగా న్గంధా నన్నం చర్మ గవాం శతాంశ్చేయ్యకేతోక్త్య కిణ్వే పిప్పలి మరీచేధాన్యం మాంసమాయుధం సుకృతానాంచ” ఆ. ధ. (1-20-12)

2. తిలతండులాం శ్వేవ్రధాన్యస్య విశేషేణినిక్రియా—ఆపస్తంబసర్వనూత్రం (1-20-13)

3. అవిహిత శ్వేతేషాం మిథో నినిమయాః—ఆ. ధ. 1-20-14

4. అన్నేనచాన్నస్య మనుష్యాణాంచ మనుష్యై రసానాంచ రసైర్గంధానాంచ గంధై ర్విష్యయాచవిద్యానామ్—ఆ. ధ. (1-20-15)

5. అవిక్రితపక్షై ర్వ్యవహారేత— ఆ. ధ. (1-20-16)

కలహంస

భండారు వీర రాజేశ్వర రావు గారు

- నమః మెడవోని పడుచుపోందమ్మితూండ, తూగుటాయెలలం దోగి యూగకుండ
మధురనయనాంచలములఁ జెమ్మలుద్రవింప, బేలనలె నుంటివేల మరాళబాల ?
- చ. లలితపుబ్బాన్న పూవలపులం దులకించు మిటూడితెమ్మరల్
మలయవో ? మోహనామృతములం దోలఁకాడు పిసాళివెన్నెలల్
వెలయవో ? కోకిలంబు లతివేడ్క మనోహరగీతరాగముల్
పలుకవో ? యేల తోయ్యలి ! విలాసము లిట్టి నిశాంతవేళలన్ ?
- గీ. మృదుమధురసాంద్రదర హాసనదనమైన, నునుమొగము వాంచిబాష్పాంబుకణము లెన్నో
దొనదొనక రాల్పుచుంటె కన్గొనల నుండి ? ఏల యీగర్భవేదన లిపుడు వెలది ?
- గీ. సృష్టివైచిత్ర్యచిత్రలక్ష్మితములైన, కలికిహంబట్టుతెక్కలదళము లిపుడు
చికిలివెన్నెలపాలవెల్లికల సెగలఁ, గుమిలి కనుగందునని దాచుకొంటె పడఁతి ?
- గీ. పదిదినము లైనదో లేదో గద త్వదీయ, బాల్యపరిమాణమగుముక్కుపచ్చలారి
అపుడె హితులకునేని చెప్పంగరాని, యంతటిరహస్యపు విషాదమా ! కృశాంగి !
- సీ. గుఱ్ఱమాపుల నల్లకొని ప్రోడిఁగొను మల్లి, కామతల్లులప్రాపుఁ గాంచికొంత
ప్రియతమంబో గులాబీపుష్పవతిఁ గోరు, మారుతప్రియు నండఁ జేరి కొంత
కలువసెజ్జలఁ గేళినలుపు తుమారదం, పతులసామీప్యంబు వడసికొంత
మెలమెల్ల సయ్యాట సలిపి మంతనమాడు, సెలయేటయలల ప్రక్కలనుగొంత
- గీ. పవనసంచాలసంబున బ్రమసి, చిటుత, పరువులందేటి, పూవుటోవరులనీడ
నిలచునా కులజంటలకెలనఁ గొంత, ఈనవరసోదయంబుల నెఱిఁగినావో !
- గీ. మదవదళికులమదె నీదుమ్మదుపదంబు, వదలని లతాంతముకుళ గర్భములఁ జేరి
కలఁతఁ బెట్ట నొకింతైనఁ గనరవేమి ? తన్మయోద్రేకమున నుంటివా, లతాంగి !
- గీ. పడతి ! నీదుర్భరస్వాదుప్రణయబాష్పమౌక్తికంబుల భాగ్యసంపదలఁ బోలె
దనదు గర్భంబునం దాచుకొనెడు కలువ, కన్నెదెననైనఁ జూడు నీపున్నె మగును.
- గీ. నవురువెన్నెల చక్కందనాని కుబికి, లీలలం దేలుమేన బాలికలఁ గాంచి
బాల్యకౌతూహలమునఁ జప్పటలు చఱచు, హల్లకకుమారుఁ గని యూఱిషిల్లు మబల !

పాణికా పీచ్చిరెడ్డి గారు బి. యే (ఆనర్సు)

మానవజాతని యిప్పటివరకు అనుభవించుచున్న అన్యాయ అయోమయసందర్భముల నుండి తప్పించి యింతకంటే సౌఖ్యకరములగు పరిస్థితులలో ప్రపంచము నుంచవగునను యోచన క్రొత్తగ ఇప్పుడు కల్గినది కాదు. మిగులపురాతనములును చారిత్రికముగా మొదటిగ్రంథములునగు వేదములకంటెగూడ పురాతనము. ఈజగత్తును ఆదర్శపునెలుగున జూచు ప్రతిమనుజుడును— తానన్నేషించునది జ్ఞానమైనను, శిల్పమైనను, ప్రణయమైనను, ఆనందమైనను సరే— ఇంతటిదుఃఖము అనవసరముగా ప్రపంచమును మంచి వేయుమండ నేమియు చేయక డిరకున్నామే అని చింతకొందకమానదు. తనకు శక్తిసామర్థ్యములున్నచో, భావప్రపంచమున గమపించుకొనితన లోకమును స్వర్గతుల్యముగ నొనర్చు బ్రతుక్తింపగలడు. ఇట్టి యిచ్చయే, యీ సంకల్పమే— విష్ణుస్వరూపముగ మానవప్రపంచము నెడలగల యవ్యాజానురాగమే, పూర్వము మతకర్తలకు, రాజనీతిజ్ఞులకు, దేశోద్ధారకులకు, మూలబలముగా నుండినది.

జనులలో సధికసంఖ్యాకులు— దాదాపుగా నందరును— పురుషులు, స్త్రీలు— సాధారణమయములలో తమజీవితముల యెడలగాని విశాలముగ ప్రపంచము నెడలగాని, చింతగాని, ఆలోచనగాని విమర్శన జ్ఞానముగాని కలిగియుండరు. తాము జన్మించియున్న సంఘమొసగుదాని నంగీకరించి వర్తమానకాలమును గూర్చిన చింత తప్ప భవిష్యత్తునుగూర్చిన యాలోచన లేకదే జీవితముల గడపుచుందురు. అరణ్యమున సంచరించు మృగములతో సమానముగా ప్రస్తుతావసరముల తృప్తినిమాత్రమే కోరుచు, పురోదృష్టిలేక, కొలది పాటి కష్టముతోనే తమజీవితపరిస్థితుల మార్పుకొని

సుఖపడగలుగుదునని యెరుగకయే తమవ్యర్థజీవితముల గడపుకొనుచుందురు. కొందరు మాత్రము స్వలాభాపేక్షచే, కీర్తిప్రతిష్ఠల సంపాదించుకొననగునను ఆసచే, తమసంఘపు డౌన్నత్యమునకు పాటుపడుచుందురు. వీరి అభిప్రాయము లెట్లులున్నను, రూపాయతో తన్ను కొట్టిన ధనికునివలన బిచ్చగానికి లాభమేకరిగినవిధముగా ప్రపంచమునకు, జనసామాన్యమునకు, వీరివలన కీడుగాక మేలే కలుగుచున్నది. తాము తమకు కావలయునని కోరులాభములను ప్రతివారును అనుభవించునట్లునర్పదలపుగలవారు చాలకొద్దిమందిమాత్రమే.

మానవలోకముమీద నిట్టిఅవ్యాజానురాగముగలిగిన మహనీయులు తామెట్టిసంఘమున నెంతయైశ్వర్యముతులై యుండినను, ప్రస్తుతము తమస్థితి యెంతబాగు గనున్నను, తామెనరింపజూచు కార్యములవలన తమకు కష్టములు గలుగనున్నను, తమస్థితి తాదమూరైనను ప్రపంచము దుస్థితిజూచి యొర్పుకొని యుండజాలరు. ప్రపంచచరిత్ర దిలకించెదమడల లోకోద్ధారకులగు నిట్టి మహనీయులలో జాలమంది ఆగర్భక్రిమంతులు రాజ్యాధిపతులు సార్వభౌములుగానుండినవారే యని వ్యక్తము కాగలదు. అట్టివారు తమకృత్యములవలన తమస్వలాభము నావంతయేని గోరక ప్రపంచమునకు తమ అమూల్యజీవితముల ధారవోసిరిని చెప్పక తప్పదు. తమవారికష్టములు వారిలోగలలోపములు యితరులకు తెలిసినట్లు తమకు తెలియవని యొకసిద్ధాంతము గలదు. దీనినందఱు ఒప్పుకొనకున్నను దీనియందుగూడ కొంతనిజము లేకపోలేదు. భోగముదానియింట పుట్టిపెరిగినకొడుకునకు తన సోదరి నితరులతోగూర్చుట ఏహ్యముగ దోచనట్లు ఒక సంఘములో పుట్టిపెరిగినవారి కాసంఘములోని లోపములు గాన్పించవు. అన్నకుమార్తెను పెండ్లియాడు

మహమ్మదీయచారమునకు హిందువు లేవనించుకొనెదరు. అంతకంటె రక్తస్పర్శ యెక్కువగాగల అక్కమూర్తైన వివాహముజేసికొనుట కభ్యంతరమే యుండదు. ఇట్లే అన్నీ. కావుననే సంఘసంస్కారకాళిలాఘలుగ నుండు వారు సాధారణముగ యితరజాతులవారి విద్యుల, మతముల, నాగరికతల, బాగుగ నెరిగినవారుగ నుందురు. అట్లుండ కున్న సంఘోద్ధరణ మసాధ్యము.

దేశభక్తి, అనేకపక్షపుల సంయోగమువలన నేర్పడినవిషయము. ఇది మాధభక్తిగ మారి చెడిపోకయుండవలయునన్న తమదేశపు చరిత్ర సారస్వతము యిత్యాది విషయములమాత్రమే నేర్పి యితర దేశముల చారిత్రిక సారస్వత విద్యుల నభ్యసింపజేయకుండరాదు. అన్నియు నేర్చినతరువాతనే స్వచ్ఛమగుభక్తి యేప్రజలకైన గలుగునది. ఇది యెరుగనిపాలములుగాని, ప్రజలుగాని చేయు కార్యములు వారుద్దేశించిన ఫలితమునకు వ్యతిరేకమగు లాభముల నార్జించితీయను. “జననీ జన్మభూమిశ్చ స్వర్గాదపిగరియనీ,” యనుట తాత త్రవ్వించిన తటాక మని ఉప్పు నీళ్లుత్రాగవలెనని బోధించుటగాదు. నేడు మనప్రభుత్వమువారుగాని మనజాతీయవాదులుగాని ప్రజలకొసగు విద్యలో నీలోపము స్పష్టముగ గాన్పించుచునేయున్నది. ఈమధ్య అమెరికాదేశమున ఒక రాష్ట్రములో పరిణామ సిద్ధాంతము (Theory of evolution) బోధింపరాదని కొందరు పట్టుబట్టిరి. అందువలన నిప్పుడాదేశములో ఆసిద్ధాంతము నెరుగనివారుగాని, చదువనివారుగాని లేకుండునట్లు సంభవించినది. కారణమేమి?...

తామెరుగనిపరిస్థితులలో నుండుజనులగూర్చి విచారించునపుడు వారికి తోచనికష్టములుగూడ మనకు గనబడును. బుద్ధదేవునికి అగపడినట్లే ప్రపంచము దుఃఖ సముద్రములోనున్నట్లు చూడగలము. పైసిద్ధాంతమునకు వ్యతిరేకముగా కొన్ని పేర్ల నుపహరింపనగు గాని తీవ్రముగ నాలోచించిచూచినయెడల సామాన్యజనులలో నుండివచ్చిన మహాత్ములుగూడ తాము జనసామాన్యమును వారిపరిస్థితులలోనుండి గాక ఉన్నత ప్రదేశమునుండి వీక్షించుట కవకాశము లేర్పడియుండవలయును. లేనియెడల నట్టిపని అసాధ్యము. భగవదనంతరములనదగు నీ మహనీయులు తమసోదరులదుఃఖములబాప బద్ధకంకణులై

తొలుత ఉపదేశములలోను పిమ్మటకార్యములలోను తమభావముల వ్యక్తపరతురు. సంఘోద్ధరణకై ప్రయత్నింతురు. లోకము నానందమయముగ జేయజూతురు.

కాని యిప్పటివరకు వారి యుద్దేశములు నెరవేరక పోయెను. పూర్ణముగ నెప్పటికి నెరవేరజూపు. ఏలనన నట్లు నెరవేరినచో అభివృద్ధికి మార్గ ముండదు. చలన ముగిసినపుడు. అప్పుడు లోకము నశింపవలయును. ప్రపంచమును వీక్షించిన అట్లు జరుగునని తోచుచు. ప్రపంచము, ఈ సృష్టియంతయు ఒక గమ్యస్థానము జేరునని (a far off divine event) దలచరాదు. అట్లే అయిన ఎప్పుడో ఒకసారి అచటికి చేరక తప్పదు. అట్లుగాక గమ్యస్థానము, మన ఆవశ్యమగుడనట్లే జరుగుచు ఉన్న యెడల సర్వకాలము అభివృద్ధికి మార్గ ముండగలదు. భగవంతుని సృష్టియంతయు ఒకచోటుజేరి అచ్చట నాశనమై మరల మొదట నుద్భవించుచుండునను సిద్ధాంతమున కర్థము లేదు. కొందరి మతము (theory) ప్రకారము సృష్టియంతయు చక్రమువలె తిరుగుచుండుననియు కొంతకాలమునకు మనము మొనటికే మరల వస్తుమనియు వృద్ధియనునదియే లేదనియు చెప్పుచుండురు. అట్లే అయినచో ఈ జగన్నాటకము నేల నాడవలయును? ఈ ప్రపంచము చరాచర జంతుజాలముతో కూడిన యీ విశ్వ మానవ ప్రపంచము, సూర్యమండలము, దానిమట్టుతిరుగు సమస్త గోళములు, సృష్టి సర్వస్వము ‘ఉండుటకు’ కారణ మెద్దియో యుండవలెను. మరియు మనము వృద్ధి చెందుటయే లేదను సిద్ధాంతమును ఈప్రపంచమే పూర్వపక్ష మొనర్చుచున్నది. ఈసృష్టి సర్వస్వములో ఒక అణువుతో సమమగు మన ప్రపంచముననే యితర అభివృద్ధి యగుచుండ నింతకెన్ని రెట్లు ఎక్కువగా నితర గోళములలో నుండునో మీరే యోచింపుడు. మనమొనర్చు కార్యములలో నభివృద్ధిలేదని వాదమునకు ఒప్పుకొన్న మన అభిప్రాయములలోని మార్పుల కేమి సమాధాన మివ్వనగును? మరియు సర్వ మానవులును అభివృద్ధి అని చెప్పువిషయ మొకటైన నుండువలయును. ‘ఫలానిది’ అభివృద్ధి యనుటలో భేదాభిప్రాయము లుండవచ్చును. గాని అసలు వస్తువుయొక్క ఉండుట (Existence) లో భేదాభిప్రాయము లుండజాలవు. ఇది మనవ్యాసమునకు సంబం

ధించిన విషయముకాదు గాన దీని నింతటితో వదలి నా అభిప్రాయమును మాత్రము తెలిపెదను. — స్పృష్టి ముందుకు జరుగుచునే యుండును కాని దానికి నిశ్చలముగ నుండు ఆదర్శము మాత్రము లేదు. గమ్యస్థానముగూడ ముందుకు జరుగుచుండును. అభివృద్ధి తిరుగుడు మెట్లవలె (Spiral Stair case) వలె పైకి పోవుచుండును. ఈవిషయమునుగూర్చి సమయము దొరకునెడల సచిరకాలములోనే నాయభిప్రాయముల విపులముగా వెల్లడింపగలను.

పైనజెప్పినట్లు వారి అభిప్రాయములు పూర్ణముగ నెన్నటికి నెరవేరజాలవు. ఏలనన అభివృద్ధి కావలయునన్న అసంతృప్తి ప్రబలముగ నుండవలయును. అసంతృప్తియే అభివృద్ధికి మూలభీజము. పూర్వము బొత్తిగా (అనగా కావలసినంత) అభివృద్ధి లేక యుండుటకు కారణ మీ అసంతృప్తి లేక యుండుటయే. ఇందువలన సప్రతిజనులు కష్టములు లేక యుండిరినిగాని, కష్టములన్నియు ఇప్పుడే వచ్చినవనిగాని అనుకొనరాదు. నా అభిప్రాయ మిది: మన మింతకంటె ఉన్నర్థితిలోనుండగలము అనుభావము మనసుకు తగిలినప్పుడు మాత్రమే అసంతృప్తి కలుగగలదు. కాని అట్టి అభిప్రాయములే లేక పుగములవలె నుండి నప్పు డది బొత్తిగా నుండదు. హిందూదేశమునకు ముప్పుచెచ్చి నాశనమొనర్చిన 'కర్మ' సిద్ధాంతమునే ఆదర్శప్రాయముగా నుంచుకొన్న అనాగరికుల కసంతృప్తి కలుగగలదా? తాను జేసికొన్న కర్మఫలన తానధోగతి పాలై తిని యెంచి యింక నైనను ధర్మము (?) ను మీరకుండవని తమకు సర్వేశ్వరుడు ప్రసాదించిన స్వచ్ఛమగు ఆత్మల కళంకితములగు నొనర్చి, ధూళి ధూసరితములై నేలలో బొర్లాడజేసిరి.

ఇప్పటివరకు యుగయుగమునను మహాపురుషులుద్భవించిదేశోద్ధరణకు ప్రాణములు భారవోయచుండినను మనము నల్లగల్లలకంటె మెల్లగ వృద్ధిజెందుచున్నాము. అసలు రోగపీడితులకే వారివైద్యము రుచింప నప్పు డింతయైన ముందుకు వచ్చినాముగదా అని సంతోషించవలసినదే. మొదటినుండియు దురదృష్టవంతులగు మనదేశపు ప్రజలు జ్ఞానశూన్యలై యుండుటకలను, దైవనిర్దిష్టములగు (?) తమబాధల పడలేక నిస్సృహులై పడియుండుటవలన, తమ అధికారాలవల్ల శిక్ష నెక్కడ అనుభవించ

నలసి వచ్చునో అను భీతిచేతను తాము మునిగి కలుపున్న నీచపరిస్థితులు తమ కలవాటై యుండుటచే గౌరవము గోల్పోయి నీతిదూరులుగను, నీతిబాహ్యులుగను నుండుట చేతను, అట్టివారిలో ప్రబోధము కలిగించి సంఘము నొన్నత్యము నండజేయుట అసాధ్యమైనపని యాయెను.

జనులను సగటున రెండు తేగలుగు విభజింప వచ్చును— మార్కుకావలయు ననువారు, మార్కుకొని లేదనువారు— వీరిలో నెన్నియో తేగతులు గలవు. కాని మొత్తముమీద యిప్పుడుండుస్థితిలో ప్రపంచములో దుఃఖ మమితముగ నున్నది. ఇది అనవసరము. కొంచెము కష్టపడినయెడల మన మీలోకమును బాగుచేసు కొనగలము అనువారు కొందరు. ఈప్రపంచములో దుఃఖ ముండుట వాస్తవమేకాని సాధ్యమగు ప్రపంచములలో నెల్ల (The best of all possible worlds) నిడియే శ్రేష్ఠము. ఇంతకంటె పప్రపంచమున దుఃఖమును తగ్గింప జాలము. ఇంతమాత్రమైన దుఃఖము లేనియెడల ప్రపంచ నటన అసాధ్య మనువారు మరికొందఱు. ఈరెండుతేగల వారును తమతమ సిద్ధాంతముల ప్రకార మాచరించిన నేతపప్ర ప్రపంచమునకు మోక్షము గలుగనేరదని విశ్వసించెదరు.

వీరినే ఉదారహృదయులు, సంకుచితస్వభావులు అని యనవచ్చును. నిజముగా నుదారహృదయులు (Liberals) అనువారు ప్రతివిషయమునను నుదారులై యే వర్తింపవలయును గాని మనదేశపు జాతీయవాదులవలె రాజకీయములందు మాత్రము మిగల నుదారత సాంఘిక ములందుమాత్ర ముండువ్యతిరేకమగు నుండరాదు. సంకుచితస్వభావులు (Conservatives) ప్రతియడుగును బాగుగ నాలోచించియే ముందుకుబెట్టవలయుననువారు. సాధారణముగా బలవంతులు, శక్తివంతులు, ద్రవ్యవంతులు, రాజ్యాధిపతులు, సీతాధిపతులుగా నుండువారు ఇప్పుడుండు స్థితియే యుండవలయు నందురు. కొందరు విశ్వావంతులు మాత్రము వేరు తెరగుగా భావింతురు. హిందూదేశ సాంఘిక తత్త్వ (Sociology) శాస్త్రవిచారము మనకిప్పు డవసరములేదుగాని యిది మాత్రము చెప్పవగును. ఏకారణముల నెల్లనైననేమి మనదేశమున రెండువిధములగు భావములు

ఒకదానికొకటి వ్యతిరేకమగునది ప్రబలియున్నది. ఈవిధిభావనమే శనము (?) ప్రతివిషయమునను గా జరిపించును. మానసికచింతలలో మిగులనుదారత; కార్యజరణమునం దిందుకు వ్యతిరేకము— విజ్ఞానవిషయములలో గాని, సారస్వతను నందుగాని, శిల్పమునం గాని ముఖ్యముగా తత్త్వచింతనలో— ఈ కడపటి విషయమును మాత్రము పరిశీలింతుము.

తత్త్వవిచారమునందు మనవారికలము నిరాఘాటముగ సాగినది. సాంఖ్యయోగములందుగాని, న్యాయవైశేషికమీమాంసాదులయందుగాని మనవారు ఘోతముల సరకునేయక ప్రవర్తించి హేతువాదమునం ప్రగ్రగణ్యులైరి. పాశ్చాత్యతత్త్వజ్ఞులు హేతువాదమునం దసమానులు. అట్టివారిలో మిగుల ముఖ్యులగు కాంటు హిగెల్ (Kant: Hegel) మొదలగు మహాశయులు సంయతము విధిలేక ఒప్పుకొనవలసివచ్చినపుడు, తమమతముల నొక మూలబెట్టి, తమసిద్ధాంతములకు వ్యతిరేకమగు సవస్య తెదుర్కొనినపుడు, సమాధానమేలేక యూరక నలుకొనిరి. కానిశ్రీశంకరాచార్యులవారు మాత్రమట్లుచేయక తమమతము (Theory)కంటె నెక్కుడుగ తర్కసిద్ధాంతమునే నమ్మి అది నిర్ణయించినట్లే తనమతమును తుదకరకు పోనిచ్చెను. పక్షపాతరహితముగు నిట్టినిరాఘాట ప్రవర్తననుగూర్చి యెంతో శోధనను తనివిదీరునా? దీని విలసనముగ సాంఖ్యానందముల ననుభవింప మొనరిడక మనమే 'ఎందు కింతతొందర అటుమాడుము. ఈసిద్ధాంతముయొక్క కార్యరూపమును దిలకింపుము' అని యేదియో చెప్పుమన్నది... అటుమాచినతోడనే ఆనందమంతయు వ్యవసమగుచున్నది. నవ్వు యేడ్పుగ మారుచున్నది. 'ఏలే?... శంకరుడు తననిరాఘాటతర్కము వలన దేలిన 'బ్రహ్మమునకును' ప్రపంచమునకును సంబంధములేకుండుట ఒప్పుకొనవలసివచ్చినపుడు తనమతము భగ్నముగుస్థితి సంభవించెనేయని విచారింపి, న్యాపహారికమని పారమార్థికమని భేదములగల్గించి తనమతములోని లోపముల గప్పిపుచ్చి బాగుచేసెను. (?) (నిజములో ఈ సిద్ధాంతములననే శంకరునిమతమునకు మూలకముగలుటకు కారణమైనది.) ఇట్టిసందర్భము మనసంఘమున ప్రతివిషయమునను గమపించుమనేయున్నది. ప్రపంచమే మిష్ట,

మాయ, దుఃఖభాజనము. ఇదటినుండి విముక్తియే కర్తవ్యము అనుసిద్ధాంతము. ప్రాపంచిక వ్యవహారములలో మాత్రము యివియన్నియు నిజమలని నమ్మి జన్మపుకొనవలయును. ఇట్టిసందర్భమున అద్వైతవేదాంతి, ఏనుగు, కథ జ్ఞాపికి వచ్చుచున్నది.

ఒక వేదాంతి సర్వము మిష్టమని జనులకు, బోధించుచుండెను. ఇంతలో నొకయేనుగు లెప్పించుకొని సీంకారము చేయుచు వారున్నచోటికి పరుగెత్తినప్పుడుండెను. దానినిజూచి యావేదాంతి కాలికి బుద్ధి జెప్పమొదలిడెను. 'ఇది కంఠరసేపటి కాజను లాసిద్ధాంతిని ఏలపరుగెత్తిపోయితి'ని యడుగగా 'యేనుగు మిష్ట, అది తరుముట మిష్ట, నేను పారిపోవుటమాడ మిష్టయే!' యని ప్రత్యుత్తర మొసగెనట. చూడుము, శంకరునిమతమున కెట్టిగతిపట్టినదో! పరబ్రహ్మము నిర్గుణదేకాని మనము సగణునిగానే యారాధింపవచ్చును! ఆహ! ఏమివిపరీతపుదెలివి! ఒక మహామహాడు వచ్చించినట్లు మనము సంసారకష్టసుఖములకై నిర్దేశింపబడియు, సంసారచక్రఘోరపరివర్తనములకు బరిచితులవయును దానినిజూచియేభయపడుచున్నారము. సమద్రమునకును, తీరమునకును నడుమ ఆవేదనచే మునుగుచున్నాము. నక్షత్రశోభితమును సుందరమునగు రాత్రినిజూచి భయపడి చండభాసుని యెండలోబడి మ్రగ్గుచున్నారము... మనము నీటిలో దిగజంతుచేపలవంటినారము. చీకటికి వెరగందు గడ్డగూబలవంటివారము.

ఇందులకు కారణములగూర్చి యోచించుట ప్రస్తుతము మనపనిగాదు. దీనివలన గలిగిన ఫలితమునుగురించియే హామిపుడు యోచింపవలసినది. ఇట్లులుండుటవలననే ప్రతియుదారాశయమునకును మనదేశము ప్రతిఘటించి నిల్చినది. ఉన్నతాదేశములు మనదేశమును జొరయత్నించినప్పుడు ద్వారముననే నిలిచి "మాయాదేశము లింతకంటెను మహోన్నతములు. మరలిపొమ్మని" వానిని బంపివేసి ఆయుత్రక్షణము మొదలైనవ్యావహారిక ధర్మమునే యనుసరించుట మొదలగు కార్యములవలన మనదేశము అభివృద్ధికి విముఖత గలిగియున్నది.

జ్ఞానమును, మతవిద్యను తమకృత్యముగా గలిగియుండినవారు స్వాతంత్ర్యమున కడ్డునిలిచిరి. ఋగ్వేద

కాలమున యజ్ఞయాగాదులు ప్రవలి వానినూలముననే ముక్తిగలుగునను నమృతము జనలకుండెను. క్రమక్రమముగా దీనియెడలనమృతము తీగించి యజ్ఞములలో పశువులను బలియియ్యరాదనియు మోక్షము జ్ఞానమువలననే కలుగగలదనియు నమృతము ప్రబలెను. ఈమార్పులు గుటకు కారణము అప్పటి జనలమనస్సులు వికసించుట, ప్రపంచము బాల్యసంస్థకదాటుటమాత్రమే కాదని గూఢపురాతనగ్రంథముల చారిత్రకదృష్టితో జూచిన ప్రతిమానవునకు విశేషముగాగలదు. మొదటినుండియు సంఘములోని ప్రధానస్థాన మాక్రమించుకొనుటకు బ్రాహ్మణులకును త్పత్రియులకును జగుగుమండిన గమరములు వారి వారి ప్రత్యేకసిద్ధాంతము లెట్లు పరిపాలించినదియు ఎచ్చటెచ్చట యెవ్వరెవ్వరు ఏయేస్థానముల నాక్రమించుకొనియుండినదియు అందరికి చెలిసిన ప్రాతకథయే యగుటవల్లను దానిప్రమేయ మిచ్చుట అత్యవసరముగ గమపింపకుండుటచేతను వదలితిని.

జ్ఞానమువలననే మోక్షము గలుగగలదను సిద్ధాంతము బ్రాహ్మణాధిక్యతగలిగియుండిన కురుపాంచాల దేశములందుగాక రాజనూయయాగమునందువలె త్పత్రియులే మొదటిస్థానము నాక్రమించుకొని యుండిన కాశీకోసలగిదేహరాజ్యములలో జన్మించినదనినచాలను. అనగా దృష్టిలో యీ భేదము గలిగినది బ్రాహ్మణులవలన కాదు. మఱి త్పత్రియులవలన. ఇందులకు ప్రమాణములు గలవు ఇది వివాదాంశములలో నుండి దాటిపోయిమాడ ఇరువది సంవత్సరములు కావచ్చుచున్నది. త్పత్రియుముఖముగా వేసిన యీ బ్రహ్మవిద్య క్రమముగా దేశమంతయు నట్లుకొనెను. మొదట బ్రాహ్మణులు దీనికి బ్రతిఘటించిరి. ఇతరులకండయెడుట నీనూతనసిద్ధాంతము పైకిరకుండుటకు చేయకలసిన పన్నాగముల నెన్నియో పన్నిరి. కాశీవిదేహదేశముల తూలనాడ మొదటిదిరి. నీవమగ్రప్రాకృతము మాట్లాడుకొనువారనిరి. దీనివలన నేమిన్యూనతయో తెలియరాకున్నది. పూర్వాచారముల కాటపట్టును, బ్రాహ్మనాగరకత వాసమునైన కురుపాంచాలదేశములు తామూరకుండుటవలన నిట్లుగలిగెనని తెలుసుకొని, వారివిద్యతోనే వారికోడించ వలయునను సంకల్పముతో నా 'బ్రహ్మవిద్యకొరకై

త్పత్రియుల నాశ్రయించిరి. ఉపనిషత్తుల, పురాణముల, శాస్త్రుదృష్టితో జదివినయెడల విదేహరాజు జనకుడు, కాశీరాజు నజాతశత్రుడు, కోసలదేశాధిశ్వరడు విశ్వామిత్రుడు యీనూతనసిద్ధాంతమును వృద్ధిలోనికిచెచ్చిన వారిలో నగ్రగణ్యులనియు అనేకమంది బ్రాహ్మణులకు వారివిద్య నేర్పరనియు యెరుగగలము. ఎట్టి యున్నతోద్దేశములతో బయల్పడినను తగినవారు లేనివో కొంతకాలమునకు ప్రతిమతమును కఠింకెత్తునుట సిద్ధము. బ్రహ్మవిద్యమాడ నిష్ఠేయయ్యెను

ఈదృశ్యము కొంతకాలమునకు బ్రాహ్మణులు తమ స్వంతమును జేసికొనగలిగిరి. పూర్వాచార్యుల కోపనిషత్తు కాలమునాటికి యజ్ఞవల్క్యుడు త్పత్రియుల నోడిచి మరల బ్రాహ్మణుల యగ్రవర్ణత్వమును స్థాపించుటతో నీమతము కలపితము కాజొచ్చెను. ఇంతటితో నిలిచిన బాగుగనే యుండియుండెడిది. కాని వారియుద్దేశము పూర్వపుత్పత్రియులవలె బ్రహ్మవిద్య నేరి యుండుట మాత్రము కాదు. ఎట్లైనను తమ పురాతన ధర్మమును పునరుద్ధరించ వలయును. యజ్ఞములను క్రతువులను యీనూతన బ్రహ్మమునకు ముడిగట్టులయును. (అహో! ఎట్టి ధర్మమున కెట్టి దుర్దశపట్టినది.) ఈ సదుద్దేశముతో వేదములలోని మాటలకు క్రొత్తయర్థముల గల్పించి యజ్ఞకర్మలకు వేదభావముల గల్పించి యీ క్రొత్తవిద్య త్పత్రియులనుండి బయలుదేరినది కాదనియు ఎప్పటినుండియో వేదములలో నిమిడియుండినదనియు బలుక నాగిరి. తమ స్థానమును బలపరచుకొనిరి. ఏది యెట్లున్న నేమి? బ్రతుకనకును నమృతములకును భేదమేగ్నడెను సర్వసమత్వమును నూచించు బ్రహ్మవిద్యను తమవశమొనర్చుకొని అనుష్ఠానమున వర్ణాధిక్యతకే ప్రాముఖ్యమొనగనాగిరి. నిర్మలస్వాతంత్ర్య ప్రవాహమును తొలిసారి మలినమొనర్చిరి.

రెండవసారి, ప్రపంచము నందలి మతము లన్నిటిలోను శ్రేష్ఠతవును బాధ్యమతమును ప్రేమాపత్త వర్ణమును గురిపించు భూతదయ సర్వమానవ సౌభ్రాతృత్వమును భోధించి వర్ణభేదముల దూపుమాప యత్నించెను. 'అహింసా పరమోధర్మః' అను ముఖ్యమూత్రము గలిగి ప్రపంచమున కంతటికిని ఆదర్శప్రాయముగు నీ గౌతమ బుద్ధుని మతముయొక్క జీవితము కడకు జగమెన్నడుకని

విని యోగగదియు విగల ఘోరమునగుఁ దివాదాంత
బాటకముగ బరిణమించి ప్రపంచవరిత్రయందు హిందూ
దేశమును ముగ్ధముగా భ్రాహ్మణ సాగరికతను మిగల
నీచస్థానము నాక్రమించుకొనియుండునట్లు నర్హులకు
కారణమయ్యెను. జన్మభూమినుండి బాధ్యమతమును కూ
కటి వ్రేళ్లతోగూడ బెరికి దాని పొలకువయే లేకుండ
చేసిన ఘనకార్యమునకు సంతోషించువార లుండిన వారిని
సంతోషించుచుండు. కాని ప్రపంచవరిత్ర యుండునంత
కాలము, జనులకు జ్ఞాన ముండునంతవరకును, ఈ విషయ
దాంత నాటకకర్తయగు నాగరికరత్నముగలిగిన కళంకము
మూసిపోజాలదు. సర్వమానవ సంఘోధరణకై పాటుబడు
దేశములతోపాటు హిందూదేశము రెల్లయెత్తుకొని తిరుగ
జాలదు.

ఇట్లు జరుగుట యెన్నఁదో ఆయెనని ఊరటజెందు
టకు గాదు. ఏ యద్వేషముతో బాధ్యకర్తయను బహుటకు
బంపినచెనో ఆ యద్వేషములు జనులలో నుండునంతవర
కింతకంటె యభివృద్ధిగనుపింపజాలదు. అహింసా సిద్ధాం
తమును వారినుండి కైకొని అంతముకనుచే తమ కుటుంబము
నందది కలదని పలికి యా నూతనజాతియు నాగద్రోక్కు
యత్నించిరి.

కొందరి మాతమున నిట్టి యుదాహరణ తమ మాతమున
కుండుట దానికి గౌరవమే యగును. వారి యభిప్రాయ
ము క్లుండును. హిందూమత మగాఁగము, అతి విశాలము.
ఆవ్యంతములు లేనిది. సర్వమాతములును అందులో నిమి
డియే యున్నవి. హిందూమాతములో లేని క్రొత్త విషయము
ప్రపంచములో నింకెచ్చుటను ఉండజాలదు!

ఓనిలో కడపటివిషయమును మొదలుబరికిలింతము.
హిందూమాతములో లేని క్రొత్తవిషయము ప్రపంచములో
నింకెచ్చుటను ఉండదనిన నేమి యర్థము? హిందూ
మాతము సర్వవిధముల పరిపూర్ణమనియేకదా. పూర్ణము
కానిచో క్రొత్తవిషయము చేరొకచోల నుండవలెను.
కాన హిందూమాతము సర్వవిధముల సమగ్రమనియే పై
యభిప్రాయము. మొదట హిందూమాతము నటండునిచ్చి
ప్రపంచములో నేమతమైనను పరిపూర్ణమైనది ఉండుట
కవకాశము కలదా? అను ఘోరి నాలోచింతము. అసలు
మాతమేకాదు. ఏదియో పరిపూర్ణముగ నుండుటకుగాని

ఒకవేళ ఉండినను అట్లున్నదని మన మెరుగుటకు గాని
సాక్ష్యముకాదని తత్త్వశాస్త్ర పరిచితులగువారికి దెలుపు
కొనవలసిన యవసర ముండదని తలచెదను. అట్లుండ
నీమహాస్పృహతో నొక పరమాణువుతో సమానమగు మన
ప్రపంచమునందలి మారుమూలదేశములో నుద్భవించిన
యొకసిద్ధాంతము సమగ్రముగ నున్నదనుటకు నోరెట్లా
డును? కావున పైతెప్పినట్లు హిందూమాతములో నన్ని
యు నున్నవి అను మాటకు అర్థము. హిందూమాతములో
తక్కిన మాతములలో లేని విషయము లనేకము లున్నవని
చెప్పుటయేకాని వేరుగాదని నా నమ్మకము. మనవారికి
సహజమగు నతిశయోక్తి అలంకారముతో మామతము
గొప్పది అనుమాటకు బదులు మామతము సమగ్రమని
పలికిరి.

దీని నొప్పుకున్నను దీనికంటె తీవ్రమగు సమస్య
మనల నెదుర్కొనుచున్నది. ఇట్లు గొప్పదని చెప్పుకొను
వస్తువేది? ఈహిందూమాతమునకు మూలనూత్రము లెవ్వి?
ఎట్టివాడు హిందువు డనిపించుకొనును? హిందువునకును
యిరరక్షతముల వారికిని భేదమేమి? హిందూమాతమున
కొన్ని సూత్రముల నమ్మి యట్లు వర్తించుటయా? అట్లు
యిన నా మాత్రము లెవ్వి? హిందూ మాతమునకు కర్త
యెవడు? కర్తయే లేనిచో నిది యెట్లుద్భవించెను? ఇట్లు
గాక హిందూమాతమునన అన్యవత్సంయోగ ఫలితమే
యగునా? అట్లయిన నీమాతమునకు ప్రత్యేకవృత్తిత్వమే
లేదా? ఇట్టివే ఎన్నియో ప్రశ్నలు ఒకదాని నొకటి
నెట్లుకొనుచు ప్రవేశించును. వీనికి జవాబేలేదా? శూన్య
మగు నాకాశము ప్రత్యుత్తర మొసగుచున్నది ఈసమస్య
కూడ సృష్టివలెనే అగాధమైనది అని.

మనమాత మిట్టిదని మనము నిర్వచనమే చేయలేని
యత్రుడు దాని నుజాగుణములగూర్చి పలుకుటకు మాత్ర
మెట్లుగును? వాదమున మనకు ఉపయోగించ కున్నను,
మనమాతముయొక్క వైశాల్యము అందులో మనము దాగు
కొనుటకు మాత్ర ముపయోగించుచున్నది. పాశ్చాత్యుల
వ్యాసములందువలె దీనినంతయు చెదకినను కావలసిన
విషయము దొరకకపోయినను గ్రంథములగుటకు మాత్ర
ము విలగు చున్నది. మన కర్తము కాకపోయిన కాక
పోవచ్చును గాని సర్వ కాలములకు సరిపోవు సిద్ధాంత

ములు మనమరములో నున్నవి అనుమాట ప్రతివాని నోటను వినవచ్చుచున్నది. నేను మరుగుజ్జునే వినన మాతాత చాల పొడుగువాడు. తన స్వంతశక్తివలన నీచి యుండజాలని తీగ వేరుజాతిదగు వృక్షమునకు పెనవేసి కొని పై కెగ్రాకుమన్నది.

ఇంకొక తెగవా రిట్లు పలుకుదురు. 'మనమతము చాల సుదూరాశయములతో బయలుదేరినది. మంచి ఎవరు దొరకినను అది గ్రహించుచున్నది' అని. ఇది నిజమేయైన యెడల సంతోషింపవలసిన విషయమేకాని సత్యమిందుకు వర్తిలేకముగ నున్నది. ప్రతివిషయమునుండియు సుసంజమునే గ్రహించుకొనిగల వస్తువు తనకు లాభకారి యగు విషయము నెడల కృతజ్ఞతనైన కలిగియుండవలయును. అంతేకాని దానిసత్యమును మాత్రము గ్రహించి ఏరు దాటినచెనక పడవను తగులదెట్టినట్లు, తిన్నయిల్లు గ్రుద్ద లించినట్లును దాని నాశనమునకై పూనరాదు. ఇది పశు కృత్యము. సత్యముగలదిమాత్రమే నిజవగలదు. (survival of the fittest) అను సిద్ధాంతమునకు సరిపోవునది పై సిద్ధాంతము స్వాభావికమే యైనను హీనస్థితి (Lower Strata of animals) కి మాత్రమే అన్వయింప గలదు. పైకివచ్చుకొలదియు యీపోటీ (competition) సిద్ధాంతమునకుఫలములేదు. నేనా (Co-operation) సిద్ధాంతము దానిఫలము నాక్రమించుకొనుచున్నది. ఇట్టి నేవయే మానవజీవిత పరమావధి అతి నికృష్టమేనా జీవనంబె యవును బోధనీయును, శ్రేష్ఠము, పూజ్యతము. అట్టిమహోన్నతాదర్శము చిన్నచేపలనుమ్రొంగు పెద్దచేప వంటిదియు, కచ్చితమగు ఆకారము లేనిదియునగు హిందూమతమున గానుపింపదు. కావున సమస్తవస్తువుల గొట్టుకొనిపోవు జలదారికాల్యమనలె హిందూమతమున కీసర్వభక్షకత్వము కళంకము నాపాదించునేకాని స్వచ్ఛత నొసగజాలదు.

మరల శరవజనసహోదరభావము బ్రకటిండు శైవమతముపట్ల మనదేశ మెట్లువర్తించెనో స్మరింపుడు. దక్షిణదేశమున జననమొంది ప్రతివిషయమునను ఉదార హృదయులతో వర్తించిన యీమతమున దైవ, పితృ, కార్యములసమయమున నాడవకుభాష ఎన్నడో చని పోయిన సంస్కృతముగాక జీవశరలతో విలసిల్లు మాతృ

భాష. ఆదర్శములా మహోన్నతములు. ఉద్దేశము సర్వ మానవసంఘోదరణ. ఇట్లుబంధియు వృద్ధిగాంచకపోయె. కారణ మహ్యము. ఇట్లులే సర్వజనసాభ్రాత్రము నర్థించు రామానుజమతముకూడ భగ్నమయ్యెను.

ఈరెండుమతములు అభివృద్ధి కల్పంతరములు గలిగించు మతసంపర్కమువలన విపరీతములుగ బహిమించెను. ఈరెండుమతములను మొదట శాధ్యమతముతోపాటు వివక్షణలేకయే, తమమతోద్దేశముల కనుగుణముగ, జన సామాన్యమునంతయు తమమతమున జేర్చుకొనసాగెను. బ్రాహ్మణులు, తక్కినయగ్రజాతులవారు శరవజనసమానత్వము నొప్పరైరి. అందువలన గరిష్ఠసంఖ్యాకులు హీన (మనిషిగణింప బడుచున్న) జాతులవారే యేడ్పడిరి. అందువలన వారిమతములప్రతిష్ఠ తక్కువకాజొచ్చెను. [ఇప్పటికాలమున ముఖ్యముగా మాలమాదిగల జేర్చుకొనుచున్న క్రైస్తవమతమున కిట్టిగలియే సంభవించియుండుట అందరికి దోషినవిషయమే.] అంతట తమలోపమును గురైరిగి దిట్టుకుగ కట్టుబాటుల నొనర్పమొదలిడిరి. మొదట నంత యుదారాశయములతో బయలుదెడలెనో కడ కంతసంకుచితాభిప్రాయములు కాపలసేవచ్చును అందు వలననే యిప్పటికిని యీమతములు విపరీతములగు నాచారములగలిగి యితరగుత్యుల స్పృశింపనైన నొప్పకున్నవి.

ఇట్లు సర్వవిధముల సభివృద్ధికి బ్రాహ్మణమత మడ్డువగుటకు కారణమెద్దియో విచారించుము. మొదటనే యొకప్రశ్న గలదు. బ్రాహ్మణమత మిట్లుడ్డువగుటకు దానిలో నేమైన ప్రత్యేకగుణము గలదా? లేక మరియేమరమునాసరే దానిస్థానమున నుండినయెడల నదిగూడ నిశ్లేయము యుండునా? నిశ్చయముగా ఏమ తమయినను అంతకంటె భిన్నముగా వర్తించి యుండ నేరదు. కారణము?... ఒకమతసంస్థ యేర్పడినతరువాత ననేకులు దానినాశ్రయించుకొని యుండురు. ఆమతము వారి స్వత్వముగలదే నందులోనుండు నంతనరకు తమకు కష్టములు రాజాలవు. వైగా తమలాభమునే దృష్టియందుంచుకొని తమ కనువగు విధముననే మతము నన్వయించుకొను చుండవచ్చును. జ్ఞానమున తమకంటె తక్కువగువారి కండుగపిప్రస్తుతపు స్థితియే ప్రపంచమునకు మిగుల శ్రేయస్కరమనియు నందువలన దానిని చెదర

కుండ గాపాడుటయే వారి పరమ ధర్మమనియు గాపాడ జూతురు. ఆసంస్థ మారినయెడల తమ కిష్టదుగలలాభము లుండవని యెరింగి ప్రపంచమున కంతటికి ముప్పుగల్గునని యమాయకులగు జనులకు బోధించి వారిని తమవైపే త్రిప్పకొని తమపట్టు వదలక మాన్పుండి యుండజూతురు.

కావున శాశ్వతముగా మార్పుకెందని మత ముండ వలయుననుట మొదటితప్ప. ఈమతము దానికిగు విద్య ఒకజాతికిగాని సంఘమునకుగాని చేరిన స్వత్వమై యుండుట రెండవలోపము. ఇందు రెండవదానిగూర్చి మొదట విచారితము. దీనికి గల లోపములు రెండు కారణముల వలన గలుగుచున్నవి. మతము దానికి సంబంధించిన విద్య కొందరిపరమగా నుంచుటలో నుద్దేశమేమి? వారు తక్కిన జనులకంటె నుత్తములనియేకదా! మతము ఆను నది మనుజునకును సర్వజగత్తునకు ఆధారమగు మూలశక్తి కిని గల సంబంధ మగుటవలన నది యితర విషయముల వంటిది గాదనియు మనుజునకుగల లోపములు దానికంటె కొనసీయక దానిని నిర్మలముగ నుంచవలసి నందునను దానిని సామాన్య మానవుల కతీతమగునట్లున్న దాని గౌరవ మర్యాదలు గాపాడుటకు కొందరిని కాపుంచ వలయు ననుటయే కదా యుద్దేశము. [ఈ సిద్ధాంతము నొప్పునివార నేకులుగలరు. మరియు నితరు లెవరగుండు నట్లు మూసియుంచుటలో గాక సర్వమానవుల కందు నట్లు బహిరంగప్రదేశమున నుంచినయెడలనే యది నిష్కలంకముగ నుండుటకు వీలగునని తలచురు] పై మరియు మనము సరియని యొప్పుకున్నను దానిని స్వచ్ఛముగానే యుంచి కాపాడ నియమింపబడిన వారు తక్కిన జనులకంటె నుత్తములని యెంచుట కెట్లగును?

మొత్తముమీద జనులలో నొక భాగమును తీసి వేరుచేసి వారికి ప్రత్యేకమగు విద్యాబుద్ధుల నేర్పి యితర జనులతో కలసిమెలసి యుండకుండునట్లు నర్చినవార వారు తక్కినవారికంటె నుత్తముణములు గలవారు కా జాలక పోవుటయే కాక నీచప్రవర్తన గలవార లగుట సహజముగా ప్రపంచమును విమర్శవృత్తితో జూచిన వారికి గోచరించుట నిజము. దేవాలయమునకు సమీప మునకు వచ్చుకొని దైవభక్తి తగ్గననుభావ్యము యథార్థత్వమునుగూర్చి వేరుగ జెప్పవలసికదు. దేవ దాసీని

పిలువబడు భోగమువారి సంఘపరిణామ వృత్తాంతము జూచిన నీపత్వము లేటపడగలదు. శాస్త్రమతప్రచార మొనరించుటకై నిర్దేశింపబడి యప్పటిసంఘమున ముఖ్య స్థానము వహించియుండిన శాస్త్రసన్న్యాసినులే యిప్పటి భోగము వారైరనిన, తమ స్వచ్ఛప్రవర్తనచే జనుల కాదర్శప్రాయులుగ నుండుటకు నియమింపబడి తరిపితు చేయబడుచుండిన స్త్రీల ప్రత్యేక సంఘము లిట్లుగుటకు కారణము పైనజెప్పబడినదియే యనుటకు సందియములేదు. ప్రస్తుతము జగద్గురువులని పిలువబడు మతాధిపతులు, వారిఃస్వబృందము, హిందూ మతమున కెట్లు వైర్యుల్యము రాకుండ కాపాడుదున్నవో అందెరకు తెలిసినవిషయమే. ప్రస్తుతరాజకీయ సమస్యల జోలికి బోకయే దేవాలయముల మహంతల జీవితములు లోకమున కాదర్శప్రాయములుగా మార్చు లేనని చెప్ప వచ్చునగదా! జనులలో నుత్తములనువారిని, ఉన్నత వంశసంఘాతులతో, నేర్పరిచిన సంఘములే యెట్లు పరీక్షింపియుండ నికయితరులకంటె నేవిషయమునను గొప్పకాని యొకసంఘముమూట చేప్పవలయునా! మరి రెండవది ద్రవ్యము: ఒకప్రతిష్ఠాపనను మార్పులేకుండ కాపాడినందులకే వారికి ద్రవ్యమొసగుచుండినచో నాప్రతిష్ఠాపనలయెడల జనులకు గౌరవాదరణములు తగ్గుటకు కారణము కాగలదు. జనులలో న్యాయదృష్టి(Honesty) నశింపగలదు. తాము నమ్మినను నమ్ముకున్నను ప్రభుత్వముచేతిక్రిందనుండు మతమునంగు జనుల కావరముండి నట్లు నటించుట. నిశ్చయమగు మతివిశ్వాస మడుగంటును. దీనికిదోడు యామతప్రతిష్ఠాపనలకు, మతాధిపతులకు యితరజనులపై సధికారము నొసగినయెడల నిక జెప్పవలసిన దేమున్నది. మతాధిపత్యమును రాజ్యాధిపత్యమును వేరుచేయుటకేదా పాశ్చాత్యదేశములందు యిప్పటివరకు జరుగుచుండిన స్వాతంత్ర్యసమరము! ఈరెండు అధిపత్యములొక్కరేకలిగియుండిన తురుష్కదేశము పాశ్చాత్యదేశములన్నిటికంటె నాగరికతయందు అభోగతిలోనుండినన నాశ్చర్యమేమి? మరియు నిట్టి ప్రతిష్ఠాపనయే యేదోపురాతనమున మరియు గాపాడుటకే చేయబడినదే అయినచో మార్ప నసాధ్యమైనదై, ప్రస్తుతస్వాతంత్ర్యవాతావరణమును చీల్చజాలకుండుటచే దాని గుప్తప్రకృతియంతయు నొక్కసారి వెల్లడగలదు.

ఇట్టిపరిస్థితులలో మతప్రతిష్ఠాపనలకే అగౌరవము గలుగుచున్నది.

ఇందులో ఒక్కోపయమును సూత్రము ముఖ్యముగా గమనించవలయును. ఇట్టి వివేకతపరిణామము, ఆ మామయిలా, లోపసూయిస్తామని గలుగ నదికాదు. ప్రతిమతమును, మనుజులొనర్చు ప్రత్యేకమనసు లోపములు గలవు. వానివలన గలుగబోవు ఫలితములు వేరు అంతేకాని మనమతములలో లోపములుండినందున నిట్లు జరిగెనని తలచుట సారపాటు. మరేయిందుననీ? .. అసలు మనోస్థలంబులయే మొదటిరెప్పు. మతములు మతసూత్రములు ఇచ్చుచుండును. పోవుచుండును జనమెందిన ప్రతిష్ఠావునలేనే యివికూడ నశి పగలవు. అవి రక్షింపబడవలసిన సమయ పరిస్థితులలో నవిరక్షింపబడి రిచువనిని సోకజేర్చినవి. ఈ క్రొత్తపరిస్థితుల కనుగుణమున మతముల కవి తావునిచ్చక రెప్పుడు. అంతేకాని ఒకసారి యేర్పడినది గాన నది శాశ్వతముగా నుండవలయునని యానూత్రముల బట్టి యాగునూడుచు గూరుచుండరాదు. మరియు ద్రవ్యము అధికారము చెలాయించుకొని యేదైన నొక మతము నొప్పుకొనుట వలననే కలుగునెడల వారిబుద్ధి యన్యాయమార్గములందు నర్థించుటకు వీలగును. బుద్ధి పట్టుత్వము గలవారు యిట్లు. మనస్సును పరిపరినిధముల బోనిచ్చినచో నిజము తెరుగనివారై తాము చేయగల కార్యములగూడ జేయజాలక పోదురు.

శాశ్వతములగు మతసంస్థలయిననే పూర్వముగ నాధారపడి యుండువారు ఒక్కవిషయమును జ్ఞాపకముంచుకొనిన జాలును. తాము నమ్మియున్న మతముల నేర్పజుచిన వారి యుద్దేశము లేమిగానుండెనో అని యోచింప వలయును. వీరు వారికాలమున సంస్కరణ యనసరమనియు, మతమున లోపము లున్నవనియు నెరిగి రిమతక్తికొని పాటపడిరి. వారి సంస్కరణ ఫలితము ననుభవించిన మతము శాశ్వతముగ నా రూపముననే యుండవలయుననుట వారి యుద్దేశ్యము కాబాలదు. వారు మార్చే పనికొరకు వారైనచో సంస్కరణల దల పెట్టకయే యుండును. మనకు జాన్మజైన, మహమ్మదీయ ప్రవక్తల మతములు లేకయేయుండును. "నేను చెప్పినట్లు చేయుము, నేను చేయునట్లు చేయుము" అని యేమితికేర

యనుచున్న సామానింపడు. ఈమతముల నేర్పరుచుటలో వారియుద్దేశమేమి? సంస్కరణరణమేకదా? అను విషయము మాత్రమే మనము జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలసినది.

అతి త్వరితముగ మార్పుజేందు నీకాలమున మతములవలన జరుగలకు కీకూగాక మేలే కలుగవలయు నన్న యొడల, యితర: వృత్తులుగకొని, అలాభము నపేక్షించు, దానిపైగల ప్రేమతో, ఉత్సాహముతో చేయువారిచేతనే మతప్రచారము జరుగవలయును. అట్టివారు రెమ ప్రకృత ప్రపంచముననే సందరించువారు గాన పురాతనపు నీతి లనేపట్టి యూహించుకొని, స్వతంత్రములు గాన పక్షపాత బుద్ధితో, నీతి, మత సమస్యల పరిష్కరించుచుండు. చిలనమేలేని సంఘమున దప్పక చేరవచ్చును. మతమునకై నిర్ణయింపబడిన వారివలన మనమోగ ముండబోదు.

ఇట్టి కారణములవలననే యీకాలమున నీతి యందుగాని మతములందుగాని సంస్కరణములు, మనాశయములు, మతవిద్య బాగుగా నేర్చిన గురువులనుండి వెలువడుట లేదు. మతగురువులలో ననేకులకు తమ మతములందు సంపూర్ణవిశ్వాస ముండుననుట వాస్తవమే. అట్టివారు, తక్కిన సామాన్య లానర్పినట్లు, పైయత్తురముల కప్పుడే ప్రాధాన్యమియ్యక, మనకు కావలసినది ముఖ్యముగా హృదయవైర్యము, భక్తి, యుత్సాహము లేనని నిజముగా నమ్మియుండురు. అట్టివారు కొందరైన లేకున్నచో నీ ప్రపంచ మిప్పటికంటె సఫోగతిలో నుండేడిదే. (అధికసంఖ్యాకు లగువారుమాత్ర మిందుకు వ్యతిరేకాభిప్రాయములు గలవారేనని చెప్పకతప్పదు.

కానీ ఎంతభక్తియున్నను అట్టివారు ప్రపంచము నకు నవజీవము నొసగజాలరు. పురాతనమతములనే నమ్మి యుండువారు (నమ్మకూడనని నాయభిప్రాయము కాదు. శాస్త్రవిద్యవైతో వానినిబరిశీలించ వలయు నియ్యే). జ్ఞానము కొనలేనట్లు వెనుకవైపు జూతురు. భవిష్యత్తును గమనింప. వేదములలోను పురాణములలోను జ్ఞానము నన్వేషింతురు. వారియొడల గౌరవము గలిగియుండుటలో నేనితరలను సెక్రెటరీయవాడిను గాను. ఇప్పటికి దొరకన గ్రంథములలో నట్ల వేదములు మొదటివనియు వానిలోను పురాణములలోను కొన్ని భాగములు ఉత్తమకావ్యములను దీసిపోవనియు ఆకాలమున సంవిషయపరిజ్ఞానమును

జూపు గ్రంథములు ప్రపంచమందు వేరెచ్చటనుగను పొందునియు నే నొప్పుకొందును కాని సకల విషయములును సమగ్రముగా నందు చర్చింపబడి యున్నవను విషయము సత్యమునకు దూరమని నామనని. వానిలో విశేషమును జ్ఞాన ముండుమాట వాస్తవమేకాని యిప్పటి సాంఘిక, రాజకీయ, నైతిక, ఆధ్యాత్మిక సమస్యలలో గొన్నిటి కందు ప్రత్యుత్తరము గాన్పింపదు.

స్వాతంత్ర్య ప్రియులగు స్త్రీ పురుషులనుతయలములగు జీవితముల నవేక్షించునెడల మనమిప్పుడు మరచునకు సంబంధించినవని చెప్పు అనేక విషయముల వదలిపెట్టెదమును. మనము చేయవలసిన మొదటిపని, మన నీతియందు విభేదము యుత్పింపక స్వాతంత్ర్య మగుపడునట్లు చేయవలెను. ఇది చాల ముఖ్యమగు మార్పు. ప్రతివిషయమునను మనప్రార్థన లేమిచెప్పిరని యాలోచించిన నేమిఫలము? మనప్రార్థనల యోజనలు మనము దారితప్పకుండ సాయపడు మైలురాళ్ళని తలచవలయునే కాని అసలుమార్గమే అదియని తలచుట పాడి గాదు. మఱియు మనకృత్యము లందు భయ మదృశ్యమై

అన్వేషణ గాన్పింపవలయును. నీదిచేయక యుండవలయునని ఆలోచించక యేదిచేయవలయునని యోచించవలయును. ఈ ప్రపంచమున పుట్టి నందడి చప్పుడులేక భగవంతుని కోపమునకు భయపడిన వారివలె నిష్క్రమించుట మన కర్తవ్యముగాదు ఇది మన ప్రపంచము. దీనిని స్వర్గముచేయుటయు, నరకముగ నొప్పుటయు మనచేతులలో నున్నది.

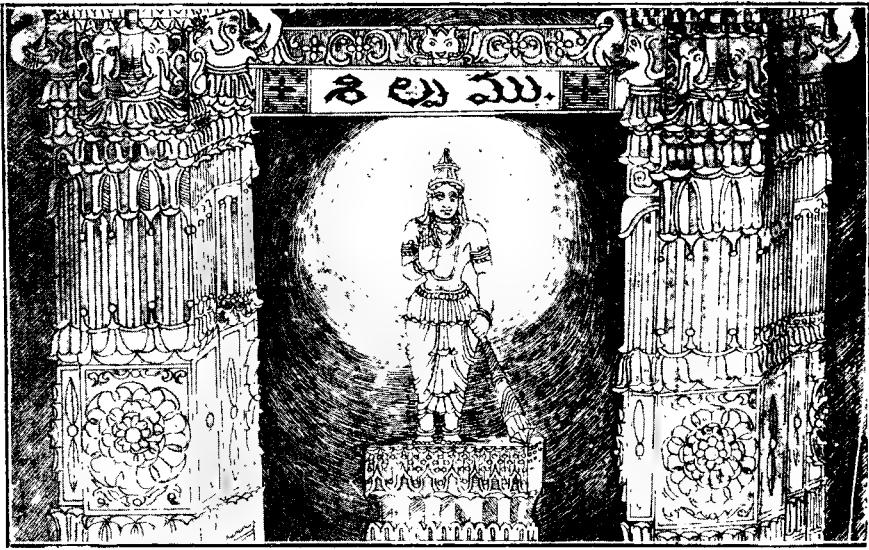
మన జీవితమును (పర్వదినములయందు మాత్రము) అప్పుడప్పుడు నిష్ఠనభినయించుటతో వ్యర్థ పుచ్చక, యీ దుఃఖమును ప్రపంచములోని కేల వస్త్రీహ యను వ్యసనముతో గాంచుగడపక, ఆచార వ్యవహారములలో లెప్పాప్పులేమి గల్గునో యను శుక్కుచిచారములలోనుగాక గడపవలయును. మానవ జీవితావధి నే సృష్టించుచుండవలయును. మానవలోకమును పైకగపడు ఆకారములబట్టి గాక వాని నిజరత్నము నేరిగి ప్రేమింపవలయును. పాపకూన్యతకంటె కార్యకర్తత్వమునకే జనుల నభినందింప వలయును.

అదియ యిహాపరానందదాయక పథంబు

భమిడిపాటి సుబ్బారావు గారు

పొందితి వేపాటి భోగంబులని గాక, యిచ్చితివె య్యవి యీవులనుచు !
నిచ్చకామ్యార్థంబు లెపుడందితని గాక, దీనావనం బెప్పు డూని తనుచు
నధికారదర్ప మేవిధిఁ బూపితనిగాక, సాహాయ్య మొంతగా నలపి తనుచు
బేరాన నేరీతిఁ బేర్చితి ఎనిగాక, ప్రేమ నేరీతి వర్షించి తనుచు
జీవితాంతరీక్షలో దేవుఁ డడుగ, 'నియ్య, దిపు, డింత, యీరీతినే,' యనంగ
సకల జీవులఁ దన్ను పాత్సల్య వృష్టి; నదియ యిహాపరానందదాయక పథంబు.

న్యాయపతి శ్రీనివాస రావు గారు

మానవజాతి స్వప్నవైచిత్ర్యములను సృష్టించుటకు సామర్థ్యమును సంపాదించిన నాటనాడియు, సర్వేశ్వరునియ సంతలీలను కన్నులారగాంచి వానికీర్తిని గానముచేయగల శక్తిగల్గిన నాటనాడియు మానవునిబట్టి పరికరివిధముల పరుగులిడుచు లలితకళారూపమున వికాసము నొందెను. సర్వేశ్వరుని మహిమను ప్రోత్సహముచేయుట కొరకు స్వప్ననాటకమును వర్ణించుటకొరకు కవిశయ, నాకవిశయ గానముచేయుటకు సంగీతమును, ఆదేవదేవుని యసంతలీలలను చిత్రించుటకు చిత్రలేఖనమును, ఆమహామహుని ఘనరూపమును చిత్రించుటకు శిల్పమును ఉపయోగములొనరిక నచ్చును.

ఈశ్వర స్వప్నయంచు సర్వోత్కృష్టమగు శేనముదాయమున మానవుడు తన యపారమగు బుద్ధికళలనుచే సగృహీతము నాక్రమింపగలెను. ఆబుద్ధికళలమునకు మాన

వనిర్మితమగు శిలావిగ్రహములే తార్కాణములు. శేనముదక్క దక్కిన యన్నివిషయములయందును మానవుని సయితము ధిక్కరించు ఈశిలావిగ్రహములను నిర్మించుటకే శిల్పమని యందురు.

ఈ భౌతికస్థితిచును శిల్ప మనాది పదము. పాశ్చాత్యదేశములలో శిల్పము క్రీస్తుకు పూర్వము కొన్ని శతాబ్దములక్రీ.ప.టనే అభివృద్ధిపొందనటల గాన్పించుచున్నది, పుణ్యభూమియగు సీఘరతివ్వమున ఈశిల్పకళ వేదకాలమునాటికే ఆత్మ్యన్నత దశయందున్నట్లు గిన్నట్టుచున్నది. ఇట్టిపురాతనమైన శిల్పముయొక్క చరిత్ర కొంతవరకు క్లృప్తముగ తెలిసికొన నలసియున్నది.

మానవుడు గృహనిర్మాణమున కెప్పుడు ప్రారంభించెనో అనాటినుండియు శిల్పకళ యారంభమయ్యెనని ఎరుగినది. గృహనిర్మా

ణమునందును, దేవాలయములను కట్టుట
యందును, శిల్పకళానైపుణ్యము గానవచ్చును.

ప్రకృతియంతయు తనయానందమునకే
స్వజింపబడె నని మానవుడు గ్రహించిన
నాటినుండియు మానవనేత్రముల కగోచరు
జగు నా సృష్టికర్త కొకరూప మొసంగి దేవా
లయములందు స్థాపనచేసి యారాధించుటకు
మానవుడు తన బుద్ధి చాతుర్యమున తన
శిల్ప కళానైపుణ్యమున అతి సౌందర్యమైన
విగ్రహములను నిర్మించి శిల్పకళను బహు
జనోపయోగ కరముగ జేసెను. రాను రాను
పురాణము ఇతి హాసములు గాథలు జన
సామాన్యమునకు సుబోధకమగు నటులు
చేయుటకు శిల్ప మొంతయో యుపయోగింప
బడుచుండెను. యీ విషయమున చిత్రలేఖ
నము సయితము యీకార్యమున కెక్కువ
సహాయకారిగా నున్నదను విషయము సర్వ
జనవిదితము. కాని చిత్రలేఖనమునకు శిల్ప
మునకు భేదము లేకుండియున్నచో ఈ కళలు
వేర్వేరుగా వృద్ధిపొంది యుండనేరవు.

ప్రకృతినిగల సర్వవస్తు సముదాయ
మును చిత్రించుటలో మాత్రము చిత్ర
లేఖనమునకు శిల్పమునకు కొన్ని విషయ
ముల సామంజస్యము కలదుగాని అందును
గూడ వానికి గల భేదములు ముఖ్యములై
యున్నవి. అవి ఏవన :

1. చిత్రలేఖనమున చిత్తరువు చూడ
రుల మనముల నూతనభావములను సయి
తము స్ఫురింపజేయుట కవకాశము కలదు.
ఇయ్యది శిల్పమున కసాధ్యము.

2. చిత్రలేఖనమున చిత్తరువును నేత్ర
ముల మూలముననే చూచి యానందింపవలసి
యుండును. శిల్పమున నేత్రానందమే కాక
స్వర్ణవలన సయితము శిల్పకారుని నైపుణ్య
మును తెలిసికొని ఆనందింప గలము.

3. శిల్పమునందు సామాన్యగుణములను
మాత్రము కనబరచుటకు అవకాశముగలదు.
కాని గుణప్రదర్శనమునందు చిత్రలేఖనము
నందువలె ప్రత్యేకతకు వీలులేదు.

ఈకారణములు వలననే చిత్రలేఖనమును
శిల్పమును వేరువేరు కళలుగా వృద్ధిపొందెను.

పాశ్చాత్య దేశములలో శిల్పకళాభి
వృద్ధిని గనుపరచిన దేశములు రెండు
మాత్రమే. అయ్యవి గ్రీసు రోము దేశములు.

(గ్రీకు శిల్పము)

1. గ్రీకులు ప్రపంచ జీవనము తదుపరి
నాలోచింపక కేవలము ప్రపంచ విషయము
లందె నిమగ్నులై యుండుటచే వారి శిల్ప
మందును దైవసంబంధమగు విగ్రహములను
చెక్కుటలో మానవాకృతిని భావమును
తెలుపుడు చేయునటులనే ప్రదర్శించిరి.

2. వారికి మహావీరులయందు గల అభి
మానము ఇంతింతయని చెప్ప నలవికాదు.
మంచివిగ్రహములను తయారుచేయుటలో
ప్రసిద్ధికెక్కిన శిల్ప కళానిపుణులు సైతము
వీరిని తమకు ఆదర్శములు (Model) గా పెట్టి
విగ్రహములను చేయుచుండిరి. "The fighting
Gladiator" "Discolobus" మున్నగు మహా
వీరులు వీరి శిల్ప నైపుణ్యమున కాదర్శములు.
పురుషరూపమును నిర్మించుటలో వీరు మహా

వీరుల అంగ సౌష్ఠవము నెటుల నాదర్శముగ నుంచుకొనిరో అటులనే స్త్రీరూపమును చెక్కుటలో అతిరూపలావణ్యవతులగు నారీ ఋణుల నాదర్శముగా నుంచుకొనిరి. దీనినిబట్టి చూచినవారి జీవితాదర్శము మానవపూజ నతిక్రమించలేదని విచితమగుచున్నది. ఈ విగ్రహములను చెక్కుటయందు వారు వ్యక్తులలోని ప్రత్యేకగుణములను విడిచి ఊణికములగు ప్రవృత్తులను విసర్జించి సమూహమునందుగల గుణసామాన్యములగు సుస్థిరవృత్తులను మాత్రము కనబఱచిరి. గ్రీకు శిల్పులు నేడైనవిగ్రహమును తయారుచేయు నపుడు ఆవిగ్రహ మేవిషయము గూర్చినదో ఆవిషయసంబంధమున చేరిన మానవజాతియందంతటను గలసామాన్యగుణములను గ్రహించి అందు ప్రత్యేకవ్యక్తులకు సంబంధించిన ఊణికములైన గుణములెల్లను విసర్జించి విగ్రహములను జెక్కుటయే ఆదర్శముగ నుంచుకొని యనిచేసిరి.

The Greek sculptors were prompted constantly to seek the type in the individual to abstract and express only what is structural and permanent, to purge from the individual all that belongs only to him, all the accidents, the feelings and actions of the special moment,

ఇయ్యదియే పాశ్చాత్యదేశ శిల్పులందరకును ఆదర్శమయ్యెను. గుణసామాన్య ప్రదర్శనమే వారి ఆదర్శము గనుక గ్రీకు శిల్పులు వారి విగ్రహములకు రంగులు పూయుట అనవసరమనియు అనమంజన

మనియు కళావిహానమనియు మానివేసి నటుల తోచుచున్నది. దృష్టిమార్గమును సూచించక పోవుట రోమరాసులుగల ప్రదేశముల శిరోజములు జడలు మాదిరిగ పోగు పోగులుగ చెక్కుట, న్యక్తిత్వమును తొలగించి గుణసామాన్యమును ప్రదర్శించుట కొఱకే. గుణసామాన్యమునే ప్రదర్శించుటలో ఆరితేరిన గ్రీకుశిల్పకళానిపులు సహితము వారు నిర్మించు విగ్రహములందు ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును పూర్తిగ నిర్మూలించలేదనుటకు “వీనసు ఆఫ్ మెలాస్” (Venus of melos) అనే శిలావిగ్రహమే తార్కాణము. విగ్రహముహస్తములను గోల్పోయి నదయ్యను శిల్పకళ కెంతయో వన్నె తెచ్చుట జూచి అతినిపులు లగు శిల్పులు ఎందరెందరో హస్తములను అమర్చుటకు ప్రయత్నించిరి గాని లాభములేక పోయెను. హస్తము లమర్చినతోడనే భావమున మార్పుచెందినట్లు అనుమానము పొడముచుండుటజేసి వారి ప్రయత్నమును మానుకొనిరి. ఇదియే సుప్రసిద్ధపురుషులచేతలయందు గల ప్రాశస్త్యము.

రోమక శిల్పము

గ్రీకుదేశములో అభివృద్ధిగాంచిన పిదప అనేకకళాబద్ధములకు శిల్పము తిరిగి రోముదేశములో అభివృద్ధినొంది ప్రాముఖ్యము బడసెను. సజీవమైన కళలు కాలానుసారముగను సత్తిగతులంబట్టియు మార్పులు చెందుచుండును గదా! అందుచేతనే జీవకళయగు నీశిల్పమును రోముదేశమున, 14, 15, కళాబద్ధములందు

వేణుగోపాళ-కృష్ణమూర్తి

వేణుగోపాళ కృష్ణమూర్తి

నరసింహ-కృష్ణమూర్తి

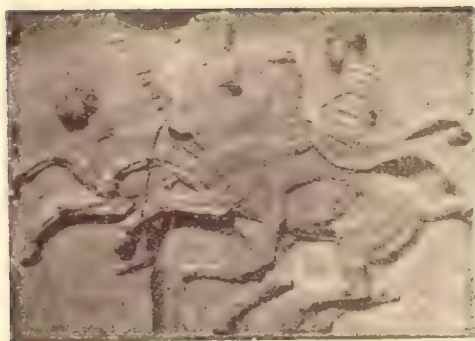

నరసింహ

శిల్పకళా : శ్రీ చంద్రావతి. చంద్రావతి. నాగప్పగారు, నరసింహపురము, పూర్వపురము, చెన్నపురి.

శ్రీ చంద్రావతిగారు. ఈ శిల్పకళాగ్రంథముల నిరూపణము భారతీయముల ప్రతిభానుజ్ఞా ముసలములము.

పేరియోరు... గ్రంథములు. — పేరియోరు.

గ్రీకు దేశమున ఏ తెనుకట్టణమునందలి పాత్తికను నేవాయముముక్క-
వ్రాకారిముపై శిల్పించిన చిత్రము.

ఆ భూమిటి గ్రీకుల పాత ర్యాగదనత. రోమము
కామదేవుని (పెరసురు)నాటికి. ఈ విశిష్టహము
రోమునందలి వాటికను భవనమున గలదు.

ఏ తెనుకట్టణమున ఒకానొక శిలా
శిల్పముపై శిల్పించిన చిత్రము.

నూతన వికాసముతో అభివృద్ధికి వచ్చెను.

ఆకాలమున ఐరోపాఖండమందంతటను భావప్రపంచమున కలిగిన నూతన వికాసము వలన (Renaissance) నుద్బోధితుడైన రోమన్ శిల్పకళానిపుణుడగు మైకేల్ ఏంజిలో (Michael Angelo) అను నాతడు గ్రీకు శిల్పమునం దత్యంతాభిమానము కలవాడగుటంజేసి అంతరంగిక భావములను తెలియజేయు శక్తి యద్దానను లేకుండుటం జూచి సహింసలేక ప్రపంచమున తాబొందిన అనుభవజ్ఞానమువలనను తన ప్రతిభా శక్తి వలనను శిల్పకళయందు అట్టిలోపములు లేకుండ చేయ ప్రయత్నించి అత్యద్భుతమగు జయమును బొందెను.

డేవిడ్ (David) శిలావిగ్రహ నిర్మాత యగు మైకేల్ ఏంజిలో గారి బుద్ధి చాతుర్యమును భావప్రకటనయందు తాబొందిన విజయ పరిణామమును జగద్విఖ్యాతి గాంచిన ఈ శిలావిగ్రహము కన్నులార గాంచు భాగ్యము గల్గిన ఏమానవులకు గోచరింపకుండును! ఈ విగ్రహము నెత్తిపై నుంచబడిన కఱకు రాతిని చూచినంతమాత్రముననే అపారమైన బాహ్యరూపసౌష్ఠ్యము గల యీముద్దులు మూటగట్టు శిలావిగ్రహము నెత్తిపై నింతకఱకు రాతినేల నుంచెనా యను సంశయము సకలమానవ హృదయములందు గలుగజేసిన దీయన శక్తి సామర్థ్యమే కదా?

ఈ శక్తిసామర్థ్యములే మైకేల్ ఏంజిలో గారి ఖ్యాతిని నలుదెసలకు వ్యాపింప జేయ

గలిగెను. ఈయన నిర్మించిన విగ్రహములన్నియు రక్తమాంసప్రపూరితములై సంపూర్ణజీవము కలిగినటులే భావప్రకటనము గూడ జేయుచున్నవి. శిల్పకళయందు అంత రంగిక భావములను వెల్లడించుటకు అనకాశములను గలిగించినది యీయనయే! ఇదియే రోము దేశమున శిల్పకళబొందిన శాశ్వతమైన మార్పులని ఎరుంగనగును.

టస్కనీదేశ శిల్పము

మైకేల్ ఏంజిలోగారి తదనంతరము, టస్కనీ (Tuscanny) దేశమున గ్రీకుశిల్పుల గుణసామాన్యమును మైకేల్ ఏంజిలోగారి భావప్రకటనమున సమ్మేళనము చేసి (low relief) శిల్పకళను వృద్ధిపరచిరి.

భారతశిల్పులు

హైందవ శిల్పులు ఐరోపాదేశస్థుల సాధారణశిల్పవిధానముల ననుసరించుచు మత సంబంధమైనట్టియు తత్త్వ సంబంధమైనట్టియు గూఢార్థమును బోధచేయుచు దేవసానములలో దైవికమైనట్టి రూపలావణ్యములను వెల్లడించుచుందురు. పాశ్చాత్యులవలె, హైందవ శిల్పులకు మనుష్యనియొక్కరూపలావణ్యము, బాహుబలము, గుణగుణములతో పనిలేదు. మన హిందూశములో నాగరికత ఉన్నతస్థితి యందుండునపుడు మతసంబంధమగు విషయములచే నెక్కువగా నింశియుండుట చేతను మతప్రచారకులలో కొందరు సాధారణముగా శిల్పకళానిపుణులగుటచేతను, మతబోధనలు చేయుటయందు తమ శిల్పచాతుర్యమంతయు వినియోగించిరి. “కాయముల్ బుద్బుద ప్రాయ

ముల్ పరికింప సంపదల్ చంచలనద్యశము”
లను నార్వోక్తిహేందవ జాతికంతయు అనాది
సిద్ధమగు నమ్మకమగుటచే క్షణభంగురము
లైన ఐహిక విషయములందు ఆ సక్తిలేక
ఆముష్మికమునే సాధించుటకు అందరును
ప్రయత్నపడుటచే శిల్పమునకు ఐహిక చిహ్న
ములను తెచ్చిపెట్టుటలేదు. అందువలనపాశ్చా
త్యులవలె, భౌతిక బాహ్య సౌందర్యమును
శిల్పమునందు చొరవీయలేదు. అస్థిరమైన
రక్తమాంసాదులతో కూడుకొని ప్రకృతిదే
హమును అనన్యభావముతో పరిగణించుట
చేత శరీరావయవస్థావమునకు శిల్పమునం
దెట్టితావు నియ్యలేదు. మనదేశపుకళసాంకేతి
కమై (symbolic), ఆదర్శప్రాయమై (Idealistic),
గూఢమై (mystic), ఆధ్యాత్మికమై (transcen-
dental), ఆంతరంగికసంబంధమై, శాశ్వతమై
నట్టి రూపలావణ్యమును తెలియపఱచుచు
న్నది. కాన కామక్రోధలోభమోహ మద
మాత్సర్యములచే చంచలించుచుండు ప్రకృతి
స్వరూపముగాక అనంతమైన ఆధ్యాత్మిక
స్వరూపమును పొందియుండును. ఇందుకు
తార్కాణముగా బుద్ధుని విగ్రహముతీసికొన
వచ్చును. ఉన్నతమైన స్వరూపము, విశాల
నక్షన్ స్థలము, ఆజానుబాహులు చూచిన
ఉత్కృష్టవంశజాతుండనియు, మహావీరుడనియు
నెల్లరునుపోగడక మానరు. ఇక ముఖవిలాస
మును చూచిన చంచలతలేని శాశ్వతమైన
తపస్సువలన కలిగిన శాంతము, నెమ్మది,
ప్రశాంత మనస్కత, దివ్యజ్ఞానమును బడసి
నందు నలన కలిగిన తృప్తితో కూడుకొనిన

మందహాసము, చూపరులకు వదనమున ప్రస్ఫు
టము కాగలదు. ఇట్టి ఉత్కృష్టమైన దైవిక
భావములను ప్రచురణచేయు శక్తి పాశ్చాత్య
శిల్పమున కరుదు.

హేందవ శిల్పకారులు పాశ్చాత్యులకు
పూర్వమే ‘Full relief’ నందును, ‘Low relief’
నందును వాటివాటి సౌందర్యమును లావణ్య
మును కనుపెట్టి సరియైన తావులందు నిర్మిం
చుటవలన కలుగు ఛాయావిభేదములచే
సాంపు గొలుపుచు నూతనభావోత్పత్తికి
తోడ్పడునటుల శిల్పమునకు నన్నె తెచ్చిరి.
ఇందుకు తార్కాణములు అజంతా, ఎల్ఫెంటా
(Elphanta), ఎల్లోరా (Ellora) గుహలలో
నిర్మింపబడిన అత్యద్భుతములైన శిల్పములు.

పై నుదహరించబడినట్టి ప్రాముఖ్యమైన
భేదములు హిందూ శిల్పమునకును పాశ్చాత్య
శిల్పమునకును ఆదర్శములందుండినను శిల్పము
నందు ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వమును తొలగించునట్టి
క్రియలలో, అనగా, కనుపాపలు చెక్కి దృష్టి
నివ్వకపోవుట, శిరోజములను చెక్కునపుడు
పోగు పోగులుగా జడల మాదిరిని చెక్కుట,
వర్ణములు వేయకుండుట, మొదలగు వాటిలో
మాత్రము భారత శిల్పమును పాశ్చాత్య
శిల్పమును ఒకే నియమును పాటించుచున్నవి.
కాని సాంకేతికములైన సూచనలు అనన్య
ముద్రలు మొదలైన చిహ్నములచే భారత
శిల్పము యితరశిల్పసభ్యతలను మించు
టయే కాక శిల్పము తనంతటతాను తెలియ
పఱచగల పరిమితిని మించి భావములను
వ్యక్తపఱుప గలిగినది.

ఈ విషయమునుగూర్చి యంతకుముందు మార్పులను పొందినదో సక్రమముగా చర్చిం
వివిధములైన వ్యాసములు తెలుగుపత్రికల చుట్టకై వ్రాయబడినది. కాని ఆఁని నెరవేర్చు
ద్వారా వెలువడినవి. అవి ముఖ్యముగా టకు తగినంతభావప్రకటనమునకు వీలగు
భారతశిల్పము చరిత్రాను సారముగా నెట్లు ఆంధ్రభాషనమకూడని ప్రతిబంధకముచే
పరణమిందినదో తెలియఁజూచుచు వచ్చినవి. బాధపడుచు చదువరులకు యీ విషయము
ఈ వ్యాసము శిల్పము సాధారణముగా నం దించుకంత యభిరుచి కలుగజేసి సరియైన
నేను మార్గములు త్రొక్కుచుండెనో దాని విమర్శన దృష్టితో వివిధములైన శిల్ప సభ్య
గుణగుణములను దాని సూత్రములను హైం తలను వీక్షించునటుల చేయుటయే ముఖ్యో
దన ఆదర్శములను తెలియ జేయుటకై ఎట్టి దేశముగా పరిగణించ గోరెదము.

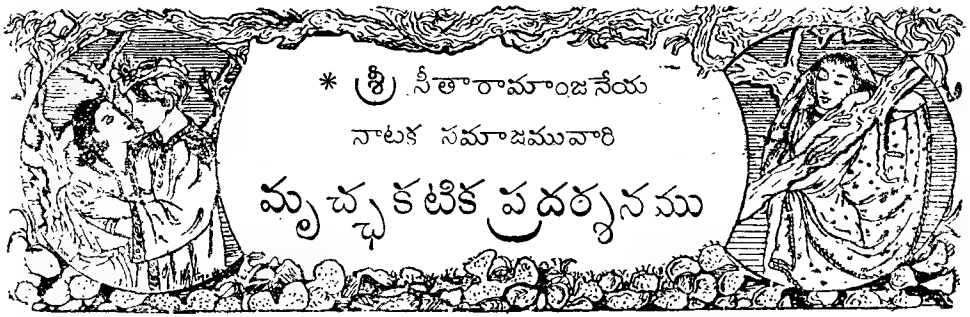

ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగములు

[సర్వేశ్వర సహస్రమునుండి]

సకలదేవతా లు సుందరము పంతులు గారు

శ్రీ రామేశ్వరం నేలబంధమున గాళి న్విశ్వనాథుండు కే
దారేశ్వరుండు హిమాద్రి దారుకవని దానోష్ఠ నాగేశు షాం
కారేశ్వరుండు డమరేశ్వరుంబున మహాకాళేశ్వరు డ్దజైనిలో
సౌరాష్ట్రంబున సోమనాథుని శ్రీశైలంబు మల్లేశ్వరుండు
కారుణ్యమృత సాగరుండయిన దాక్షరామ భీమేశ్వరుండు
పారేశ్వరుంబున వైద్యనాథుండును భవ్యంబైన గోదావరి
తీరత్ర్యంబక నాథశంకరుండు జ్యోతిర్లింగరూపంబు లె
వ్వారెల్లప్పుడు వేకువక శివుని దేవాగారము జొచ్చినక
నోరారా బలియింప నెంతయును సంతోషాన్ని దేలిదు
ర్వారాసుంబుల బాసి మోక్షపదవి రాణింతు సర్వేశ్వరా!

* శ్రీ సీతారామాంజనేయ
నాటక సమాజమువారి
మృచ్చకటిక ప్రదర్శనము

గూడవల్లి రామబ్రహ్మం గారు

సుమారు రెండువేలసంవత్సరములక్రిందట ఆధునిక నాటక కళాభిమానుల యభిప్రాయమున ననుసరించి నుండునట్లు రచింపబడిన యీరామకాండ ప్రాముఖ్యముచేత నేటికయినను బ్రయోగింపబడినదెగ భావింపబడుట భుభూషకమే. కీర్తనలను బ్రాముఖ్యమునొసంగితిమి నేటి నాటకరంగమునం దాంధ్రీ కృతసంస్కృతనాటకములను దాపు లభింపదు. అందును, వేదీసంహారముచేరిన పితృసంప్రధానరూపకములను శీవమీ కలుగదుకాన నవి ముట్టునైన సాహసించువారు లేరు. ఎట్లో రసభంగకరములైన మార్పులతోడను, కీర్తనల తోడను, కావీదాసుని శాకుంతలమునూత్రము ప్రవర్ధింప బడుచున్నది. ఈ కీర్తనలు సామాన్యజనాభిలాషను దీర్చి, సంఘపోషకులగుట బడి నాజ్ఞించుటకుగాను పరిగొనుక్రమ లభింపని ప్రతీతి. కావున, భావకుగర్వ సవ్యగీతములు మూడును స్వరూపములగుట వాటికిగల స్థలభేదములవేటింగి, యయ్యది నాటకముల జొప్పింప బడిన నాటకమునందలి రసాంతరప్రాముఖ్యమునకు లోపముగలుగకుండ సామాన్యజనాభిలాషను సక్రమగతులను ద్విధిగవారి ముందును. అవిష్కరముగ సంఘానివతలును, నాటకము పాటపడుదుగుగాత.

శ్రీయుత హేతీ నారాయణరావు జమీందారు వారిచే బోధింపబడు శ్రీ సీతారామాంజనేయనాటక సమాజమువారి నీవిధమయిన ప్రయత్నమున ప్రోత్సహింపబడుటలంకరించినారని వినుట కాంధ్రనాటక కళాభిమానులు సంతోషింప వలసియున్నది. వారు మృచ్చకటికమున ప్రదర్శనమును ప్రవర్ధింపుచు నీయుష్యమయిన ప్రారంభించిరి. పరిత్రమను నీట్టియుష్యమహిమలను శ్రీనారాయణరావు గారికి భగవంతు యొందుకొగోగ్యములు ప్రసాదించుగాక.

ఈ నాటకమునందు గల పాత్రము లన్నియు ఆచర్యప్రాయములే. వేష్యయేడ ననురాగము కలిగియు భార్యనురక్తిగల చారుదత్తుడు వేశ్యాలోలురకును, వేశ్య యయ్య బహువిధసమాకర్షణాభిలాషము లేని వసంత సేన వేశ్యలకును ఆచర్యప్రాయులు. వసంతసేనం గామించియు నామెల మెలంగి యామెయేడ గలకాంతా గౌరవము నహించి యామెకు కష్టదశ సంతప్రాప్తించిన తటి నాదశను తొలగింప ప్రయత్నించిన విధిండు సామాన్య విటులగును, సర్వవిధముల చౌర్యమున వారి తేజిన శర్యులగుడు జారనోరులగును, జూదమున నోడి సర్వమును గోలుపోయి జాడపన్నాస్యియై జీవితము పనిత్రము గావించుకొనిన సంవాహకుడు జూదరంజకులు, తమ తమ చరిత్రలతోపములకల్గి దెచ్చుకొను సదుపాయములు దెచ్చి నేర్పడిన సాధారణపాత్రములు.

ఈనాటకము శృంగారరస ప్రధానము. ఇందు నాయకుడు ధీరోదాత్తుడగు చారుదత్తుడు. శకారు డిందు ప్రతి నాయకుడని కొందఱి యభిప్రాయము. పూర్వ నాటకలక్షణానుసారముగ వీరరసమునందునలె శృంగారరసమున ప్రతి నాయకు లుండరు. అవియుగాక నీవ పాత్రయగు శకారు నుత్రపాత్రయగు చారుదత్తునికి ప్రతి నాయకునిగ భావించుటయు దగనిదే. నాయక ప్రతి నాయకులలో నొకరినొకరు లక్ష్యముచేయ దగినంత గురూప సౌశిల్య ప్రసిద్ధియు పరస్పరత సిద్ధింపవలసి యుండును.

శకారుడు కులకీల మర్యాదల కడునీచుడు. వానికిగల గౌరవము “రాజుగారి యుంపుడుకై తమ్ముడని” ముగ్గు డయిన పాలకమహారాజు దయచలన రాష్ట్రీయశాలకు పుయ్యెను. జన్మమువలన గలిగిన

* భావప్రసంగములను నీనాటకమునకు పాత్రధారుల చిత్రము నీసంచియందు గలవు.

1. శ్రీయుత ఆరణి సత్యనారాయణగారు-వనంత సేన

ఉద్వయిన పోటీ. శకా:—అమ్మమ్మ, అమ్మమ్మ, పరిచారిలంబు వచ్చింది జోయిలో! వేయి వా
యాల్తును వేనే రక్షించుకొనవలయును. మృత్యుకటికము.

2. శ్రీయుత కొచ్చెర్ల కోట చింతారావు గారు-శకాగారు

శకా:—నీను నుత్తరమునాటి నెప్పుడు నీను, కొద్దు కొద్దకొందు ననుభవింపవలెనని
నేను జేతించి చూచుకో చూచి నీయి, కొద్దు కొద్దు నీను ననుభవింపవలెనని చూచుకో చూచి.

శ్రీయుత ఆలమూరి పట్టాభిరామయ్యగారు-మైక్లే యుడు

చారురత్న వియ్యంకినూరు 1. "పైలే:—నా యల్పమునకు అంతలము నానున్న యిచ్చేతికట్టలో అచ్చిపోయిన
ప్రాంత నెరుఱునాండు బలంకొట్టివెనుక వాంలెల ప్రాంతలు వేసెదము.

2. శకా:—అమ్మా! పచ్చితిని. శ్రీ సీతారామాంజనేయ నాటకసమీక్షము, ఏలూరు.]

క్రీ.మున ముంజులూరి వృక్షరావు గారు-శిల్పకుడు
 శిల్ప:-ప్రావీణులైన యాష్టాపదము పరమేశ్వరకాకాశాచార్యులు.
 గీ. దీనిచే దల్లుగడె లూడదీయవచ్చు
 దీనిచే సీల నగలకుం ద్రిప్పవచ్చు
 దీనిచే గొల్వవచ్చు భిత్తిక సురంగ
 దీనిచే రాము విమరును దింపవచ్చు. వృద్ధకాకాశము.

వే.వెంకటేశ్వరమూర్తి-వై.ము
 (వై.ము)
 వచన:-క. ఉత్తరమున వై.మునము
 దీనియందు వై.మునము వై.మునము
 వై.మునము వై.మునము
 తోడలు ప్రయతన నిలయమున వై.మునము. వై.ము.

నీచత్వముచేత బిటికియయ్యెను. ఇతడు రాష్ట్రమునందెల్ల నేర్పాసంచారము గలవాడై తాను సర్వజ్ఞుడ నను భావము గలవాడు. అట్టిపాత్రమును రసోచితముగ బ్రస ర్శించుట కడుకష్టము. కేవలము హాస్యరసప్రధానమైన దిగ భావింపక శృంగారవీరబీభత్సభయనకముల వికృత స్వరూపమే యీపాత్రనలన నడిపింపవలయును.

శ్రీసీతారామాంజనేయ సమాజమున నీపాత్రను ధరించిన శ్రీకొచ్చెర్లకోట రంగారావుగారు కడుసమ గ్ధులు. వసంతసేనసంబంధించుతఱి, శీర్షికరండకోద్యానవన మున, అధికరణమంటపమున తమచాకచక్యమును చక్కగ నల్లజించిరి. శ్రుతిసహాయమిసుమంతయైనను లేక పవ్య ములను స్ఫుటముగ జదువుట లో నూతనమార్గము ద్రొక్కిరి. కాని వాచికాభినయమందలి గాంభీర్యాతిశయ మును, ఆంగికమునందలివేగవిస్తృతియు హరింపబడిన ప్రవర్తన మింకను బాగుగనుండుననిపలువు రభిప్రాయ పడుచున్నారు.

చారువత్తుడు ధీరోదాత్తుడు. ధీరోదాత్తుడన సర్వాచలములందు నొక్కచిగురుగ నుద్ధతిలేక శ్రాంతుడై సంచరించువాడు. సర్వసా సమిధుడు. లోకవ్యవహార ములన్నియు నెఱింగి దుగ్ధముల సాంబోధన యుత్తమ ిలముం గలవాడు. వీనియందు తత్తరము, ఆవేగము, మొదల స తీవ్రభావము లుండవు కాని, నిర్లక్ష్యము, అన శత మొదల సమాంద్యావస్థలు నుండబోడుదు. ఈపాత్రము జాగ్రత్తగ ప్రవర్తించబడినచో శకారుని జుగుప్సలో నంతరించిపోవుటో, కాక వాడభీనయింపవలసిన వివిధరస ముల శోభను యథావీరిని కనుబడనీయకపోవుటో సంభ వించును. ఈతడు బ్రాహ్మణుడు; ఇప్పటివారి క్రాపిం గులు మీసములు మొదలగునవి, పూర్వకాలపు హిందూ దేశీయులు మతవర్గభేదముల ననుసరించి వేషములు దాల్చుట కడ్డము వచ్చుచుండును. శుష్కశ్రోత్రియుడగుట పాపముగలనిర్గుణ ధరించుట ప్రమాదము. తలకొకకాలు వను చుట్టుకొనిన బాగుగనుండువేషా. ఈపాత్రమును ధరించిన శ్రీలక్ష్మీరావుగారిని చూచినవారు, నిజమైన చారువత్తుడేమో యని భ్రమింపకపోరు. వీరు మిగుల మాంష్యముగవినిధానీయములయందు ప్రసరించుటచేత, ప్రవర్తనమున నుండవలయుసామరస్యము చూపట్టుకున్న చని నెప్పవచ్చును.

వసంతసేన విద్యాచతురసంపన్నయైన నేశ్వర్యై నను, విటకాండ్రముగ్ధు విచ్చలవిడిగా సంచరించు టక్కు నిష్కులబోగముది కాదు. వేషభాషలందు మిగులపరా కర్షణసమర్థత నెరపువ్యాపారము గలదియైనను, సాంసారికప్రవృత్తినుండ దలంపుగలిగి చరించెడి స్వాతంత్ర్యవతి. ఆపెయే చారువత్తునకు సహాయముచేయుట, జూదగానికి ధనమిచ్చి వాని అప్పగిద్దట, మొదలగువానివలన పూర్వ లాజ్జించిన విత్తముగలది యని తేలియుచున్నది. కాని అంతమాత్రమున, యది విటజనవశీకరణమును గావించు విలువగలిగిన ధూషణములను ధరించునని తలప వలను పడదు. విటులు తన్ను చూడకుండవల్లయుననియే యాపె తలంచును. సుగుణములును, సౌందర్యమును, గల యాచన వతి. చిన్నతనమునందు కులవిస్తృతిల గానాభినయములనేర్చి కొనుట యిప్పటికిని ఆచారము గాన నావిస్తృతియందు నిపూతగలది యని యూహింపవచ్చును. కావున గమాన మునం దొయ్యారము, పలుకునందు నేర్పు, హాసభాసముల స్ఫురణయు, గలిగి నటించుట వేశ్యాకులమున జన్మించినది యని స్ఫురించుట కుండి తరలయును. ఈ పాత్రమును ధరించిన శ్రీ ఆరణి సత్యనారాయణగారు పాత్రధారణము నందు పైన చెప్పించిన మార్పుల గనుపఱచి అభీనయమందు కాననగు పురుషత్వమును సంహరించిన నింక వాని వహింప జాలుదురు.

“విటు డొక్కడా యిద్దతా”యను సందేహము చాలమందికి గలదు. ఈ సంఘమువారు యిద్దఱని నిర్ధారణ చేసినట్లు తోచుచున్నది. కొందఱొక్కడే యనియు ఒక్క విటుని పరివర్తనమే చూపింపబడె ననియు సిద్ధాంతము జెప్పుచున్నారు. దీనిగూర్చి విపుల ముగా ముందు చెప్పింతును.

ఈపాత్రమునం దొక విశేషము గలదు. శకారుని వీడు సంబంధించి యుండును. అట్లుకానియెడల వసంతసేన మిగుల దురవస్థపాలు గావలసివచ్చును. వసంత సేనయెడ సత డనురాగము గలవాడైనను దాని గుణ గణమునెడ సుముఖిత్వము గలవాడు. బలాత్కారమున నైనదానిం బొందవలంపుగలవాడుకాదు. దానిమాట యందు విశ్వాసము గలవాడు చూడను. కావున నే శీర్షికరండ కోద్యానవనమున నది బండి దిగినప్పుడు మొదట తల్లి

పనుపున వసంతసేన శకారని కోరిక దీర్చవచ్చిన దని నిశ్చయించి అది బండి మార్చడలచే వచ్చినని చెప్పగనే విశ్వసించెను. ఈపాత్ర హంతప్రాముఖ్యముగ నీసంఘము వారు తలంచినట్లు తోపడు.

శ్వేతిలకుడు చార్యమును శాస్త్రప్రసిద్ధుడుగ నేర్పికొనిన బ్రాహ్మణుడు. వసంతసేనయింట దాస్యము చేయుచున్న మదనికయందు మోహముగలవాడై తానేర్చిన విద్య ప్రవర్తింప బయలుపడలేను. కేవలము వ్యామోహమే యాచార్యమునకు గారము. అందువలన వీని వృత్తియొడ విముఖతయు, కాబోయెడు పాలకుడైన ఆర్యకు ననుసరించుచుండు నుద్దేశ్యమును కలిగి వెడలిపోయెను. ఈపాత్రమును ప్రవర్తించువట్ల క్రొత్తలవానికిం గలుగు నేమటునాటను, సాహసమును పరులు చూతురను భీతియు, పిల్లివలె నెవరుటయు, ననుకముందులు పరీక్షించుటయు, కనబరుప వలయును. ఈపాత్రమును సరించిన ముంజులూరి శ్రీకృష్ణరావుగారు చక్కగానే ప్రదర్శించిరి; కాని వారు రంగమున పక్కాదొంగలూరిన నడచిరి; క్రొత్త బిచ్చగాడున బ్రాహ్మణుడొంగ పోకడలను కన బిటుపలేక పోయిరి.

సంవాహకుడు చారుదత్తునిసేవ చేయుచుండువాడు. జూదగాడై, దరిద్రుడై, బాధ్యసన్న్యాసియాయెను. ఈ తినివలన జూదగాండ్రకుండున్ననను చక్కగా తెలియ నగును. ఓర్పును, నేరుపును గలవాడు. అట్టి యీపాత్రను ప్రవర్తించువట్ల తొందతి పనికిరాదు. అట్టితొందతివలన, రసము, సుగోచరము కాదు. ఈపాత్రధారి కొంచెము తొందతిపడినట్లు కనబడినది. బాధ్యసన్న్యాసిగా వచ్చి నప్పుడు చిలుముపై రంగిచలేముడెను. సర్వముండనము గావించుకొనవలయు ననునియమముగల బాధుల కిట్టి సన్న్యాసి దొరకుట కర్మపరిపాకముగాక మఱియేమి?

ఇందలివిదూషకపాత్రమును హాస్యరసప్రధానము గగాక, తనకు సంబంధించినపాత్రల ఔచిత్యమును వెల్లడి పఱచుటకుగా సృష్టింపబడెను. అందుచేత, యీ పాత్ర ధారి ప్రతివిషయమును హాస్యమున ముంచక, కడునిపుట తతో మెలగవలయును. శ్రీయుతలయూరి పట్టాభి రామయ్యగారు యీపాత్రనుగించి. తమసహజవిగూఢ కత్వమును మాని, స్వకపోలగల్గితనమాసముల విడనాడి, శ్రద్ధగా, నేర్పుతో కడు సమర్థతతో యీ పాత్రను

పోషించిరి. ఇదంతయు, సంస్కృతనాటకముపైని వారికి గల అభిమానమునకొనెదను.

మిగిలిన పాత్రములన్నియు, యథోచితములేకాని యిందొక్కటియు నిష్ప్రయోజకముకాదు. కాని కొలది భాగములలో జూపట్టుకలిన కరుణభీత్యములకు దగి నంతసామరస్య మొదనలేదు. దీని నింతతో విడువక సామాజికులు సంపూర్ణరస ప్రదర్శనసాభాగ్యము సిద్ధింప బ్రయత్నముచేయుదురుగాక.

ఈనాటకము, రంగాలంకారముల గోరువారికి మిక్కిలి యనుకూలము. పరిభ్రమారంగ నిర్మాణమునకు (Revolving Stage)చాలయవకాశము గలదు. ఇందును, విశేషవ్యయప్రయాస లక్కరలేక సులభప్రయాణమున కనుకూలముగనే చేయింపవచ్చును. రంగస్థలమున పాత్ర ములుండగనే యీభ్రమణ మిబ్బందిలేకుండ జేయింప నగును. అందులకు చతుర్థాంశములోని వసంతసేన భవన రంగము మిగల ననుకూలము. అట్టి రంగమును, సమాజ మువారు కనబటువచ్చెరి. ఇదితర రంగాలంకారములన్నియు చక్కగా చూపబడినవి.

ఇంకొకమనవి. ఈనాటకమును ప్రవర్తించు దల చినవా రొక్కదినమునకు నగినంత నేర్పి ప్రవర్తించుటయే కాక సంపూర్ణముగనేర్పి మొదటిభాగము సాయంకాల మును రెండవభాగము రాత్రియందును బ్రవర్తింప సమ కట్టుట మేలని నావిన్నపము. ఏలయన యిందలి యితి వృత్తియు సామాన్య వ్యవహార ప్రసిద్ధముగలచే విడిచి వేయవగినది యుండవనియు విడిచిన భాగములవలన గొంత సామరస్యము చెడిపోవుననియు నా సందేహము.

మొత్తముమీద సూరిశాస్త్రీగారు వ్రాసినట్లు లీనాటక ప్రదర్శనము రక్తికట్టి ప్రేక్షక సముదాయ మును ఆనందమున ముంచివేసినది. శ్రీమోతే నారాయణ రావుగారు సమాజమును స్థాపించి కొలదికాలమే యైనను ధీమాదూరి సన్స్కృత నాటక ప్రదర్శనము నెడ నభిలాష వహించి వృత్తకటికతో నుష్కమమును బ్రారంభించు టెంతయు బ్రశంసార్హము.

ఇంతటితోపడువక, ఈసమాజమువారు సంస్కృత నాటకములన్నియు, ఆంగ్లలోకమునకు పరిచితముచేయు దురుగాక.

పనుపున వసంతసేన శకారని కోరిక దీర్చవచ్చిన దని నిశ్చయించి అద బంపి మార్పదలచే వచ్చితినిని చెప్పగనే విశ్వసించెను. ఈపాత్ర హంత్రప్రాముఖ్యముగ నీసంఘము వారు తలచినట్లు తోపదు.

శరీరమును చార్యమును శాస్త్రప్రసిద్ధుగ నేర్చుకొనిన ప్రాప్యబుడు. వసంతసేనయింట దాస్యము చేయుచున్న మహాకయందు మోహముగలవాడై తానేర్చిన విద్య ప్రదర్శింప బయలుపడెదెను. కేవలము వ్యామోహమే యీచార్యమునకు గారము. అందువలన వీని వృత్తియెడ విముఖతయు, కాబోయెడు పాలకుడైన ఆర్యకు ననుసరించియుండు సుద్దేశ్యమును కలిగి నెడలిపోయెను. ఈపాత్రమును ప్రదర్శించుపట్ల క్రొత్తవానికిం గలుగు నేమటుసాటను, సాహసమును పరులు చూతురను భీతియు, పిల్లివలె నెడచుటయు, ననుకముందులు పరీక్షించుటయు, కనబరుప వలయును. ఈపాత్రమునుగరింపిన ముంజులూరి శ్రీకృష్ణ రావుగారు చక్కగనే ప్రదర్శించిరి; కాని వారు రంగమున పక్కాదొంగలగున నడచిరి; క్రొత్త బిచ్చగాడగు బ్రాహ్మదొంగ పోకడలను కన బఱుప లేక పోయిరి.

సంవాహకుడు చారుడత్తుని సేన చేయుచుండువాడు. జూదగాడై, దరిద్రుడై, బాధసన్నాసియాయెను. ఈ తనివలన జూదగాండ్రుండువ్యసనము చక్కగా తెలియ నగును. ఓగ్గును, నేరుపును గలవాడు. అట్టి యీపాత్రను ప్రదర్శించుపట్ల తొందఱ పనికిరాదు. అట్టి తొందఱవలన, రసము, సుగంధరసము కాదు. ఈపాత్రధారి కొంచెము తొందఱపడినట్లు కనబడినది. బాధసన్నాసిగా వచ్చి నప్పుడు చిలుముపై గొగిన లెనుండెను. సర్వముండనము గావించుకొనవలయు ననునియమముగల బాధుల కిట్టి సన్నాసి దొరకుట కర్మపరిపాకముగాక మఱియేమి?

ఇంచలివిదూషకపాత్రమును హాస్యరసప్రధానము గగాక, తనకు సంబంధించినపాత్రల జౌచిత్యమును వెల్లడి పఱచుటకుగా సృష్టింపబడెను. అందుచేత, యీ పాత్ర ధారి ప్రతిబింబయమును హాస్యమున ముంచక, కడునిపుతతో మెలగవలయును. శ్రీయుతతలహారి పట్టాభిరామయ్యగారు యీపాత్రనుగరించి. తమసహజవిదూషకత్వమును మాని, స్వకపోషకత్వతనమానముల వివేచనాశి, శ్రద్ధగా, నేర్పుతో కడు సమర్థతతో యీ పాత్రను

పోషించిరి. ఇదంతయు, సంస్కృతనాటకముపైని వారికి గల అభిమానమునుకొనెదను.

మిగిలిన పాత్రములన్నియు, యథోచితములేకాని యిందొక్కటియు నిచ్చియోజకముకాదు. కాని కొలది భాగములలో జూపట్టుకలెన కరుణభీత్యులకు దగి నంతసామరస్య మొదపలేదు. దీని నింతతో విడువక సామాజికులు సంపూర్ణరస ప్రదర్శనసాభాగ్యము సిద్ధింప బ్రయత్నముచేయుదురుగాక.

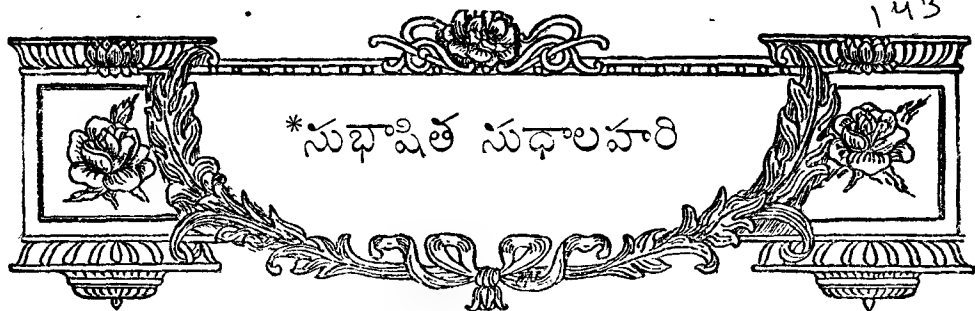
ఈనాటకము, రంగాలంకారముల గోరువారికి మిక్కిలి యనుకూలము. పరిభ్రమరంగ నిర్మాణమునకు (Revolving Stage)చాలయవకాశముగలను. ఇందును, విశేషవ్యయప్రయాస లక్కరలేక సులభప్రయాణమున కనుకూలముగనే చేయింపవచ్చును. రంగఫలమున పాత్ర ములుండగనే యీభ్రమణ మిబ్బందిలేకుండ జేయింప నగును. అందులకు చతుర్థాంశములోని వసంతసేన భవన రంగము మిగుల ననుకూలము. అట్టి రంగమును, సమాజ మువారు కనబఱుపజైరి. రచితర రంగాలంకారములన్నియు చక్కగ చూపబడినవి.

ఇంకొకమనవి. ఈనాటకమును ప్రదర్శింప దలచినవా రొక్కదినమునకు నగినంత నేర్చి ప్రదర్శించుటయే కాక సంపూర్ణముగనేర్చి మొదటి భాగము సాయంకాల మును రెండవభాగము రాత్రియందును బ్రదర్శింప సమ కట్టుట వేలని నావిన్నపము. ఏలయన యిందలి యితి వృత్తము సామాన్య న్యనహార ప్రసిద్ధముగలచే విడిచి వేయదగినది యుండదనియు విడిచిన భాగములలన గొంత సామరస్యము చెడిపోవుననియు నా సందేహము.

మొత్తముమీద సూరిశాస్త్రీగారు వ్రాసినట్లు: లీనాటక ప్రదర్శనము రక్తికట్టి ప్రేక్షక సమదాయ మును ఆనందమున ముంచివేసినది. శ్రీమోతే నాగాయణ రావుగారు సమాజమును స్థాపించి కొలదికాలమే యైనను ధోకోదారిలై సంస్కృత నాటక ప్రదర్శనము నెడ నభిలాష వహించి వృన్ధకటికతో నున్యమును బ్రారంభించు టెంతయు బ్రశంసార్హము.

ఇంతటితో విడువక, ఈసమాజమువారు సంస్కృత నాటకములన్నియు, ఆంగ్లలోకమునకు పరిచితముచేయుదురుగాక.

ప్రథమ తరంగము

౧ జననీజనకులు

భారతము

తల్లిప్రేమగునువ్వె, ధరణికామెను; నాక
సాగుకామెను బాడవు, జనకు; డరయ
గామ్యకామెను మనసు కడుకీస్రుగతి; తృణో
త్కరముకామెను జంత కరము; దళచు.

భర్తమగు గర్భభేదమును
బట్టికినై, నిజదేహాచితమై
భర మొకయింత లేక సమ
పాటులు నక్కట యొక్కడింతకున్.

క. జనకు డధికుఁ డుపాధ్యాయ
యనకుఁబదిమడుంగు; లెక్కుడుర్వినాథా!
జనకునకు దళగుణాలు
జనని గురుత్వమున నిది ప్రశస్తమును

గీ. బాలుడైన గొడుగు, ప్రాధుడైన ననువృద్ధుఁ
డైన నొక్కవిధమ యర్చిలియును
సరయ భరము తల్లికావదార్థంబు జ
గంబు కలిమికెల్ల గారణంబు

క. కలవాడు లేనివాడు న
[లక. బలుఁడబలుఁడు మూఢబుద్ధి ప్రాధుడనగా
పలదెవ్వరికైన జనని
కలిమియ, యత్యంతసౌఖ్యకరమైయుండున్.

ఆ. శుద్ధజాతువులకు గురులకు నెమ్మొయి
దలఁచ నొక్కరూప తల్లివలయు
నూటకెల్ల గలదె యొడుచోటులను వ
స్తువు నివాసమైన చోటఁగాక.

గీ. వచ్చిపోయి, చూచు వాడు గాకిడుమలఁ
బడునె? తల్లివోలె బుట్టితోడ
దాడి? చెప్పనిట్లు భర్తశాస్త్రంబు
నాబ గౌరవమున నధికయగుట.

క. అప్పుడ యసమర్థుడగు
నప్పుడ దుఃఖయగు, సూన్యమైతోచుచుగ
బప్పుడ మాతృవియోగ
బెప్పుడువాటిలెనపుడయెంతయుదూలున్.

చ. కరచరణాది సంఘటిత
కాయము సొగసగులు వహింపు,
టరణియపోలె దల్లి దెన
నైనది గాదొకో యట్లుగాక దు,

గీ. మాతకును, వేదమునకు, భర్తంబులకును
బరములగు గురు శాస్త్రలాభములు లేవు
తపములే దుఃఖాన న్న తాగుకామె
నధికమైనది; యుండు మహాత్ము లనఘ!

* శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారిచే శేషి కూర్చబడినది.

సీ. వినుము తల్లియుఁ దండ్రీయును, గురుండు
 నీయులు సద్భక్తి నిత్యనిరతి [నునేవ
 వారలఁ గొలుచుచు వారెద్దిచెప్పిన
 నదియాదరించుట యధికధర్మ
 మాగమత్రయమును, నగ్నిత్రయంబులో
 కత్రయంబును దేవతాత్రయంబు
 ననువస్తువులు వానియందును జనని గౌ
 రవమున నెక్కుడు రాజముఖ్య!

గీ. యీజగంబున, దివమునఁ బూజవడయు
 మాతృభక్తుడు; పితృభక్తి మానసూడు
 నట్ల యవ్యయానంద సంప్రాప్తణులు
 గురుపదాబ్జ సమారాధకుండు గాంచు.

క. జననీజనక గురులయెడ
 నొనరించిన మేలుగీడు లొదవించు సుఖం
 బునకును దుఃఖమునకు నిం
 తని కొలఁది యిడక వశంబె? యజునకు

క. మాతృపితృగురులు దక్కంగ [నైనక.
 నేతరువునఁ బాప మొలసెనేనియు దానిం
 బాతురు, ప్రాయశ్చిత్త
 స్థితులు, దద్విషయమైనఁ జెడదల్పమునక.

క. జనకుండు దశమును ధర్మం
 బునువిద్యయుఁబరమదైవమునుగావున నా
 తనికిఁ బ్రియంబగు పనినే
 సిన దేవతలెల్లఁ బ్రీతిఁ జెందుట గల్గుక.

బాల్య స్మృతి

‘కృష్ణుడు,’ బి. యే.

సంజవేళల నవరంజి చాయ దాల్చి
 శోభిలుమొయిల్ల పిండులజూచి యెవరొ
 నింగిపై బసుపు కుంకుమ నెరపిరనుచు
 జెప్పకొనుచుంటి మిచ్చోట జెలిమి కాడ!
 నీడు జాబిల్లి గురియు వెన్నెలలలోన
 సాటకత్తెల గూడి నే హర్షమునను
 భాంగి పరువెత్తి వెన్నెలపోగు లాట
 లిచ్చటనె యాడుకొంటి నోయీ హృదీశ!

పసుపు కుంకుమ లలది క్రొంబసిడి చాయ
 నలరు తాటాకు బొమ్మల కంబరముల
 దొడిగి యాభరణంబుల తోడ వాని
 వింతగ నలంకరించి గావించినాము
 వియ్యముల బెండ్లి పండుగల్ వేడ్క నిచట.
 అతిరయంబుగ నుంటి బాల్యంబు నందు
 ఉదయమాదిగ నాటల మదిని నిల్పి;
 కన్నులకు గట్టినట్లుండె కాంత! నాకు
 చిన్నతనమందు జేసిన చేష్ట లెల్ల

1. వనం:—గారు! ఈ ప్రదేశ్ కాలము నీ భుజమునము, వా! 2. చారుదత్తుడు.

శ్రీయుత లక్ష్మణరావు గారు-చారుదత్తుడు

చారు—గీ. క్రేపా సర్వకలము పురిమలము, భాగ్యవంశలము మల్యభాగ మార
 పుత్రగాత్ర భరిష్వంశమున జరించు, సుఖముకంటెను వేరొంది సుఖముగల దేమృచ్చకటి.

[శ్రీ శీతరామాలయము నామోపాసనము, ఏలూరు.]

(శ్రీ) నల్లూరు నాగరాజరావుగారు—పాపారాయణుడు
(బొబ్బిలి యుద్ధనాటకము)

శ్రీయూత సానం నరసింహారావు గారు
పురుషాకృతి నున్న రోషనార

“అది రామసింహుని యాగమనమే; ఇత నా కపటనాటక

వాదనగానం”

(1920-21)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1990-1991

శ్లో. ద్విస్వరం త్రిస్వరం వాపి చతుస్స్వర
మథాపివా, క్రమం కించి ద్విలిఖ్యాదౌ
పూర్వఃపూర్వః పరాదథ. స్వరః స్థాన్యః
సచే దగ్రే తక్షుర్వ స్తదథో భవేత్,
పరతోఽపి లిఖే ద్ధీమాన్ స్వరానుపరి
వర్తినః; మూలక్రమః క్రమాత్ పృష్ఠే
శేషాః ప్రస్తార ఈద్యశః.

(సం. రత్నాకరం, దర్పణం)

దీనియందు రత్నాకర దర్పణములకు
కొంచెము పాఠాంతరముగలదు. ప్రస్తారక్రమ
మును నిరూపించియున్నారు. దీని కనేకమార్గ
ములున్నవి. వీనిలో ముఖ్యమగుదానిని నిరూ
పించెదము. ఏకస్వరమునకు నొకభేదమే. స్పష్ట
ము. ద్విస్వరతానమునకు సరి, రిస, యని రెండ
గుటయు స్పష్టమే; త్రిస్వరతానములందు సా
ద్యములు 2, రి ఆద్యములు 2, గాద్యములు 2
అనగ సరిగ, సగరి, రిసగ, రిగస, గసరి, గరిస
= 6 అగుచున్నవి. ఇదియు స్పష్టము.
చతు స్స్వర తాన(సరిగమ)లందున సరి, సగ,
సమ, రిగ, రిమ, గమ, యారీతిని ప్రస్తరించి
శేషించినరెండుస్వరముల ప్రక్కను వ్రాయుట
యొక ప్రస్తార భేదము. ఇట్లుగాక సంగీతదర్ప
ణాదిపూర్వగ్రంథములందు ప్రస్తారక్రమమున
సరి, రిస, సగ, గస, రిగ, గరి, సమ, మస,
రిమ, మరి, గమ, మగ, యీతిరున వరుసగ
లిఖించి శేషించినస్వరముల వీటి ప్రక్కను
వ్రాయుటచే పంచైండును, మరల నీస్వరముల
నట్లేయుంచి శేషించినస్వరముల ప్రస్తరించు
టచే (అనగ “గమ” యనుటకు “మగ” యని
లిఖించుట) మరల పంచైండును మొత్తమున
నిరుపది నాల్గుగుచున్నది. దీనికి వివరము:

1. స రి గ మ—స రి మ గ 13
2. రి స గ మ—రి స మ గ 14
3. స గ రి మ—స గ మ రి 15
4. గ స రి మ—గ స మ రి 16
5. రి గ స మ—రి గ మ స 17
6. గ రి స మ—గ రి మ స 18
7. స మ రి గ—స మ గ రి 19
8. మ స రి గ—మ స గ రి 20
9. రి మ స గ—రి మ గ స 21
10. మ రి స గ—మ రి గ స 22
11. గ మ స రి—గ మ రి స 23
12. మ గ స రి—మ గ రి స 24

దీనిని పరీతిగ ప్రస్తరించినను a. b. c. d.
అనునా నాల్గింటిలో, ab, ac, ad, bc, bd,
cd, అనునవియూ జేతీరున గల్గుచున్నవో
అట్లే కల్గుచున్నవి. ప్రస్తార భేదమనగ దీనిలో
వరుస భేదముదక్క దక్కిన భేదములందునను
మొత్తముమీద పైన గనుపఱచిన ప్రభేద
ములు మాత్రమే గలుగగలవు. దీనికి పైన
యే ప్రస్తారము ప్రకారమునను గలుగుటకు
పీలులేదు. ఏదియో యొకవరుస జ్ఞాపకము
పెట్టికొనవలసియున్నది. చివరనుంచి మొదటి
కో మొదటినుంచి చివరకో ప్రస్తరింపగా గల్గు
భేదములవరుస తప్పినను, సంఖ్యమాత్ర మొ
క్కటనియే తేలుచున్నది. ఇట్లే పంచస్వర
(శ్రౌడప)షట్స్వర(షాడప) సప్తస్వర (సం
పూర్ణ) తానభేద ప్రస్తారము గ్రంథాతి విస్తర
భీతి విరమితము. ఊహ్యము.

పిమ్మట నట్టదిట్ట తానబోధార్థము ఖండ
మేరువునుగూర్చి వ్రాయబడుచున్నది.

శ్లో. సప్తాద్యేకాస్తకోష్ఠానా మధోఽధః సప్త
పంక్తయః, తా స్వాద్యాయా మాద్యకో
ష్ఠే లిఖే దేకం పరేషు ఖమ్. వేద్య తానస్వర
మితాన్ స్యస్యే త్తేష్వేవ లోప్తకాన్,
ప్రాక్ పంక్త్యాంకసంయోగ మూర్ధ్వాధః సిత
పంక్తిషు. శూన్యా దధో లిఖే దేకం తంచా
ధోఽధః స్వకోష్ఠకాన్, కోష్ఠసంఖ్యాగు
ణం స్యస్యేత్ ఖండమేరు రయం మతః.
(సం. రత్నాకరం)

శ్లో. సప్తకోష్ఠాన్ లిఖేదాద్యాన్ పంక్తిమేకైక
కోష్ఠతః, హీనంతు పూర్వపూర్వంస్యాత్
పంక్తిపట్క మధో లిఖేత్. ఆద్య పంక్త్యా
దికోష్ఠేతు లిఖే దేకం పరేషు ఖమ్, ద్వితీయ
పంక్త్యా మప్యేకం ఆద్యకోష్ఠే లిఖే ద్బుధః.
పరేషు పూర్వపూర్వీకం కోష్ఠసంఖ్యా గు
ణం స్యనేత్, ఏవమేవ లిఖే దంకం అధో
ఽధః పంక్తికోష్ఠకే; ఖండమేరు రయం
ప్రాక్ సప్తాద్యైకభోధకః. (సం. చర్మణం)

ఖం డ మే రు పు

పంక్తి	1	2	3	4	5	6	7
	స C	రి D	గ E	మ F	ప G	ద A	ని B
పంక్తి 1	1	0	0	0	0	0	0
2	1	2	6	24	120	720	
3		4	12	48	240	1440	
4			18	72	360	2160	
5				96	480	2880	
6					600	3600	
7						4320	

ఖండమేరుపు

అనగ సూర్ధ్వమున నేడుగళ్లు గీచి దానికి
దిగువ నారుగళ్లు, దానికిక్రింద నైదు, దాని
క్రింద నాల్గు, మూడు, రెండు, ఒకటి వరుసగ
దక్షిణభాగమునకు దిగునట్లును ఎటుచూచిన
నేడు పంక్తులువచ్చునట్లు గీయవలెను. చక్ర
మును జూచిన స్పష్టమగును. దీనియందు
మొదటిపంక్తిలో మొదటిగడియందున నొకటి
వేయవలెను. ఆపంక్తిలో శేషించినవాటిలో
(ఖం) శూన్యము నుంచవలెను. రెండవపంక్తి
యందునను మొదటిదానియందునలెనే 1
వేయవలెను. మూడవపంక్తిలో మొదటి
రెండింటిలో అన్త్యాంకములచేరిక $1+1=2$
గనుక అదివేయవలెను. దానికిక్రిందదానికి
ద్విగుణము $2 \times 2=4$ వేయవలెను. నాల్గవ
పంక్తియందునను తత్పూర్వపంక్త్యన్త్యాంకము
లు చేరి $1+1+4=6$ గనుక శూన్యము
క్రింద వేయవలెను. దానికిక్రిందను వరుసగ
ద్విగుణము త్రిగుణము చేసి దానిని క్రమముగ
వేయవలెను. అనగ $6 \times 2=12$, 6×3
 $=18$ వేయవలెను. ఇట్లే పంచమపంక్తి
యందు ప్రథమద్వితీయతృతీయచతుర్థపంక్త్య
న్త్యాంకములచేరిక అనగా $1+1+4+18$
 $=24$ శూన్యముక్రింద 24 వేయవలెను. దీని
క్రింద మరల ద్విగుణము త్రిగుణము చతుర్థ
గుణము, అనగ 48, 72, 96 వేయవలెను. ఇట్లే
యాఅవపంక్తియందు $24+96=(పూర్వ$
పంక్తులలోని చివరలంకెలు చేరి) $=120$ గనుక
దీనిని శూన్యముక్రింద వేయవలెను. దీనికి
దిగువను, ద్విగుణాదికములు అనగ 240, 360

480, 600 వేయవలెను. కడపట నేడవపంక్తిని శూన్యము క్రింద పూర్వపంక్తుల అన్త్యాంకముల మొత్తం $120 + 600 = 720$ వేసి దీనికి దిగువగళ్లలో ద్విగుణాదికములు అనగ, 1440, 2160, 2880, 3600, 4320, వేయవలెను ఇది నష్టోద్దిశబోధకమగు ఖండమేరువని నుడివి యున్నారు.

యీ ఖండమేరువునందు నష్టోద్దిశబోధ నోపాయవిధము నిరూపింపబడుచున్నది.

శ్లో. స్వరాణా మూలక్రమ స్వాన్వ్యాత్ పూర్వం యావతి ధః స్వరః, ఉద్దిష్టస్వస్తావతిధో ణోష్ఠేఽథోలోప్తకంక్షీ వేత్. లోప్తచాలన మన్త్యా తస్య త్ర్యక్వా లబ్ధ క్రమో భవేత్, లోప్త కాన్త్యాంక సంయోగా దుద్దిష్టస్య మితిర్భవేత్. యై రంక్షైః ర్నష్ట సంఖ్యా స్యాత్ మూలైకాంకసమన్వితైః, తేషు లోప్తం క్షిపే న్ముఖం లోప్తస్థాన మితం భవేత్. నష్టతానస్వరస్థానం తతో యావతి ధే పదే, అధః క్రమా దస్తి లోప్త స్వరస్తావతిధో భవేత్. క్రమా న్నిమ స్వరాత్ పూర్వాత్ లబ్ధత్యాగాది పూర్వవత్, తానస్వరమితోర్ధ్వః పంక్తి గాన్త్యాంకమశ్రణాత్; ఏకస్వరాదితానా నాం సంఖ్యా సంజాయతే క్రమాత్.

(సం. రత్నాకరం)

పాఠభేదము సం. దర్పణముం దిటులు గాననగును.

శ్లో. వేద్యతానస్వరమితా.దత్వా తేష్యేవ లోప్తకా, మూలక్రమం లిఖత్వాదా

పుద్దిష్టం తదథో లిఖేత్, స్వరాణా ..... భవేత్. (సమపాఠము)

సమ శ్చేదంతిమోంత్యేన సోఽపి త్యాజ్యః ప్రయత్నతః, లోప్త...భవేత్. (సమపాఠము)

సంఖ్యయాతు యదా రూపే స్పష్టే నష్టం త దుచ్యతే, యై రం.....తైః. (సమ పాఠము)

క్రమోత్పాదిత కర్తవ్యో లబ్ధత్యాగేన పూర్వవత్, తథైవాత్ర లిఖేచ్ఛిప్త మేవం నష్టో త్తరం వదేత్.

(సం. దర్పణం.)

ఈ నష్టోద్దిష్టప్రకారము ద్వివిధములు. దీని మొదటిదాని కుదాహరణముగ చతుర్ద్వింశతి చతుస్స్వరతానప్రభేదములలో 23-వది ఏది? అని ప్రశ్నింపగాకను C D E F గానుట. రెండవది “గమ రిస” అను ప్రస్తారభేదము చతుస్స్వరప్రస్తారిత తా న ప్రభేదములలో నెన్న వది యనిన గనుగొనుట.

C	D	E	F
స	రి	గ	మ
1	0	0	0
	1	2	6
		4	12
			18

దీనికుదాహరణము 1 చక్రమున జూడుడు:

(C. D. E. F) లేక సరిగమలకు నేర్పడు నాల్గుపంక్తులలో పంక్తికి నొక్కొకయంకమును మాత్రము చేర్చినచో “ 23 ” ఎట్లగునో అది కనుగొనవలయును. “ స రి గ మ ” కక్షము లకు తప్పక నొక్కొక అంకము రావలెను. “స” అనుదానికి 1 తప్పదు. మరియొకఅంకము లేదుగనుక, “రి” అనుదానికిగూడ 1 వేసి చూతము. యిప్పటికి మొత్తము $1 + 1 = 2$

అయినది. యింకను $23-2=21$ కావలెను. “గ” కు 4 వేసితిరవలయును. యింకను $21-4=17$ మనకు “మ” పంక్తిలోనుంచి కావలెను. కాని యీ 17 అందులోలేదు. యీ ఖండమేరువు నందు 1 మొదలు అన్ని అంకములు సమకూర్చుటకు వీలు గలుగజేయబడియున్నది గనుక నేకాది సప్తస్వరప్రస్తారిత తానప్రభేదములకు గల్గుసంఖ్య 1 మొదలు 4320 వరకు అన్ని అంకములను నాయా ప్రస్తారముల కనుగుణముగ నుండుటకేర్పాటు గలదు. గనుక మనకు 23 సరిగమ అనునాల్గుస్వరముల కేర్పడుకక్షములందుననే కుదురవలెను. ‘సరిగ’ కక్షములలో నిదివరకే మొత్తము 6 వచ్చియున్నది. “మ” కక్షమందు “18” యున్నది. నాల్గింటి మొత్తము 24 అగుచున్నది. మనకు 23 మాత్రము కావలసియున్నది. గనుక మనమెచటను అంకాల నేరుకొనుటలో తప్పచేసితిమి. అనగ కక్షకటి అధికముగ తీసికొనియుంటిమని తేలుచున్నది. “రి” కక్షమునకు “1” ని దీసికొనుటచే బదులు “0” దీసికొనియున్నచో మనకు “సరిగమ” కక్షలకు వరుసను $1+0+4+18$ దీసికొనిన నేమనకు గావలసిన “23” సమకూడుచున్నది. మఱియొకవిధమున నొసగూడదు. “నాన్యఃపంథా విద్యతే” యనునట్లు అనగ “మ” కక్షమునకు 18, గ=4, రి=0, స రి గ మ స=1 ఇట్లు వచ్చినవి, దీనిని

1	0	0	0
CX	Dమ		స
	1	2	6
	4E	12	
		18F	

“సరిగమ” కు ఉద్దిష్ట వరుసగ నేర్పరిచినచో 18.

401 ఇట్లు గలుగుచున్నది.

వీటికి మేరువునందు 1-0-

4-18 ఇట్లుల వరుసగలదుగనుక దానిస్థాన

మున సీలంకములను వ్రాయుచో “గమరిస” అని తేలుచున్నది. దీనిని 2-వ చక్రమున జూచిన స్పష్టముగ దెలియనగును.

ద్వితీయము అనగ మూలప్రకారమున “సరిగమ” గలదు. మన కుద్దిష్టమున ‘గమరిస’ అనికావలయును. “మా” అన్తపంక్తియందు “స” చతుర్థము గనుక చక్రమున చతుర్థము 18 అనియును, దీనికి F అని చక్రమున జేయబడియున్నది. ఇప్పుడు “స” అక్షరము తేలినది. కనుక శేషించిన “రిగమ” మూలక్రమమగుచున్నది. దీనికి నుద్దిష్టమును “గమరి” “రి” అన్తము. ఇది తృతీయము గనుక తత్తోష్ఠమున తృతీయము “4”. ఇప్పుడు “సరి” తేలినది. శేషించిన మూలక్రమము “గమ” దీని కుద్దిష్ట ప్రకారము “గ మ” యేయున్నది. “మా” న్తము ప్రథమమే గనుక ఉద్దిష్టపు “మ” పంక్తిలో ప్రథమాంకము “0” శేషించిన “గ” కు వైకల్పికములేదు. ఎందుకనగ ప్రథమమున నొక శేషోష్ఠముగనుక దానికి “1” అని స్పష్టము ఇట్లు “గ మ రి స” అనుతానప్రభేదము ఖండమేరువునందు $1+0+4+18$ అనగా = 23 అని తేలుచున్నది. గనుక చతుస్స్వరతానప్రభేదములలో “గ మ రి స” అనునది 23 వది యనదగును. స్పష్టముగా దెలియకొరకు 1 మొదలు 10 వరకును అంకనిరూపణ విధము వ్రాయబడుచున్నది.

దీనిలో మొదటి అంకము మొదటి పంక్తి నుండియనియు రెండవ అంకము ద్వితీయ పంక్తి నుండియనియు, నిట్లే మూడవది, నాలవది తృతీయ చతుర్థ పంక్తులనుండియు పంక్తికి నొ

క్కి-క్కి-టిచొవ్వన మా త్రమును, ప్రతిపంక్తి కిని తప్పక మెక్కి-టియు నని తెలియనగును.

1=1+0+0+0 దీనినిబట్టిచూచిన
2=1+1+0+0 మొదటి ఆరింటికిని
3=1+0+2+0 నాల్గవది "0" యేగ
4=1+1+2+0 నుక "మా" స్తముగ
5=1+0+4+0 గాని "సా" స్తముగ
6=1+1+4+0 గాని ప్రస్తరింపనచ్చు
7=1+0+0+6 ను. ఇట్లే శేషించిన
8=1+1+0+6 వాటికి 'కూడ' నూ
9=1+0+2+6 హింపనచ్చును. ఇట్లే
10=1+1+2+6 అంకములను 4320
వరకు నూహించి తెలిసికొనునది. అన్నిసం
ఖ్యలకు నన్నిమార్గము లున్నట్లును నొక్కొ
కమార్గమునకు నొకటే మార్గ మున్నట్లును
తెలియనగును.

ప్రథమమున సంఖ్య దెల్పిన నుద్దిష్టము
గనుగొనుటయు ననగా 23వ చతుః శ్రుతితాన
పుభేదము కనుగొనవలెననగ "23"నకు సరి
యగు నాల్గంకముల వేరికొనినచో 1+0+
4+18 అని నాల్గుపంక్తులలో తేలుచున్నది.
మూలక్రమము సరిగమ దీనికి నుద్దిష్టము మగ
రిన అని చేసికొని "న" పంక్తిలో చతుర్థాం
కము=18. ఇట్లే 18కి నాల్గవది 'స' అనియు, తృతీ
యహూటచే "రి" పంక్తిలో తృతీయాంకము "4"
మనకుగావలెను గనుక తృతీయము "రి" అని
యు, పిమ్మట శేషించిన "గమ"లకు ఉద్ది
ష్టము "మగ" దీనిలో గాస్తమునందు మనకు
గావలసినసంఖ్య "0" బిందువేకనుక "గ" ప్రథ
మముగను వేసికొనిన శేషించిన "మ"కు "1"
అంకము ద్వితీయముగనుక "మ" ద్వితీయ

స్థానమని తెలిసికొని 23వ చతుస్వరతాన ప్రభే
దము "గమరిన" అని యూహించవలెను.
ఇట్లే సకలతాన ప్రభేదములకు దెలియనగును.

శ్లో. అథాత్ర శుద్ధతానానాం గామాని వ్యాహ
రామహే, అగ్నిష్టోమోఽత్యగ్నిష్టోమా
వాజపేయశ్చ షోడశీ. పుండరీకోఽశ్వ
మేధశ్చ రాజసూయ స్తతః పరమ్, ఇతి
స్యుః షడ్జహీనానాం సప్త నామా న్యను
క్రమాత్.

(సం. రత్నాకరం.)

షడ్జహీన శుద్ధతానములకు బేర్లును
అదృష్టఫలసంబంధమునుగూర్చియు నిరూపింప
బడినది. ఆరము స్పృష్టము. మఱియు షాడవ
తాన నామములు.

శ్లో. స్విష్టకృ దృహుసౌవర్ణో గోనవశ్చ మహో
నతః; విశ్వజి దృహ్యాయజ్ఞశ్చ ప్రజా
పత్యశ్చ సప్తమః. క్రమాత్ ఋషభశ్శీ
నానాం తానానా మభిధా ఇమాః, (1)
ఋషభహీనతానములకునామములని. (2)
అశ్వక్రాంతో రథక్రాంతో విష్ణుక్రాంతః తతః
పరమ్, సూర్యక్రాంతో రథ (గజ)క్రాంతో బరి
(ల)భిన్నాగయ(ప)క్షకః. ఇతి పంచమ
హీనానాం సంజ్ఞా సప్త క్రమా న్మతాః;
(ఇవి పంచమహీనములగువాటికి బేర్లుని
యు (చాతుర్థాస్యోఽథ సంస్థాఖ్యః శస్త్రు
శ్లోక శ్చతుర్థకః సౌత్రామణి స్తథా చిత్రా
సప్తమ స్తాద్భిదాహ్వయః, సంజ్ఞా నిషా
దహీనానాం షాడవానా మిమాః
క్రమాత్.

(ఇవి నిషాదవర్జషాడవశుద్ధతానములకు వరుసగ బేర్లనియు,) షడ్జగ్రామమున నష్టావింశతిషాడవతానములనియు బేర్కొనిరి.

శ్లో. సావిత్రిచార్ధసావిత్రి సర్వతోభద్రసంజ్ఞకః, ఆదిత్యానామయనశ్చ గవామయన నామకః. సర్వాణామయన స్వప్తః కౌణ్డి (ణ) పాయి (య) నః, (?) నామాని షడ్జహీనానాం తానానా మితి మేనిరే.

(ఇవిషడ్జహీనతానములకు బేర్లనియు)

అగ్నిచిద్వాదశాహశ్చ ఉపాంశు స్సోమ భిద స్తతః, అశ్వప్రతిగ్రహో బర్హిః అథాభ్యుదయసంజ్ఞకః. ఋషభేణ విహీనానాం ఇతి నామాని మన్యతే.

(ఇవి ఋషభహీనతానములకు నామములు)

సర్వస్వ దక్షిణోదీతౌ సోమాఖ్యః సమిక్ష దాహ్వయః, స్వాహాకార స్తనూనపాతే శతో గోదోహనో మతః, ఇతి గాంధాహీనానాం క్రమాత్ సంజ్ఞా ప్రచక్షతే. (సం. రత్నాకరం)

(ఇవి గాంధారహీనతానములకు బేర్లనియు గలదు). ఇవన్నియు మధ్యమగ్రామసంజాతములగు ఏకవింశతిషాడవతానములకు నామములని యుదాహరించియున్నారు.

ఔడవతాననామములు:—

శ్లో. ఇడా పురుషమేధశ్చ శ్వేనో వజ్రఇషు స్తతః, అంగిరాః కంక ఇత్యేతాః సపహీనాభిదాః క్రమాత్. జ్యోతిష్టామస్తతోధ

రో నాద్వాఖ్యాః పౌర్ణమాసకః, అశ్వప్రతిగ్రహో రాత్రిః సాభర స్పష్టమః స్మృతః; ఏతా నిషాదగాంధారహీనానామభిదాః క్రమాత్.

(ఇవి షడ్జపంచమ గాంధారనిషాదహీనములగు నౌడవతాననామములనియు)

సాభాగ్యకృచ్ఛకారీ శాన్తికృత్పష్టికృత్తథా, వై నతేయోచ్ఛాటనౌచ, నశీకరణసంజ్ఞకః, పంచమర్షభహీనానాం తానానామభిదా ఇమాః.

(సం. రత్నాకరం)

(ఇవిఋషభపంచమవర్జితమైన ఔడవతానముల నామములనియు) గలదు. ఇవన్నియు షడ్జగ్రామమునకు సంబంధించిన ఏకవింశతి ఔడవతాననామములు. మరియు మధ్యమగ్రామమునకు జెందిన చతుర్దశ ఔడవతాననామములు యీక్రింద నుదాహరింపబడుచున్నవి.

శ్లో. త్రైలోక్యమోహనో వీరః కందర్పబలశాతనః, శంఖచూఢో గజచ్ఛాయో రాద్రాభ్యో విష్ణువిక్రమః. తానానాం రిధహీనానాం నామా న్యేతా న్యనుక్రమాత్,

(ఇవి ఋషభధైవత హీనతానములకు నామములనియు)

భైరవః కామదాఖ్యశోచి ౭వభృతో ౭ష్ఠకపాలకమ్, స్విప్తకృచ్ఛ వషట్కారో మోక్షదః సప్తమోమతః, సంజ్ఞా నిషాదగాంధార హీనానామితి సమ్యతాః.

(సం. రత్నాకరం)

(ఇవి గాంధారనిపాదహీనతానములకు బేర్లనియు) నిరూపించిరి. మఱియు తానశలముల సూర్పి ఇట్లు వ్రాసియున్నారు.

శ్లో. యద్యజ్ఞనామాయస్తాన తస్య తత్ఫలమిష్యతే, గాంధర్వమూర్ఛనాస్తానాః శ్రేయసే శ్రుతిహోదితాః. గానే స్థానస్య లాభేన తే కూటా శ్చోషయోగినః.

(సం. రత్నాకరం)

దీనివలన మనుజుడు పొందులాభముల నింక నిట్లని నిరూపించిరి.

శ్లో. ఉత్తరమంద్రానుగతా గాయేత్ తిస్రో ముదాయతః, గాంధారత్వోఽఘ్నిరిత్యేదా

త్రే (?) మూర్ఛనావిహితాః. అగ్నిష్టో మికతానేన గీతం సామ శృణోతియః, స సర్వపాతకై ర్ముక్తో లోకాజయతి దుర్జయా. దక్షప్రోక్తంపఠేద్యస్తు వర్ణయన్ శుద్ధషడ్జయా; ప్రత్యక్ష సంభవో స్తోత్రం నాకలోకం సగచ్ఛతి. అగ్నిష్టోమకతానేన యైర్నరైః స్తూయతే శివః. తే భుక్త్వా విపులాన్ భోగాన్ శివసాయుజ్యమాప్నూయః.

ఆయాతానముల పాడుటవలన నైహిష్ట ముష్మికసుఖము లందుననియు గలదు.

ధర్మ మేవ జయతి

సాహిత్యసరస్వతి డి. యన్. శర్మగారు

చుక్కతూతెను తూర్పున శుభము తెలిపి మినుకు జుక్కలు మిక్కిలి తనికె నింత “చాలు మీతలలెత్తుట చాలు! చాలు!” ననుచు దూరంపుఁజేరకటు లలమిఁకొనియె. ౧ మోటుబలమునఁ జీరకటి ధాటిసూప పోటుతగులుట తగదని ముడిఁగికొనుచు మంచిరిక్కలు సాధుత్వ మాన్యగరిమ మొప్ప నమ్రతఁ జిత్రించె నుప్పరిగెల. ౨

పదియునాటుచాయలు, సుధాన్త సరవర్షము, నెఱచల్ల దనంబును, తనివిపాలుపు, పరమశాంతలీలలు, స్వచ్ఛతరయశస్సుఁ బఱపి చంద్రుండు తారలఁ దఱిసె వేడ్క. 3 చాలస్వచ్ఛందవృత్తినిఁ జరుగుచంద్రి కల మహస్సునకుఁ దమస్సు కలఁగి నిలువఁ జాలక సమసిపోయె! నక్షత్రగణము కువలయశ్రీకరంబయి కొమరు మిగిలె. ౪

కీ. శే. దామెర్ల రామారావు గారు

వికొండల వేంకటరావుగారు బి. ఏ., బి.యల్.

వి మా ద గీ తి క

కళారత్నమిస్సీ! కట్టెయగుటెట్లు?
నవనీతపుంగుంచె నాడిసోకమియెట్లు?
చిత్రకారుని సొగసు క్షీతికి బరువౌటెట్లు?
నమ్మజాలను నేను
నమ్మనేరను హరి!

అతడు నాకొడుకంచు ఆమ్మతలంచుటా?
అతడు తమ్ముడంచు అన్నస్మరించుటా?
అఖిలాంధ్రలోకంబు అనుకొనియున్నదే
అపరితకళకుం గొత్త లాలిత్యమొదవునం
కావ్యతనిచే తన కీరి అతులితంబగునంచు
హతవిధి! హతవిధి!
అదియేని తలపోయ
చెన్న కయ్యె ఆయువు సున్న.
జానకీపతి అనిపించితివె యపుడె

తురిమెళిత
చిరునవ్వు మోముతో చెంత నొక్కనిజేరి
సరసత్వమదిగో! ఆసరస జూడుము దీన
శైలనియేమొ తలపోయ చాలేఖ్యసౌందర్య
నానంద ఆనందంబు నంచు నాతని చూడ్చి
శ్రీమద్భక్తజాలను నేను నమ్మనేరను కటా!
శ్రీమద్భక్తజాలను నేను నమ్మనేరను కటా!
శ్రీమద్భక్తజాలను నేను నమ్మనేరను కటా!
శ్రీమద్భక్తజాలను నేను నమ్మనేరను కటా!
శ్రీమద్భక్తజాలను నేను నమ్మనేరను కటా!
శ్రీమద్భక్తజాలను నేను నమ్మనేరను కటా!
శ్రీమద్భక్తజాలను నేను నమ్మనేరను కటా!

నూరేండ్లునుం గుట్ట! నేర నమ్మగనేర
శాంతతథమేవైపు స్వర్గసుఖమందెందు
ఆధ్యాత్మికపు ముక్తి ఆత్మకెచ్చట? ఎటు?
అవ్వోట నీ యాత్మ అమల నిశ్చల కాంతి
నైక్యమయ్యెడుగాత! అనుజ! రామారాయ!
* * * *

యల్. సాంబశివరావుగారు

మ. అకటా ! కర్ణకళోరమై హృదయభే
ద్యంబై భృశవ్యాకులూ, తృకమై దారు
ణమై నిరంతర నిరుత్సాహంపు దౌర్భా
గ్యసూ, చకమై మించిన నీయకాలమృతి
చాంచల్యంబుగ్గా వింటి ను, ప్రకటాధిక్య
కళావిశారదమణీ! రామాఖ్య! విజ్ఞోత్తమా!
గీ. వయసునందుననా మిత్తివాత బడుట
చిటుతతనమందె స్వర్గంబు చేరజనుట
భరతఖండ దౌర్భాగ్యతాజనకంబు
కాదె? రామారాయ! సుజనగణవిధేయ!

నీ. వంగచిత్రకళల పద్ధతి నేరిచి
పాశ్చాత్యవిభములపటిమ మెరిసి
తద్ద్యయచిత్ర సంధానముం గూరిచి
అంధ్రకళాన్నత్య మలరజేసి
స్వకపోలకల్పనాచాతుర్యమునక గృష్ట
లీలాదిచిత్రముల్ క్రాలజేసి
భావసౌష్ఠవరూపరణితచిత్రాలి
జూపి 'వెంట్లీ' యందు శుభము పొంది
లోకకల్యాణమూర్తివై ప్రాకటముగ
మెప్పుందితివని నిన్ను మృత్యుదేవి
చేరి వరియించెనో! యేమొ! చెప్పజాల
నెఱుంగ దుఃఖోపశమనంబు దెల్లూ మారు.

నీ. న్యాయమిచ్చెవా? న్యాయమిచ్చెనను
 చిత్తములను దిద్దు మంచు
 లభింపజేసివా? హనుమంతుడు
 కళలమందిర' సుభాగ్యంబు నొడువ
 ఉత్సాహమునను గాంధ్యుడ్యమగ్నలితంబు
 దెబ్బగానేగితో? తిలకుకడకు
 ఆంధ్రులచిత్తకళాఖర్వమహిమక్ర
 మాళిఁ దెబ్బ జనితో? నాకమునకు
 అతులనిత్యద్రఢీకృతమయ
 వీచికావళిం దోగుచు విధిని దప్ప
 శక్య హానా! యని తలంచి సరళమతిని
 అవని విరమించి ముంచి దుఃఖాల్చి జనుల
 దరలిపోయితి స్వర్గంబు తరుణమందె
 ప్రథితపావన'దామెర్ల' వంశ రాజ!

గీ. బహుళరసభావముల జేర్చి పదిలపఱచి
 చిత్తమందునఁ జూపి యశేషముడమము
 సల్పు నీనవ్యచిత్తముల్ చక్షువులకుఁ
 బర్వ మొనరించు భాగ్యంబుఁ బడయలేదు
 శాంతి యగుఁగాక! ఆత్మకు సంతతంబు
 రమ్యగుణనిధి! దామెర్ల రామరాయ.

* * * *

అనుముల వేంకటశేషకవి (అష్టావధాని)
 గీ. అక్కటా! యేమిమిటి? నన్యాయ మింత
 కలునే? - “బాంబెయీక్రానికలు”న నుండి
 “యాంధ్రపత్రిక” వైచినయట్టిమాదు
 సోదరుని రామరాయని స్తుతిని కనులఁ
 గొంచి నిన్న నె తోషంబుఁ గంటి నింత
 లోననే యింత ముష్ప కలుగు నటంచు
 స్వప్న ముననేనియును దలఁచంగనైతి;—
 “ఆర్పు” నశియించెనే? యింత కాంధ్రమాత
 కొంప గూలెనే? — యేమనఁగూడు నింక?
 “మూర్ఖులకృతములు దానిముక్తనీన
 విశమునను” - “నోవముక్తనీన” బెద్ద

రోకలియొకం డొడిసినట్లు” రూఢిమీఱు
 నట్టి చెలికాని లచ్చరాయాది లాతి
 సోదరులమృతికై కడు సుక్కియుక్కుఁ
 దక్కి దుఃఖించు నాంధ్రమాత జనుల బడి
 కమలనుండి ప్రవాహముల్ కట్టు బాష్ప
 బిందువులతడి యాటక ముందె యగడు
 వఱచితివె యింత రక్తాక్షి వత్సరంబ:—
 “వెంబ్లియెగిరిషణ” నందు వినుతిఁ గంచి
 నట్టి మేధావి; దేశంబు నందె కాక
 యట్టె సర్వప్రపంచంబునందఁ గూడ
 పేరుఁగనినట్టి ధీశాలి; స్వీయనతిని
 తననమానను జేసి మొన్న నె పితాపు
 రమున బహుమానమందించు ప్రాజ్ఞ హా
 ఇంకఁ గొన్నాళ్లుమనియుండునేనియు, ర
 వర్మనే! మ్రింగఁగలయతిప్రతిభఁడహః
 యింతకును నిర్వదియు నొక్కయేడ్లక
 కుండు రమారమి సమవయస్కుండుమ
 లేకపోయె; నిఁకేటికి లేనిబ్రతుకు?—
 “మమ్మునుం గూడ వెనువెంట మాహ
 పొమ్ము! కొనిపొమ్ము! వైశంబ, స్ఫోటకంబ;
 యనును హఠించు మిమ్మువైసం గనుం
 బాడవేల? పదాతేడు లేడు గల్లు
 భార్య నైనను నోదారుడంగ నెంత
 వేల? రాజమహేంద్రంబు నిట్టె
 యామహేంద్రనిపురివంక కరుగ, మారె
 నర్పు పాపం బదేమి? వినంగఁ జేయ
 రాదొకో! యింత? దామెర్ల రామరాం
 అకట! జీవచ్ఛవంబులయట్టులు స్మృతి
 పద్యములఁ గాలమున్ బుచ్చువారె
 మే మిఁకనుజేయునది యేమి? యెందు
 వెంబ్లియెగిరిమై నిల వెలుయుఁగాక!
 శ్రీవరుండు నీకు దయనేయుఁ జిత్తశాం
 ఇంకఁ బరలోకమున సుఖయింతుఁగాక'
 నీమహాశక్తి యాంధ్రాళి నిలుచుఁగాక!

చెన్నరాజధానియందు 1924-వ సంవత్సరము ఏప్రిలు మొదలు జూను వఱకు

ముదితములై ప్రచురింపబడిన

ఆంధ్ర గ్రంథముల పట్టిక

పద్యకావ్యము - ౧ ప్రబంధములు

తుఖారామ్—శ్రీరాం కీరబ్రహ్మం
మర్యాదరామచరిత్రము—తురగా వెంకమరాజు
సత్యనారాయణచరిత్రము—కన్నెకంటి ప్రభులింగాచారి
సాత్రాజితిపరిణయము—అడవి సాంబశివరాయకవి
సౌగంధికప్రసూనసంగ్రహము—అప్పప్పకవి

పద్యకావ్యము-౨ శతకములు

ఆత్మలింగశతకము—ఆకుల గురుమూర్తి
ఆనందకందశతకము—వెంతురుపల్లి సన్నానిసిరాజు
ఆపద్బాంధవశతకము—గన్నవరపు వెంకటరాయకవి
కాలగుణాదర్శము అను తిరుపతి వెంకటేశ్వరశతకము—
టంగుటూరి వరదరాజశర్మ

కుమారీశతకము—పక్కి వెంకటనరసింహకవి
కురుమూర్తినాథశతకము—సి. నారాయణకవి
చెన్నమల్లేశ్వరశతకము—గంగాధరకవి
జానకీపతిశతకము—శృంగారం అయ్యమాచార్య
తురిమెల్లమాధవశతకము—యువయగిరి చెన్నయ్య
పరమపురుషశతకము—సద్గురు గాయశతకము—తత్వములు
లోకనాయకశతకము—ఆదిభట్ట రామమూర్తి
వెంకటేశ్వరశతకము—సి. వి. నరసింహదాసు
శ్రీరఘురామచంద్రద్రాభాశతకము—పి. సుబ్బయ్య
శ్రీగమామనోహరశతకము—పోదిచెట్టి నారాయణరావు
శ్రీరామనామశతకము—వంకాయల అప్పలనరసింహభక్త
శ్రీవాసుదేవశతకము—కె. పెదకామేశ్వరరావు
శ్రీసూర్యనారాయణశతకము—చింత పెంట సుబ్రహ్మణ్యం
సీతాదేవిశతకము—పి. సుబ్బయ్య
సుబుదిశతకము—ఖాసీం అలీషా
హరిశతకము—తూము సీతారామయ్య

పద్యకావ్యము-3 ఇతరములు

ఆంజనేయదండకము—సూర్యదండకము
కుప్పసామితా రావళి—ఖాసీం అలీషా
కులపాతకుడు లేక కలరాపురువు—సీపి ఆంజనేయులు
ప్రళమవార్షిక పరమభాగవత సమావేశము, నల్లూరు
పి. బసవయ్యకవి
దశావతారచరిత్రము—

మండేశ్వరస్తవము—సుందరరామకవులు
మాదలశతావధానము—ముప్పాళ్ల జానకిరామశాస్త్రి
లక్ష్మీభాయిచరిత్ర—చాటూరి లక్ష్మీనరసమ్మ
నరలక్ష్మీనిలాసము—సుందరరామకవులు
వేణుగోపాల నక్షత్రమాల—యస్. వృశ్చంజయరావు
శివనామసంకీర్తనతారావళి—యస్. దశరథరావశాస్త్రి
శ్రీసూక్తిరత్నావళి—సంగాల హనుమయ్య
హనుమత్సంచవింశతి—నామ వేంకటసుబ్బయ్యచెట్టి

వచనకావ్యము - ౧ కథ

ఆర్యకథానిధి—వావిలికొలను సుబ్బారావు
ఆర్యమలోపాఖ్యానము—మొదటి భాగము
ఏడవవాదకపుస్తకము—కే. వీరేశలింగంపంతులు
గయోపాఖ్యానము—బి. బాలాజీదాసు
తెనాలిరామకృష్ణనికథలు—
ప్రాచీనకాలపు హిందూసుందరీమణుల చరిత్రములు,
రెండవ భాగము (2వ కూర్పు)—రాయసంవేంకటశివుడు
ప్రాచీనకాలపు హిందూసుందరీమణుల చరిత్రములు—
మూడవ భాగము (2వ కూర్పు) రాయసంవేంకటశివుడు
భారతనారీమణులు—ప్రళమభాగము—కె. వెంకట
రాయశర్మ
బాలభారతము—యస్. ఎ. నరసింహాచార్య

152

బుద్ధునిపూర్వజన్మములు—ఆకుండి వేంకటశాస్త్రి
రంగమ్మ పేరంటాలుకథ—బి. సుబ్బయ్య, ఎ. వీరబ్రహ్మం
రెండవకథావాచక పుస్తకము—కందుకూరి వీరేశలింగం
పంతులు, మహాకాళి, సుబ్బారాయుడు
వేదాంతరహస్యదర్పణము అను నూతన విచిత్రపత్రికప్రతుల
కథలు—పరదేశి వసులూరురాజు
శ్రీకృష్ణజీవితము—చిట్టా బాలకృష్ణశాస్త్రి
శ్రీకృష్ణుని బాల్యము—

వచనకావ్యము - ౨ నవల

అభాగిని—చిల్లరిగె శ్రీనివాసరావు
చిత్రలేఖ—చింతా శంకరదీక్షితులు
నవలాత్రయము—ఆర్. రాఘవరామరావు
ఫాస్టు, ప్రథమభాగము—వెదురునూడి శేషగిరిరావు
మంగళనూత్రము—అబ్బూరి రాఘవస్వామిరావు
లండను రహస్యములు, ప్రథమభాగము—విశ్వనాథ వెం
కటేశ్వర్లు
హైమవతి—బులుసు సోమనాథశాస్త్రి, బులుసు ప
ట్టాభిరామశాస్త్రి

వచనకావ్యము - 3 చరిత్రలు

పల్నాటియుద్ధము—పంగనామముల రామచంద్ర రావు
సామ్రాజ్యతత్వము—కళా వెంకటరావు

వచనకావ్యము - ౪ రాజకీయములు

చిత్తూరుజిల్లా కాంగ్రెసు సంఘము - కాంగ్రెసులో
మన మెందుకు చేరవలయును—కె. రాజగోపాలాచారి
వలసపోయిన భారతీయులు—తల్లాప్రగడ రామారావు

వచనకావ్యము - ౫ ఇతరములు

అసహాయుడననెడు—జనపనేని సూర్యనారాయణరాజు
ఉపన్యాసము—యస్. బుచ్చివెంకటపతిరాజు
కమ్మమహాజనసంఘపు నిబంధనలు—
కర్ణానందము—కాళహస్తి వెంకటనరసింహారావు
కాంగ్రెసుసభ్యులు—
కాఫీహోటల్—తుర్లపాటి గోవర్ధనరావు
కురంగి—పంగనామముల రామచంద్రరావు

కోటిశ్వర స్తవము—యం. సాంబయ్య
చిత్తూరుజిల్లా, అదాలతుకోర్టు తీర్పు—వి. త్యాగ
రాజాచార్యులు
ధర్మవ్యాధునిచరిత్రము—గుండాల వీరాస్వామి
నీచసంబోధనము—ఇనుపకుతిక శంకరశాస్త్రి
పల్నాటి దురంతములు—దండు నారాయణరాజు,
సి. వి. రంగంశ్రీశ్రీ, గోనుగుంట్ల సుబ్రహ్మణ్యం
పుండరీకభక్తునిచరిత్రము—గుండాల వీరాస్వామి
పూర్వపు మహమ్మదీయ ప్రభువులు, గోసంరక్షణము—
అహమద్ సామెబు

ఫారెస్టు పంచాయితీలసభ, భావమురళి—కవికొండల
వెంకటరావు

మైరావాచరిత్రనాటకము—యం. వెంకటసుబ్బయ్య
యాజ్ఞానతారావళి—చెలికాని వెంకటనరసింహకవి
వేదకవచ దుర్భుతప్రకాశిక—బి. అప్పలాచార్యులు
వేశ్యాంగనామహాజనసభ—గాడేపల్లి అనంతరామమూర్తి
శతావధాన కవిత—జె. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
శ్యామంతకోదంతం—ఆర్. రామకవి
శ్రీరామనవమి—ఆర్. రామశాస్త్రి

నాటకములు.

కాంతామతి—రామనారాయణకవులు
నవరత్న—చింతామణి—అయినాపురపు సోమేశ్వరరాయ
పాండవ అశ్వమేధము—రామనారాయణ కవులు
పాండవవిజయము—రామనారాయణ కవులు
ప్రబోధచింతామణి—మోచెర్ల హనుమంతరావు
ప్రమీలార్జునీయము—డి. సీతారామరావు
భీమప్రతిజ్ఞ—కె. కోదండరామయ్య
మాతృదాస్యవిమోచనము—బుద్ధధరపు పట్టాభిరామయ్య
మార్కండేయవిజయము—టంగుటూరు వరదరాజశర్మ
రంగనాథశిరేఖాపరిణయము, నాటకము—వై. నరసిరెడ్డి
రత్నపుత్రికాజయచంద్రియము—దినాకర్ల సత్యనారా
యణమూర్తి

రాజకళింగగంగు—క్రొత్తపల్లి నారాయణరావు
రామరాజు—సంగవరపు రాఘవశాస్త్రి
రుక్మాంగదనాటకము—పుప్పల పిచ్చయ్యశాస్త్రి

వైదర్భీపరిణయము—రాజాకమదన వెంకటరావు బహద్రు
శివరామకృష్ణీయ మను అపరప్రహ్లాదనాటకము—మలక
పల్లి చిన్న కేశవగిరిరావు

ప్రహసనములు

కర్కాటకుడు

మాయలమారి పెండ్లాము

భాష నిఘంటు వ్యాకరణము

కావ్యచంద్రిక—మల్లెల దావీదు

క్రొత్తతెలుగు బాలశిక్ష—డి. రామమూర్తి

పరిమితవ్యాకరణము—ములుకుట్ల వెంకటకృష్ణకామ్రావు

జ్యోతిషము

ముహూర్తసంగ్రహము—యం. సుబ్బారాయుడు

గణితము

అతిసప్తమైన అంకగణితము—యం. యస్. హెచ్.

థాంప్సన్ ఎక్కములు

క్రొత్తచట్టపుగణితము (నాల్గవతరగతి)

ప్రారంభగణితము మొదటిపుస్తకము—వి. వెంకట

సుబ్బయ్య

రాబడి పన్ను పట్టీలను నింపుక్రమము—పాకాల వరాహ

నరసింహశర్మ

రామకృష్ణజంత్రీ

లోయర్ సెకండరీ అరిథ్మెటిక్—జె. యస్. దేవసహాయం

వైద్యం

కుఘ—మల్లిడి సుబ్బారెడ్డి

జ్వరవైద్యవిధానము—పి. సూర్యనారాయణరావు,

పి. రామచంద్రరావు

సర్వసుఖిగ చికిత్సాచింతామణి, మొదటిభాగము—

జె. నాగభూషణదాసు

మతము

బ్రాహ్మమతము—పాలపర్తి నరసింహం

మహమ్మదీయ మతము

పరిఅతుల్ ఇస్లామ్—మిర్జా రౌసక్ బేగ్ సాహెబ్

క్రైస్తవ మతము

ఆర్యుకిరీటప్పగారి చరిత్రము—జె. ఆలెసు

అర్యుజ్ఞారమ్మగారి చరిత్రము—జె. ఆలెసు

అర్యుజ్ఞానప్రకాశముగారి చరిత్రము—జె. ఆలెసు

అర్యుశిష్ట ఆగ్నేసమ్మగారిచరిత్రము—జె. ఆలెసు

అర్యుశిష్ట ఆరోగ్యనాథులవారిచరిత్రము—జె. ఆలెసు

అర్యుశిష్ట జెర్లామ్మగారి చరిత్రము—జె. ఆలెసు

అర్యుశిష్ట నిషేధారప్పగారి చరిత్రము—జె. ఆలెసు

అర్యుశిష్ట విశ్వసెంటుగారి చరిత్రము—జె. ఆలెసు

చక్రిశతకము—యస్. సత్యనారాయణమూర్తి

దైవసాన్నిధ్యసాంగత్యము, పాతనిబంధనవ్యాఖ్యానప్రద

ర్శనము—మాచెనర్ ఒకటవజేయ్య

పేతురుచరిత్ర

ప్రభుపాదసన్నిధి రక్షణసైన్యము కీర్తనలు విశేషక్రమ

చట్టములు

లూకాన్రాసిన సువార్త—సంగీతములు

సత్యవేదసంగీతరత్నావళి—పేతురురోసిలాన్

సభనిమిత్తము—ప్రార్థనలు

వేదాంతము

ఆత్మవిచారము ఉత్తరభాగము—అద్దంకి సీతారామకామ్రావు

గీతావాక్యము, కర్మమోగము

తత్త్వోల్లాసినీ—నారాయణదాసు (ధన్)

భగవత్పూజ ప్రథమభాగము—పి. ఉమామహేశ్వర

పండితులు

భగవద్దర్శని—నారాయణదాసు (ధన్)

విదేహకై వల్యము క్రిష్టదాయని—వెత్స వెంకట్రామయ్య

ధర్మశాస్త్రము

దశమివేదదర్పణము—కాశీ కృష్ణాచార్య

నీతి

వివేకచంద్రిక రెండవభాగము—టి.ఎ. స్వామినాథయ్య

నూక్తిరత్నాకరము—

సంగీతము - ౧ హరికథ

కన్నప్పచరిత్రము, హరికథ— త్రిపురారిభట్ట వెంకట
సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
పరీక్షిద్విలాసము—పి. శ్రీకృష్ణయ్య

సంగీతము - ౨ గేయము

ఆదిమూలము—ఘటశోధనతత్వములు—పి. భూపతిదాసు
ఋషుల యాత్రము—
కర్ణవర్షనాటకము—యం. వెంకటసుబ్బయ్య
కోటప్పగురుకీర్తనలు—
కృష్ణజననము, కంససంహరణము—
జ్ఞానామృత తత్వములు—అండెల పాపయ్య
తులసీదశము—
తూము నృసింహదాసుచరిత్రము—సింగారిదాసు
తెలుగుపాటలు—వి. రాజగోపాలయ్యర్
సుతిత్రయము—వావిలికొలను సుబ్బారావు
నూతన రామకీర్తనలు—పెమ్మాది రామదాసు
పరశివ తత్వములు—పెద్దిరాజు రమాణమ్మ
భారతమాత బోధ—కాంతాస్ఫుర్తి సత్యనారాయణ
దాసు
మంగళహారతులు—
మేలుకొలుపులు—
రామదాసుచరిత్రము—
రామవర్ రామాయణము—యన్. బసివిరెడ్డి
లక్ష్మణదేవరసప్త్య—
విచిత్ర నూతన రంగూన్ కీర్తనలు—వై. వీరన్న
శివనామ సంకీర్తనలు
శ్రీనివాస సంకీర్తనలు—పి. వి. జగన్నాథాచార్యులు
శ్రీరామనామహాత్మ్యము
సీతాకల్యాణము—బి. బాలాజీదాసు

సీతాకల్యాణము

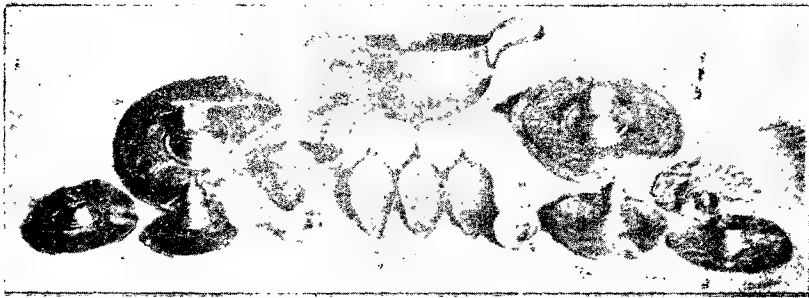
సుజనమనోహాదినీ—పి. కోదండరామదాసు
సురాభాండేశ్వరీయము—యన్. బంగారురాజువి

ఇతరములు

అశహాయ్యుడననెవడు—జనపనేని సూర్యనారాయణరాజు
ఉపన్యాసము—యన్. బుచ్చివెంకటపతిరాజు
కమ్మమహాజనసంఘపు నిబంధనలు
కర్ణానందము—కాళోహస్తి వెంకటనరసింహారావు
కాంగ్రెసుచట్టము
కాఫీహోటల్—తులపాటి గోర్రనరావు
కురంగి—పంగనామముల రామచంద్రరావు
కోటిశ్వరస్తవము—యం. సాంబయ్య
కృషియును, లోడ్పాటును—ఆశోగ్గం
చిత్తూరుజిల్లా అదాలతుకోర్టుతీర్పు—వి. త్యాగరాజాచార్యులు
దీనకల్పద్రుమము—గుమ్మలూరి లక్ష్మీనరసింహశర్మ
ధర్మవ్యాధునిచరిత్రము—గుండాం వీరాస్వామి
నీచసంబోధనము—ఇనుపమతిక శంకరాశాస్త్రి
పల్నాటిదురంతములు—దండు నారాయణరాజు, సి.వి.
రంగంశ్రేష్ఠి, గోనుగుంట్ల వెంకటసుబ్రహ్మణ్యం
పుండరీకభక్తునిచరిత్రము—గుండాం వీరాస్వామి
పూర్వపు మహమ్మదీయప్రభువులు గోసంరక్షణము—అహ
మద్ సాహెబు
ఫారెస్టు పంచాయితీల సభ—
భావమురళి—కవికొండల వెంకటరావు
మైరావణచరిత్రనాటకము—యం. వెంకటసుబ్బయ్య
యావనతారావళీ—చెలికాని వెంకటనరసింహాచారి
వేదకవిచదుర్మత ప్రకాశిక—బి. అప్పలాచార్యులు
వేశ్యాంగనామహాజనసభ—గాడేపల్లి ఆనంతరామమూర్తి
శతావధానకవిత—జె. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
శృమంతకోదంతం—ఆర్. రామకవి
శ్రీరామనవమి—ఆర్. రామశాస్త్రి

ప్రాచీనాద్భుత విషయములు

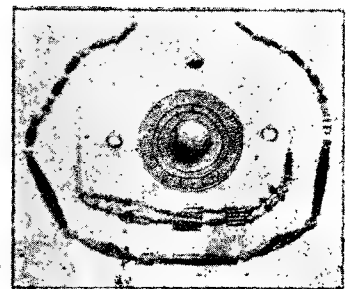

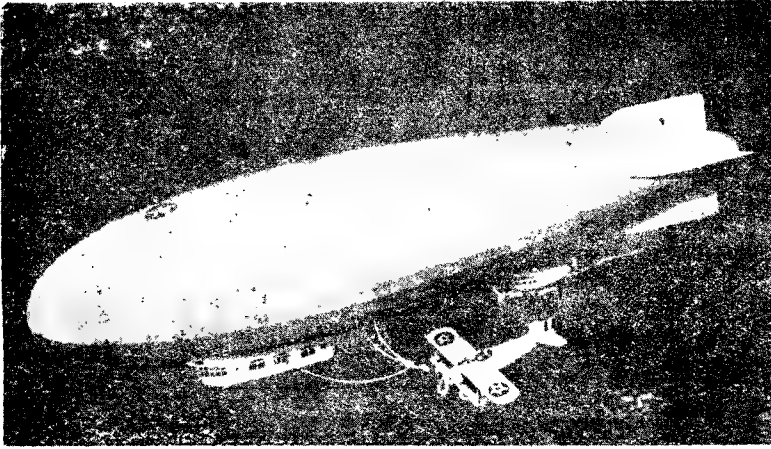
బద్దేరి చూడేశమున పైన్నా అను గ్రామముచేత వ్యవసాయకులు సాలమును ద్రవ్యమండ నొక (గిన్నె) పాత్రము బయలుపడెను. వాగు దానిని లోహపాత్రముగావలచి గ్రామాధికారి కప్పించిరి. అతడు దానిని సాఫల్య పట్టమునకు గోనిపొయెను. అప్పుట నొక లోహవిజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞుడు దానిని బోక్షించి కరగిపొసిన బంగారు పాత్ర మని తేల్చెను. దానిబలపు 350 అవున్సులు (ఇందుమించుగ నొకపణుగు.) ఆగిన్నెయందు 10 ప్రత్యేక పాత్రము లుండెను. వానియందు పెద్దదానియెత్తు ఆరంగుళములును, వ్యాసము పదియంగుళములు నుండెను. ఈగిన్నె మిగల రహణీయముగను, నిరుపమానముగను ఉన్నది. ఆసియామండలపువైఖరి దీనిఆకారమున గలదు. ఒకవిజ్ఞాని యభి ప్రాయము ననుసరించి ఇట్టిదే ప్రాచీనపరిషి చూడేశమున నుపయోగమున నుండెనని తేలుచున్నది.

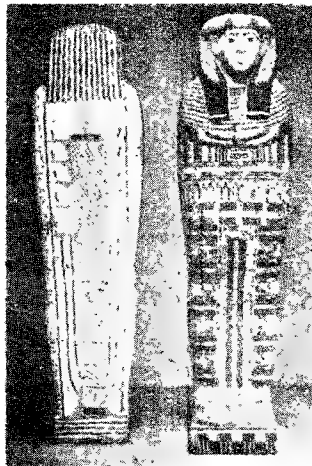
మెసపోటేమి చూడేశమున కిష్టపట్టణమునుగూర్చి అనేకా ద్భుతవిషయములు వెల్లడిఅయినవి. ఇంకను వెల్లడికానున్నవి. ఇప్పటికి రెండుపర్వాయములు మాత్రమే వెల్లబడ్డవే ఉద్య మమువారు అప్పుట పనిచేసిరి. తత్ఫలితముగ క్రీస్తుకు నాలుగువేల యేండ్లకుపూర్వ ముండినవని తేలుచున్న కట్టడములు బయలుపడి నవి. ఈ చిత్రముననున్న సభాభవనము నింకను త్రవ్వి పరిశో ధింపవలసి యున్నది. అధికపరిమాణముగల గుండ్రని స్తంభము లతో నిండియున్న దీ హాటము. స్తంభముల పాతులు మాత్రము కాన్పించుచున్నవి.

ఈ నగలు మిగల ప్రాచీనులగు సుమేరియను స్త్రీలవి. ఇవి క్రీస్తునకు మూడువేలేండ్లపూర్వముండినవి. నడుమనున్న పతకము వెండితో చేసినది. దానియందలి నగాసుపని సన్ననివెండికమ్మితో చేయబడినది. ఇదివలకు బయలు పడినసమీపిన ప్రాచీనాధిగణములలో నిది యొక్కటిగా పరిగణింపబడు చున్నది.

ఈ (R. S. I.) విమానము మలములతోను సంచులతోను కట్టబడినదియు, (Semi-rigid) స్వల్పతోమఖి ముగ యానము చేయునదియును. సంయుక్త రాష్ట్రములయం దిది మొట్టమొదటి విమానము. ఇట్టిది ఇటలీదేశమున మాత్ర మొకటి గలదు. దీనిసొడవు 282 అడుగులు. నడిమికొలత 70½ అడుగులు. దీనిలోగూడ నానశ్శక్తిమగనవుదు దింపుటకుగాను చిన్న విమానములుండును. ఇది పోవుచున్న పుడే నానిని విడుచుటకు దగినవదుపాయము ఈ విమానము క్రిందిభాగమున గలదు. దీనిని “గ.జ్ ఇయర్ జెన్లిన కంపనీవారు” నిర్మించిరి.

క్రీస్తుకు పూర్వ మెనిమిదనశతాబ్దముననుండిన యొకరాణియొక్క శవశేటిక.

అరిం యేండ్లకు పూర్వముండిన పెంపుడులేడియొక్క వృత కశేబరము. ఈ లేడిని తీవ్రసుదేశపు రాజకుంబములోనివారు పెంచుకొనియుందురని ఊహింపదగను. ఇది క్రీస్తుకుపూర్వము ఎనిమి దనశతాబ్దియందు తీవ్రసును పరిపాలించిన ఆంథోషేనుపెబ్ రాణి యొక్క లోపలిశవశేటిక సమీపమున నుండినది. వీనిని ఇట్టివలననే న్యూయార్కు పట్టణమునందలి మెట్రోపొలిటన్ మ్యూజియమునకు జేర్చిరి.

ఆంధ్ర దేశమందలి పరిశోధకులకు, బండితుల కొక విజ్ఞానము

ఆర్యులారా !

నేను బంధుగమనుండి సోగబండిలో పోవు మండగా నొక యోధుడేశపు ముదుసలిబ్రహ్మచారి నాబండిలోనుండి బ్రహ్మము చేసెను. ఆతనియొద్ద కొన్ని ముతకకాగితములపై వ్రాసిన ఓధభాషాగ్రంథములను, నాగరాక్షరములతో తాటాకులపై వ్రాయబడిన యొకగ్రంథమును చూచితిని. ప్రసంగవశమున గలిగిన చనవుచే యాసూత్రములం దిష్టిత్రిష్టిహమమండగా నందు దాశగ్రంథమున నేమేమియో యంత్రములు హంత్రములు బొమ్మలు స్తోత్రములు వ్రాయబడియున్నవి. వ్రాతనాగరాక్షరములతో నా కంతపరిచయము లేక పోవుటచే నవియేమో తెలుసుకొన నాకంతపట్టినది కాదు. కాని యీదినువ నువహరించిన జగద్గురు సూత్రము లని యందున్నవి. విశిష్టిగా నుండుటచే గబగబ నొక కాగితముపై సత్తివ్రాసితిని. ముగించువర కతడాగ్రహించి నేను చూడ నిచ్చితినిగాని వ్రాయనిచ్చితిని యని పుస్తకమును దీసికొనెను. అది తంత్రశాస్త్రాంతర్గతమని తోచుచున్నది. వుడ్డరొఫ్ (Wood rof) మొదలగు పాశ్చాత్యు లీతంత్రము విషయమై పరిశోధనము లొనర్చుచున్నవేమిట గల్గుచున్నది. ఈసూత్రములు విమర్శించి వీనియభిప్రాయమేమో, దీనిమత్యక సమగ్రముగ నేవహనీయుల యొద్దనున్న కలదో తెలియవేడి యీ భారతీయత్రయందు ప్రకటించితిని.

ప్రథమపాదః

౧ “అథాత స్తంత్ర జ్ఞానా”

౨ “మానోమానమ్”

౩ “యోనిత్వాత్”

౪ “జీవనమపి”

౫ “ప్రజానతే ర్భంగః”

౬ “లింగసంయోగాత్”

౭ “ఏకోఽనీశః”

౮ “నిరింద్రియత్వాత్”

౯ “స్వప్టేర్విలయమ్”

౧౦ “ఏక్యత్వాత్”

౧౧ “అధోగతిః”

౧౨ “అగతికత్వాత్”

౧౩ “సంఘాకర్షణమ్”

౧౪ “భ్రష్టస్యముక్తేః”

౧౫ “విలాసం కలేః”

౧౬ “తత్సంకల్పాత్”

౧౭ “నవనామేకః”

౧౮ “చిదానందః”

౧౯ “సత్సంగత్వాద్భక్తో”

౨౦ “ఏతదపి”

౨౧ “సదసద్వివేకే”

౨౨ “ననమాథా”

౨౩ “అన్వయవ్యతిరేకాభ్యామ్”

౨౪ “ధీరోఽవసానమ్”

౨౫ “అనోఽవమానమ్”

౨౬ “ద్యా”
౨౭ “నిత్యసంయోగాత్”
౨౮ “ధర్మస్తత్వమ్”
౨౯ “ఓం తత్సర్వం మయే”
౩౦ “నిరాబంబం మార్గమ్”
౩౧ “కవేః ప్రసాదాత్”

౩౨ “స్థానంశూన్యమ్”
౩౩ “గాయత్రీమానమ్”
౩౪ “సిద్ధిస్తత్వే”
౩౫ “అవశేషఅత్మా”
౩౬ “ఓం భూర్భువస్సువరోమ్”

“జిజ్ఞాసువు”

అభినవాండ్ర నటశేఖరులు

(సంపుటము ౧. సంచిక ౧౦ తరువాయి)

శ్రీ యు త స్థా నం న ర సిం హ రా వు గా రు

ప్రస్తుత మాండ్రనాటకరంగములయందు జేరు గాంతుచున్ననటకులలో శ్రీనరసింహారావుగా రొక్కరను ట కెంతయుదగియున్నారు. వీరి నివాసస్థానము బాపట్ల. వీరు సుందరయువకులు. వీరికింకస్వరము శ్రావ్యముగ నుండును. మధురవాణి రోష నారమొదలగు స్త్రీపాత్ర ములను వీరు ధరించుచుండురు. వీరు రంగస్థలము నలంకరించినప్పు డుచితముగ సంగీతమునుబోషించుచు భావప్రకటనమున దమకుగల సామర్థ్యమును జూపుదురు. పాత్రస్వభావమును బాగుగ మునుగ్దుచు పరిశీలించి యాపాత్ర పోషణమును గావించుచు ప్రేక్షకులను దస్యయులను గా

వింతురు. మధురవాణి ధూమికను ధరించి మధురమందహాసముతో జూడ్కుల నిగుడ్చిన జాలును, మాపరులు దేహములను మటువలసినదే. రోష నారపాత్రమున కేమాత్రమైనకోపముగలిగెనా శుద్ధమహామృదీయస్త్రీస్వరూపము ప్రత్యక్షమగును. వీరికి ‘అభినవరోష నార’ యను బిరుదము గలదు. వీరు పాఠితోషకముగ ననేకస్వస్థపాత్రములను బడసియున్నారు. వీరి నేర్పును విలాసమును రంగస్థలమున గాంచి మెచ్చుకొననివా రుండరను టతిశయోక్తి కాదు.* వీరిరోష నారచిత్ర మీ సంచికయందుగలదు.

(నాటక కళాభిమాని)

మాప్రార్థన నంగీకరించి భారతియందు ప్రచరింపబట్టె తమ రోష నార చిత్రమునొసంగినందుకు శ్రీ నరసింహారావుగారియెడ సంతయుగ్మతజ్ఞులము.

సంపాదకుడు.

కళాభివృద్ధికి శాస్త్రములతోపాటు విమర్శ నములు నావశ్యకము లనుట నందఱు నెఱిగినదియే. శాస్త్రము 'లిట్టు చేయవలె' నని శాసించునవి. విమర్శన ములు తదాచరమునందుఁగల లోపాలోపములను నిరూ పించునభిప్రాయముల నెఱిగి దిద్దుకొనిననేచేదా కళాభి వృద్ధిగలుగుట!

ఆంధ్రదేశమున నాటకములు, నాటకసమాజములు లెక్కకు మిక్కిలిగ బయలుదేరుచున్నవి. ఇక నటుల సంఖ్యనుగూర్చి చెప్పవలసినదిలేదు. ఆంధ్రభాషయందు నాటకకళను శాసించుగ్రంథములుగాని, విమర్శించుగ్రంథ ములుగాని మొన్న మొన్నఁ జరివఱకు లేవనియేచెప్పవచ్చును. ఇక నాటకకళాభివృద్ధి కలుగుటెట్లో యూహించుకొన నగును?

ఇహవల శ్రీయుత పురాణం సూరిశాస్త్రిగారు, నాట్యాంబుజము, నాట్యోత్పలము ననుగ్రంథముల రచి యించి మార్గదర్శకులై రి ఇవి కేవల విమర్శనగ్రంథము లనఁదగును. వీరాంగ్లవిద్యా విశారదులగుటచే నాభాష యందలి నాటక, నాటకకళావాఙ్మయమునంతయుఁ బరి శీలించియు, ఆంధ్రద్రావిడ కర్ణాటకాంగ్లనాటక ప్రద ర్శనములఁ దిలకించియు, బ్రాహ్మపాశ్చాత్యైవ ఖిలకొం డొంటికి సామరస్యముఁ గల్పించియుఁ దమకుఁ దోచిన యంశముల నీ గ్రంథములయందు విమర్శించినారు. ఈ గ్రంథములు నాటకకళాభివృద్ధి కుపకారము లనఁదగును. ఇకను వీ రీకళనుగూర్చి కొన్నిగ్రంథములవ్రాయనున్నా మనిరి. వానినిజూచుభాగ్య మెపుడు లభింపగలదో?

ఈ గ్రంథకర్త (శ్రీరామశాస్త్రి) గారు సంస్కృతాంధ్రములయందు గొప్ప పండితులు. వీరికి నాటక కళయందుఁ గల శాస్త్రలోకానుభవములే యీ గ్రంథ రూపమును దాల్చినవి. ఈ కాలపు నాటకకర్తల యందును, నాటకములయందును, నటులయందును నాటక సమాజములయందును, బ్రహ్మనములయందును, సర్వసామాన్యముగఁ గాన్పించుచున్న దురచారములను లోపములను జక్కఁగా నిందు విమర్శించినారు. ఈగ్రం థము నాటకకళను బెంపొందించుట కెంతయుఁ బాలినది.

ఆంగికము, వాచికము, ఆహార్యము, సాత్వికము నను నాల్గవిధములగు నభినయము, పాత్రోచిత భాష,

సంగీతము, దాని ప్రయోజనము, నాటకమున సంగీతము యొక్కయు, గీతములయొక్కయు, పద్యములయొక్క యు నావశ్యకత, కష్టాంతనాటకములు మొదలగువానిని గూర్చి విపులముగఁ జర్చించిరి. నటులను నాటకములను గూర్చి యొకింత ముచ్చటించిరి. చర్చించిన విషయము లనుగూర్చి నిశ్చయముగా దోషములను ఖండించుదుఁ దమ సిద్ధాంతములను జాటిచెప్పిరి. వీనియొడ భిన్నాభి ప్రాయము లుండవని చెప్ప నలవికాకున్నను వీని ప్రయో జన మత్యధికమునటు సత్యము. కావున, నాటకకర్తలకును నటులకును, నాటక సమాజములకును నీగ్రంథము తమ లోపములనుబాపుకొన నుపకరించునగుటచే సర్వధాసమా దరణీయమని వేటుగఁ జెప్పనక్కరలేదు. మీఁదు మిక్కిలి వారందఱు నిట్టిగ్రంథమును రచియించి తమకు మహోప కారమును గావించినందులకు శ్రీశాస్త్రిగారియొడఁ గృత జ్ఞులై యుండఁదగుదురు.

శ్రీ శాస్త్రిగారు దీనినేకాక 'నాటకజిజ్ఞాస', 'కావ్యనాటక' మీమాంస' యను గ్రంథములనుగూడ రచియించియున్నారట. వానిని దిలకించి యానందించు భాగ్య మాంధ్రలోకమున కచిరకాలమున లభింపఁగాక!

ఈగ్రంథముయొక్క తైలి ధారాళముగను, సరస ముగను, సులభముగను నున్నది. చదువఁజదువ నింపుగ నుండును. ఏతెన్నాటక కళాభివృద్ధికరములగు గ్రంథముల నింకను రచియించి యాంధ్రసోదరుల కర్పింప జగన్నాటక సూత్రధారియగు పరమేశ్వరుఁడు శ్రీ శాస్త్రిగారి ననుగ్రహించఁ గాక!

గ. సు.

* * * *

చిత్రకథామంజరి - ప్రథమభాగము

నెల్లూరులోని శ్రీ వేంకటాద్రిరాజావారి కళా శాల కథ్యక్షులుగానుండు సు. రా. శ్రీ. రాయసము వేంకటేశివుఁడు ఏమ్.ఎ., యల్.టి.,గారిచే రచింపఁబడిన వైగ్రంథ మామూలగ్రముగాఁ జదివి యానందించినాను.

విద్యాధికులును విపుల లోకానుభవముగలవారును నీతిసంపన్నులును అగు వేంకటేశివుఁడుగారిట్టి పుస్తక ములు వ్రాయదొరకొనుట ఆంధ్రబాలుగుకును బాలికల కును ఎంతో శ్రేయస్కరము.

కల్పనలు స్వభావసేధములుగను సందర్శించితములుగను నుండి ప్రస్తుత హైందవప్రజాస్థితిగతులను జీర్ణరంజకముగాఁ జీత్రించి సంసూభివృద్ధికిఁ గావలయు మార్పులను జక్కఁగా నూచించుచున్నవి.

శారదా బాలాంబుల కథలలోని ప్రకరములకు శీర్షకములుగా ఎత్తివ్రాసిన ప్రాచీనకవికృత పద్యభాగములు, సాగ్రట్టుగారి యాంగ్లాఖ్యాయికలోనివానివలె గడుసంజనములుగ నున్నవి.

బాలామణియగు లీల మృతిపట్టు కరుణరసభరితమైయున్నది.

కృష్ణవేణి జననవృత్తాంతమువలన, స్వహితపరాజ్యుతాపరోపకారములు మానవుని సహజప్రవృత్తులని స్పష్టమగుచున్నది. కథావైపులకల్పనాపాటవములు తక్కినకథలలోకంటె దీనిలో విశేషముగాఁ జూపట్టుచున్నవి. జలయిఖాకృష్ణవేణిల యవ్యాజ గాఢమైత్రియుఁ బ్రేమయు మనోహరముగా వర్ణింపఁబడినవి. కాని భక్తలెల్లజుడవ గోపన్నగారి పరమతీవ్రమైన రావభక్తి మూఢభక్తిగాను కృష్ణవేణినిర్మలానందల భక్తికి లాజ్జగాను జూపఁబడినది. స్నేహితురాలికి సాహాయ్యము చేయుటకై జలయిఖారండ్రిగారిని మోసపుచ్చినట్లు చెప్పఁబడినది. బలైతములైన లిఖితప్రమాణాదు లున్నచో నివి రెండును సరియే; లేనియెడలఁ దద్విషయకమైన కల్పనలు పరంపరావిశ్రుతమున గోపన్నగారి చారిత్రమునకు విరుద్ధములుగా నుండుటచేఁ బెక్కుర కనమృతములుగా నుండునని తోచుచున్నది.

బాలాంబప్రజావాత్సల్య సౌశీల్యములును, నిష్కేతులైన నుంపరీదేవి యసూయా ద్వేషబుద్ధులును, బాలాంబకైచేరకా శిఖామణియగు నీతడేసిన ప్రాణత్యాగమును, మానసంరక్షణార్థము పతివ్రతాతిలకముగు బాలాంబ దేవీసన్నిధిని గావించిన శరీరత్యాగమును, అందువలన నంటనే ఇహము పశ్చాత్తప్తచిత్తుడై ప్రకృతి మార్పుకొని పకిరగుటయును జక్కఁగాఁ వర్ణింపఁబడినవి. ఈకథలోఁ గొన్నిపట్లు పతితలహృదయుము కరఁగించి కనులు పశ్చుగిల్లఁజేయఁజాలియున్నవి.

కొఱవిదయ్యము, నాగరాజు, మచ్చపులి: ఈ మాడుకథలను స్రమ్యశక్యముగాకున్నను పిల్లలకు మిగుల నింపుగానుండును. నాగరాజుకథలో విషజంతువునకు నైతము మనుష్యాతీతమైన యనురాగముండవచ్చుననుభవ యము గోచరించుచున్నది. “తుద కిక్కిలు కంటఁ దడిపట్టి కొని పతిచెప్పినమాటలకుఁ దలయూఁచెను” అనుమాటలకును, “ప్రమాదమున ననలమున కాహుతియైన తన సర్పకుమారునికి.....” అను మాటలకును పరస్పర వైరుధ్యమున్నట్లు కాన్పించుచున్నది.

ఉత్తమపుష్పము, గౌతమి-ఇవి హృదయాహృదకరములుగ నున్నవి. మనుజుఁ డెంతగొప్పవాఁడైనను విశ్వాసగుణమునందు కుక్కకుఁ జాలఁడని గౌతమిగురుపద మధిష్ఠించి బోధించుచున్నది.

మాణిక్యము యొక్క విశిష్టతను సౌందర్యము రమ్యముగాఁ జీత్రింపఁబడినది. (112 పోరట)

మాలతిలో—అర్హతమైనట్టియు. ఆనశ్శృకమైనట్టియు సంఘసంగ్రహమే కథారూపమున బోధింపఁబడినది. వందనీయముగ శ్రీ వీరేశలింగపాత్రము నందు బాగుగాఁ బ్రవేశపెట్టినారు.

నిశ్చల యనుకథ బహునీతిదాయకమైనకథ:—జాన్నుగారికిఁదొలత బై రాగియందుండు నిరసనభావము, అతని చికిత్సనుగూర్చిన యవిశ్వాసము కించిత్ప్రతిఫలాపేక్షయులేని ఆబై రాగియొక్క శ్రీరామచంద్ర పాదారవిందవినిర్మలభక్తి పూర్వకమైన పరోపకార ప్రవృత్తి, అద్భుతకోగ నివారణము, జాతిమతవేషభావలందు గేవలము భీన్నులైనవయొల్లెట్టుజాన్ను దంపతుల స్వసనీయమైన కృతజ్ఞత, నిర్భయులై తమపుత్రికకును పుత్రునకును నిశ్చలారామనామములిడి దానిని వెల్లిపుచ్చుట, తమ పిల్లలచేఁ దమమిత్రునికిప్పించిన బహుమానములు—ఇవన్నియుఁ గడుహృద్యముగా వర్ణింపఁబడినవి. కథాది యందు జీవయాత్రను రెయిలుప్రయాణముతోఁ బోల్చి కావించిన వర్ణనము బాగుగానున్నది.

“కాష్ఠములేని యగ్నివలె విషయములేనిహరి యిర్వాయు, గోపమును శీఘ్రకాలములోనే చల్లారింప”, (14) “దైవ్యపను గాంచినవాని పాపమువలెనే, యుష్ణ

మామేశరీరమునుండి యారేయి మెల్లమెల్లగఁ దొలగి పోయెను” (48); అచ్చ టచ్చటఁ గానిపించు నిట్టియుప మానము లెంతయు హృదయంగమములుగ నున్నవి.

“కొంతనేపట్టి కొక ముసలివితంతువుయొక్క యాకారము గాననచ్చును! బాహ్యవస్థలోనే నేనుండిన యెడల అది దయ్యమే యని భ్రమించియుండును” (180, 181) “దేశరాజు ప్రకాశముగారు పైనిజెప్పిన ముసలియవ్వ మామగారి తాతగారట” (181); కొన్ని చోట్ల నిట్టి యతివృథులపైన నశోక్తి వులును గలవు.

భాషలవితమైన గ్రాంథికభాష. శైలి భారాళ ముగ నున్నది.

“చింతలపల్లి పల్లెటూరున నుంచవలసిన సౌఖ్యములు గలిగియుండెను”:—ఇది యాంధ్ర భాషానాటకముగ నున్నది.

దాయానుమాలముగా లేక ఆంగ్లవాక్య నిర్మాపవృత్తి ననుసరించి యున్నది.

వదెన (15) దగ్గిరనే (17) లేజోవంతముగ (59) వర్ష కాలము (75) అందఱకిని (79) పెఱుంగదు (94) పితాసుతల (112) వేటకారులది (188) రుమాలు (150); ఇట్టి యనిష్టరూపములు కొన్ని చోట్లఁగాన్పించు చున్నవి. ప్రమాదజన్యములైన యాస్వల్పరోపములను ద్వితీయమద్రుమునందు సవరింతురనుకొనెదను.

గ్రంథము గుఱబహుళమై, నీతిబోధకమై, బ్రాచిత్రి విశిష్టమై బాలురకును బాలికలకును బహుధా పకన యోగ్యమైయున్నదని నాయభిప్రాయము. తిక్కిన ద్వితీయాదిభాగములుపూర్వ నచితకాలములోఁ బ్రకటించి గ్రంథకర్తగారింకను ఆంధ్రజనోపకర్త లగుదురుగాక!

కూచి నరసింహము

చిలుక

వెలగపూడి దానయ్య చౌదరి గారు

పించినచచ్చల కాంతిని మించినట్టి యతులితంబగు రంగుచే నమరియున్న చక్కసగు, తోక, తొక్కల, చక్కెరజూడ ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

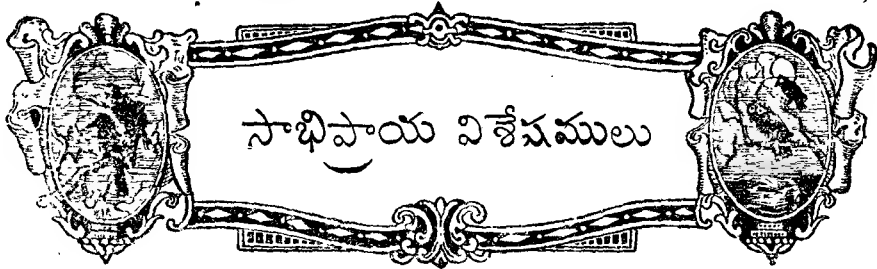
గీ. సన్నమై యెఱుఁగానున్న సున్నయందు గాజుపూస నమర్చిన కరణినోవ్వు సుందరంబగు కనుగన సొంపుఁ జూడ ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

గీ. నంగి మొనదేటి యెఱుఁగిరంగుతోడ మెఱయుచక్కని త్రోటియు మెడకుగ్రిందఁ జారుతరమైన నీలంపు గీఱఁ జూడ ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదెచిలుక!

గీ. కంతమును జూచి ముక్కుతోఁ గఱచి వట్టి యెదురుగానున్న శాఖపై కెక్కు నపుడు తనువు మునుజేర్చి కాట్లానుటను గనంగ ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

గీ. ఫలయుతంబగు వృక్షంబుపైనిఁ జేరి యందమైన వదంబుతో ముందునున్న పండుఁగొని మెక్కఁజూచెడి వట్టుఁ జూడ ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

గీ. సరవి గడనెక్కు దొమ్మరసాని పోల్కి తొక్కలను జూచి పూనిక ముక్కుతోడ మ్రాఁకుఁ బట్టుక, పై కెగఁ బ్రాఁకుటఁ గన ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

సాభిప్రాయ విశేషములు

ఓ. శే. దామెర్ల రామా రావు గారు

దైవనిర్ణయములు మానవులకు దుర్గాహ్యములు. అనంతములైన మనోరథములు క్షణకాలమునందు భగ్నము లగుచుండును. ఆశలు నిరాశలగును. భావిపరిస్థితు లంధకార బంధురముగ గనుపడును. కాని జగన్నాటక సూత్ర ధారుని యాదేశానుసారముగను ప్రపంచ ప్రవృత్తి యథాప్రకారము సాగుచుండును. వ్యక్తిస్వరూపము లంతర్హితమైనను సంకల్పిత భావము భిన్నరూపములను దాల్చి వృద్ధిని బొందుచుండును. సంచితమైన విజ్ఞాన మవిచ్ఛిన్నముగను లోకహితార్థము వినియోగపడుచుండును. లోకహితార్థ మవతరించెడి భావ పరంపరలవికాసమునం దంతర్హితమైన వ్యక్తి స్వరూప మమరత్వమును బడసి విరాజిలుచుండును. జననమరణములు స్వరూపము లందు భేదభావముచు వ్యక్తముచేసినను స్థిరమైన భావపరంపరలు వ్యక్తిస్వరూపమును స్ఫురింపజేయుచుండును. మానవకల్యాణమున కొక తృణమునైనను సమర్పించిన వ్యక్తు లల్పాయుష్కులైనను కృతార్థులు. ప్రతిభాశాలులైన వ్యక్తులు మృతినొందినను వారి ప్రతిభయందే చిరంజీవత్వమును గలిగియుండి జన్మసాఫల్యమును విశేషముచేయుదురు. జగన్నాటక సూత్ర ధారుని లీలావిలాసములు విషాదపూరి

తములై సామాన్యదృష్టి కగ్రాహ్యములైనను భగవన్నిర్ణీతమైన లోకకల్యాణమునకు వినియోగపడుచున్నవి.

మాఖమాసపు భారతియందు దామెర్ల రామారావుగారి ఛాయాపటమును ప్రచురించునపుడు పుష్యమాసపు భారతియందు రామారావుగారి మరణసంకీర్తనమును జేయవలసిన యవసరమచింత్యముగనుండెను. మాఖ శుద్ధ త్రయోదశినాడు (---౨-౨౫) రామారావుస్వర్గస్థులై బంధుమిత్రాదులను కళాభిజ్ఞ బృందమును విచారసాగరమునందు ముంచిరి. అల్పవయస్సునందే రామారావుగారు సువ్యక్తముచేసిన చిత్రకళాప్రావీణ్యము, వారిసౌజన్యము, వారికళారాధన తత్పరత్వము, వారి యకాలమరణమువలనను విచారమును గలుగజేసినవి. పత్రికలయందు వారియకాలమరణమును దెలుపుచు వ్యాసములు పద్యగితములు ప్రచురింపబడినవి. వారి నివాససానమైన రాజమహేంద్రవరమునందు స్మరణచిహ్నమును నెలకొలుపుటకు మహాసభ గావింపబడినది. అల్పవయస్సునందే యస్వర్గముగను కీర్తిశేషులై కళాకోవిదులమన్ననలకుబాత్రులైన రామారావుగా రాంధ్రకళా ప్రపంచమునకు చిరసంస్మరణీయులుగ నుండగలరు. రాజమహేంద్రవరమునం దేర్పడిన

యువసంఘ ముచితమైన స్మారకచిహ్నము నేర్పరచుటకు దయామయుడైన షరమేశ్వరు డనుగ్రహించుగాత !

రామారావుగారు బొంబయికిలత్తానగ రములందు చిత్రకళాభ్యాసమునుజేసినను వారి చిత్రములం దనిర్వచనీయమైన గనసాంధ ర్యము గోచరంబగుచున్నది. షరమేశ్వర స్వరూపము “శివం శాంతం సుందరం” స్వభా వములందును స్వరూపములందును ప్రత్యక్ష మగుచూ మానవులకు దమయం దప్రత్యక్షము గనున్న దైవవిభూతిని బ్రత్యక్షము చేయుచు దుఃఖనివృత్తికిని సుఖప్రాప్తికిని సాధనంబగు చున్నది. షరమేశ్వరుని సచ్చిదానందస్వభావ మును వ్యవహారములందు కవులు సందర్శిం చుచు వర్ణించియును, గాయకులు వినుచుపాడి యును, చిత్ర కారులుచూచుచు చిత్రించి యును, తత్త్వజ్ఞులు గనుగొనుచు బోధించి యుచు దుఃఖనివృత్తికిని సుఖప్రాప్తికిని దోడ్ప డుచున్నారు. భగవంతుని సౌందర్యవిభూతిని ప్రత్యక్షముచేయుచు నానందరసషరవశత్వ మును గలుగజేయుట కాత్మానంద దాయక మైన రూపప్రపంచమును చిత్రకళాభిజ్ఞులు దివ్యరచనలను చిత్రించుచు విశ్వకల్యాణమును జేయుచున్నారు. ప్రాచీ ప్రతీచులసంస్కరము భారతసంస్కారమున కితరరంగములందువలె చిత్రకళారంగమునందును ప్రతిబంధకముగను బరిణమించినది. ప్రభుత్వాదరణమునకు బాత్ర మైనరూపారాధనము వికసించి భారతసంస్కారమునకు సహజమైన భావారాధన మస్తమిం చినది. చిత్రకళయందు సర్వాంగసౌష్ఠ్యవము

నకు ప్రతిభ ప్రబలి భావసౌష్ఠ్యమునకు ప్రతిభ క్షీణించినది. పాశ్చాత్యపండితులు పాశ్చాత్య దృష్టికి పరిపాటియైన యంగబోషణమును చిత్రకళయం దధికతరము గను వ్యాపింపజేసిరి. సౌందర్యమున కాధార భూతమైన లావణ్యవిన్యాసముక్షీణించి పుష్టి విన్యాసభావము ప్రబలినది. ప్రబోధ సమయమునందు వంగరచనయందు ప్రతి ఘటన ముదయించినది. చిత్రకళాభిజ్ఞులు నంద లా లు బోసు, అవసాద్రనాథ తాకూరు ప్రభృతులు పుష్టివిన్యాసమునకు పదచ్యు తిని గలుగజేసి లావణ్యవిన్యాసము నధిష్ఠింప జేసిరి. వంగచిత్ర వైఖరియందు భావవిన్యా సము ప్రబలినను లావణ్యసౌష్ఠ్యవసంయోగ మునందు విచిత్రవైఖరి ఏర్పడినది. ఈవైఖరి యందలి గణదోషముల విషయమునను ఖండనమండనము లేటులున్నను భారత చిత్రవిన్యాసమునకు ప్రాణకళయైన భావారాధన ముద్ధృతిని బడసినది. రామారావుగారు భారతసంస్కారమునకు పరిపాటియైన భావారాధన విన్యాసము నవలంబించి యును రూపవిన్యాసమునందు సయిత ముద్ధరణమార్గము నవలంబించి చిత్రకళావిన్యా సమునందు భారత సంస్కారమునకు సహజమైన యాధ్యాత్మిక స్వభావమును పరిస్ఫుటము చేయుటకు బ్రయత్నించిన విధమును రామారావుగారి చిత్తరువులు విశదము చేయుచున్నవి. రామారావుగారు చిత్రపట ములను ప్రత్యక్షప్రమాణములనుజూచి యారంభమునందు చిత్రించినను కాలక్రమమునను

వా రామార్గమునువదిలి సంకల్పనిర్మాణవిధానము నవలంబించుచుండెరి. రామారావుగార జంతాచిత్రవిన్యాసమునులక్ష్యమునుగైకొని వారిచిత్రములందలి రూపరేఖాలంకార విధానములం దజంతావిధానము నవలంబించిరి. రామారావుగారి చిత్రము లవయవవిస్ఫురణమును బ్రకటించుచున్నను దివ్యపిఠాతులను స్మరింపజేయుచుండును. పరమేశ్వరవిభాతులైన శాంత శివసుందరభావములు చిత్రములందు సహజరీతిని ప్రత్యక్షమగుచుండును. గతసంవత్సరమునందుభారతీయందు బ్రచురించిన గౌరీ శంకరుల చిత్రమునుజూచినను, ఇతర మానవ దేవతాచిత్రములను జూచినను నీభావము పరిస్ఫుటమగుచున్నది. ఫాల్గుణమాస సంచికయందు ప్రచురించిన అజంతాచిత్రపటము రామారావుగారి లక్ష్యమును విశదము చేయుచున్నది. రామారావుగారు లావణ్యసౌష్ఠవములకును మానవదివ్యవిభాతులకును భావరూపములకును సహజమైన సంయోగమును గలుగజేయుటకు యథాశక్తిని చిత్రకళాదేవి నుపాసించి కృతకృత్యులైరి. కళోపాసకులైన రామారావుగారి యకాలమరణము చిత్రకళాభ్యుదయమున కుత్తేజమును గలిగించి రామారావుగారికి సాయుజ్యప్రాప్తి గలుగుటకు భగవంతు డనుగ్రహించుగాత!

* * * *

వివిధపక్షముల సభ

ప్రపంచప్రవృత్తియందు సంకల్పమునకు మించిన ఫలము గలుగుట యసంభవము. వివిధ పక్షముల సభకు సంకల్పిత

ఫలము సంభవించినది. బాంబయినమావేశమునందె రానున్న ఫలమును విజ్ఞులు సూచించిరి. ఎ.యస్. రామస్వామి మొదలియారుగారు నిరాటంకముగను వారిభావమును విశదము చేసినందుల కాగ్రహము గలిగినను కార్యవసానము మొదలియారుగారి జ్యోతిషమును సఫలము చేసినది. స్వరాజ్యపక్షమువారి కార్యము నిర్బంధశాసన ఖండనముతో తీరినది. బెల్గామునందుగాని డిల్లీయందుగాని సంయోగసాధనములకు ప్రసక్తిగలుగలేదు. డిల్లీయందు గూడిన సభయందు ప్రసక్తిగలిగినను ఫలము గలుగలేదు. స్వరాజ్య విధానమును నిర్ణయించుటకేర్పడిన సభ స్వీయకార్యభారమును నిర్వహించినది.

డాక్టరు బిజెంటమ్మగారి కార్యదీక్షయును నిర్వహణసామర్థ్యమును విజయమునకు గారణములు. బిజెంటమ్మగారి కన్వెన్షనుచట్టమునందలి ముఖ్యాంశములు స్వరాజ్యచట్టమునందలి ముఖ్యాంశములుగ బరిణమించినవి. స్వరాజ్యశాసనస్వభావరూపము లెటులున్నను ఉపసంఘము నిర్ణయించిన విధానము శాసనరూపమును దాల్చుటకు సాధనాంతరములు మృగ్యములు. శాసనవిధానమును సామ్రాజ్యశాసనసభయందుగాని పార్లమెంటునందుగాని ప్రవేశపెట్టుట కవకాశము గలుగదు. అనకాశము గలిగినను శాసనరూపమును దాల్చుట కాటంకములు గలవు. శాసనరూపమును దాల్చినను దరిద్రుల మనోరథము నలె మృతాక్షరముగ నుండును. నిరంకుశాధి

కారప్రాబల్యమునకు గారణము సద్భావలోపముగాని శాసనముల లోపముగాదు.

సంయోగసభ నిర్ణయించిన రెండవయువ సంఘ వ్యవహారములును నిర్ధారకములైనవి. హిందూ మహమ్మదీయులకు సంయోగసభ నము సాధ్యముగాలేదు. ఉద్యోగములందును ప్రాతినిధ్యమునందును గలిగిన విభేదములు సిరములైనవి. హిందువులును మహమ్మదీయులును స్వరాజ్య వాదమును సమర్థింప బూనుకొనుచున్న విధమును జిన్నా, లాజపతిరాయగారల భావములు విశదము చేయుచున్నవి. లక్నో యొడంబడికను విమర్శింపవలసిన యవసరమును లాలాజిగారు నిరసించుచున్నారు. లాలాజివర్గమువారిదృష్టి హిందూసంఘటనమునందు లగ్నమగుచున్నది. గాంధీమహాత్ముడు హృదయపరివర్తనము గలుగనపుడు భయసంఘములకును సంయోగము దుర్లభమని విశదముచేసి సంయోగసభను ప్రస్తుతము విరమింపజేసెను. గాంధీమహాత్ముడును పండిత మోతీలాలునెహ్రూగారలు ప్రకటింపనున్న నివేదికయును సభికాంశములను గలిగియుండు సని యూహించుట కవకాశములులేవు. సంయోగసభావ్యవహారములు నిర్ధారకములైనను స్వరాజ్యప్రాప్తికి వివిధపక్షముల సంయోగమును హిందూమహమ్మదీయ సంయోగమును సవసరములని అన్ని పక్షములవారును సంగీకరించుచున్నారు. వివిధపక్షముల సంయోగమునకు కాంగ్రెసు సిద్ధాంతమే మార్పును బొందవలయును. లిబరలుపక్షమును స్వతంత్రపక్షమును నూలుపడికెడినిర్ణయమునె

తీసివేయగోరుచున్నవి. స్వరాజ్యపక్షమునియమము సంగీకరించినను క్రియయందుమాత్రము ప్రయోజనము గలుగకున్నది. కాంగ్రెసుపక్షమువారైనను నూలుపడికెడి నియమమును పూర్తిగను పాటించకున్నారు. గాంధీమహాత్ముని ఖద్దరుఘోష యరణ్యఘోషగనున్నది. బెల్గాము కాంగ్రెసు ముగిసిరెండుమాసములైనను ఏరాష్ట్రమునందును కాంగ్రెసు సభ్యులు విశేషముగను చేరినటులు గనుపించదు. ఈ విషయపరిస్థితులందు గాంధీమహాత్ము డేమి చేయనున్నదియును కాలము తెలుపగలదు.

* * * *

స్వరాజ్యపక్షము

స్వరాజ్యపక్ష సిద్ధాంతములు క్రమముగను శిథిలమగుచున్న విధమును నిత్యవ్యవహారములువిశదముచేయుచున్నవి. స్వతస్సిద్ధముగ బలములేని స్వరాజ్యపక్షమున కిత్తులసహాయములేకను ప్రభుత్వమును ప్రతిఘటించుటకు శక్తిలేకున్నది. గతసంవత్సరమునందు గలిగిన యైక్యమియేడు దుర్ఘటమై స్వరాజ్యపక్షమునకు సామ్రాజ్యవంగీయ శాసనసభలయందు పరాజయము గలిగినది. లిట్టనుప్రభువుచమత్కారముగను వంగరాష్ట్రమునందు సంయోగమునుభేదించి ప్రభుత్వవిజయమును బడయగలిగెను. హిందూ మహమ్మదీయులపట్లను స్వతంత్ర స్వరాజ్యపక్షముల పట్లను సవలంబించిన సామదానభేదతంత్రములును వంగరాష్ట్రమునం దవలంబించిన దండనతంత్రమును సంపూర్ణ విజయమును బడసినవి.

నిరంకుశ ప్రభుత్వవిధానమునందుగల ప్రభావమును ప్రజలదౌర్బల్యమును విశదమైనవి. సామ్రాజ్యశాసనసభయందు భిన్నపక్షములకు గలిగిన ప్రాతికూల్యమును ప్రభుత్వతంత్రమును ప్రభుత్వవిజయమునకు దోడ్పడినవి. ఆసభయందు జిన్నా నెహ్రూగారలకు జరిగిన సంభాషణములు ప్రజానాయకుల హృదయమును విశదముచేయుచున్నవి. స్వరాజ్యపక్షము ప్రత్యక్షముగను పరోక్షముగను ప్రతిఘటనతంత్రమును విరమించుటయును, అనుకూలసహకార తంత్రమునవలంబించుటయును సంభవములు. ఈవిషయపరిస్థితులందు గాంధీ మహాత్ముడు కాంగ్రెసుయొక్క ప్రత్యేక సమావేశమునుజేసి బహిష్కారసాధనములను నూలు నియమమును విరమించుటయును సంభవములు. వర్తమాన పరిస్థితులందు సకలమును సంగఢకారబంధురముగగనుపడుచున్నది.

* * * *

ఆదాయవ్యయ పట్టికలు

సామ్రాజ్యశాసనసభయందును రాష్ట్రీయశాసనసభలయందును నాదాయవ్యయ వివరములు చర్చింపబడుచున్నవి. సామ్రాజ్యదాయము 133,68,00,000. ఆదాయమునుండి వ్యయముపోను 3,24,00,000 నిలువయుండునని మదింపువేయబడినది. వ్యయమునందు 5633 లక్షలు సైన్యవ్యయమునకు వినియోగపడుచున్నవి. సైన్య వ్యయమునందు 4 కోట్లు తగ్గినను సైన్యవ్యయము దుర్భరముగ నున్నది. ఐమెంపుకమిటీ నిర్ణయముసారముగ నైనను ఇంకను 7 కోట్లు తగ్గుటకవకాశముగలదు. కాని

సైన్యవ్యయమును తగ్గించుట కధికారులకు మనసొప్పదు గదా! అధికాదాయమునుండి 126, 56, 61 లక్షలు చెన్నపురిరాష్ట్రము సంయుక్తరాష్ట్రము పాంచాలరాష్ట్రముల కప్పములనుండి తగ్గించుట కేర్పాటులు చేయబడును. అధికాదాయమునకు మారకము, మంచీవాసలు, అనుకూలవ్యాపారము, స్టోరుల విక్రయము గారణములు. ఆదాయవ్యయముల పరిశీలనము సంతృప్తిని గలుగజేయదు. నూలు మీది సూకము నిలిచియే యున్నది. సైన్య వ్యయమును తగ్గించలేదు. ఆకస్మికకారణములదాయమును పెంచినవి. వ్యయము తగ్గినను ప్రజాభారము తగ్గినను సంతసింపవచ్చును. ఆకస్మికకారణములవలననైనను కొత్తపన్నులను వేయవలసిన యవసరము తప్పినందులకు సంతసింపవలయును. ఆదాయవ్యయనిర్ణయాధికారము సామ్రాజ్యసభకు గలుగసంతవరకును ఆదాయము హెచ్చినను వ్యయము తగ్గినను సంతసించుటకు గారణములు గనుపడవు.

రాష్ట్రములందు సామాన్యముగ నాదాయమునకు మించినవ్యయము గలిగినది. సంయుక్తరాష్ట్రములందు 28, బర్మాయందు 157, చెన్నరాష్ట్రమునందు 88 లక్షలు లోటుగలుగుచున్నది. సామ్రాజ్యప్రభుత్వ మీయదలచిన మొత్తములు లోటును పూర్తిచేసినను రాష్ట్రముల దుస్థితిని బజ్జెటులు విశదము చేయుచున్నవి. సంస్కరణములకల మధికవ్యయమునందు వ్యక్తమగుచున్నది. కాని ప్రజాధికారము నందును ప్రజాసౌఖ్యము నందును వ్యక్తమగుటలేదు. వర్తమాన విషయదశను

నివర్తించుటకు సామర్థ్యము భారత ప్రజాహక్కులములందు గలదు. వర్తమానవిషయదశ సతి క్రమించి స్వరాజ్యమును బడయుటకు సాధనములను గాంధీమహాత్ము జననరతము బోధించుచున్నాడు. స్వరాజ్యసిద్ధికి కర్మపరిశ్రమము గాకున్నది. ప్రజలును నాయకులును వారిదృష్టి వి గౌరవాధికారపదవులనుండి మరల్చి గాంధీ

మహాత్ముడు నిర్ణయించిన నిర్మాణవిధానము నందు బుగ్గముచేసి స్వస్థరాజ్యసాధనసారాయులై కృతార్థు లగుచురుగాత! పురుషాధమునకు సాధనములైన శాంతి సత్య దయా ధర్మములను గాంధీమహాత్ముని యుద్దేశానుసారముగను ప్రజానాయకులు నేమిచి తరించెదరుగాత!

సత్య నారాయణ స్వామి

బలిచేపల్లి లక్ష్మీకాంతము గారు

మన నిపంట గపురంపుటాకు విశియంబు నొకవి కందించుచు

గనులక బాళి విసాళి నవ్వు లొలయంగా జెంత లక్ష్మీమీ

సిని లాలింప, సుధాన్వనోచ్చలిత వీచీవోలలక నాగశ

య్య నుయ్యలగుచు దీనుల స్మరించినావా? సత్యనారాయణా!